

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ЧЕРЕДНИЧЕНКО ІГОР СЕРГІЙОВИЧ

УДК 658.155:[005.52:005.334]:624-026.16

ДИСЕРТАЦІЯ
ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО РИЗИК-
МЕНЕДЖМЕНТУ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ
НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Спеціальність 072 – Фінанси, банківська справа та страхування

Галузь знань 07 – Управління та адміністрування

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ І.С. Чередниченко

Науковий керівник: Забаштанський Максим Миколайович, доктор економічних наук, професор

Чернігів – 2026

АНОТАЦІЯ

Чередниченко І.С. Трансформація системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Національний університет «Чернігівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Чернігів, 2026.

Дисертаційне дослідження присвячене обґрунтуванню теоретико-методичних положень та розробленню науково-практичних рекомендацій щодо модернізації інструментарію фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності.

У першому розділі дисертаційного дослідження «Теоретичні положення функціонування та розвитку системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств» здійснено теоретико-методологічний аналіз науково-практичних засад та інституційних передумов здійснення трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності: запропоновано розширення понятійно-категоріального апарату фінансової науки у частині уточнення сутності поняття «фінансовий ризик-менеджмент будівельного підприємства, що здійснено через аналіз особливостей економічної діяльності такого підприємства, специфічних рис управління його фінансовою діяльністю, сукупності фінансових ризиків, які формуються в процесі його функціонування; запропоновано розглядати фінансовий ризик-менеджмент будівельного підприємства як сукупність дій, процесів, механізмів, здійснення яких на основі використання інформаційного, методичного, організаційного, матеріального та фінансового забезпечення пов'язано з виявленням, оцінкою, аналізом, ідентифікацією фінансових ризиків суб'єктів господарювання, які займаються будівництвом об'єктів, реконструкцією, реставрацією, наданням будівельних послуг та ремонтом, і потребує розробки заходів запобігання виникнення реальних загроз для стабільної фінансової діяльності таких суб'єктів.

Здійснено систематизацію наукових підходів до дослідження сутності категорії «ризик-менеджмент», серед яких було виокремлено такі: процесний, концептуальний, стратегічний, системний; запропоновано ризик-менеджмент розглядати як складну систему, тобто сукупність суб'єктів і взаємозв'язків між ними, процесів, дій, механізмів, які спрямовані на визначення, аналіз, оцінювання, запобігання, прогнозування та контроль за ризиками, що можуть виникати у процесі господарської діяльності суб'єкта господарювання і формувати загрози для його стабільної роботи.

В другому розділі дисертаційного дослідження «Сучасний стан системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств» проведено ґрунтовний аналіз діючого практичного досвіду використання фінансового інструментарію управління фінансовими ризиками будівельних підприємств. Здійснено аналіз стану зовнішнього макросередовища функціонування системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності, визначено слабкі та сильні сторони, виклики та можливості. Акцентовано увагу на високій складності та ризикованості діяльності будівельних підприємств в сучасних умовах, побудовано портфель фінансових ризиків функціонування будівельних підприємств з урахуванням операційного та фінансового циклу. Проведено оцінку фінансового становища будівельних підприємств в сучасних умовах, акцентовано увагу на складності фінансового забезпечення процесів будівництва в умовах військового стану. Визначено актуальні тенденції трансформації системи ризик-менеджменту будівельних підприємств в сучасних умовах, які дозволили зберегти їх наявний виробничий та фінансовий потенціал, що відповідно спроможність забезпечити процес відновлення національної економіки.

В третьому розділі дисертаційної роботи «Науково-прикладні положення розвитку системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств» обґрунтовано провідну роль системи фінансового ризик-менеджменту у забезпеченні результативного функціонування будівельних підприємств ключовими орієнтирами якої визначено наступні: збереження безперервності

процесів будівництва; пошук можливого інструментарію забезпечення адаптивності до умов військового стану та викликів пов'язаних з кризовими явищами; збереження процесів подальшої інтеграції до міжнародних умов та стандартів в процесі проєктування, відновлення та будівництва відповідних об'єктів; сприяння здійснення процесів будівництва з урахуванням передового світового досвіду в частині застосування новітніх технологій, рішень та матеріалів; збереження принципу результативності функціонування та посилення власних конкурентних позицій; збереження кадрового складу та розвиток кадрового резерву; сприяння розвитку соціальної відповідальності; впровадження принципу сталого розвитку; зміцнення фінансового потенціалу, розширення джерел фінансового забезпечення.

Доведено, що ключовими перешкодами трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності є: фінансові, виробничі, кадрові, логістичні, цифрові. з метою убезпечення від наявних груп ризиків в умовах нестабільності запропоновано застосування алгоритму системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств, спрямованого на обґрунтування та прийняття ефективних управлінських рішень на кожному етапі його практичної реалізації.

Запропоновано створення Державного страхового фонду фінансових ресурсів та формування реєстру активів будівельних підприємств, що дозволить забезпечити швидке прийняття рішень та гарантування відповідних виплат, недопущення довгострокового призупинення виробничої діяльності, сприятиме швидкому відновленню втрачених виробничих активів будівельних підприємств.

Запропонована новітня парадигма системи фінансового ризик менеджменту будівельних підприємств, спрямована на пропорційний розподіл можливих фінансових ризиків між учасниками відповідних фінансових відносин, з метою унеможливлення призупинення виробничих циклів на

будівельних підприємствах, забезпечення їх результативності та фінансової безпеки.

Обґрунтовано авторський підхід до побудови механізму трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельного підприємства дія якого має бути спрямована на забезпечення результативності функціонування даної системи шляхом розробки та застосування новітніх методів та інструментів ефективного управління сучасною множиною фінансових ризиків, забезпечення результативності та фінансової стійкості будівельних підприємств. Обґрунтована необхідність та запропоновано етапи сценарного моделювання фінансових ризиків будівельних підприємств в умовах невизначеності, серед яких: ідентифікація можливих ризиків; визначення можливих методів управління ризиками; проведення стрес-тестування системи ризик-менеджменту будівельних підприємств; здійснення імітаційного моделювання та побудова дерева-рішень; формування можливих сценаріїв та прогнозування фінансового стану будівельних підприємств; розробка стратегії фінансового ризик-менеджменту.

Виокремлено три типи фінансової політики управління фінансовими ризиками будівельного підприємства та запропоновано використання матриці взаємозалежності рівня державної підтримки функціонування будівельних підприємств з урахуванням фактичного рівня фінансових ризиків, дія якої спрямована на підтримку їх фінансового потенціалу, збереження фактичної фінансової спроможності для подальшого функціонування.

Отримані автором результати апробовані й доведені до рівня конкретних методичних і практичних рекомендацій, які використані для трансформації системи фінансового ризик-менеджменту суб'єктів господарювання будівельної сфери.

Ключові слова: ризик-менеджмент, будівельні підприємства, макрофінансова нестабільність, фінансові ризики, система фінансового ризик-менеджменту, фінансовий менеджмент, фінансова стратегія.

ANNOTATION

Cherednychenko I. Transformation of the financial risk management system of construction enterprises in conditions of instability. – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in Specialty 072 “Finance, Banking, and Insurance”. – Chernihiv Polytechnic National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Chernihiv, 2026.

This dissertation research focuses on substantiating theoretical and methodological frameworks and devising practical recommendations for modernizing financial risk management tools within construction enterprises operating under economic instability.

In the first section of the dissertation research "Theoretical provisions of the functioning and development of the financial risk management system of construction enterprises", a theoretical and methodological analysis of the scientific and practical principles and institutional prerequisites for the transformation of the financial risk management system of construction enterprises in conditions of instability is carried out: an expansion of the conceptual and categorical apparatus of financial science is proposed in terms of clarifying the essence of the concept of "financial risk management of a construction enterprise", which is carried out through an analysis of the features of the economic activity of such an enterprise, the specific features of managing its financial activities, the set of financial risks that are formed in the process of its functioning; It is proposed to consider the financial risk management of a construction enterprise as a set of actions, processes, and mechanisms, the implementation of which, based on the use of informational, methodological, organizational, material, and financial support, is associated with the detection, assessment, analysis, and identification of financial risks of business entities engaged in the construction of facilities, reconstruction, restoration, provision of construction services, and repair, and requires the development of measures to prevent the emergence of real threats to the stable financial activities of such entities.

A systematization of scientific approaches to the study of the essence of the category "risk management" was carried out, among which the following were distinguished: process, conceptual, strategic, systemic; it was proposed to consider risk management as a complex system, that is, a set of entities and the relationships between them, processes, actions, mechanisms aimed at identifying, analyzing, assessing, preventing, predicting and controlling risks that may arise in the process of economic activity of a business entity and create threats to its stable operation.

In the second section of the dissertation research "Current state of the financial risk management system of construction enterprises", a thorough analysis of the current practical experience of using financial tools for managing financial risks of construction enterprises was carried out. An analysis of the state of the external macroenvironment of the functioning of the financial risk management system of construction enterprises in conditions of instability was carried out, weaknesses and strengths, challenges and opportunities were identified. Attention was focused on the high complexity and riskiness of the activities of construction enterprises in modern conditions, a portfolio of financial risks of the functioning of construction enterprises was built taking into account the operating and financial cycle. An assessment of the financial situation of construction enterprises in modern conditions was carried out, attention was focused on the complexity of financial support for construction processes in conditions of martial law. Current trends in the transformation of the risk management system of construction enterprises in modern conditions were identified, which allowed preserving their existing production and financial potential, which, accordingly, the ability to ensure the process of restoring the national economy.

The third section of the dissertation "Scientific and applied provisions for the development of the financial risk management system of construction enterprises" substantiates the leading role of the financial risk management system in ensuring the effective functioning of construction enterprises, the key guidelines of which are the following: maintaining the continuity of construction processes; searching for possible tools to ensure adaptability to the conditions of war and challenges associated with crisis phenomena; maintaining the processes of further integration into international

conditions and standards in the process of designing, restoring and constructing relevant facilities; promoting the implementation of construction processes taking into account advanced world experience in the application of the latest technologies, solutions and materials; maintaining the principle of operating effectiveness and strengthening one's own competitive positions; maintaining the staff and developing the personnel reserve; promoting the development of social responsibility; implementing the principle of sustainable development; strengthening financial potential, expanding sources of financial support.

It is proven that the key obstacles to the transformation of the financial risk management system of construction enterprises in conditions of instability are: financial, production, personnel, logistics, digital. In order to protect against existing risk groups in conditions of instability, it is proposed to use the algorithm of the financial risk management system of construction enterprises, aimed at substantiating and making effective management decisions at each stage of its practical implementation.

It is proposed to create a State Insurance Fund of Financial Resources and form a register of assets of construction enterprises, which will ensure quick decision-making and guaranteeing appropriate payments, prevent long-term suspension of production activities, and contribute to the rapid restoration of lost production assets of construction enterprises.

A new paradigm of the financial risk management system of construction enterprises is proposed, aimed at the proportional distribution of possible financial risks between participants in the relevant financial relations, in order to prevent the suspension of production cycles at construction enterprises, ensure their effectiveness and financial security.

The author's approach to building a mechanism for transforming the financial risk management system of a construction enterprise is substantiated, the action of which should be aimed at ensuring the effectiveness of the functioning of this system by developing and applying the latest methods and tools for effective management of the modern set of financial risks, ensuring the effectiveness and financial stability of

construction enterprises. The necessity is substantiated and the stages of scenario modeling of financial risks of construction enterprises in conditions of uncertainty are proposed, including: identification of possible risks; determination of possible risk management methods; stress testing of the risk management system of construction enterprises; implementation of simulation modeling and construction of decision trees; formation of possible scenarios and forecasting of the financial condition of construction enterprises; development of a financial risk management strategy.

Three types of financial policy for managing financial risks of a construction enterprise are identified and the use of a matrix of interdependence of the level of state support for the functioning of construction enterprises is proposed, considering the actual level of financial risks, the action of which is aimed at supporting their financial potential, preserving actual financial capacity for further functioning. The results obtained by the author have been tested and brought to the level of specific methodological and practical recommendations, which are used to transform the financial risk management system of business entities in the construction sector.

Keywords: risk management, construction companies, macro-financial instability, financial risks, financial risk management system, financial management, financial strategy.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Стаття у міжнародному періодичному виданні:

1. Dubyna M., Kalchenko O., Mekshun P., Degtyarev A., Cherednychenko I. The Role of Digital Logistics in the Formation of Financial and Economic Security Systems of Industrial Enterprises. *Pacific business review international*. 2025. Vol. 18, Issue5. Pp. 107-121. URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:001640960000008>. (індексується в наукометричній базі Web of Science). (0,6 друк. арк., особистий внесок автора – аналіз ключових ризиків і загроз забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання – 0,2 друк. арк.).

Статті у наукових фахових виданнях:

2. Чередниченко І. С., Забаштанська Т. В. Фінансовий моніторинг як інструмент протидії новітнім загрозам в умовах цифровізації. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2024. № 2(38). С. 211-219. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2\(38\)-211-219](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2(38)-211-219) (0,5 друк. арк., особистий внесок – аналіз ролі фінансового моніторингу у протидії ключовим ризикам функціонування підприємств в умовах цифровізації 0,2 друк. арк.)

3. Євтушенко Ю., Чередниченко І. Фінансовий механізм розвитку житлового будівництва: сутність та особливості функціонування в сучасних умовах. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2024. № 3 (39). С. 260–271. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-3\(39\)-260-271](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-3(39)-260-271). (0,5 друк. арк., особистий внесок – поглиблено наукові підходи до функціонування фінансового механізму розвитку житлового будівництва 0,2 друк. арк.)

4. Тульчинська С., Чередниченко І. Складові механізму фінансового забезпечення житлового будівництва. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2024. № 4 (40). С. 223–233. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-4\(40\)-223-233](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-4(40)-223-233). (0,4 друк. арк., особистий внесок – розкрито ключові складові фінансового забезпечення житлового будівництва 0,2 друк. арк.)

5. Тульчинська С., Чередниченко І. (2025). Особливості фінансового забезпечення житлового будівництва в сучасних умовах. *Науковий вісник*

Полісся. 2025. № 2 (29). С. 402–415. DOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2024-2\(29\)-402-415](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2024-2(29)-402-415). (0,6 друк. арк., особистий внесок – визначено ключові тенденції фінансування житлового будівництва з урахуванням наявних ризиків оточуючого середовища 0,2 друк. арк.)

6. Забаштанський М., Ломонос Р., Чередниченко І. (2025). Роль державно-приватного партнерства в процесі інфраструктурного відновлення України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2025. № 3 (43). С. 9–17. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-3\(43\)-9-17](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-3(43)-9-17). (0,4 друк. арк., особистий внесок – досліджено роль державно-приватного партнерства у функціонування будівельних підприємств 0,2 друк. арк.)

7. Чередниченко І. С. Сутність фінансового ризик-менеджменту та особливості його використання в діяльності будівельних підприємств. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2025. № 4(18). С. 115-130. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/607/458>. (0,5 друк. арк.).

Публікації за матеріалами конференцій:

8. Ломонос Р. І., Чередниченко І. С. Оцінка факторів зовнішнього середовища у процесі діагностування фінансової безпеки країни. *Сучасна парадигма публічного управління: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції* (10-12 листопада 2022, Львів). Львів : Львівській національний університет імені Івана Франка, 2022. С. 825-829. (0,1 друк. арк., особистий внесок – узагальнено сучасні ризики зовнішнього середовища у процесі забезпечення фінансової безпеки країни 0,05 друк. арк.)

9. Євтушенко Ю. В., Чередниченко І. С. Сучасні аспекти фінансового забезпечення розвитку житлового будівництва в Україні. *Економіка та підприємництво в умовах сучасних викликів : Всеукраїнська науково-практична конференція* (Житомир, 01 лютого 2023). Житомир, 2023. С. 19-21. (0,1 друк. арк., особистий внесок – розглянуто джерела фінансового забезпечення будівельних підприємств 0,05 друк. арк.)

10. Чередниченко І. С., Бессараб Р. Ф. Фінансовий моніторинг в умовах цифрової економіки: сутність та ключові аспекти. *Фінансові механізми забезпечення відновлення економіки України в сучасних умовах* : Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених (м. Ірпінь, 22 лютого 2024 року). Ірпінь, 2024. С. 215-218. (0,1 друк. арк., особистий внесок – розкрито роль фінансового моніторингу в сучасних умовах 0,05 друк. арк.)

11. Чередниченко І. С. Нормативно-правові аспекти проведення фінансового моніторингу в Україні. *Юність науки 2024: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства* : Міжнародна науково-практична конференція (Чернігів, 25-26 червня 2024 р.). Чернігів, 2024. С. 106-107. (0,1 друк. арк., особистий внесок – узагальнено нормативно-правове середовище здійснення фінансового моніторингу 0,05 друк. арк.)

12. Чередниченко І. С., Забаштанська Т. В. Роль фінансового моніторингу у боротьбі із фінансуванням війни та тероризму в умовах цифровізації. *Юність науки 2024: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства* : Міжнародна науково-практична конференція (Чернігів, 25-26 червня 2024 р.). Чернігів, 2024. С. 108-109. (0,1 друк. арк., особистий внесок – визначено роль фінансового моніторингу у процесі протидії військовій агресії 0,05 друк. арк.)

13. Ломонос Р. І., Бессараб Р. Ф., Чередниченко І. С. Державно-приватне партнерство: можливості інноваційного розвитку економіки держави. *Фінансово-кредитний механізм розвитку економіки та соціальної сфери* : Всеукраїнська науково-практична конференція (м. Кропивницький, 28 листопада 2024 р.). Кропивницький, 2024. С. 16-17. URL: <https://kntu.kr.ua/file/content/15568/zbirnyk-tez-fbss-2024.pdf>. (0,1 друк. арк., особистий внесок – означено вплив держави у процесі інноваційного розвитку 0,05 друк. арк.)

14. Ломонос Р. І., Чередниченко І. С. Роль міжнародної фінансової допомоги у підтримці фінансової стабільності та безпеки економіки України. *Юність науки – 2025* : збірник тез доповідей XV Міжнародної науково-

практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Чернігів, 23-25 квітня 2025 р.). Чернігів, 2025. С. 104-105. (0,1 друк. арк., особистий внесок – охарактеризовано вплив іноземних держав у забезпеченні фінансової стійкості національної економіки 0,05 друк. арк.)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	25
1.1. Сутність фінансового ризик-менеджменту та його основні функції	25
1.2. Система фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств	48
1.3. Особливості функціонування системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності	69
Висновки до розділу 1	89
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	92
2.1 Сучасні тенденції розвитку будівельних підприємств в Україні	92
2.2 Оцінка фінансового стану будівельних підприємств в умовах нестабільності	111
2.3 Актуальні тенденції функціонування системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств	129
Висновки до другого розділу	151
РОЗДІЛ 3 НАУКОВО-ПРИКЛАДНІ ПОЛОЖЕННЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ..	154
3.1 Основні перешкоди трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств	154
3.2 Механізм трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності	172
3.3 Напрямки покращення фінансового стану будівельних підприємств на основі удосконалення системи фінансового ризик-менеджменту.....	191
Висновки до третього розділу	213
ВИСНОВКИ	216
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	220
ДОДАТКИ	248

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Перманентна нестабільність вітчизняної та світової економіки, спричинена перебудовою системи всесвітньої безпеки, сформувала передумови для виникнення значних процесів волатильності фінансових та енергетичних ринків, вплинула на реконфігурацію логістичних процесів, посилила інфляційні коливання та зумовила виникнення системи безпрецедентних ризиків.

Повномасштабна війна проти нашої держави спричинила ще більш глибокі загрози, пов'язані зі збереженням життя та здоров'я суспільства, захисту суверенітету з однієї сторони, а також спроможністю належного функціонування національної економіки з іншої. Водночас, безпрецедентні інфраструктурні руйнування, значне скорочення людського капіталу, істотне знищення житлового фонду, втрата економічного потенціалу, сформували умови високої невизначеності, функціонування в яких суттєво ускладнило функціонування галузей національної економіки, вагоме місце серед яких займає саме будівельна галузь, яка формує провідну роль у розвитку реального сектору.

За цих умов, подальше використання традиційної системи фінансового ризик-менеджменту серед будівельних підприємств втрачає свою ефективність, а отже потребує докорінного перетворення з урахуванням новітніх викликів. Необхідність швидкої адаптації будівельних підприємств до новітніх викликів навколишнього середовища, сформувало потребу істотної трансформації їх системи фінансового ризик-менеджменту, що забезпечить формування передумов належної ефективності їх функціонування, згенерує необхідний потенціал розвитку національної економіки в майбутньому, а також сприятиме відновленню належного стану житлового фонду країни. Водночас, саме спроможність держави забезпечити населення житловим фондом на умовах безпечності та доступності залишатиметься одним з ключових факторів репатріації населення та післявоєнного відновлення.

Серед науковців, які займаються питаннями управління фінансовими ризиками слід виділити: Л.М. Алексеєнко, А. В. Гречко, О.М. Кальченко, Г. П. Куліш, О.М. Парубець, І. В. Родніченко, О. В. Орлик. та інші. Дослідженням механізмів протидії фінансовим ризикам та їх управління присвячені праці таких вчених як: О. Є. Бездітко, С. В. Белоусова, Н.М. Вдовенко, С. В. Добринь, М.В. Дубини, М.М. Забаштанського, Т. Г. Кузьмінець, О. А. Лахтіонова, Є. П. Пожар, О.В. Попело, А.В. Рогового, Томащук, І. О. Томащук, О.В. Шишкіної та ін.

Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених проблематиці удосконалення системи фінансового ризик-менеджменту, як у загальному контексті, так і безпосередньо в сфері будівництва, залишається нерозкритим і малодослідженим напрямком сучасних трансформацій системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності. Його детальне вивчення дасть змогу не лише заповнити існуючі прогалини в теорії удосконалення системи фінансового ризик-менеджменту, а й сприятиме підвищенню ефективності функціонування будівельних підприємств, якості послуг, досягненню управлінської зрілості керівників, а в ширшому сенсі – сталому розвитку сфери будівництва в цілому.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою частиною науково-дослідної роботи Національного університету Чернігівська політехніка за такими темами: «Теоретико-прикладні положення розвитку ринку кредитних послуг в умовах макроекономічної нестабільності та повоєнного відновлення економіки» (№ державної реєстрації 0123U104319) в частині напрацювання пропозицій щодо подолання ключових перешкод трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності, серед яких виокремлено наступні: фінансові, виробничі, кадрові, логістичні, цифрові; «Розробка механізму фінансування інноваційного відновлення стратегічно важливих секторів економіки України у післявоєнний період» (№ державної реєстрації 0123U104318) в рамках якої обґрунтовано авторський підхід до побудови механізму трансформації системи фінансового ризик-менеджменту

будівельного підприємства дія якого має бути спрямована на забезпечення результативності функціонування даної системи шляхом розробки та застосування можливих новітніх методів та інструментів ефективного управління сучасною множиною фінансових ризиків, забезпечення результативності та фінансової стійкості будівельних підприємств.

Мета і завдання дослідження. *Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних положень та розробка науково-практичних рекомендацій щодо трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності.*

Для досягнення визначеної мети поставлено і вирішено такі *завдання*:

- визначити сутність фінансового ризик-менеджменту та конкретизувати його функції;
- поглибити теоретичні положення системи фінансового ризик-менеджменту;
- ідентифікувати особливості функціонування системи ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності;
- здійснити аналіз актуальних домінант функціонування системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств;
- охарактеризувати властивості та тенденції функціонування будівельних підприємств в Україні;
- здійснити структурно-динамічне оцінювання фінансового стану будівельних підприємств в умовах нестабільності;
- виявити основні перешкоди трансформації системи фінансового ризик-менеджменту;
- розвинути наукові засади та формалізувати архітектуру механізму трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств;
- окреслити шляхи підвищення ефективності функціонування системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств.

Об'єктом дослідження є процес трансформації системи фінансового

ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні аспекти функціонування та трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності.

Методи дослідження. У процесі досягнення мети та реалізації завдань дисертаційного дослідження було застосовано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, що забезпечили всебічність, системність і логічну послідовність аналізу. Використання комплексного методологічного підходу дозволило охопити як теоретико-концептуальні аспекти трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств, так і прикладні інструменти її діагностики, оцінювання та моделювання в умовах сучасних трансформацій. Методологічний підхід, використаний в дисертації, є синтезом таких методів: метод групування, який використовувався для об'єднання схожих за змістом визначень понять «фінансовий ризик», «ризик-менеджмент» у смислові підходи, що дозволило виділити основні наукові трактування даної категорії та забезпечити структурований підхід до формулювання власного дослідницького розуміння цих понять (параграф 1.1); метод бібліометричного аналізу – для оцінювання рівня дослідженості тематики побудови системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств, виявлення провідних науковців і авторитетних публікацій у цій сфері, а також для ідентифікації ключових наукових трендів та тематичних домінант (параграф 1.2); метод побудови тезаурусу – для систематизації ключових термінів і понять, що стосуються трансформації системи фінансового ризик-менеджменту, встановлення міжпонятійних зв'язків, уточнення категоріального апарату дослідження та забезпечення концептуальної цілісності наукового дослідження (параграф 1.1); системно-структурного аналізу – для оцінки сучасних тенденцій розвитку будівельних підприємств (параграф 2.1, розділ 2), обґрунтування специфіки оцінки фінансового стану будівельних підприємств в умовах нестабільності (п.3.2); процесний підхід – для виокремлення напрямів покращення фінансового стану на основі удосконалення системи фінансового

ризик-менеджменту будівельних підприємств, які є логічною послідовністю взаємопов'язаних управлінських дій, спрямованих на формування, реалізацію, моніторинг і коригування фінансових стратегій з урахуванням змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі (параграф 3.3); метод порівняння – для співставлення понять «нестабільність», «економічна нестабільність» та «фінансова нестабільність» (параграф 1.3) та порівняння динаміки ключових показників функціонування будівельних підприємств (параграф 2.2, 2.3); метод функціонального аналізу – для детального вивчення основних функцій системи фінансового ризик-менеджменту та оцінювання їх провідної ролі в контексті забезпечення ефективного функціонування будівельних підприємств; системного аналізу – для вивчення конкурентного середовища підприємств будівельної сфери та зовнішніх умов їх функціонування шляхом ідентифікації сильних і слабких сторін у поєднанні з можливостями та загрозами будівельної галузі, що дозволило оцінити їх реальний фінансовий стан в умовах нестабільності (параграф 2.1 та 2.3); методи співставлення, спостереження, порівняння для обґрунтування необхідності трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств (параграф 3.3).

Інформаційну основу дослідження становлять праці вітчизняних та зарубіжних науковців, присвячені теоретичним і прикладним аспектам побудови системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності, зокрема питанням виокремлення особливостей її функціонування, оцінки актуальних тенденцій та основних перешкод її трансформації, розробки відповідного механізму удосконалення системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності.

Значну частину інформаційної бази склали вітчизняні та міжнародні нормативно-правові акти, які регламентують економічні, соціальні, правові, екологічні та інституційні засади функціонування системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності. У дослідженні широко використано офіційні статистичні матеріали Державної служби

статистики України, аналітичну та звітну інформацію Міністерства розвитку громад та територій України.

Додаткову цінність мають інтернет-ресурси, платформи відкритих даних, звіти про результати фінансування з боку міжнародних донорських організацій, публікації профільних журналів, а також матеріали громадських і професійних асоціацій, що дозволило сформулювати повне, об'єктивне й актуальне уявлення про умови функціонування системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних підходів та розробленні науково-практичних рекомендацій щодо трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності. Так, у дисертації:

вперше

обґрунтовано концептуальні положення формування механізму державного страхування активів будівельних підприємств, створення цільового Державного страхового фонду фінансових ресурсів, що дозволить забезпечити швидке прийняття рішень та гарантування відповідних виплат, недопущення довгострокового призупинення виробничої діяльності, сприятиме швидкому відновленню втрачених виробничих активів будівельних підприємств, дозволить компенсувати можливі ризики та забезпечить їх безперебійне функціонування;

удосконалено:

– науково-концептуальні положення функціонування та розвитку системи фінансового ризик-менеджменту, що, на відміну від існуючих, були розширені результатами аналізу структури такої системи (основні суб'єкти, компоненти), її функцій, необхідного забезпечення та базових принципів формування, функціонування та розвитку, які необхідно дотримуватися для підтримки ефективної роботи такої системи в турбулентному економічному середовищі;

– наукову аргументацію доцільності розмежування типів фінансової політики управління фінансовими ризиками будівельних підприємств, зокрема: класичної, зваженої, стимулюючої, в основу обґрунтування яких покладено

наявний потенціал фінансового стану, рівень фінансового забезпечення, а також стратегічні пріоритети функціонування будівельних підприємств з урахуванням допустимого рівня фінансового ризику;

набуло подальшого розвитку:

– систематизація наукових підходів до дослідження сутності категорії «ризик-менеджмент», серед яких було виокремлено такі: процесний, концептуальний, стратегічний, системний; запропоновано ризик-менеджмент розглядати як складну систему, тобто сукупність суб'єктів і взаємозв'язків між ними, процесів, дій, механізмів, які спрямовані на визначення, аналіз, оцінювання, запобігання, прогнозування та контроль за ризиками, що можуть виникати у процесі господарської діяльності суб'єкта господарювання і формувати загрози для його стабільної роботи;

– теоретичні положення щодо конкретизації сутності категорії «фінансовий ризик-менеджмент», що було, на відміну від інших підходів, здійснено через використання контент-аналізу до дослідження таких дефініцій «ризик», «ризик-менеджмент», «фінансовий ризик», «управління фінансовими ризиками». Це дозволило конкретизувати зміст зазначеної категорії, функції цього виду менеджменту у діяльності підприємства (інформаційна, аналітична, прогностична, регулююча, контрольна, захисна) та у подальшому сформулювати авторський підхід до трактування змісту поняття «фінансовий ризик-менеджмент будівельного підприємства»;

- понятійно-категоріальний апарат фінансової науки у частині уточнення сутності поняття «фінансовий ризик-менеджмент будівельного підприємства, що здійснено через аналіз особливостей економічної діяльності такого підприємства, специфічних рис управління його фінансовою діяльністю, сукупності фінансових ризиків, які формуються в процесі його функціонування; запропоновано розглядати фінансовий ризик-менеджмент будівельного підприємства як сукупність дій, процесів, механізмів, здійснення яких на основі використання інформаційного, методичного, організаційного, матеріального та фінансового забезпечення пов'язано з виявленням, оцінкою, аналізом,

ідентифікацією фінансових ризиків суб'єктів господарювання, які займаються будівництвом об'єктів, реконструкцією, реставрацією, наданням будівельних послуг та ремонтом, і потребує розробки заходів запобігання виникнення реальних загроз для стабільної фінансової діяльності таких суб'єктів.

- теоретичні погляди на основні етапи сценарного моделювання фінансових ризиків будівельних підприємств в умовах невизначеності, серед яких виокремлено: ідентифікація можливих ризиків; визначення можливих методів управління ризиками; проведення стрес-тестування системи ризик-менеджменту будівельних підприємств; здійснення імітаційного моделювання та побудова дерева-рішень; формування можливих сценаріїв та прогнозування фінансового стану будівельних підприємств; розробка стратегії фінансового ризик-менеджменту. Це формує базис для обґрунтування та вчасного прийняття управлінських рішень в частині допустимих сценаріїв впливу фінансових ризиків на фінансовий стан будівельних підприємств;

- наукове осмислення підходу до процесу побудови механізму трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельного підприємства дія якого має бути спрямована на забезпечення результативності функціонування даної системи, шляхом розробки та застосування можливих новітніх методів та інструментів ефективного управління сучасною множиною фінансових ризиків (AI-прогнозування; Big Data, стрестестування та імітаційне моделювання; методи управління ESG-ризиками; блокчейн технології та кіберстрахування) необхідну для забезпечення результативності та фінансової стійкості будівельних підприємств.

Практичне і загальнонаукове значення отриманих результатів полягає у тому, що вони апробовані та доведені до рівня конкретних методичних і практичних рекомендацій. Зокрема практичну апробацію отримали:

- напрацювання автора в частині ідентифікації актуальних ризиків функціонування будівельних підприємств в процесі здійснення моніторингу їх фінансової стійкості та обґрунтуванні управлінських рішень використані в роботі Департаменту економічного розвитку Чернігівської обласної державної

адміністрації (довідка № 01.01-20/266 від 02.10.2026 р.);

- положення дисертації щодо впровадження науково обґрунтованих підходів до ідентифікації, оцінювання та систематизації фінансових ризиків, а також положення щодо трансформації існуючої системи ризик-менеджменту з урахуванням умов економічної нестабільності використані у практичній діяльності ТОВ «ІНЕКС РЕАЛ» (довідка № 13 від 24.03.2026 р.).

Основні положення та отримані результати дисертаційного дослідження впроваджені у навчальний процес Національного університету Чернігівська політехніка при поглибленні змістового наповнення програм та розробки управлінських ситуацій з дисциплін:

«Фінансово-економічна безпека підприємства», «Корпоративний ризик-менеджмент», «Кредитний менеджмент» освітньо-професійної програми «Фінанси, банківська справа та страхування» підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок галузі знань 07 Управління та адміністрування (довідка № 202/08-538 від 30.03.2026 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом самостійної наукової роботи здобувача, в якій викладено авторський підхід до розробки і впровадження напрямків покращення фінансового стану будівельних підприємств на основі удосконалення системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності. Автором особисто розроблено наукові положення, висновки та пропозиції, що виносяться на захист. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використано лише ті ідеї й положення, які належать дисертанту. Внесок автора у публікаціях, підготовлених у співавторстві, визначено окремо у списку наукових праць.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертації доповідалися, обговорювалися й отримали схвальні відгуки на науково-практичних конференціях, в тому числі: IV Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасна парадигма публічного управління» (м. Львів, 10-12 листопада 2022); Всеукраїнській науково-практичній конференції

«Економіка та підприємництво в умовах сучасних викликів» (Житомир, 01 лютого 2023); Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Фінансові механізми забезпечення відновлення економіки України в сучасних умовах» (м. Ірпінь, 22 лютого 2024 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Юність науки 2024: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства» (Чернігів, 25-26 червня 2024 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Фінансово-кредитний механізм розвитку економіки та соціальної сфери» (м. Кропивницький, 28 листопада 2024 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Юність науки 2025: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства» (Чернігів, 25-26 квітня 2025 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладено у 14 наукових публікаціях, з них: 7 публікацій, в яких відображено основні наукові результати, в тому числі 1 стаття у науковому періодичному виданні, який індексується в науково-метричній базі Web of Science, 6 статей у наукових фахових виданнях України, 1 з яких одноосібна, 7 наукових публікацій, які додатково відображають наукові результати дисертації. Загальний обсяг опублікованих праць становить 4,2 д.а. (2,05 д.а. належить особисто автору).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи складає 255 сторінок. Дисертація містить 22 таблиці та 51 рисунок. Список використаних джерел становить 220 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Сутність фінансового ризик-менеджменту та його основні функції

Ризики є невід'ємною складовою функціонування всіх без винятку економічних суб'єктів. Це зумовлено об'єктивними умовами економічного, соціального, політичного простору, у якому такі суб'єкти здійснюють свою діяльність. Об'єктивність існування ризиків різної природи зумовлює і необхідність пошуку дієвих методів та інструментів запобігання їх настання та перетворення в реальні загрози для стабільності функціонування підприємств, домогосподарств, органів державної та місцевої влади, інших суб'єктів національної економіки. Відповідно, на сьогодні питанням управління ризиками вченими приділяється вагома увага, особливо враховуючи наявність значної кількості різних за своєю природою ризиків, специфіку їхнього впливу на стабільність економічних суб'єктів, їхній фінансовий стан.

У нестабільних умовах, особливо тих, які сьогодні ми спостерігаємо в Україні, питання виявлення, запобігання і загалом ефективного управління ризиками стає ще більш актуальними, враховуючи складність економічного, соціального розвитку країни, не передбачуваність виникнення ризиків, загроз, які не притаманні функціонуванню національної економіки в більш стабільній та мирний час. Це своєю чергою впливає на процеси побудови дієвих систем управління насамперед економічними ризиками. Ці ризики об'єктивно притаманні діяльності економічних суб'єктів і в умовах глибокої нестабільності та турбулентності зовнішнього середовища мають здатність перетворюватися в реальні системні загрози, які можуть призводити до ліквідації підприємств, загалом зниженню економічної активності в країні.

Будівельні підприємства, як і інші економічні суб'єкти, сьогодні розвиваються також у нестабільному економічному, соціальному, інституціональному середовищі. Велика кількість нових ризиків, які виникли з початку війни, лише поглиблює складність здійснення господарської діяльності цими суб'єктами. Нові загрози об'єктивно супроводжується і новими можливостями, проте загалом будівельні підприємства сьогодні перебувають у досить складних умовах власного розвитку. Наявність зовнішніх, внутрішніх ризиків, які постійно мають здатність перетворюватися в реальні загрози для фінансового стану зазначених суб'єктів, вимагають перегляду та оновлення принципів, концептуальних положень, на яких раніше будувалися їхні системи управління ризиками. Це вимагає проведення нових досліджень із метою поглиблення теоретичних, методичних та прикладних положень трансформації системи ризик-менеджменту будівельних підприємств у сучасних умовах. Безпосередньо важливу роль у цьому відіграють і трансформаційні процеси, які сьогодні відбуваються в системі фінансового ризик-менеджменту цих установ, оскільки саме роль фінансових ризиків у забезпеченні стабільності їхньої роботи стає однією з найбільш важливих.

Розпочнемо дослідження з поглиблення теоретичних положень аналізу трансформаційних процесів, які сьогодні відбуваються або повинні здійснюватися в системі фінансового ризику-менеджменту будівельних підприємств. Для цього розглянемо зміст такої системи та особливості її функціонування в межах зазначених суб'єктів у сучасних умовах господарювання. Для цього спочатку проведемо дослідження сутності фінансового ризику.

Дефініція «ризик» сьогодні використовується в багатьох природничих, технічних, економічних та соціальних науках. За останні десятиліття обсяг публікацій із проблем ризику зростає з винятковою швидкістю [41, с. 61]. Це лише підтверджує актуальність проведення нових досліджень у цьому напрямку економічної науки. Розглянемо детальніше сутність зазначеної дефініції.

У словниках європейських народів слово «ризик» існує в подібних формах і визначеннях сенсу: англійською мовою це «risk», німецькою та чеською – «risiko», французькою – «risque», італійською – «rischio», іспанською – «riesgo», албанською – «rrezik», болгарською – «ризик», фінською – «riski», румунською – «risc» тощо [154].

Поняття «ризик» вперше було використано в азартних іграх, а тепер стало частиною нашого суспільства. Його визначення та конотація постійно збагачуються з розвитком суспільства та науки. Існує багато суперечливих категорій у тлумаченні та використанні ризику, щодо об'єктивного чи суб'єктивного, раціонального чи ірраціонального тощо [220].

Французьке слово «risque» має спекулятивний відтінок у вигляді «qui risque rien n'a rien» (нічого не ризикував, нічого не отримав). В англійській мові воно використовується з багатьма нюансами в різних контекстах, що часто призводить до плутанини та непорозумінь. У 1966 році Комісія з термінології страхування Американської асоціації ризику та страхування схвалила таке визначення ризику: «невизначеність щодо результату події, коли існує дві або більше можливостей» [195; 203]. Розбіжності або плутанина зберігаються і сьогодні. Необхідність узгодження спільної термінології ризику була визнана Товариством аналізу ризиків, коли воно створило свій Комітет із визначень. Тринадцять визначень були розглянуті Комітетом, жодне з яких навіть близько не наближалось до того, що прийнято Американською асоціацією ризику та страхування [220, с. 2]. Це лише підтверджує, що дефініція «ризик» з теоретико-методологічного погляду є складною та багатогранною категорією, яка в собі відображає складні відносини між різними суб'єктами, у процесі яких виникає невизначеність середовища, де такі існують загрози нормальному, стабільному функціонуванню таких суб'єктів.

У таблиці 1.1 наведено сукупність різних концепцій, які були запропоновані науковцями в процесі дослідження сутності категорії «ризик».

Таблиця 1.1

Наукові концепції розуміння сутності категорії «ризик»

Зміст визначення	Джерело
1	2
Ризик – це об’єктивно-суб’єктивна категорія, що характеризує невизначеність у сучасному економічному просторі внаслідок дії факторів бізнес-середовища, які мають як прямий, так і непрямий вплив на діяльність підприємства.	[41, с. 61]
Ризик – це економічна категорія, яка відображає особливості сприйняття зацікавленими суб’єктами економічних відносин об’єктивно наявної невизначеності та конфліктності, іманентних процесам цілепокладання, управління, прийняття рішень і оцінювання, та проявляється через наявність потенційних загроз і невикористаних можливостей.	[57]
Ризик – це економічна категорія в діяльності суб’єктів господарювання, пов’язана з подоланням невизначеності, конфліктності в ситуаціях оцінювання, управління, неминучого вибору. Ризик – це складне явище, що має безліч неминучих, а іноді протилежних реальних основ.	[66, с. 278]
Ризик – це небезпека виникнення непередбачуваних витрат у зв’язку із випадковими обставинами змін економічної діяльності.	[153, с. 5]
Ризик – це невіддільна частина процесу стратегічного управління; його неможливо уникнути, але можна і потрібно враховувати; у загальному розумінні ризик є можливістю настання в процесі реалізації прийнятих рішень несприятливих для суб’єкта господарювання наслідків.	[81, с. 74]
Ризик – невизначеність щодо настання тієї чи іншої події у майбутньому.	[148, с. 180]
Ризик – це ситуативна характеристика, що виникає в результаті відхилення системи зі стану нормального функціонування в інший стан під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників при взаємодії суб’єктів і об’єктів досліджуваного процесу.	[128, с. 93]
Ризик – це небезпека невідповідності реально отриманих результатів реалізованого рішення поставленим цілям.	[159, с. 12]
Ризик – можливість появи обставин, що обумовлюють невизначеність або неможливість отримання очікуваних результатів від реалізації поставленої мети, заподіяння матеріального збитку, небезпеку інших втрат. У вузькому значенні ризик – це вірогідність зазнати збитків або упустити вигоду при реалізації певних намірів.	[143, с. 56]
Ризик як економічну категорію можна визначати з одного боку, як загрозу того, що підприємство зазнає втрат у вигляді додаткових витрат або отримує доходи нижчі за ті, на які воно розраховувало, а з іншого – як небезпеку можливої втрати ресурсів або недоотримання доходів у порівнянні з плановим варіантом, який розрахований на раціональне використання потенціалу підприємства.	[137, с. 605]

Закінчення таблиці 1.1

1	2
Ризик – діяльність в умовах переходу від стану невизначеності до стану визначеності (або навпаки), коли з’являється обґрунтована можливість вибору при оцінці ймовірності досягнення передбачуваного результату, невдачі та відхилення від мети, з урахуванням діючих суттєвих норм. Ризик – це є можливість того, що дії людини або їх результати приведуть до негативних або позитивних наслідків.	[127, с. 40]
Ризик – це економічна категорія, характеристика діяльності підприємства, пов’язана з імовірністю виникнення непередбачуваних ситуацій, що можуть призвести до негативних та позитивних наслідків, оцінка якої вимагає розробки альтернативних варіантів управлінських рішень.	[53, с. 205]
Ризик – невід’ємна умова для здійснення дії (події) з імовірнісними несприятливими наслідками, що виражається в можливості отримання негативного або небажаного результату.	[134, с. 104]
Ризик це економічні відносини господарюючих суб’єктів, які в умовах ринку завжди мають стохастичний, невпорядкований, імовірний характер, що дозволяє назвати їх ненадійними.	[45, с. 62]
Ризик – ймовірність відхилення величини фактичного доходу (або інших показника) від величини очікуваного: чим мінливіше і ширше шкала коливань, тим вище ризик.	[112, с. 9]

Джерело: систематизовано автором.

Таким чином, аналізуючи інформацію, яка представлена в таблиці 1.1, можна конкретизувати специфічні риси «ризик» як економічної категорії і як явища, яке об’єктивно притаманне функціонуванню всіх суб’єктів господарювання. Серед таких специфічних рис виділимо такі:

– об’єктивність ризику, що зумовлена незалежними від економічних суб’єктів умовами економічного, соціального, політичного середовища, у якому вони здійснюють свою діяльність;

– формується через наявність впливу на діяльність економічних суб’єктів значної кількості як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, передбачити виникнення яких доволі складно й оцінити силу впливу не завжди можливо;

– формується через наявність невизначеності стану зовнішнього середовища, невизначеності окремих бізнес-процесів у функціонуванні суб’єктів підприємницької діяльності та внутрішнього стану інших суб’єктів;

- пов'язаний із можливостями фінансових втрат від перетворення ризику в загрози для стабільного функціонування економічних суб'єктів;
- є невіддільною складовою процесу управління діяльністю економічних суб'єктів, особливо підприємницьких структур, які змушені приділяти увагу питанням управління економічними ризиками;
- вимагає постійного моніторингу, оцінки та прийняття рішень щодо управління різними типами ризиків;
- ризик є узагальнюючою назвою для об'єднання у єдину групу значної кількості різних, конкретних ризиків, їх типів, які притаманні в ринковій економіці функціонуванню суб'єктів господарювання;
- для кожного з видів економічних суб'єктів існує своя сукупність ризиків, існування яких насамперед зумовлене специфікою їхньої господарської діяльності;
- пов'язаний із потенційними загрозами не отримання очікуваних результатів та не досягнення поставленої мети суб'єктами господарювання.

У переважній більшості випадків у наукових роботах автори більшу увагу приділяють дослідженню економічних ризиків передусім суб'єктів підприємницької діяльності, які об'єктивно функціонують у складноструктурованому й непередбачуваному зовнішньому середовищі, у якому виникає значна кількість загроз різних типів. Відповідно основна увага приділяється питанням управління такими ризиками, організації системи ризик-менеджменту, результативність функціонування якої є невід'ємною складовою ефективності такого управління. Розглянемо більш докладно сутність категорії «ризик-менеджмент». У табл. 1.2 наведено різні концепції вчених до розгляду її сутності.

Таблиця 1.2

Наукові концепції до розуміння сутності категорії «ризик-менеджмент»

Зміст визначення	Джерело
1	2
Ризик-менеджмент – це система управління ризиками, яка включає в себе стратегію та тактику управління, направлені на досягнення основних бізнес-цілей банку.	[139]
Ризик-менеджмент – це система управління ризиками, яка за допомогою сукупності методів, прийомів і заходів дозволяє прогнозувати ризики, визначити їхні ймовірні розміри й наслідки, запобігти чи мінімізувати пов'язані з ними втрати.	[87]
Ризик-менеджмент – це система управління ризиками на основі процесу їх ідентифікації, оцінки та аналізу, а також вибору і використання методів нейтралізації їхніх наслідків, спрямована на досягнення необхідного балансу між стратегічними можливостями підприємства та рівнем ризику, а також знаходження оптимального співвідношення між високим рівнем ризику, що може призвести до банкрутства підприємства, та повною відмовою від нього, що призводить до втрати конкурентоспроможності.	[14]
Ризик-менеджмент – це система заходів щодо виявлення, оцінки, профілактики та страхування ризиків, що включає стратегію і тактику управлінських дій.	[149, с. 34]
Ризик-менеджмент – це процес, що передбачає прийняття та реалізацію рішень задля зниження ймовірності виникнення негативних результатів проєкту та мінімізації можливих втрат, якщо уникнути їх все ж не вдасться.	[187]
Ризик-менеджмент – це стратегічний інструмент для ухвалення усвідомлених рішень, який дозволяє компаніям ефективно оперувати та досягати цілей, враховуючи фактори невизначеності. Іншими словами, управління ризиками – це управління цілями (управління організацією) з урахуванням невизначеності.	[188]
Ризик-менеджмент – наука про діяльність економічних систем стосовно виявлення можливих загроз у найближчому чи віддаленому майбутньому. Зменшення негативних наслідків невизначеності очікувань становить сутність такого системного управління ризиком, як ризик-менеджмент.	[89]
Ризик-менеджмент – це безперервна, всеохопна система управління ризиками організації, яка включає в себе комплекс різних методів та способів які направлені на усунення перешкод при досягненні основних бізнес-цілей компанії.	[35]
Ризик-менеджмент – це система управління ризиками на основі процесу їх ідентифікації, оцінки та аналізу, а також вибору і використання методів нейтралізації їх наслідків, спрямована на досягнення необхідного балансу між стратегічними можливостями підприємства та рівнем ризику, а також знаходження оптимального співвідношення між високим рівнем ризику, що може призвести до банкрутства підприємства, та повною відмовою від нього, що призводить до втрати конкурентоспроможності.	[147, с. 71]

Закінчення таблиці 1.2

1	2
Ризик-менеджмент – це цілеспрямований процес впливу суб'єкта логістичної системи підприємства на можливість виникнення небезпеки в роботі ланок логістичного ланцюга за допомогою спеціальних методів і засобів з метою недопущення зміни параметрів потоків від заданих.	[117, с. 14]
Ризик-менеджмент – це сукупність принципів, методів і форм управління організацією та її поведінкою в зовнішньому середовищі в умовах невизначеності та конфліктності.	[117, с. 74]
Ризик-менеджмент – вид управлінської діяльності, який полягає у своєчасному й адекватному реагуванні на різноманітні загрози та здійсненні свідомого, цілеспрямованого впливу суб'єкта управління на об'єкт з метою його стійкого розвитку в умовах невизначеності, коли існує ймовірність відхилення від поставлених цілей.	[174, с. 182]
Ризик-менеджмент – це управління ресурсами та зобов'язаннями фірми з метою максимізації її вартості, враховуючи вплив непередбачуваних результатів або подій.	[193]
Управління ризиком – це процес ухвалення управлінських рішень, які мінімізують несприятливий вплив зовнішніх та внутрішніх чинників на підприємство, а також знижують збитки, викликані випадковими подіями.	[137, с. 601]

Джерело: систематизовано автором.

Таким чином, аналізуючи дані табл. 1.2, у якій представлені наукові концепції щодо розуміння сутності категорії «ризик-менеджмент», можемо виокремити спільні наукові підходи, яких дотримуються вчені при розгляді цієї категорії.

Процесний підхід: ризик-менеджмент розглядається як процес, який складається з поступових етапів розробки, прийняття та реалізації рішень, які спрямовані на виявлення, оцінку та управління ризиками різних типів з метою мінімізації потенційних втрат від їх трансформації в реальні загрози для економічного суб'єкта.

Концептуальний підхід: ризик-менеджмент розглядається з позиції наукового знання, тобто окремого напрямку економічної науки, у межах якого вивчаються теоретичні, методичні, прикладні аспекти виявлення, оцінки, управління ризиками, з якими зіштовхуються економічні суб'єкти в процесі своєї діяльності. Ризик-менеджмент як наука на сьогодні вже дійсно є невід'ємною складовою фінансової науки й відіграє невід'ємну роль у її

розвитку. Змінність зовнішнього середовища, постійна трансформація ендегенних, екзогенних загроз об'єктивно формують постійні імпульси до розвитку науки про управління фінансовими ризиками та забезпечують постійне удосконалення її методологічної основи, розширення категоріального апарату.

Стратегічний підхід: ризик-менеджмент являє собою сукупність принципів, методів, інструментів та форм управління, які використовуються суб'єктами господарювання для здійснення впливу на власну діяльність з метою забезпечення стабільності функціонування в довгостроковій перспективі. У межах цього підходу акцент передусім робиться на елементах стратегічного управління та ролі ризик-менеджменту в забезпеченні ефективності такого управління.

Системний підхід: ризик-менеджмент являє собою цілісну сукупність елементів, а саме заходів, методів, інструментів, підходів, рішень, які пов'язані між собою, є невід'ємною складовою системи управління суб'єкта господарювання. Система, яка відображає особливості функціонування зазначених елементів, має як правило єдину мету функціонування і є невід'ємною складовою системи фінансового менеджменту.

Аналізуючи дані табл. 1.2, можемо констатувати, що для розгляду сутності ризик-менеджменту більшість науковців використовує системний підхід, що є доцільним, враховуючи наявність значної кількості економічних ризиків, які супроводжують функціонування будь-якого економічного суб'єкта й кожний із них вимагає використання спеціальних підходів та інструментів для його управління.

Таким чином, враховуючи представлений аналіз, ризик-менеджмент можемо розглядати як складну систему, тобто сукупність суб'єктів і взаємозв'язків між ними, процесів, дій, механізмів, які спрямовані на визначення, аналіз, оцінювання, запобігання, прогнозування та контроль за ризиками, що можуть виникати у процесі господарської діяльності суб'єкта господарювання і формувати загрози для його стабільної роботи.

Організаційно система ризик-менеджменту саме в межах підприємства складається із сукупності структурних підрозділів, які займаються плануванням, прогнозуванням його фінансової діяльності, аналізують потенційні загрози стабільності функціонування.

Діяльність із формування системи ризик-менеджменту здійснюють переважно в межах планових або економічних відділів, які функціонують на підприємствах. У такій системі важливу увагу приділяють фінансовому ризику-менеджменту, тобто процесу фокусування на управлінні саме фінансовими ризиками конкретного підприємства. Такі ризики формуються в процесі його фінансової діяльності, яка є необхідною для роботи будь-якого суб'єкта господарювання.

Виникнення фінансових ризиків є об'єктивним процесом. Зазначені ризики можуть виникати непередбачувано або прогнозовано, враховуючи специфіку фінансової діяльності підприємства. Управління фінансовими ризиками є невід'ємною складовою системи фінансового менеджменту. Досить часто суб'єкти господарювання не приділяють вагомої уваги формуванню таких ризиків, що надалі негативно впливає на стабільність їхньої роботи, призводить до фінансових втрат і в підсумку негативно впливає на результати такої роботи.

Для конкретного суб'єкта господарювання завжди притаманним є певний спектр фінансових ризиків, які виникають або можуть виникати відповідно до специфіки його господарської діяльності. Наприклад, для підприємств, які займаються зовнішньоекономічною діяльністю, важливими є валютні ризики, виникнення яких зумовлено низкою чинників.

Відповідно, враховуючи окреслене, варто зазначити, що сьогодні вагому увагу науковці приділяють насамперед вивченню сутності та типів фінансових ризиків. Такі ризики виникають у діяльності економічних суб'єктів, оскільки саме перетворення їх у загрози може призвести до реальних фінансових втрат з подальшою зупинкою діяльності підприємств. Таким чином проведемо дослідження сутності фінансового ризику, який на сьогодні може формуватися в економічному просторі, трансформуватися в реальні загрози для діяльності

економічних суб'єктів. У табл. 1.3 представлено систематизацію наукових концепцій до розуміння змісту категорії «фінансовий ризик».

Таблиця 1.3

Концепції науковців щодо трактування сутності
категорії «фінансовий ризик»

Зміст визначення	Джерело
1	2
Фінансовий ризик – це вид ризику, який виникає у фінансово-економічній діяльності суб'єкта, коли причинно-наслідковий результат або заходи його досягнення відрізняються від встановлених цілей та планових норм, а отримані відхилення мають вартісний характер.	[77, с. 24]
Фінансовий ризик – вид ризику, який виникає у фінансовій діяльності суб'єкта, коли результат або заходи його досягнення відрізняються від установлених цілей, а отримані відхилення мають вартісний характер.	[145, с. 11]
Фінансовий ризик – ризик, пов'язаний з ймовірністю втрати фінансових ресурсів (грошових коштів). Фінансові ризики пов'язані насамперед зі змінами на фінансовому ринку та змінами в економіці.	[156]
Фінансовий ризик – це економічна категорія, що відображає існуючу невизначеність і конфліктність, які виникають у процесах створення, розподілу, перерозподілу та споживання доданої вартості та частини національного багатства між суб'єктами економічної діяльності.	[11]
Фінансовий ризик – ймовірність або можливість настання непередбачуваних фінансових витрат (зниження прибутків, доходів, втрата капіталу тощо) у ситуації невизначеності умов здійснення підприємницької діяльності.	[107, с. 12];
Фінансовий ризик – ризик, викликаний невизначеністю природних, людських та економічних факторів, що за несприятливих умов можуть призвести до збитків у господарсько-фінансовій діяльності.	[60, с. 288]
Фінансовий ризик – економічна категорія, що відображає невизначеність, конфліктність, багатокритеріальність, нечіткість у фінансових відносинах та включає особливості сприйняття вказаних характеристик зацікавленими суб'єктами цих відносин.	[91, с. 48]
Фінансовий ризик – це економічна категорія, що відображає об'єктивну імовірність виникнення негативних обставин, які, потенційно, можуть прямо вплинути на втрату або недоотримання фінансових активів у процесі ведення економічної діяльності.	[93, с. 120]

Продовження таблиці 1.3

1	2
Фінансовий ризик – економічна категорія, яка виникає в процесі фінансово-господарської діяльності економічного суб'єкта та відображає ймовірність зниження або втрати його прибутку/доходу/капіталу, а також реорганізації, банкрутства та ліквідації за умови невизначеності факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.	[183, с. 261]
Фінансовий ризик – це складова сукупного ризику суб'єкта господарювання, пов'язана з волатильністю цін, структурою капіталу та вартістю підприємства, що відображає ймовірність зміни внутрішніх та зовнішніх факторів, які впливають на підприємство в процесі його фінансово-господарської діяльності та супроводжує кожне фінансове рішення.	[144, с. 26]
Фінансовий ризик – ризик, що виникає при здійсненні фінансового підприємництва чи фінансових угод, виходячи з того, що у фінансовому підприємстві в ролі товару виступають або валюта, або цінні папери, або кошти.	[80, с. 22]
Фінансовий ризик – результат вибору власниками чи менеджерами підприємства альтернативного фінансового рішення, спрямованого на досягнення бажаного цільового результату фінансової діяльності при ймовірності заподіяння економічної шкоди (фінансових втрат) через невизначеність умов реалізації.	[81]
Фінансовий ризик – вид ризику, який є невід'ємною частиною фінансової діяльності та комерційних угод, і виникає внаслідок невизначеності факторів та конфліктності умов та характеризується можливістю виникнення фінансових втрат як результату вибору у процесі прийняття управлінських рішень.	[119, с. 114]
Фінансовий ризик – ситуативна характеристика зміни фінансового потоку, яка виникає при відхиленні системи зі стану нормального функціонування в інший стан під впливом комплексу зовнішніх і внутрішніх чинників.	[128, с. 96]
Фінансовий ризик у широкому розумінні – це ризик з операційної, фінансової та інвестиційної видів діяльності суб'єкта господарювання, а у вузькому значенні – тільки з фінансової діяльності.	[159, с. 14]
Фінансовий ризик – один з найважливіших видів ризиків, з якими пов'язана діяльність підприємств в умовах ринкової економіки. Він характеризується невизначеністю щодо здійснення тієї чи іншої фінансової операції в майбутньому, непередбачуваністю та випадковістю.	[69, с. 86]
Фінансовий ризик – це можливість чи ймовірність виникнення незапланованих фінансових витрат у ситуації невизначеності обставин здійснення діяльності. Фінансовий ризик – це ризик, що перш за все, пов'язаний з можливістю втрат фінансових ресурсів.	[120, с. 47]
Фінансовий ризик – це специфічна економічна категорія, яка виникає в процесі господарської діяльності та відображає ймовірність зниження прибутку, втрати капіталу, банкрутства за умови невизначеності фінансових, виробничих та господарських факторів.	[82, с. 147]

Закінчення таблиці 1.3

1	2
Фінансовий ризик є загальним поняттям, яке характеризує ризики, які супроводжують фінансову діяльність промислового підприємства, формує портфель ризиків підприємства.	[177, с. 131]
Фінансовий ризик – ризик, пов'язаний з ймовірністю втрати фінансових ресурсів (грошових коштів).	[156]
Фінансовий ризик – ймовірність настання збитку внаслідок здійснення операцій у фінансово-кредитній сфері.	[92, с. 352]
Фінансовий ризик – специфічна економічна категорія, яка виникає в процесі господарської діяльності та відображає ймовірність зниження прибутку, втрати капіталу, банкрутства за умови невизначеності фінансових, виробничих та господарських факторів.	[82, с. 147]

Джерело: систематизовано автором.

Таким чином, детально аналізуючи табл. 1.3, можна констатувати, що в науковій літературі є значна кількість концепцій щодо розгляду сутності категорії «фінансовий ризик». При цьому доцільно зазначити, що єдиного, класичного підходу до розуміння цієї дефініції немає. На наше переконання, це може бути пов'язане насамперед зі складною природою фінансового ризику, його об'єктивним характером, значною кількістю причин, які можуть призводити до виникнення такого ризику. Зважаючи на представлені в табл. 1.3 концепції до розуміння зазначеної категорії, виокремимо окремі підходи, які сьогодні найчастіше використовують науковці при дослідженні її сутності.

Серед таких підходів можна виокремити такі: категоріальний, компонентний, результативний, розглянемо їх сутність детальніше (рис. 1.1).

Таким чином можемо констатувати, що фінансовий ризик – це економічна категорія, яка відображає господарські відносини, що виникають між суб'єктами й супроводжуються невизначеністю, ймовірністю настання непередбачуваних кризових і негативних наслідків для таких суб'єктів, що в підсумку може призводити до фінансових втрат, виникненню нових загроз фінансовому стану економічних суб'єктів, зниженню вартості суб'єктів підприємницької діяльності, зменшенню фінансових показників та інших деструктивних наслідків для окремих суб'єктів.

Рис. 1.1 Наукові підходи до розуміння сутності категорії «фінансовий ризик»

Джерело: систематизовано автором на основі [93; 155; 105, с. 99].

Враховуючи наведене вище авторське трактування сутності економічної категорії «фінансовий ризик», визначимо також специфічні ознаки фінансового ризику як результату взаємодії між економічними суб'єктами, наслідку управлінських рішень, які здійснюються в процесі діяльності. Серед таких специфічних ознак можна визначити такі:

- притаманний функціонуванню всіх економічних суб'єктів, діяльність яких супроводжується наявністю фінансових відносин;
- відображає результат можливо відхилення отриманих фінансових результатів від встановлених цілей, запланованих показників;

- пов'язаний із реальною втратою фінансових ресурсів, зниженням їхньої вартості, зменшенням очікуваних фінансових результатів через наявність непередбачуваних зовнішніх, внутрішніх причин;
- має об'єктивний характер і є невід'ємною складовою здійснення будь-якої господарської діяльності;
- відображає потенційні загрози, які існують для фінансового стану різних економічних суб'єктів, і в майбутньому при невдалому управлінні таким ризиком, може перетворюватися в реальні загрози для такого стану;
- є узагальнюючим поняттям, оскільки фінансовий ризик за своєю природою є сукупністю різних ризиків, які супроводжують фінансову діяльність економічних суб'єктів;
- пов'язаний онтологічно з діяльністю економічних суб'єктів, їхньою здатністю до стабільного функціонування;
- може бути оцінений за допомогою використання сукупності математичних, статистичних підходів;
- являє собою в певному сенсі результат ухвалення фінансових рішень;
- вимагає впровадження дієвих систем управління таким ризиком, які б давали можливість його оцінювати, використовувати найбільш реальні та кращі методи, інструменти для унеможливлення трансформації його у реальні загрози для фінансового стану економічного суб'єкта;
- є невіддільною складовою системи фінансового менеджменту, оскільки пов'язаний із прийняттям усіх без винятку фінансових рішень, а саме рішень щодо здійснення інвестицій, залучення кредитних ресурсів, зміни підходів до управління ліквідністю, платоспроможністю, трансформації роботи з дебіторською, кредиторською заборгованості;
- виникає в результаті впливу на фінансовий стан економічних суб'єктів одночасно значної кількості внутрішніх, зовнішніх чинників, що впливає також на особливості управління таким ризиком;
- фінансовий ризик не є суто негативним явищем для суб'єкта господарювання, оскільки він фактично декларує відмінність очікуваних цілей

від реально отриманих результатів; така відмінність може супроводжуватися позитивними і негативними відхиленнями;

- постійно змінюється, трансформується відповідно до тих нових реалій, у яких функціонує економічний суб'єкт; при цьому змінюються види ризиків, може змінюватися сила впливу кожного з них на його фінансовий стан;

- зазвичай кожний ризик формується в результаті впливу багатьох чинників зовнішньої та внутрішньої природи;

- у структурі фінансового ринку існують різні типи ризиків, які можуть впливати один на одного, що в підсумку лише ускладнює процес прогнозування виникнення на основі цих ризиків реальних загроз для фінансового стану економічного суб'єкта;

- виникнення передумов для формування фінансового ризику є складним процесом, які досить часто не завжди явні і зрозумілі, складно спрогнозувати, коли зароджуються такі передумови подальшого формування реальних фінансових ризиків для діяльності економічного суб'єкта;

- рівень фінансового ризику значним чином залежить від фінансових можливостей економічного суб'єкта, обсягів залучених ним позикових ресурсів, рівнем ліквідності, платоспроможності й відповідно ринкової вартості суб'єкта підприємницької діяльності;

- фінансовий ризик оцінюється через аналіз управлінської інформації, якість якої і визначає результативність функціонування системи фінансового ризик-менеджменту;

- фінансовий ризик притаманний усім економічним суб'єктам, окремим макроекономічним системам, оскільки всі вони функціонують і здійснюють свою діяльність у відкритому економічному просторі, у якому одночасно виникають реальні загрози, формуються потенційні ризики для стабільності роботи цих економічних суб'єктів [154; 127, с. 43-45].

Процес управління фінансовими ризиками є невід'ємною складовою системи ризик-менеджменту та загалом стратегічного управління. Відповідно в системі фінансового менеджменту фінансовий ризик-менеджмент відіграє одну

з провідних ролей у забезпеченні ефективного управління з метою підтримки стабільного функціонування економічних суб'єктів. Розглянемо сутність цього напрямку ризик-менеджменту детальніше. Наведемо декілька існуючих концепцій обґрунтування змісту дефініції «фінансовий ризик-менеджмент»:

1) фінансовий ризик-менеджмент – сукупність підходів, процесів, заходів, які дозволяють певною мірою (наскільки це можливо) прогнозувати можливість настання ризикованих подій і домагатися зниження ступеня фінансових ризиків з метою мінімізації втрат державного сектору економіки, тобто техніку підвищення ефективності фінансового менеджменту в боротьбі з ризиками (прикладний аспект) [151, с. 69];

2) фінансовий ризик-менеджмент – це сукупність дій, спрямованих на фінансове забезпечення таких умов діяльності підприємства, які дозволять реалізувати поставлені цілі розвитку й отримати очікувані результати, мінімізувавши витрати та передбачивши можливі втрати у процесі управління; фінансовий ризик-менеджмент включає такі етапи: формування попередньої концепції розвитку підприємства, аналіз стратегічного середовища, прогнозування зміни основних його чинників, діагностику ймовірності банкрутства, обґрунтування блоку фінансових цілей та фінансової стратегії як такої, що підтримує загально корпоративну стратегію розвитку підприємства, фінансове планування, фінансовий контроль [175, с. 21];

3) фінансовий ризик-менеджмент – це практика створення вартості компанії на основі використання фінансових інструментів в управлінні ризиками. Фінансовий ризик-менеджмент спрямований передусім на здійснення оцінювання можливостей та необхідності зменшення суттєвих фінансових ризиків, які супроводжують діяльність компаній [120, с. 50].

Розглядати сутність фінансового ризик-менеджменту без детального аналізу категорії «управління фінансовими ризиками» неможливо. У науковій літературі саме розгляду цієї категорії вченими приділяється найбільша увага. На рис. 1.2 наведено декілька концепцій її трактування.

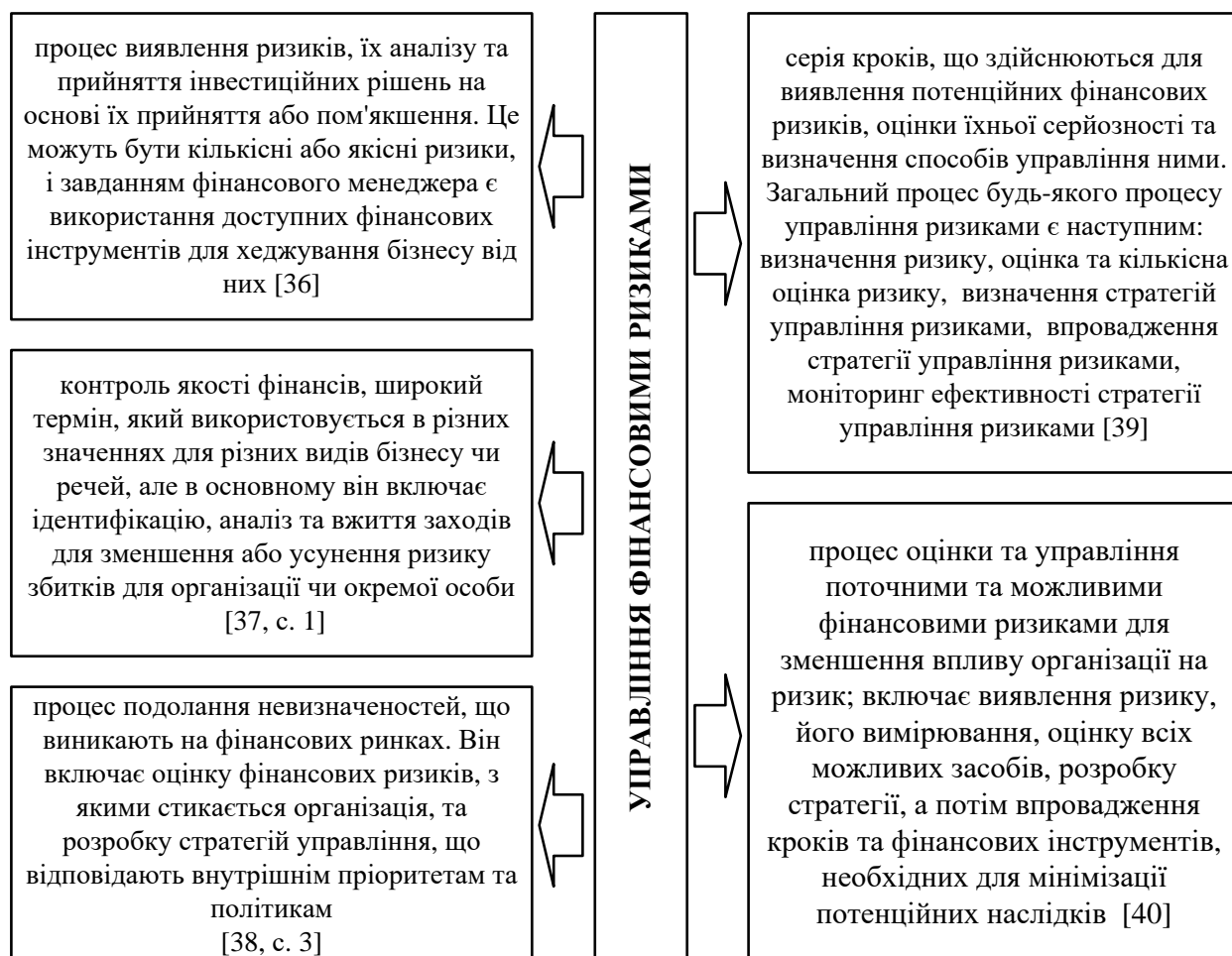

Рис. 1.2 Наукові підходи до розгляду сутності категорії
«управління фінансовими ризиками»

Джерело: складено автором

Отже, можемо зробити висновок, що фінансовий ризик-менеджмент полягає насамперед у виявленні, запобіганні різних типів фінансових ризиків, їхньому аналізі, які виникають з урахуванням основних напрямів господарської діяльності підприємства або ти з них, які плануються здійснювати в майбутньому. Аналіз фінансових ризиків полягає не лише в оцінці зовнішніх факторів, загроз, які можуть виникати в економічному, соціальному, політичному просторі суспільства, дослідження цих ризиків також полягає в аналізі внутрішніх потенційних ризиків, які можуть бути пов'язаними з неефективним управлінням фінансовими ресурсами підприємства, зниженням його капіталізації, неправильною побудовою структури капіталу і т. ін.

Таким чином, фінансовий ризик-менеджмент можна розглядати як сукупність дій, процесів та механізмів, здійснення яких пов'язано з виявленням, оцінкою, аналізом, ідентифікацією фінансових ризиків, розробкою заходів запобігання, виникнення реальних загроз для стабільної фінансової діяльності за допомогою використання інформаційного, методичного, організаційного, матеріального та фінансового забезпечення.

Розглянемо специфічні риси фінансового ризик-менеджменту, серед них доцільно виокремити такі:

- є невід'ємною складовою системи фінансового менеджменту;
- функціонування відбувається на основі збору, обробки аналітичної інформації про наявні, потенційні загрози для фінансового стану економічного суб'єкта;
- є невід'ємною складовою системи стратегічного управління економічним суб'єктом, оскільки наявність фінансових ризиків є невід'ємною складовою функціонування будь-якого економічного суб'єкта;
- є динамічною системою, яка постійно розвивається, трансформується в результаті виникнення нових типів фінансових ризиків, нових методів, інструментів управління такими ризиками в стохастичному зовнішньому середовищі;
- ефективність функціонування може бути описана за допомогою низки конкретних показників та параметрів, аналіз яких у динаміці дає можливість чітко визначити дієвість такої системи;
- ефективність функціонування в першу чергу залежить від якості та професіоналізму працівників, які займаються питаннями управління фінансовими ризиками, оцінюють такі ризики, визначають ймовірність їх перетворення в реальні загрози для фінансового стану економічного суб'єкта;
- функціонування вимагає врахування законодавчих норм до побудови дієвої системи фінансового ризик-менеджменту, при цьому існує і об'єктивна потреба в розробці внутрішнього, методичного, організаційного, інформаційного забезпечення для підтримки функціонування такої системи;

- спрямований насамперед на забезпечення стабільного фінансового стану економічного суб'єкта, формування умов для фінансового забезпечення його подальшого функціонування і розвитку;

- притаманний йому високий рівень планування, прогнозування як середньо-, так і довгострокового, оскільки фінансовий ризик-менеджмент пов'язаний насамперед з оцінкою можливих наслідків відхилення очікуваних результатів від запланованих цільових показників;

- безперервний процес, оскільки фінансові ризики постійно виникають, змінюються залежно від трансформації внутрішнього, зовнішнього середовища;

- пов'язаний із постійним прийняттям фінансових рішень, яким притаманний високий рівень суб'єктивності й це обумовлює важливість рівня професіоналізму працівників, які залучені до управління фінансовими ризиками;

- адаптується досить швидко до реалій економічного, політичного, соціального середовища, у якому функціонує економічний суб'єкт, швидкість адаптації обумовлює здатність до виживання, забезпечення стабільного функціонування та можливості розвитку.

Фінансовий ризик-менеджмент є невід'ємною складовою процесу стабільного розвитку економічних суб'єктів, є необхідним для запобігання можливим загрозам для зазначеного розвитку. Уся система такого менеджменту передусім будується на аналізі інформації, яка надходить до економічного суб'єкта з різних джерел. Серед таких даних передусім є інформація про внутрішні бізнес-процеси, їх трансформацію, розвиток і головним чином дані про стан економічного середовища, у якому функціонує підприємство. Здатність ефективно аналізувати тенденції розвитку національної економіки, фінансової системи є невід'ємною складовою процесу ефективного управління фінансовими ризиками будь-якого суб'єкта. Наявність високого рівня адаптивності економічного суб'єкта також є невід'ємною складовою функціонування системи фінансового ризик-менеджменту, оскільки така адаптація безпосередньо вимагає

грунтовного аналізу потенційних фінансових ризиків, правильної їх оцінки, аналізу наслідків трансформації таких ризиків у реальні загрози.

Важливість фінансового ризик-менеджменту для діяльності економічних суб'єктів обумовлює наявність сукупності конкретних функцій, які ним виконуються. Основні з таких функцій наведено на рис. 1.3. Розглянемо їхній зміст детальніше.

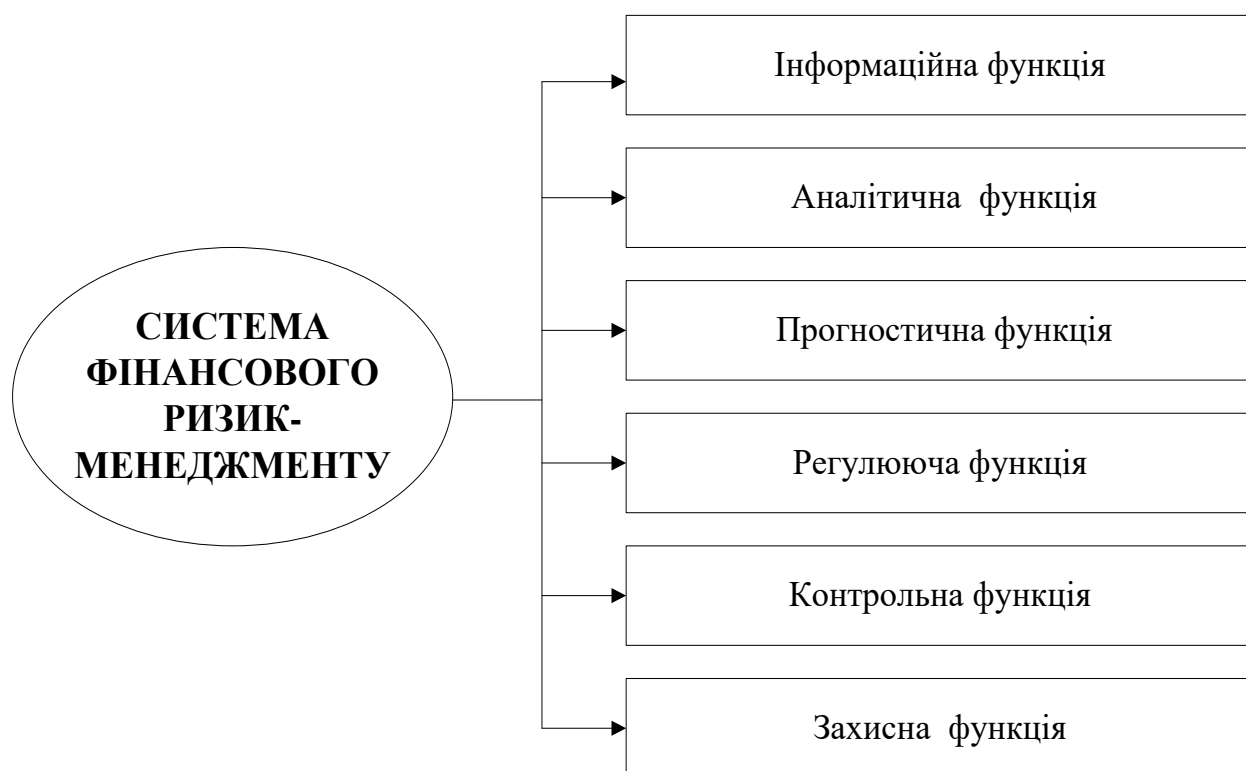

Рис. 1.3 Функції системи фінансового ризик-менеджменту

Джерело: складено автором на основі [141; 179; 101; 98].

Інформаційна функція – фінансовий ризик-менеджмент як цілісна система функціонує виключно на основі акумулювання та опрацювання великої кількості даних про різні аспекти економічної, фінансової діяльності суб'єкта господарювання. Саме якість отриманої інформації і визначає дієвість тих інструментів, методів, які використовуються в процесі управління фінансовими ризиками. Важливим аспектом реалізації інформаційної функції є здатність отримувати достовірні дані про фінансовий стан підприємства, основні його операційні процеси. Система фінансового ризик-менеджменту виконує одну з

провідних ролей в інформаційному забезпеченні процесу прийняття управлінських рішень, особливо у частині протидії потенційним загрозам, які можуть негативно вплинути на стабільність функціонування економічного суб'єкта.

Аналітична функція – фінансовий ризик-менеджмент вимагає глибокого аналізу значних масивів інформації про фінансовий стан економічного суб'єкта, що можливо здійснити через використання різних підходів до аналізу такої інформації. При цьому аналізуються також можливості конкретного суб'єкта в певний момент залучити фінансові ресурси, використовувати власні кошти з метою подальшого ефективного розвитку. Аналітична функція полягає також у дослідженні макроекономічного середовища, аналізі фінансового стану конкурентів, подібних економічних суб'єктів з метою виявлення власної позиції на конкретному ринку, у певній системі, що дає змогу усвідомлено розуміти рівень власного потенціалу до розвитку з метою забезпечення ефективного функціонування.

Прогностична функція – полягає в тому, що в межах системи фінансового ризик-менеджменту відбувається процес прогнозування, планування, бюджетування розвитку економічного суб'єкта. Використовуючи аналітичну інформацію, яка максимально акумулюється в межах цієї системи, фахівці намагаються, враховуючи тенденції макроекономічного розвитку країни, будувати прогнози, плани для подальшого розвитку конкретного економічного суб'єкта. Це є важливим з позиції ефективного використання фінансових ресурсів, залучення зовнішнього фінансування для прискорення власного розвитку, підвищення конкурентоспроможності.

Складність реалізації прогностичної функції полягає в тому, що інколи зовнішнє середовище змінюється в досить непередбачуваних умовах і спрогнозувати яким буде макроекономічний стан у країні, основні показники функціонування фінансової системи, складно. З урахуванням того, що фінансові ризики виникають постійно, супроводжуються насамперед процесами нестабільності, яка може бути притаманною різним сферам, різним компонентам

національної економіки, фінансової системи, то і будувати реальні прогнози і плани інколи складно. Проте це не значить, що діяльність економічних суб'єктів повинна відбуватися хаотично, непередбачувано та стихійно. Складність прогнозування обумовлює лише необхідність розробки більшої кількості сценаріїв майбутнього розвитку економічного суб'єкта з урахуванням різних макроекономічних та внутрішніх фінансових показників. У межах системи фінансового ризик-менеджменту особливо це є важливим з урахуванням того, що постійно можуть виникати різні типи фінансових ризиків і також може змінюватися сила впливу окремих з них на стабільне функціонування економічного суб'єкта.

Регулююча функція – полягає в тому, що фінансовий ризик-менеджмент у процесі регулювання фінансових ризиків з метою їх запобігання, унеможливлення виникнення реальних загроз, впливає на функціонування інших підсистем підприємства, надає пропозиції керівництву щодо прийняття різних фінансових та нефінансових рішень. Такі рішення у підсумку можуть впливати на інші бізнес-процеси, регламентувати їхнє функціонування з метою унеможливлення погіршення загального фінансового стану економічного суб'єкта.

Контрольна функція – акумулюючи значну кількість даних, розробляючи управлінські рішення, прийняття яких є важливим з позиції забезпечення стабільного функціонування економічного суб'єкта, у межах системи фінансового ризик-менеджменту паралельно відбувається і контроль за виконанням таких рішень, оскільки це безпосередньо впливає на процес управління фінансовими ризиками. Вчасне впровадження пропонованих заходів щодо убезпечення фінансового стану є важливим з позиції підтримки стабільності роботи підприємства, стабільності діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування. Контроль є невід'ємною складовою процесу управління фінансовими ризиками, оскільки вчасне прийняття рішень напряду призводить до збереження фінансових ресурсів економічних суб'єктів,

забезпечення їхньої вартості, підвищення рівня фінансового стану і відповідно конкурентоспроможності та кредитоспроможності. Також контрольна функція полягає і в забезпеченні аналізу результатів, які виникають після ухвалення відповідних управлінських рішень. Контроль правильності використання обраних методів та інструментів вимагає оцінки їхньої дієвості, що можлива реалізувати виключно через аналіз ефективності таких рішень.

Захисна функція фінансового ризику менеджменту є системною функцією, у якій акумулюються фактично всі дії, які здійснюються для захисту економічного суб'єкта від непередбачуваних чинників, які впливають на нього із зовнішнього середовища, або тих факторів, які можуть виникати всередині його функціонування, бути непоміченими певний період і з часом негативно впливати на стабільність економічних процесів, забезпечення досягнення економічних інтересів такого суб'єкта. Захист є результируючим компонентом побудови всієї системи фінансового ризик-менеджменту економічного суб'єкта, оскільки дає змогу впроваджувати створені плани, досягати цілей розроблених стратегій і тим самим забезпечувати поступовий розвиток таких суб'єктів у довгостроковій перспективі.

1.2. Система фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств

Будівельні підприємства в сучасних умовах постають перед значною кількістю внутрішніх і зовнішніх чинників. Непередбачуваність екзогенного середовища, недосконалість державної регуляторної політики не сприяють стабільному функціонуванню таких суб'єктів господарювання, що в підсумку знижує їхню економічну активність. Розвиток будівельної галузі є одним із драйверів економічного розвитку країни і, отже, формування сприятливих умов для функціонування будівельних підприємств, дотичних до цієї галузі суб'єктів господарювання, є важливим та необхідним для стимулювання подальшого розвитку економіки.

Значною мірою ефективність функціонування будівельних підприємств також залежить і від внутрішніх чинників, спроможності їхніх керівників забезпечити стабільність роботи навіть у складних макроекономічних, політичних або соціальних умовах. Важливу роль у цьому процесі відіграє здатність забезпечити ефективно функціонуючу систему фінансового менеджменту, у тому числі побудувати дієву систему виявлення і протидії економічним та фінансовим ризикам. Такі ризики формуються в зовнішньому середовищі функціонування будівельних компаній і можуть трансформувати їхню діяльність. Формування ефективно діючих систем фінансового ризик-менеджменту є актуальним завданням для керівників таких підприємств з урахуванням їхніх можливостей та нових викликів і загроз, які існують сьогодні для стабільного їхнього функціонування. Це окреслює необхідність проведення нових досліджень у цьому напрямку.

Питання забезпечення ефективної фінансової діяльності підприємств є актуальними для них з позиції постійного пошуку напрямів підвищення ефективності використання доступних ресурсів, застосування того економічного потенціалу, яким вони володіють. Використання наявних можливостей є важливою основою для динамічного розвитку суб'єктів господарювання, раціонального використання власних та залучених фінансових ресурсів.

Будівельна галузь України характеризується складністю і розмежуванням галузевої структури, широким асортиментом продукції, активною участю в галузевому й територіальному поділі праці. Економічний ефект від розвитку цієї галузі полягає в мультиплікаційному ефекті коштів, вкладених у будівництво, адже з розвитком будівельної галузі розвивається: виробництво будівельних матеріалів, машинобудівна галузь, металургія і металообробка, нафтохімія, виробництво широкого кола будівельних матеріалів, транспорт, енергетика тощо [109, с. 132].

Будівельний сектор – це складна екосистема, що об'єднує регуляторні органи, девелоперів, підрядників, інвесторів, фінансові установи, технологічні

стартапи, постачальників будівельних матеріалів та кінцевих споживачів [72, с. 498]. Відповідно й будівельні підприємства за своєю сутністю є складними суб'єктами господарювання, робота яких пов'язана з необхідністю здійснення значних капітальних інвестицій у власну діяльність. Ці підприємства сьогодні виконують значний спектр різних видів господарської діяльності (рис. 1.4). Економічні особливості їхнього функціонування впливають і на специфічні риси їхньої фінансової діяльності й відповідно управління фінансовими ресурсами. Це своєю чергою формує і особливості побудови дієвих систем управління фінансовими ризиками. Враховуючи це, розглянемо насамперед особливості економічної діяльності будівельних підприємств як окремих суб'єктів господарювання.

Серед таких особливостей, на наше переконання, варто виокремити такі:

- необхідність залучення коштів на довгостроковій основі, оскільки для будівельної галузі притаманним є тривалий цикл виробництва і це вимагає наявності необхідних фінансових ресурсів для забезпечення його безперервності;
- значна залежність від вітчизняних, зарубіжних контрагентів, постачальників будівельних матеріалів, комплектуючих, кваліфікації працівників;
- досить високий рівень зношеності техніки, що вимагає постійного її оновлення для забезпечення безпечності господарської діяльності та ефективності роботи;
- високий рівень залежності від кон'юнктури ринку нерухомості, доступності фінансових ресурсів для покупців житлової і нежитлової нерухомості;
- важливість забезпечення співпраці з місцевими органами влади, які погоджують будівництво об'єктів, виділяють земельні ділянки та в подальшому приймають в експлуатацію вже побудовані об'єкти нерухомості;

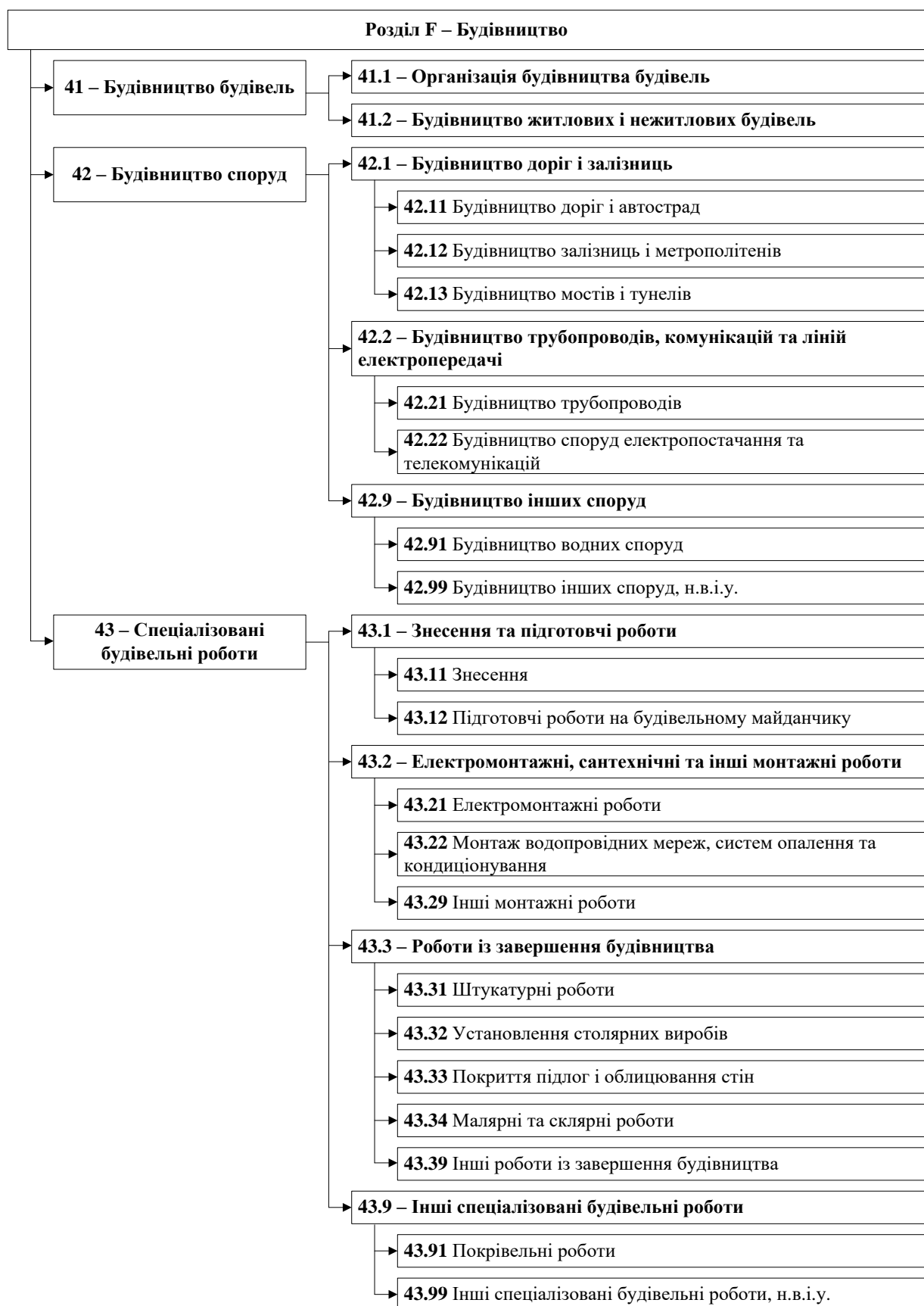

Рис. 1.4 Основні напрями господарської діяльності будівельних підприємств в Україні

Джерело: складено автором на основі [96].

– необхідність розробки кошторисної документації, дозвільної документації в кожному конкретному випадку побудови об'єкта нерухомості, що зумовлена територіальним розміщенням таких об'єктів, наявним попитом на їхнє придбання;

– необхідність забезпечення системи логістики на кожному окремому об'єкті, які будуються, що кожного разу вимагає розробки відповідного механізму доставки будівельних матеріалів, необхідної техніки тощо;

– діяльність будівельних підприємств значним чином залежить від кліматичних умов, сезонності роботи тощо;

– діяльності будівельних підприємств притаманний значний спектр економічних, правових, технологічних, ринкових ризиків, які необхідно враховувати при побудові об'єктів нерухомості, протидіяти таким ризикам досить складно, враховуючи що будівництво завжди пов'язане зі спорудженням матеріальних об'єктів на конкретних територіях;

– сфера будівництва досить глибоко регламентується органами державної влади та місцевого самоврядування, що здійснюється через розробку та впровадження дозвільної системи, здійснення ліцензування, використання будівельних норм, стандартів і т. ін.;

– будівельні компанії можуть зводити об'єкти нерухомості не лише в тому регіоні, на тій території, де вони територіально розміщуються, але й займатися будівельною діяльністю в різних регіонах країни, що вимагає побудови відповідної системи логістичного забезпечення;

– будівництво об'єктів нерухомості супроводжується залученням значної кількості субпідрядників, контрагентів, інших установ, що значним чином ускладнює процес господарської діяльності будівельних підприємств, вимагає організації відносин із такими економічними суб'єктами та ін.;

– будівельні підприємства можуть споруджувати в одному об'єкті не лише житлову нерухомість, але й нежитлову, продавати її різним типам економічних суб'єктів, а саме домогосподарствам, суб'єктам підприємницької діяльності, що ускладнює процес формування ціни на такі об'єкти, вимагає використання різних

інструментів для їхнього продажу й побудови відповідних відносин із різними типами клієнтів [110; 99, с. 98; 131; 113, с. 13-14; 111, с. 85].

Особливості економічної діяльності також визначають і ті чинники, які формуються в зовнішньому середовищі, усередині будівельних підприємств, і можуть негативно впливати на їхню роботу. Доречно зазначає А. Гаврилов, що факторами, що обмежують ділову активність будівельних організацій, є недолік замовлень на виконання робіт; конкуренція з боку інших компаній; нестача кваліфікованих робітників; високий рівень податків; неплатоспроможність замовників; висока вартість матеріалів, конструкцій, виробів; нестача і зношеність машин і механізмів; високий відсоток комерційного кредиту [64, с. 61]. Відповідно значна частина таких чинників зумовлена безпосередньо саме особливостями фінансової діяльності зазначених суб'єктів господарювання, основні з яких наведено на рис. 1.5.

Зазначимо, що вище окреслені особливості фінансової діяльності будівельних підприємств притаманні таким суб'єктам, які не лише надають будівельні послуги, але самотійно вкладають власні ресурси у зведення об'єктів житлової, нежитлової нерухомості. Велика кількість будівельних компаній переважно виступають і інвесторами, і замовниками будівництва майбутніх житлових комплексів, торгових центрів та інших видів об'єктів житлової і нежитлової нерухомості. Для кожного будівництва притаманними є власні особливості здійснення фінансової діяльності. Якщо будівельне підприємство не виступає інвестором, то процес управління фінансовими ресурсами дещо спрощується, оскільки таке підприємство фокусує увагу виключно на будівельних послугах, займається лише зведенням об'єктів нерухомості й уся фінансова діяльність здійснюється на основі аналізу доходів, витрат, які пов'язані безпосередньо з будівельними роботами.

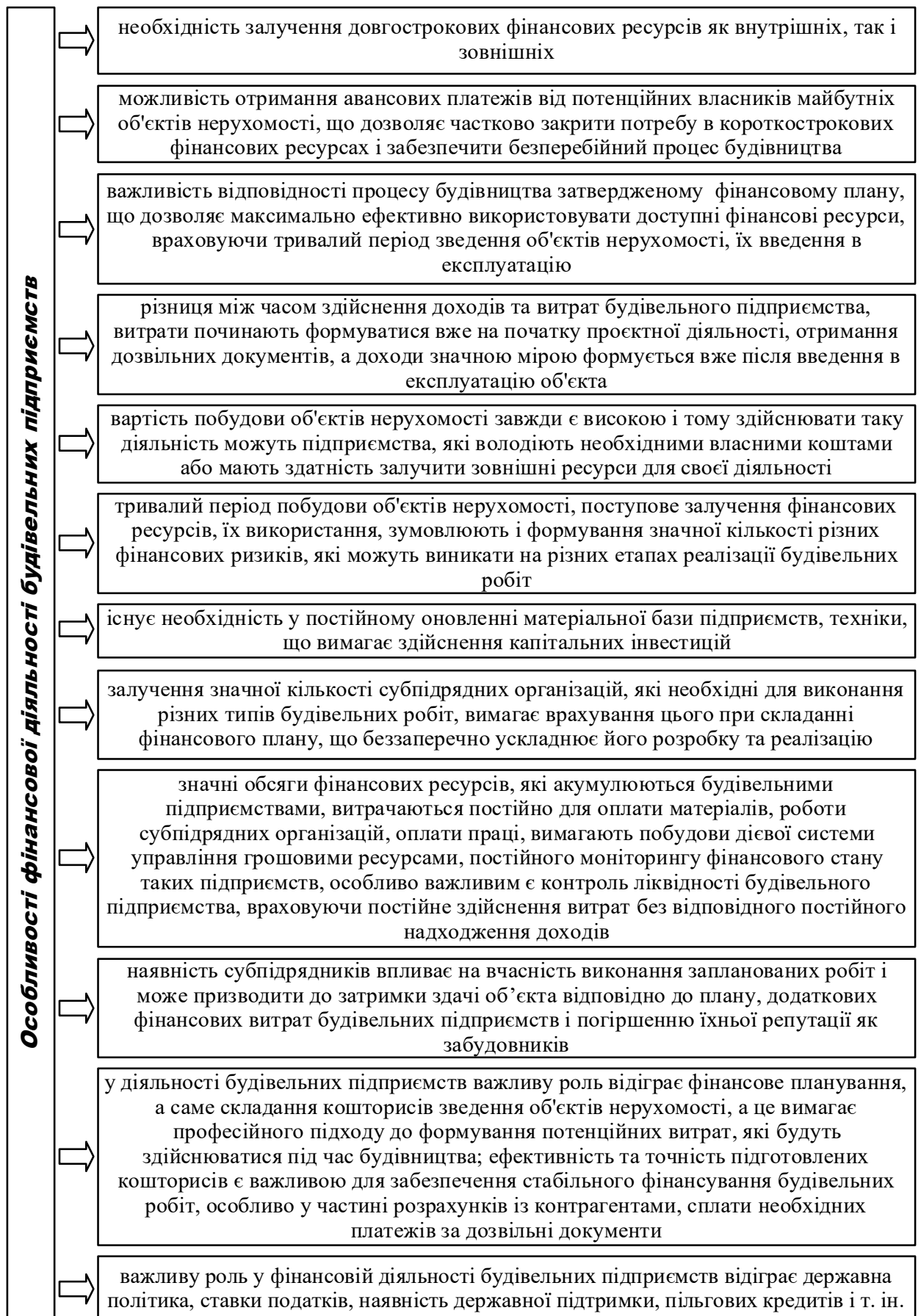

Рис. 1.5 Особливості фінансової діяльності будівельних підприємств

Джерело: складено автором на основі [13; 158, с. 89-93; 124; 79; 142; 83; 84].

Якщо ж будівельне підприємство виступає одночасно й інвестором, тобто вкладає власні ресурси в будівництво, займається продажом зведених об'єктів потенційним клієнтам, то фінансова діяльність таких підприємств значним чином ускладнюється. Ця ситуація вимагає залучення додаткових фахівців, які б здійснювали управління фінансовими ресурсами, аналізували ризики та розробляли дієві механізми забезпечення стабільного фінансування будівельних підприємств, їхнього належного рівня фінансової безпеки.

Як зазначалося, фінансова діяльність будівельних підприємств пов'язана з формуванням значної кількості фінансових ризиків, які формуються в зовнішньому щодо таких суб'єктів господарювання середовищі, у межах їхнього внутрішнього середовища функціонування. Звичайно в переважній більшості випадків значна кількість внутрішніх фінансових ризиків обумовлюється зовнішніми причинами. На рис. 1.6 наведено сукупність таких основних ризиків.

Будівельне підприємство як суб'єкт господарювання постійно стикається із різними ризиками, велика кількість з них є неекономічними, проте найбільш важливі переважно саме ті, які пов'язані з економічною діяльністю, оскільки вони визначають спроможність підприємства взагалі здійснювати свою діяльність, володіючи власними необхідними для цього ресурсами.

Безпосередньо будь-яке будівельне підприємство залежить від великої кількості ризиків, економічні серед них є одними з найбільш важливих, а серед економічних найбільш помітну роль відіграють саме фінансові ризики. є значна кількість наукових підходів, у яких досліджуються питання класифікації економічних, фінансових ризиків різних суб'єктів господарювання. Проте, безперечно, кількість таких ризиків та їхні види зумовлені специфікою господарської діяльності конкретного підприємства. Будівельні підприємства також є різними, можуть надавати великий спектр різних послуг, що й зумовлює також значну кількість потенційних ризиків, які можуть супроводжувати їхню господарську діяльність.

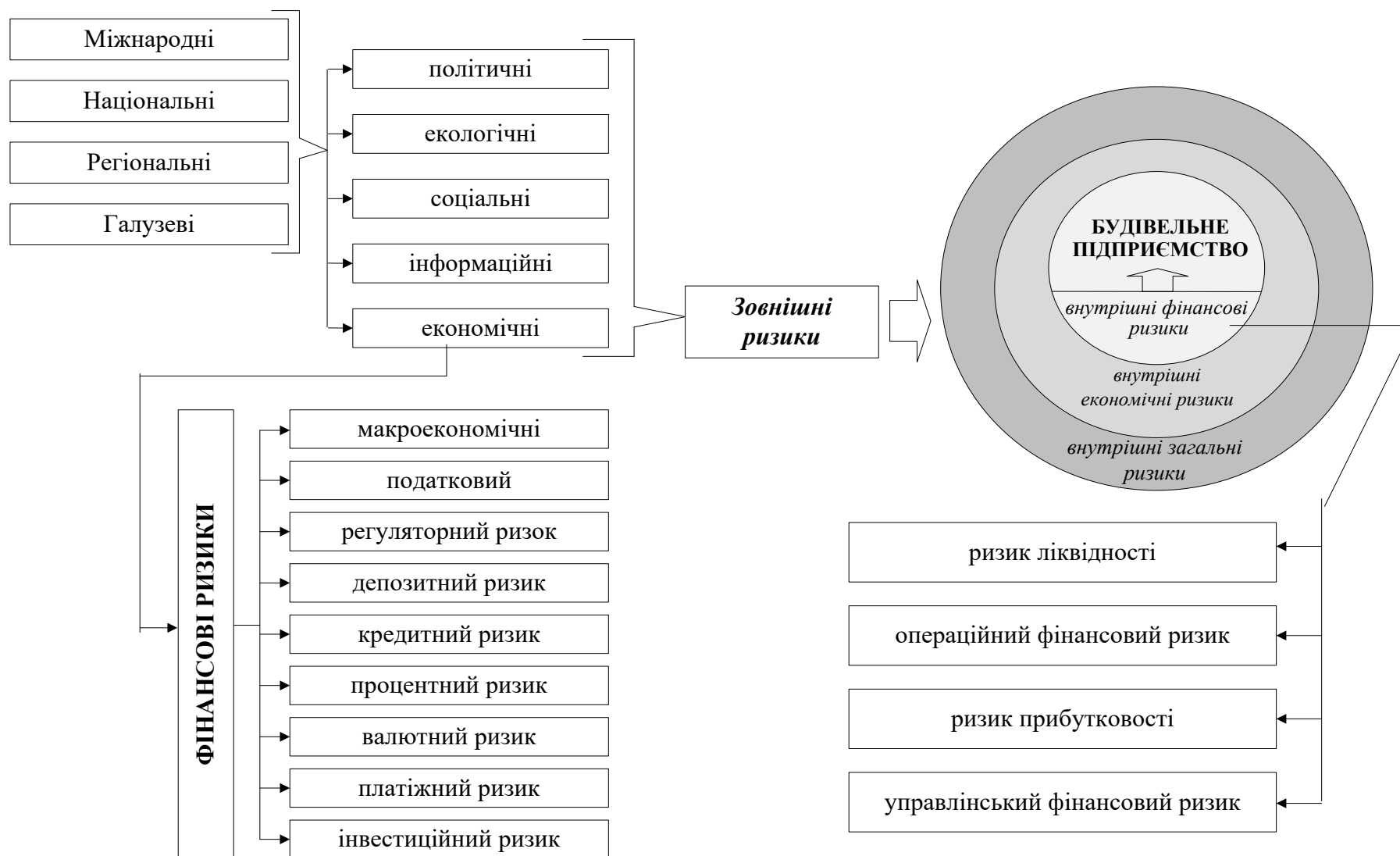

Рис. 1.6 Основні фінансові ризики будівельних підприємств

Джерело: систематизовано автором з урахуванням [184, с. 16-19; 217; 77, с. 25; 156; 126].

Проте в науковій літературі більшу увагу завжди прийнято приділяти дослідженню зовнішніх ризиків, які формуються навколо діяльності будь-якого підприємства незалежно від його рішень та дій. Зовнішнє середовище завжди стохастичне, у ньому функціонує значна кількість різних суб'єктів, з якими будівельне підприємство може взаємодіяти. Відповідно, на рис. 1.6 була відведена більша увага питанню ідентифікації зовнішніх фінансових ризиків будівельних підприємств. Також є значна кількість підходів до ідентифікації, опису екзогенних чинників. Розглядати такі підходи в межах дисертаційного дослідження не ставимо собі за мету. Саме тому зупинимося на дослідження змісту окремих фінансових ризиків, які постійно виникають у господарській діяльності будівельних підприємств і саме тому потребують постійного управління. У табл. 1.4 наведено короткий опис змісту таких ризиків.

Отже, з таблиці 1.4 можна стверджувати, що будівельні підприємства зіштовхуються зі значною кількістю різних фінансових ризиків у своїй діяльності. Відповідно ці суб'єкти господарювання повинні вагому увагу приділяти питанням управління такими ризиками, побудови дієвих систем фінансового ризик-менеджменту. Це є дійсно важливим для забезпечення стабільності їхньої операційної діяльності, оскільки зупинка будівництва окремих об'єктів призводить до значних фінансових втрат, непередбачуваних витрат, які необхідно компенсувати для того, щоб будівництво було відновлено й завершено відповідно до нового графіка. Аналіз особливостей фінансової діяльності будівельних підприємств також дозволяє конкретизувати і специфічні риси управління їхніми фінансовими ризиками.

Таблиця 1.4

Зміст основних фінансових ризиків будівельних підприємств

Назва ризику	Зміст
1	2
Ризик ліквідності	Ризик, який виникає в результаті неспроможності будівельного підприємства виконувати свої фінансові зобов'язання перед іншими економічними суб'єктами. Причини такого стану можуть бути різні. Саме ризик ліквідності пов'язаний із ризиками платоспроможності, фінансової стійкості, проте його виникнення та управління передусім залежить від керівництва будівельного підприємства.
Операційний фінансовий ризик	Ризик, який пов'язаний із затримкою фінансування зі сторони замовників, власників майбутнього об'єкта нерухомості або окремих організацій, установ, які виступають інвесторами будівництва нових споруд або їх реконструкції. Будівельні підприємства досить часто будуть об'єкти з частковим продажом їх ще на початку будівництва. З метою прискорення продажу окремих будинків, квартир ці суб'єкти господарювання надають розтермінування платежів своїм клієнтам і інколи такі платежі можуть поступати невчасно, що у підсумку впливає на ліквідність та платоспроможність будівельного підприємства, його здатність продовжувати будівельні роботи.
Ризик прибутковості	Ризик, який пов'язаний із можливістю недоотримання очікуваних обсягів прибутку від основної діяльності, що пов'язана з неефективним використанням власних фінансових ресурсів, недостатнім використанням наявного внутрішнього фінансового потенціалу будівельного підприємства. Ризик прибутковості також пов'язаний з можливістю отримання загалом збитків від діяльності, що вже є результатом більш системних проблем у роботі такого підприємства.
Управлінсько-фінансовий ризик	Ризик, який пов'язаний з неефективністю функціонування побудованої системи фінансового менеджменту, у тому числі наявністю помилок у процесі фінансового планування, прогнозування, контролю, аналізу ринків будівельних матеріалів нерухомості й т. ін. Саме якість первинної інформації є важливою для побудови дієвих стратегій, планів та кошторисів. Її недостовірність, застарілість негативно впливають на підготовку фінансових звітів для ухвалення управлінських рішень.
Макроекономічний ризик	Ризик, який характеризує можливі загрози загальному стану функціонування фінансової системи в країні, наявність потенційних загроз для стабільності такої системи, напрямків погіршення основних тенденцій функціонування банківських установ та інших фінансових установ, які є системними й мають здатність формування негативні системні фінансові ризики в межах національної економіки.

Продовження таблиці 1.4

1	2
Кредитний ризик	Ризик, який пов'язаний з невчасним погашенням раніше отриманих позик або відсотків за ними. Кредитний ризик є одним з базових ризиків діяльності будівельних підприємств і його управління є важливим з позиції забезпечення стабільності фінансової діяльності. Враховуючи специфіку довгострокового характеру операційної діяльності цих суб'єктів завжди існує потреба у залученні додаткових фінансових ресурсів. Недостатній рівень якості кредитної історії може негативно впливати на можливості будівельного підприємства залучати зовнішнє фінансування, особливо на тривалий час.
Процентний ризик	Ризик, який пов'язаний зі зміною умов кредитування будівельних підприємств, що здійснюється фінансовими установами за наявності відповідних умов у кредитній угоді. Процентний ризик є особливо складним, оскільки досить складно його передбачити. У більшості випадків такий ризик залишається більш гіпотетичним і фінансові установи усвідомлено не змінюють умови кредитування, якщо лише не виникають складні обставини, які цього вимагають.
Депозитний ризик	Ризик, який виникає в результаті зменшення відсотків банківськими установами за вкладами, якими володіють будівельні підприємства, тимчасово передаючи вільні власні фінансові ресурси цим установам. Насамперед у такому випадку депозитний ризик пов'язаний із ризиком недоотримання доходів, проте саме будівельне підприємство на таку ситуацію не завжди може вплинути.
Інвестиційний ризик	Ризик, який пов'язаний з неможливістю повернення власних фінансових ресурсів, які були вкладені у фінансові активи насамперед в об'єкти нерухомості, інші будівельні проекти. Консервування незавершених об'єктів лише погіршує ситуацію, оскільки подальше їх відновлення також вимагає додаткових фінансових ресурсів. Відповідно вкладені будівельними підприємствами власні кошти можуть бути втраченими й, крім того, виникає потреба в додаткових ресурсах для завершення таких об'єктів.
Валютний ризик	Ризик, який пов'язаний зі зміною офіційного курсу гривні до різних іноземних валют, курсів окремих комерційних банків. Це може негативно впливати на процес закупівлі іноземного обладнання, іноземних будівельних матеріалів, інших комплектуючих. Зміна курсу здебільшого призводить до зростання вартості будівельних робіт, а отже, і вартості об'єктів нерухомості, що в підсумку впливає на процес їх продажу, а отже, і надходження планових фінансових ресурсів. Також валютний ризик пов'язаний з особливостями функціонування валютного ринку, доступністю купівлі валюти та наявністю можливостей її продажу для будівельних підприємств без існування додаткових штучних вимог до здійснення таких фінансових операцій.

Закінчення таблиці 1.4

1	2
Платіжний ризик	Ризик, який пов'язаний із виникненням труднощів в процесі здійснення розрахунків з різними контрагентами. Це негативно впливає на платіжну дисципліну будівельного підприємства, може призводити до порушення взятих ним на себе зобов'язань щодо вчасної оплати товарів, комплектуючих, отриманих різних послуг, сплати податків і т. ін.
Регуляторний фінансовий ризик	Ризик, який виникає в результаті зміни державної політики у сфері регулювання будівельної діяльності, що в підсумку може призводити до додаткових фінансових витрат для будівельних підприємств або їхніх партнерів, ускладнювати окремі бізнес-процеси.
Податковий ризик	Ризик, який пов'язаний зі зміною бази оподаткування, ставок оподаткування, які сплачуються будівельними підприємствами. Цей ризик також пов'язаний з роботою самих фіскальних органів, правомірністю такої роботи та відсутністю додаткового податкового тиску на підприємства.

Джерело: систематизовано автором

Серед таких специфічних рис визначимо такі:

- управління фінансовими ризиками зумовлене передусім станом ринку нерухомості, зміною ринкової кон'юнктури, що в підсумку може впливати на попит, пропозицію, а відповідно й ціну на об'єкти житлової, нежитлової нерухомості; прогнозування потенційної вартості продажу таких об'єктів є важливим у процесі фінансового планування будівельних підприємств;
- важливим є управління кредиторською, дебіторською заборгованістю, особливо проведення аналізу ймовірності затримки платежів від контрагентів, замовників будівельних послуг;
- будівельні підприємства потребують забезпечення необхідного рівня постійної ліквідності для стабільності власної роботи, що значною мірою реалізується шляхом залучення зовнішніх ресурсів, а це вимагає аналізу вартості таких ресурсів, зміни їхньої ціни в довгостроковій перспективі, розгляду доступних варіантів залучення таких ресурсів, умов їх отримання;
- управління ціновими ризиками вимагає від будівельного підприємства постійного аналізу ринків будівельних матеріалів, диверсифікувати постачальників таких матеріалів;

– управління фінансовими ризиками може супроводжуватися пошуком різних джерел фінансування об'єктів нерухомості з метою розподілу таких ризиків між усіма потенційними інвесторами; це дозволяє значним чином зменшити ймовірність настання кризових ситуацій у роботі будівельного підприємства внаслідок виникнення непередбачуваних проблем із будівництвом конкретного об'єкта;

– важливо також ефективно використовувати наявні грошові кошти, аналізувати періоди їх витрачання, можливості їх короткострокового використання з метою отримання додаткових доходів. Залучення коштів потенційних покупців через авансові схеми надає будівельному підприємству певний запас фінансової міцності й ці ресурси використовуються в процесі будівництва. Проте не одразу всі ресурси можуть використовуватися. Це відбувається поступово. Відповідно може виникати в певний період надлишок ліквідності, використання якої дає змогу отримати додаткові доходи;

– досить часто будівельні підприємства володіють різними виробничими, непрофільними об'єктами, земельними ділянками, які не завжди ефективно використовуються, і тому доцільно переглянути підхід до їх експлуатації, можливо здійснити перепрофілювання для отримання додаткових доходів;

– будівельні підприємства можуть надавати власну техніку субпідрядним організаціям, таким чином також отримувати також додатковий дохід, якщо така техніка тимчасово не потрібна;

– управління фінансовими ризиками повинно супроводжуватися використанням доступного спектра методів для запобігання, протидії настанню таких ризиків. Особливо доцільно використовувати методи страхування, диверсифікації та ін. Навіть впровадження нескладних механізмів превентивної дії для унеможливлення настання фінансових ризиків сприяє значному покращенню рівня фінансової стійкості підприємств. Наприклад, використання диверсифікації при побудові об'єктів нерухомості, виборі постачальників матеріалів, субпідрядних організацій, постачальників обладнання, фінансових установ, дає змогу знизити негативний вплив від невиконання економічними

суб'єктами своїх зобов'язань. Відповідно будівельне підприємство при цьому не опиняється в кризовій ситуації, за якої не може стабільно продовжувати власну економічну діяльність;

– важливо в процесі управління ризиками у прогнозуванні власної фінансової діяльності аналізувати макроекономічну ситуацію в країні, враховувати потенційний позитивний, негативний вплив від зміни макроекономічних показників, наприклад, офіційного курсу валют, вартості позикових ресурсів [13; 125; 178; 190, с. 138-139; 136, с. 177-178].

Таким чином, управління фінансовими ризиками будівельних підприємств є складним процесом, який вимагає значної уваги та професійних дій від керівників, власників таких підприємств. Насамперед це зумовлено необхідністю оперативніше реагувати на нові виклики, загрози які виникають у зовнішньому середовищі, формувати запас фінансової міцності для протидії таким загрозам. Діяльність будівельних підприємств пов'язана з використанням значних обсягів фінансових ресурсів, які витрачаються ними досить тривалий час при спорудженні об'єктів нерухомості. Відповідно і кількість фінансових ризиків, які можуть виникати в цей період, є значною. Вони можуть створювати різні за своєю природою загрози. Це й зумовлює важливість побудови дієвих систем фінансового ризик-менеджменту будівельними підприємствами з урахуванням реальної ситуації та потенційних майбутніх змін у будівельній сфері, на ринку нерухомості, на ринках будівельних матеріалів, послуг, у фінансовій системі країни.

Питання побудови дієвих систем управління фінансовими ризиками будівельних підприємств, удосконалення їхньої фінансової, економічної діяльності також активно досліджуються науковцями, враховуючи важливість діяльності будівельних підприємств для розвитку загалом національного господарства. Серед таких дослідників можемо в першу чергу виокремити наступних: О. Баланська, Г. Балдук, І. Білецький, О. Гавриловський, Д. Давиденко, Г. Криворучко, Ю. Кричевська, О. Ланьо, О. Оскома, Г. Римар, П. Сороковий, Р. Топазли, А. Цигенко, Д. Штенгауз.

У таблиці 1.5 представлено результати досліджень у сфері економічної, фінансової діяльності будівельних підприємств.

Таблиця 1.5

Систематизація основних наукових досліджень у сфері економічної та фінансової діяльності будівельних підприємств

Автор	Напрямок дослідження	Джерело
Баланська О.	Планування та регулювання ризиків інвестування в житлове будівництво	[13]
Ланьо О.	Теоретичні та методичні засади фінансового ризик-менеджменту підприємств будівельної сфери	[108]
Топазли Р.	Інноваційний розвиток будівельної індустрії в Україні	[157]
Білецький І.	Державне регулювання розвитку будівельного сектору житлової нерухомості в Україні	[25]
Циганенко А.	Організаційно-економічне забезпечення конкурентоспроможності будівельних підприємств	[160]
Балдук Г.	Моделі та методи прийняття рішень в управлінні інвестиційно-будівельними проєктами	[15]
Римар Г.	Облік, аналіз та контроль витрат у житловому будівництві	[97]
Кричевська Ю.	Економіко-управлінська оцінка операційної системи підприємств-стейкхолдерів будівництва	[103]
Штенгауз Д.	Фінансово-кредитні інструменти забезпечення ефективного функціонування ринку житлової нерухомості в Україні	[186]
Гавриловський О.	Облік і аудит капітальних інвестицій (на прикладі житлобудівних підприємств)	[65]
Криворучко Г.	Інформаційно-аналітичне забезпечення бюджетування діяльності будівельних підприємств	[102]
Сороковий П.	Обліково-аналітичне забезпечення фінансування житлового будівництва	[146]
Давиденко Д.	Формування механізму фінансових послуг для здійснення операцій з житловою нерухомістю	[73]
Оскома О.	Планування діяльності будівельного підприємства на основі контролінгу	[104]

Джерело: систематизовано автором.

Враховуючи окреслені в підрозділі 1.1 дисертації теоретичні положення щодо визначення сутності категорії «фінансовий ризик-менеджмент», можемо констатувати, що фінансовий ризик-менеджмент будівельних підприємств – сукупність дій, процесів, механізмів, здійснення яких на основі використання інформаційного, методичного, організаційного, матеріального та фінансового

забезпечення пов'язано з виявленням, оцінкою, аналізом, ідентифікацією фінансових ризиків суб'єктів господарювання, які займаються будівництвом об'єктів, реконструкцією, реставрацією, наданням будівельних послуг та ремонтом, і потребує розробки заходів запобігання виникнення реальних загроз для стабільної фінансової діяльності таких суб'єктів. Визначимо специфічні змістовні ознаки «фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств» як економічної категорії. Серед них, на наше переконання, варто виокремити такі:

- відображає відносини, які виникають у процесі виявлення та управління потенційними загрозами для стабільності роботи будівельних підприємств;

- описує особливості формування фінансових ризиків у діяльності будівельних підприємств, обґрунтовує закономірності їх виникнення та перетворення в реальні загрози для стабільної роботи таких суб'єктів господарювання;

- відображає господарські відносини, які виникають у системі фінансового менеджменту будівельних підприємств;

- характеризує сукупність процесів, які пов'язані з процесом управління фінансовими ризиками;

- відображає відносини, які формуються між керівниками та власниками будівельних підприємств у процесі управління суб'єктами господарювання, впровадження систем запобігання і протидії непрогнозованим зовнішнім і внутрішнім ризикам;

- розкриває особливості розробки та використання різних видів ресурсів для організації дієвого та безперервного процесу управління фінансовими ризиками;

- відображає сукупність закономірностей формування і розвитку взаємозв'язків між усіма суб'єктами та структурними підрозділами, які залучені до побудови дієвих систем управління фінансовими ризиками;

- розкриває напрями формування належного рівня фінансової стійкості будівельних підприємств через побудову ефективно функціонуючих систем управління їхніми фінансовими ризиками та ін.

Серед причин використання системного підходу для дослідження фінансового ризику менеджменту можна виокремити такі:

– наявність значної кількості різних типів фінансових ризиків, з якими стикаються будівельні підприємства, і відповідно, організація управління ними є більш ефективною, коли це здійснюється в межах єдиного підходу, певної системи, у якій акумулюються всі ресурси, механізми, процеси, спрямовані на унеможливлення перетворення таких ризиків у реальні загрози;

– фінансовий ризик-менеджмент є невід'ємним компонентом загальної системи фінансового менеджменту будівельного підприємства і відповідно може бути розглянутий як підсистема, тобто цілісна сукупність елементів, поєднаних спільною метою;

– фінансовий ризик-менеджмент насамперед спрямований на виявлення як внутрішніх, так і зовнішніх ризиків, які мають здатність у майбутньому негативно впливати на функціонування будівельного підприємства. Відповідно дослідження цього виду ризик-менеджменту з позиції системи дає змогу чітко конкретизувати ті чинники, які впливають на цю систему ззовні й формується в екзогенному щодо неї середовищі, та ті фактори, які можуть виникати в межах цієї системи в процесі взаємодії між її суб'єктами, використання необхідного для її функціонування забезпечення;

– управління фінансовими ризиками в межах будівельного підприємства повинно відбуватися в межах певного структурного підрозділу, який безпосередньо відповідає за оцінку рівня фінансової безпеки підприємства, а отже, і є невід'ємною складовою структури управління такого суб'єкта господарювання. Система фінансового ризик-менеджменту є невід'ємною складовою загалом системи управління будівельним підприємством і саме врахування такого підходу дає змогу оперативніше і чіткіше зафіксувати повноваження та відповідальність окремих структурних підрозділів за різні напрямки фінансової діяльності такого підприємства;

– розуміння структури системи фінансового ризику-менеджменту дає змогу більш оперативно змінювати окремі дії, компоненти, трансформувати притаманні цій системі процеси, взаємовідносини, з метою швидкої адаптації цієї системи до нових реалій, які постійно змінюються стосовно діяльності будівельного підприємства. Саме системний підхід дає змогу чіткіше

впроваджувати швидкі зміни у функціонування системи фінансового ризику менеджменту, враховуючи нові реальні загрози;

– система фінансового ризику-менеджменту є відкритою системою і саме розуміння тих елементів, які належать до цієї системи, та інших компонентів, які є для неї зовнішнім середовищем, є важливим з позиції правильно вибору методів та інструментів виявлення, оцінювання різних типів фінансових ризиків, які виникають у процесі фінансової діяльності будівельного підприємства.

Відповідно використання системного підходу значним чином унормовує та структурує сам процес дослідження фінансового ризик-менеджменту, конкретизує об'єкт, його границі, що дає змогу визначити і його основні елементи, єдину мету, властивості, функції, принципи функціонування, передумови розвитку. На рис. 1.7 представлено концептуальну модель системи фінансового ризик-менеджменту.

Таким чином, аналізуючи дані рис. 1.7, можна констатувати, що система фінансового ризик-менеджменту будівельного підприємства є складним об'єктом дослідження, оскільки поєднує у собі велику кількість різних компонентів, які повинні гармонійно між собою взаємодіяти з метою досягнення конкретної мети, а саме – формування середовище, у якому можуть ухвалювати ефективні рішення щодо управління фінансовими ризиками, тобто унеможливлення виникнення різних за своєю природою загроз для фінансової діяльності будівельного підприємства.

У межах системи фінансового ризик-менеджменту будівельного підприємства чітко визначено, що суб'єкти такої системи, до яких віднесено власників, керівників, будівельного підприємства, різні структурні його підрозділи, через систему компонентів впливають на операційні процеси в його межах і це здійснюється на основі виконання низки функцій. Зауважимо, що до основних компонентів зазначеної системи було віднесено такі: дії, процеси, механізми, інструменти та рішення.

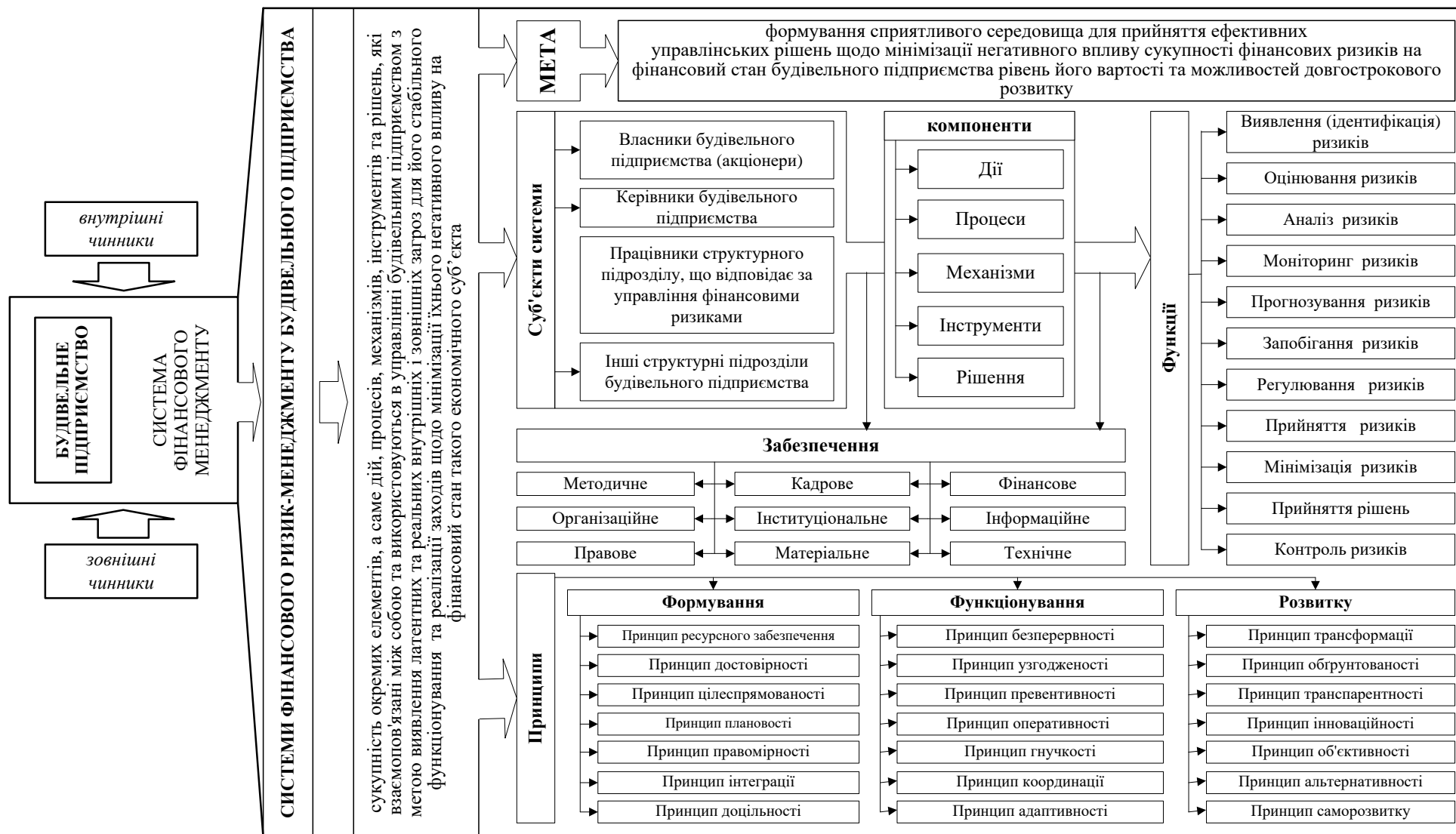

Рис. 1.7. Система фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств

Джерело: складено автором з урахуванням [147; 118; 123; 132; 90].

Саме поєднання таких компонентів, їх використання і дозволяє здійснювати суб'єктам системи фінансового ризик-менеджменту будівельного підприємства вплив на різні господарські процеси з метою управління фінансовими ризиками, тобто виконання низки конкретних функцій, починаючи від ідентифікації потенційно небезпечних фінансових ризиків і завершуючи ухваленням рішень щодо їхнього контролю або прийняття.

Безпосередній вплив суб'єктів у системі фінансового ризик-менеджменту будівельного підприємства на операційні процеси з метою забезпечення ефективного управління фінансовими ризиками можливо здійснювати лише через наявність необхідного забезпечення, а саме: методичного, правового, організаційного, кадрового, інституціонального, матеріального, фінансового, інформаційного, технічного (рис. 1.7). Найбільш важливу роль серед цього забезпечення для зазначеної системи відіграє насамперед інформаційне забезпечення, оскільки без якісно зібраної, опрацьованої та підготовленої для аналізу інформації забезпечити ефективність функціонування окресленої системи неможливо. Саме тому вагому роль у діяльності будівельного підприємства, у його управлінні, повинна також відігравати й система фінансового контролінгу, функціонування якої спрямоване насамперед на побудову дієвих систем акумулювання та опрацювання внутрішньої, зовнішньої інформації фактично про всі аспекти роботи такого підприємства.

Функціонування системи фінансового ризик-менеджменту полягає в досягненні основної мети її роботи, проте з практичного погляду доцільно також виокремити й базові конкретні підцілі, які повинні бути досягнутими, щоб зазначена система ефективно функціонувала й демонструвала конкретний результат, а саме:

- забезпечення фінансової стійкості будівельного підприємства;
- підтримка контрольованого рівня платоспроможності;
- формування необхідного рівня фінансової безпеки будівельного підприємства.

На наш погляд, саме досягнення цих трьох підцілей є важливим аспектом. основою для розуміння того, що сформована в межах будівельного підприємства система фінансового ризик-менеджменту є дієвою і функціонує ефективно.

Для розуміння специфіки функціонування системи фінансового ризик-менеджменту будівельного підприємства розуміння базових принципів, на яких повинна ця система будуватися, усвідомлення тих обмежень, які їй притаманні в напрямку регулювання фінансової діяльності доцільно провести додаткові дослідження і поглибити теоретичну і методологічну складову формування, функціонування, трансформації та розвитку окресленої системи. Ці питання детальніше будуть розглянуті в наступному підрозділі дисертації.

1.3. Особливості функціонування системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності

Будівельні підприємства як економічні суб'єкти розвиваються в складному ринковому середовищі, якому притаманне високий рівень конкуренції, наявність значної кількості суб'єктів, які спеціалізуються на різних видах будівельних робіт. Враховуючи, що будівництво є невід'ємною складовою функціонування будь-якої економіки й наявність житла є соціально важливим аспектом розвитку суспільства, наявність будівельних підприємств є об'єктивно необхідною для господарства країни й регулювання діяльності цих підприємств відповідно також є важливим. У багатьох країнах сформовано досить складну систему нормативно-правового забезпечення роботи будівельних підприємств, оскільки їхня діяльність пов'язана з різними ризиками: економічними, фінансовими, загальним неекономічними, які можуть перетворюватися в різні типи загроз, починаючи від екологічних і завершуючи техногенними, соціальними та ін.

Сьогодні в Україні будівельні підприємства функціонують, намагаються розвивається в досить нестабільних умовах економічної реальності. Причинами такої нестабільності є війна та наслідки військової агресії. Будівельні підприємства втратили власні основні фонди, частина змушена була змінити

місце діяльності, виїхати з окупованих територій та з території, де ведуться військові дії. З іншого боку, попит на будівельні роботи також збільшився, враховуючи значні руйнування приватних, багатоквартирних будинків, інших об'єктів нежитлової нерухомості. При цьому важливу роль будівельні компанії відіграють у процесах будівництва ліній захисту, що є певним стимулом до їхньої роботи.

Трансформація ринку нерухомості, високі темпи його розвитку в більш спокійних західних регіонах країни також стимулювало високі темпи розвитку будівельних робіт у цих територіях, що безпосередньо зацікавило будівельні компанії. Таким чином сучасний стан будівництва в Україні супроводжується як значною кількістю загроз, так і певними можливостями, які дозволяють їм відновити власну діяльність, підтримати стабільність функціонування. Це також вимагає значних зусиль, зміни підходів до управління фінансовими, кадровими, матеріальними та інформаційними ресурсами.

Складна економічна ситуація, непередбачуваність подальших трансформацій у межах національного господарства лише посилили розуміння важливості побудови дієвих систем управління ризиками будівельних компаній, включаючи економічні та фінансові. У попередньому підрозділі дисертації увага була приділена дослідженню особливостей функціонування системи фінансового ризик-менеджменту будівельного підприємства, відповідно, у межах поточного підрозділу сфокусуємо увагу на дослідженні особливостей трансформації та розвитку такої системи в умовах нестабільності зовнішнього середовища, складності прогнозування подальшої макроекономічної, грошової та фіскальної політики держави.

Система фінансового ризик-менеджменту будівельного підприємства за своєю природою є складною системою, якій притаманні всі властивості системності, складна структура, а отже, і складна система взаємозв'язків між основними суб'єктами, що відбуваються у процесі реалізації функцій щодо управління сукупністю різних типів фінансових ризиків. У попередньому підрозділі було конкретизовано принципи, за якими ця система повинна

формуватися, функціонувати та розвиватися. Цілком зрозуміло, що в сучасних умовах незначна кількість будівельних підприємств приділяє вагомому увагу питанням управління фінансовими ризиками, більша увага приділяється забезпеченню ефективного управління фінансовими ресурсами, активами, правильним розподілом отриманих доходів, прибутку, залученню різних типів інвестицій. Проте нестабільність вимагає пошуку нових методів, інструментів для розуміння наслідків трансформації окремих фінансових ризиків у реальні загрози, що безпосередньо негативно впливає на фінансовий стан таких підприємств, здійснення управління їхніми фінансовими ресурсами.

Серед усіх принципів системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств насамперед детальніше розглянемо принципи розвитку, дотримання яких дає змогу сформувати більш стабільну основу для фінансової діяльності цих економічних суб'єктів, поступово спрогнозувати та спланувати необхідні обсяги фінансових ресурсів для забезпечення їхнього розвитку, підвищення рівня їх конкурентоспроможності та здатності до розширення власної діяльності. У табл. 1.6 представлено сукупність окреслених ризиків та їхній зміст.

Дотримання окреслених у табл. 1.6 принципів дає змогу будівельним підприємствам поступово навіть у складнопрогнозованому економічному середовищі планувати власну діяльність, створювати сценарії розвитку, прогнозувати різні напрямки отримання економічних, фінансових результатів від власної діяльності. Використання цих принципів дає змогу систематизувати та уніфікувати процес управління фінансовими ресурсами будівельного підприємства з урахуванням можливих напрямків його розвитку, удосконалення управління такими ресурсами, впровадження заходів для більш ефективного використання наявного економічного й зокрема фінансового потенціалу.

Таблиця 1.6

Зміст основних принципів розвитку системи
фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств

Назва принципу	Зміст
1	2
Принцип трансформації	сутність цього принципу полягає у здатності будівельних підприємств змінюватися, адаптувати власну систему фінансового менеджменту до нових реалій, враховуючи необхідність використання нових підходів, інструментів, методів до управління фінансовими ресурсами, загалом фінансової діяльності з метою забезпечення стабільності функціонування та формування умов для подальшого розвитку таких підприємств;
Принцип обґрунтованості	сутність принципу полягає у важливості здійснення розрахунків для прийняття управлінських рішень щодо здійснення фінансового ризик-менеджменту, розробки науково обґрунтованих прогнозів, планів, створення та використання яких будується з урахуванням власного досвіду та досвіду інших подібних економічних суб'єктів;
Принцип транспарентності	сутність принципу полягає у відкритості інформації про можливості будівельного підприємства управляти наявними фінансовими ризиками, доступність методів, інструментів такого управління. Високий рівень транспарентності діяльності будівельного підприємства завжди призводить до формування і збільшення рівня довіри між ним та його контрагентами. Це позитивно впливає як на ділову репутацію такого підприємства, так і на прискорення процесів прийняття управлінських рішень, вчасної доставки товарів, здійснення розрахунків з дебіторами;

Закінчення таблиці 1.6

1	2
Принцип інноваційності	сутність принципу полягає у використанні сучасних, інколи новітніх інструментів, методів для аналізу зовнішнього, внутрішнього середовища функціонування будівельного підприємства, застосування сучасних цифрових технологій для моніторингу фінансових ризиків, їх виявлення, спостереження та прийняття рішень щодо мінімізації і унеможливлення їх перетворення в реальні загрози;
Принцип об'єктивності	сутність ризику полягає у важливості правильно сприймати економічну реальність, у якій функціонують будівельні підприємства, оцінювати макроекономічний стан країни, розробляти прогнози, плани на основі реальних показників про фінансовий стан таких суб'єктів господарювання, їхніх контрагентів, результатів аналізу сучасних тенденцій функціонування всієї галузі будівництва. Дотримання цього принципу в діяльності будівельних підприємств насамперед є важливим через необхідність постійних розрахунків кошторисів нових об'єктів, аналізу майбутніх фінансових надходжень, що вимагає точності з метою уникнення погіршення фінансового стану та виникнення касових розривів;
Принцип альтернативності	сутність принципу полягає в тому, що в межах системи фінансового ризик-менеджменту повинні розроблятися окремі сценарії подальшого розвитку будівельного підприємства з урахуванням прийняття тих або інших управлінських рішень. Сценарний підхід є невід'ємною складовою процесу управління фінансовими ризиками, які завжди пов'язані з ймовірністю настання реальних загроз для економічних суб'єктів. Саме тому моделювання різних наслідків від настання таких ризиків, прийняття рішень, застосування специфічних методів, інструментів фінансового ризик-менеджменту є невід'ємною складовою ефективності його реалізації;
Принцип саморозвитку	сутність принципу полягає у здатності побудованої в межах будівельного підприємства системи фінансового ризик-менеджменту самостійно оновлюватися, змінюватися відповідно до тих викликів, які постійно трансформуються у зовнішньому середовищі. Розвиток полягає в постійному накопиченні, використанні власного досвіду щодо управління фінансовими ризиками, використання необхідних методів, інструментів такого управління, в окремих випадках корекції процесу їхнього використання з урахуванням існування різних ризиків, сили їхнього впливу на окремі операційні, фінансові процеси в межах будівельного підприємства.

Джерело: складено автором.

Загалом систему фінансового ризик-менеджменту будівельного підприємства можна формалізувати з математичного погляду за допомогою такої моделі:

$$S_{FRM}^t = \{Sb; A; P; Mc; M; T; S\}, \quad (1.1)$$

де S_{FRM}^t – стан системи фінансового ризик-менеджменту у стані t ;

Sb – суб'єкти системи;

A – дії, які здійснюються в межах системи;

P – процеси, які здійснюються в межах системи;

Mc – механізми, які використовуються в межах системи;

M – методи, які здійснюються в межах системи;

T – інструменти, які здійснюються в межах системи;

S – рішення, які приймаються в межах системи для підвищення ефективності управління фінансовими ризиками.

Враховуючи, що система фінансового ризик-менеджменту функціонує у складному зовнішньому середовищі, обмінюється з ним різними ресурсами, вимагає сукупності ресурсів для власного функціонування та розвитку, то можемо записати

$$\left\{ \begin{array}{l} S_{FRM}^t = \{Sb; A; P; Mc; M; T; S\}; \\ S_{FRM}^t = F(In; Ex); \\ S_{FRM}^t = \{X; Y\}, X, Y \subset E; \\ S_{FRM}^t = \{R^{Mh}; R^o; R^l; R^{Hr}; R^I; R^{Mt}; R^F; R^{In}; R^{Tc}\}; \\ \downarrow \\ S_{FRM}^t = \langle F; S; Pr; Pl \rangle \Rightarrow \\ \Rightarrow S_{FRM}^t \rightarrow \langle G : Sg \rangle \end{array} \right. \quad (1.2)$$

In – внутрішні чинники;

Ex – зовнішні чинники;

X – входи системи;

Y – виходи системи

E – зовнішнє середовище, з яким система взаємодіє через входи, виходи;

R^{Mh} – методичне забезпечення;

R^o – організаційне забезпечення;

R^L – правове забезпечення;

R^{HR} – кадрове забезпечення;

R^I – інституціональне забезпечення;

R^{Mt} – матеріальне забезпечення;

R^F – фінансове забезпечення;

F – сукупність функцій системи;	R^{In} – інформаційне забезпечення;
S – структура системи;	R^{Tc} – технічне забезпечення;
Pr – властивості системи;	G – основна мета системи;
Pl – принципи системи;	Sg – підділі функціонування системи.

Окреслена за допомогою алгебраїчного способу модель системи фінансового ризик-менеджменту відображає певний стан такої системи в конкретний момент часу. Тобто ця модель характеризує не динаміку розвитку зазначеної системи, а її певний стан, хоча цілком зрозуміло, що така система не є статичною, а постійно змінюється, трансформується в мінливому економічному середовищі. Саме для розуміння того, яким чином ця система змінюється, які фактори в першу чергу впливають на її трансформацію, проведемо дослідження сутності нестабільності, зокрема економічної та фінансової нестабільності, наслідків стохастичності й турбулентності зовнішнього середовища для фінансової діяльності будівельних підприємств.

Нестабільність є невід'ємним явищем нашого життя і її розуміємо як стан певного об'єкта, системи, процесу, подальші зміни якого складно передбачити. Нестабільність передусім асоціюється з розвитком економічних систем, національної економіки, загалом економічного простору, у якому функціонують суб'єкти господарювання. Проте цей термін є міждисциплінарним, використовується в різних науках для пояснення процесів, яким притаманний високий рівень стохастичності, турбулентності, наслідки здійснення яких складно передбачити для конкретних об'єктів, систем.

Розглянемо більш детально сутність категорії «нестабільність». Термін «нестабільність» походить від середньофранцузького слова «instabilite», що означає «хиткість». Нестабільність може стосуватися об'єктів, які не є стабільними, але вона також може описувати непередбачувані ситуації чи зв'язки [208]. Наведемо декілька підходів до аналізу цієї категорії:

1) нестабільність – стан системи, що характеризується коливанням внаслідок порушення існуючих у ній взаємозв'язків. Нестабільність є іманентною властивістю економічного розвитку [67, с. 2]

2) нестабільність – невизначеність, спричинена можливістю раптової зміни поточної ситуації [205];

3) нестабільність – якість або стан, що характеризується відсутністю стійкості, рівноваги або надійності, що часто призводить до раптових змін, відмов або порушень у системі, структурі чи стані. У широкому сенсі це проявляється як схильність системи до відхилення від рівноваги під час впливу збурень, на відміну від стабільності, де такі відхилення протистоять або зменшуються [207];

4) нестабільність – швидкоплинна невизначеність, що виникає з невідомих причинно-наслідкових зв'язків, турбулентності, мінливості, яку нелегко описати чи пояснити, а в гіршому випадку вона може постійно розриватися між іншими процесами, явищами та системами [204];

5) нестабільність – відсутність стабільності або стійкості; схильність до мінливої або непередбачуваної поведінки [206];

6) нестабільність – це нестабільна структура, яка не перебуває в оптимальному стані рівноваги [214].

Нестабільність пов'язана з виникненням нових, не завжди сприятливих умов для функціонування окремих систем, суб'єктів, процесів, сприяє порушенню рівноваги у їхньому функціонуванні, негативно впливає на стійкість їхнього розвитку та існування. У результаті нестабільності переважно окремі системи втрачають здатність ефективно виконувати власні функції або загалом не можуть здійснювати окремі з них.

Найбільшу увагу дослідженням причин виникнення нестабільності, її наслідків, приділяли вчені-економісти, оскільки дисипативність, нестабільність економічних систем є невід'ємною складовою їхнього розвитку, трансформації та удосконалення. Усі економічні, соціальні системи у своєму розвитку проходять циклічний процес від їх зародження, трансформації до розвитку та поступового спаду динаміки основних параметрів, які характеризують їхній стан. Причинами спаду здебільшого є сукупність складнопрогнозованих чинників, які впливають на зазначені системи, формують несприятливий

простір, у якому вони функціонують. Поступово розвиваючись, такий простір негативно впливає на основні показники зазначених систем, які відображають зміни в їхній структурі, динаміку їхньої трансформації.

Зниження темпів розвитку економічної системи, погіршення взаємозв'язків між господарюючими суб'єктами, виникнення кризових ситуацій, все це засвідчує формування деструктивних передумов та чинників у її функціонуванні та поступове зниження якісних змін у її розвитку. Окреслене надалі призводить до погіршення стану такої системи, зниження її стійкості та підвищення вразливості до нових деструктивних впливів чинників, які знову ж формуються у зовнішньому середовищі. Окреслене завжди супроводжується формуванням нових ризиків та погіршенням стану економічної та відповідно фінансової безпеки зазначеної системи.

У вітчизняній науковій літературі поняття економічної нестабільності в більшості випадків ототожнюється з поняттям макроекономічної нестабільності, під якою розуміють втрату мобільності, динамічності та гнучкості економічної системи, нездатність своєчасно й повною мірою пристосуватись до змін внутрішніх умов її функціонування та навколишнього середовища [122]. Представимо декілька концепцій щодо розуміння сутності економічної нестабільності як окремої наукової категорії:

1) економічна нестабільність – стан розбалансованості економічної системи держави, що характеризується коливанням макроекономічних показників і нездатністю оперативно реагувати на зміни внутрішніх і зовнішніх умов її функціонування внаслідок порушення існуючих у ній взаємозв'язків. [115, с. 131];

2) економічна нестабільність – ситуація, коли економіка зазнає коливань, що порушують нормальне функціонування і це призводить до непередбачуваності зростання, інфляції, зайнятості та загального фінансового стану. Ця нестабільність може бути викликана різними факторами, включаючи

політичні заворушення, стихійні лиха або погану економічну політику, що часто призводить до послаблення довіри споживачів та скорочення інвестицій [199];

3) економічна нестабільність – явище, за якого економіка країни чи регіону стикається з нестабільністю, що характеризується екстремальними та часто непередбачуваними змінами різних ключових економічних показників, таких як валовий внутрішній продукт (ВВП), рівень інфляції, обмінний курс валют, рівень безробіття та рівень інвестицій. Цей стан ілюструє нездатність економіки підтримувати стабільне зростання та контролювати важливі змінні, що спричиняє невизначеність та ризик для економічних суб'єктів, таких як споживачі, інвестори та підприємці [198];

4) економічна нестабільність – сукупність повторюваних, непередбачуваних змін у зайнятості, доходах і фінансовому становищі, які не мають характеру планової економічної мобільності та призводять до кумулятивного погіршення соціально-економічних умов і зростання напруженості [194];

5) економічна нестабільність – нестабільність, яка стосується непередбачуваних коливань економічної активності та фінансових ринків, які можуть призвести до широкомасштабної невизначеності та кризи. Вона охоплює такі події, як рецесії, фінансові крахи, які можуть мати глибокий вплив на національні економіки, міжнародну торгівлю та світові ринки. Ця нестабільність часто є результатом поєднання таких факторів, як погана економічна політика, геополітична напруженість та системні ризики у фінансовій системі [202];

6) економічна нестабільність – неприродний стан економічної системи, який: послаблює потенціал розвитку; викликає напруженість у системі; нав'язує циклічний характер економіці, з тенденцією до депресії, якщо нестабільність стає стійкою [196].

На рис. 1.8 представлено онтологічний взаємозв'язок між такими категоріями як «нестабільність», «економічна нестабільність», «фінансова нестабільність».

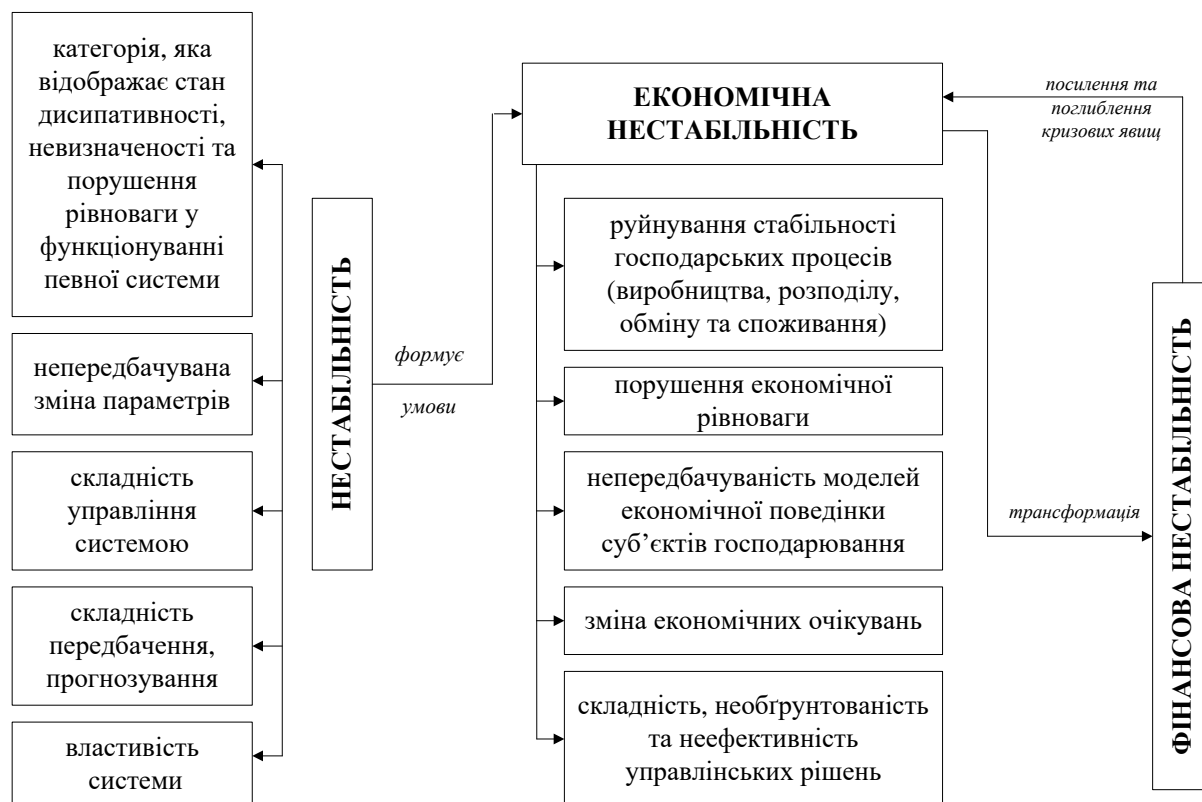

Рис. 1.8 Взаємозв'язок між нестабільністю, економічною нестабільністю та фінансовою нестабільністю

Джерело: систематизовано автором на основі.

Таким чином, з даних рис. 1.8 можемо констатувати, що економічна нестабільність – це стан системи, яка характеризується високим рівнем непередбачуваності, змінності, у межах якої формуються деструктивні чинники, які впливають на стабільність функціонування її структури, порушуються макро- та мікроекономічні процеси, погіршуються основні показники, які характеризують якість розвитку такої системи.

Серед основних ознак економічної нестабільності можна виокремити такі (рис. 1.9).

Рис. 1.9 Основні ознаки економічної нестабільності

Джерело: складено автором.

Розглянемо, як нестабільність впливає на функціонування будівельних підприємств та їхню діяльність. Серед наслідків насамперед впливу економічної нестабільності для цих суб'єктів господарювання можна виокремити такі:

- зниження конкурентоспроможності, підвищення вартості будівельних робіт у порівнянні з конкурентами, що зумовлено відсутністю економічного потенціалу, який можна використати;
- зниження темпів будівництва;
- втрата традиційних ринків та постійних клієнтів;
- зменшення попиту на будівельні послуги, що негативно впливає на обсяги реалізації;
- різкий спад обсягів залучених інвестиційних ресурсів може призводити до заморожування окремих проєктів, неможливості їх добудови та ведення в експлуатацію;
- виникає необхідність для підтримки стабільності економічної діяльності в оптимізації витрат, пошуку нових ринків збуту, нових клієнтів, перепрофілювання об'єктів і т. ін.;
- порушення домовленостей та вчасності завершення робіт на об'єктах, що може призводити до фінансових санкцій і додаткових витрат;
- зростає кількість ризиків, які починають сильніше впливати на розвиток будівельного підприємства, стабільність його функціонування, окремі ризики трансформуються в реальні загрози;
- зменшення інвестицій у нові технології, особливо в інформаційно-комунікаційні технології, які здатні прискорити оптимізацію операційної діяльності будівельних підприємств, підвищити їхню продуктивність;
- непередбачуваність цін на необхідні товари, матеріали, послуги сторонніх організацій, що ускладнює процес планування і прогнозування;
- погіршення платіжної дисципліни й виникнення касових розривів між надходженнями та видатками;

– поширення кризових явищ на функціонування всієї будівельної галузі, формування додаткових системних ризиків, які надалі формують додаткові, нові загрози для будівельних підприємств;

– підвищення ролі органів державної влади, місцевого самоврядування у підтримці роботи будівельних підприємств, стимулювання їхнього функціонування через впровадження окремих програм підтримки національної економіки в кризових, нестабільних умовах функціонування.

Невід’ємною складовою економічної нестабільності є фінансова нестабільність. У сучасному світі інколи досить складно спрогнозувати основні центри формування кризових явищ, які у подальшому формують умови для нестабільності економічних систем. Це може бути або реальний сектор економіки, або фінансова система. Уже сформований значний історичний досвід формування та поширення на всі сфери суспільства кризових явищ, які виникали як у межах функціонування окремих галузей національної економіки, так і в межах фінансової системи, її окремих підсистем, наприклад, кредитної підсистеми. Розглянемо декілька підходів до розуміння сутності фінансової нестабільності.

1) фінансова нестабільність – притаманна ринковій економічній системі, а фінансові кризи є невід’ємною складовою ринкової економіки і їх виникнення пов’язане з дією об’єктивних і суб’єктивних чинників. Посилення фінансової нестабільності й виникнення кризових явищ, незалежно від причин, що їх породжують і сфери виникнення, мають негативний вплив на всі сфери людської життєдіяльності [176];

2) фінансова нестабільність – системна характеристика фінансової системи, яка відображає дисипативні, турбулентні процеси в розвитку такої системи, які ускладнюють її здатність виконувати покладені на неї функції, забезпечувати сприятливі умови для функціонування фінансових установ, їхньої здатності перетворювати фінансові ресурси у кредитні та інвестиційні ресурси для економічного розвитку країни [135, с. 56];

3) фінансова нестабільність – це реальна очікувана загроза для фінансових установ через подію, яка потенційно може відбутися і призвести до проблем, якщо державні органи не втрутяться в ситуацію [210];

4) фінансова нестабільність – це стан фінансової системи, коли вона не в змозі виконувати свої основні функції щодо забезпечення кредитування та ліквідності економіки, зазвичай спричинена такими факторами, як волатильність ринку, економічні спади та макроекономічні дисбаланси [218];

5) фінансова нестабільність – виникає, коли потрясіння у фінансовій системі перешкоджають потокам інформації так, що фінансова система більше не може виконувати свою функцію спрямування коштів тим, хто має можливості для продуктивних інвестицій [212].

На рис. 1.10 систематизовано основні наслідки впливу фінансової нестабільності на функціонування будівельних підприємств.

Безпосередньо система фінансового ризик-менеджменту будівельного підприємства також трансформується в умовах нестабільності, тобто формування об'єктивних викликів, які виникають перед ним. До наслідків такої трансформації на нашу думку можна віднести наступні:

1) зростає роль системи фінансового ризик-менеджменту в системі фінансового менеджменту будівельних підприємств, питання управління фінансовими ризиками стають найбільш актуальними з позиції прийняття управлінських рішень;

2) функціонування спрямоване на оцінку реального фінансового стану з метою насамперед забезпечення необхідного рівня ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості будівельного підприємства, прийняття відповідних рішень для цього;

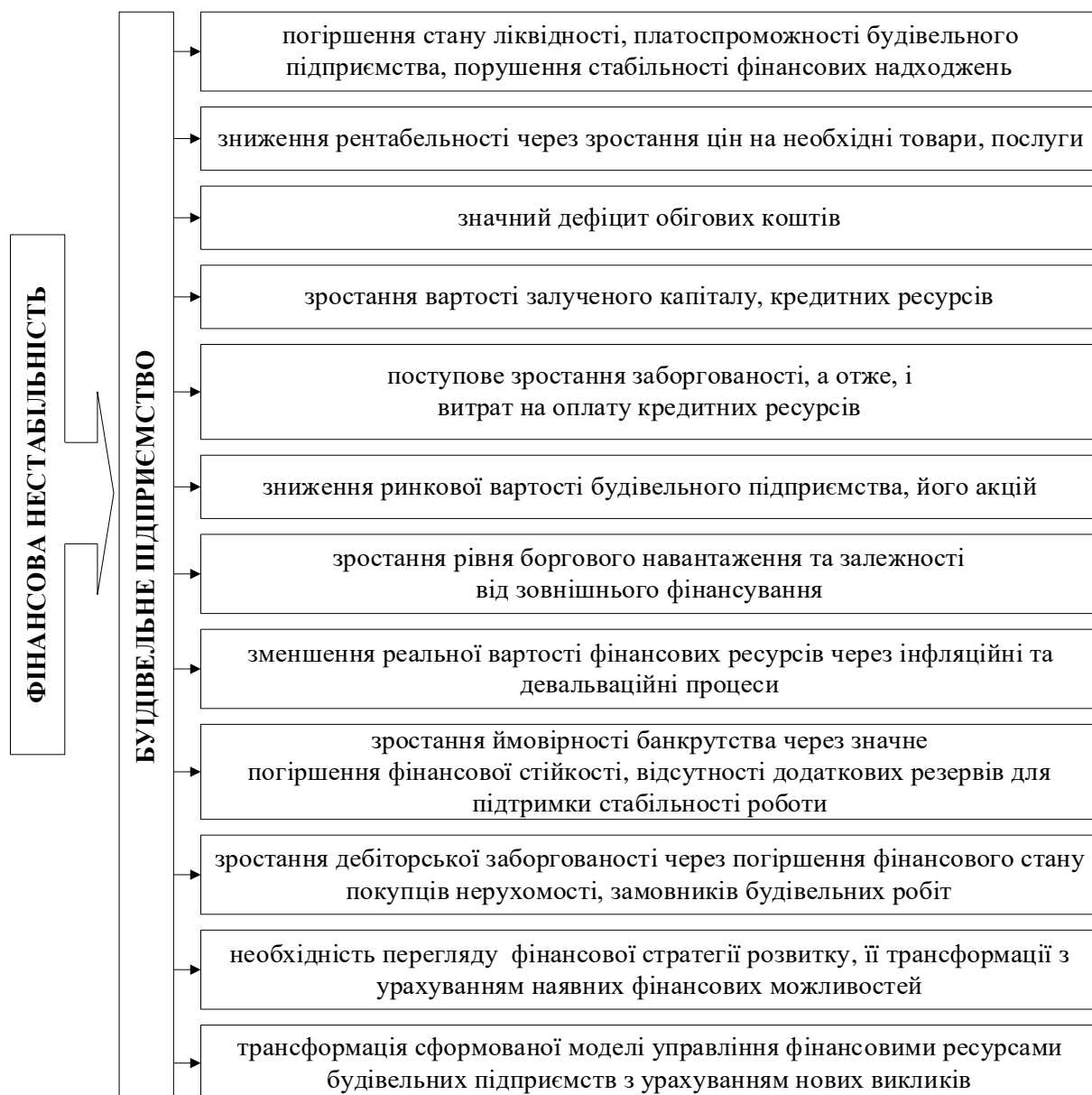

Рис. 1.10 Наслідки впливу фінансової нестабільності на функціонування будівельного підприємства

Джерело: систематизовано автором.

3) змінюється підхід до процесу прийняття рішень щодо управління фінансовими ризиками, відбувається відхід від чітко регламентованих підходів та процесів, які раніше використовувалися для цього, до більш гнучких і адаптивних механізмів, які постійно змінюються та використовуються для виявлення фінансових ризиків, їх аналізу та унеможливлення перетворення в реальні загрози;

4) змінюється підхід до планування та управління фінансовими ресурсами, аналіз фінансового стану будівельного підприємства здійснюється частіше, кожного дня аналізуються грошові надходження, видатки, планується в середньо-, короткостроковій перспективі рух фінансових ресурсів, можливість виникнення касових розривів та шляхи пошуку фінансових ресурсів при їхньому дефіциті. Планування стає більш важливим для забезпечення реального стійкого фінансового положення будівельного підприємства у надскладних умовах функціонування;

5) змінюються підходи до використання методів, інструментів управління фінансовими ризиками, поглиблюється диверсифікація їх застосування з метою управління окремими видами таких ризиків, більш ефективно використовуються фінансові резерви для підвищення ефективності ризик-менеджменту, впроваджуються рішення щодо зміни у фінансовій діяльності, які б не дозволяли виникати новим видам фінансових ризиків, наприклад, кредитним, процентним ризикам;

6) значно підвищується вимога до кваліфікації працівників, які займаються управлінням фінансовими ризиками будівельного підприємства, формується об'єктивна потреба в їхніх глибоких знаннях щодо розвитку галузі будівництва, ринку нерухомості, що дає змогу глибше розуміти економічні процеси, які відбуваються в цих системах та можуть призводити до формування нових загроз для функціонування будівельних підприємств. Кваліфікація та високий рівень ефективності управління фінансовими ризиками є основою для побудови дієвих систем фінансового ризик-менеджменту в умовах нестабільності;

7) посилюється більша увага до збору реальних даних, розширення показників, які характеризують потоки фінансових ресурсів, їхнє раціональне використання, фінансовий стан будівельного підприємства. Розширення таких показників дає змогу більш глибоко розуміти особливості економічної фінансової діяльності такого суб'єкта господарювання, виявляти можливі резерви, які при необхідності можуть бути використані для покращення фінансового стану, посилення рівня ліквідності та платоспроможності. Якість інформації є базою для

розробки і прийняття дієвих управлінських рішень у частині попередження та управління фінансовими ризиками.

Зазначимо, що в умовах нестабільності система фінансового ризик-менеджменту будівельного підприємства переходить зі стану прогнозованого функціонування з метою пошуку потенційних ризиків для стабільності діяльності такого підприємства в стан активного системного моніторингу його функціонування, тотального аналізу всіх аспектів роботи, які пов'язані із витрачанням фінансових ресурсів. Тобто система фінансового ризик-менеджменту стає невід'ємною складовою загалом системи антикризового управління, якщо будівельне підприємство вже перебуває на стадії, коли необхідно впроваджувати механізми оптимізації діяльності, пошуку наявних резервів для покращення його фінансового стану та здатності виконувати свої зобов'язання перед іншими економічними суб'єктами. У цьому контексті управління фінансовими ризиками стає базою для унеможливлення банкрутства будівельного підприємства, попередження цього стану через детальний аналіз всіх параметрів, які його характеризують.

Таким чином, нестабільність об'єктивно впливає на всі аспекти функціонування будівельного підприємства й особливо в підсумку це завжди призводить до негативного впливу на фінансові результати його функціонування. У межах нестабільного економічного простору система фінансового ризик-менеджменту постійно змінюється, трансформується, змін зазнають окремі її елементи, взаємозв'язок між ними. Тобто ця система перебуває вже в динамічному стані, а не в статичному, і відповідно алгебраїчно її модель можна записати в такому вигляді:

$$D = \frac{I_{S_{FRM}^{t+1}}}{I_{S_{FRM}^t}}, \quad (1.3)$$

де D – динаміка стану системи фінансового ризик-менеджменту будівельного підприємства протягом часу t ;

$I_{S_{FRM}^t}$, $I_{S_{FRM}^{t+1}}$ – інтегральна характеристика системи фінансового ризик-менеджменту будівельного підприємства у часі t та $t+1$.

Звичайно визначити D для аналізу стану зазначеної системи є інколи вкрай складним завданням, враховуючи її багатоаспектність, складність та взаємодію з іншими внутрішніми структурами будівельного підприємства та сукупністю зовнішніх систем. Проте зміни системи в динаміці можна визначити виключно через аналіз параметрів, які фіксують такі зміни, дають підстави констатувати позитивні, негативні зрушення, загальний стан системи. Відповідно оцінити систему фінансового ризик-менеджменту будівельного підприємства також можна через використання сукупності абсолютних, відносних показників, параметрів. Загалом можна записати:

$$D = \begin{cases} Ab \langle p_1, p_2, p_3, p_4 \dots p_m \rangle; \\ Rv \langle w_1, w_2, w_3, w_4 \dots w_n \rangle; \end{cases} \quad (1.4)$$

або

$$D = f(Ab_m; Rv_n), \quad (1.5)$$

де Ab – сукупність абсолютних показників, які характеризують розвиток будівельного підприємства та системи його фінансового ризик-менеджменту;

p – конкретний абсолютний показник;

Rv – сукупність відносних показників, які характеризують розвиток будівельного підприємства та системи його фінансового ризик-менеджменту;

w – конкретний відносний показник.

Таким чином представлена модель системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств, яка записана у формалізованому математичному вигляді, є моделлю, яка відображає динамічний рух такої системи з одного стану до іншого. Це відбувається безпосередньо під впливом зовнішніх, внутрішніх факторів, наявного внутрішнього стратегічного потенціалу будівельних підприємств.

Розуміючи таким чином основні складові зазначеної системи, можливо більш комплексно, поетапно підходити до пошуку основних проблем, перешкод, які сьогодні ускладнюють процес побудови дієвих систем управління фінансовими ризиками зазначених суб'єктів, напрямків удосконалення їхнього функціонування. Важливу роль у цьому процесі відіграє стан зовнішнього середовища, у якому сьогодні функціонують будівельні підприємства, намагаються відновити свою роботу після втрат, зумовлених війною, та стабілізувати діяльність. Детальніше питання сучасних тенденцій функціонування такого середовища й загалом розвитку будівельних підприємств в Україні розглянуто в наступному розділі дисертаційної роботи.

Висновки до розділу 1

1. Розглянуто концептуальні підходи до розгляду сутності категорії «ризик», що дало можливість виокремити її специфічні риси та на основі отриманих результатів у подальшому проаналізувати сутність дефініції «ризик-менеджмент».

2. На основі результатів контент-аналізу концептуальних підходів до розуміння сутності категорії «ризик-менеджмент» систематизовано та виокремлено основні підходи, які сьогодні найчастіше використовується вченими при дослідженні її змісту. Серед таких підходів було виділено наступні: процесний, концептуальний, системний, стратегічний, розкрито їхній зміст та особливості застосування. Запропоновано ризик-менеджмент розглядати як складну систему, тобто сукупність суб'єктів і взаємозв'язків між ними, процесів, дій, механізмів, які спрямовані на визначення, аналіз, оцінювання, запобігання, прогнозування та контроль за ризиками, що можуть виникати у процесі господарської діяльності суб'єкта господарювання і формувати загрози для його стабільної роботи.

3. Проведено систематизацію наукових концепцій щодо трактування сутності категорії «фінансовий ризик». Це дало можливість виокремити наукові підходи, які сьогодні використовуються у дослідженнях, спрямованих на вивчення змісту цієї категорії. Серед таких підходів виокремлено наступні: результативний, компонентний та категоріальний. На основі отриманих результатів було ідентифіковано специфічні ознаки фінансових ризиків, що у подальшому дозволило більш ґрунтовніше визначити зміст категорії «фінансовий ризик-менеджмент».

4. Приведено аналіз сутності «фінансового ризик-менеджменту», що реалізовано на основі дослідження вже сформованих науковцями концепцій щодо розуміння змісту цього поняття. Запропоновано фінансовий ризик-менеджмент розглядати як сукупність дій, процесів та механізмів, здійснення яких пов'язано із виявленням, оцінкою, аналізом, ідентифікацією фінансових

ризиків, розробкою заходів запобігання виникненню реальних загроз для стабільної фінансової діяльності за допомогою використання інформаційного, методичного, організаційного, матеріального та фінансового забезпечення. У роботі виокремлено специфічні ризи фінансового ризик-менеджменту.

5. Виокремлено та систематизовано базові функції системи фінансового ризик-менеджменту, серед яких визначено наступні: інформаційна, аналітична, прогностична, регулююча, контрольна та захисна. Детальний аналіз сутності окреслених функцій дозволив поглибити теоретико-методичні положення функціонування та трансформації фінансового ризик-менеджменту в умовах не передбачуваних соціальних та економічних викликів.

6. Розглянуто та виокремлено специфічні ознаки економічної та фінансової діяльності будівельних підприємств, що в підсумку дало можливість обґрунтувати основні фінансові ризики, які виникають у їхній діяльності та розкрити їхній зміст. Серед таких ризиків було виокремлено наступні: ризик ліквідності, операційний фінансовий ризик, ризик прибутковості, управлінсько-фінансовий ризик, макроекономічний, кредитний, процентний, депозитний, інвестиційний, валютний, платіжний ризики, регуляторний фінансовий ризик та податковий ризик.

7. Детальний розгляд особливостей господарської діяльності будівельних підприємств, потенційних фінансових ризиків, з якими вони можуть стикатися у своїй діяльності, дозволив конкретизувати сутність поняття «фінансовий ризик менеджмент будівельних підприємств» і розглядати його як сукупність дій, процесів, механізмів, здійснення яких на основі використання інформаційного, методичного, організаційного, матеріального та фінансового забезпечення пов'язано із виявленням, оцінкою, аналізом, ідентифікацією фінансових ризиків суб'єктів господарювання, які займаються будівництвом об'єктів, реконструкцією, реставрацією, наданням будівельних послуг та ремонтам і потребує розробки заходів запобігання виникненню реальних загроз для стабільної фінансової діяльності таких суб'єктів.

8. Використано системний підхід до розгляду фінансового ризик-менеджменту будівельного підприємства як цілісної сукупності взаємопов'язаних підсистем та компонентів, які можуть бути виокремлені та систематизовані за певною ознакою і у своїй взаємодії функціонують для досягнення конкретної мети. У роботі визначено сутність системи фінансового ризик-менеджменту будівельного підприємства, яку запропоновано розглядати як сукупність окремих елементів, а саме дій, процесів, механізмів, інструментів та рішень, які взаємопов'язані між собою та використовуються в управлінні будівельним підприємством з метою виявлення латентних та реальних внутрішніх і зовнішніх загроз для його стабільного функціонування, реалізації заходів щодо мінімізації їхнього негативного впливу на фінансовий стан такого економічного суб'єкта.

9. Визначено та розкрито сутність основних принципів розвитку системи фінансового ризик-менеджменту будівельного підприємства, серед яких виокремлено наступні: трансформації, обґрунтованості, транспарентності, інноваційності, об'єктивності та саморозвитку. Це також дозволило у подальшому дослідженні конкретизувати особливості трансформації такої системи в умовах нестабільності, що також реалізовано через аналіз сутності категорій «нестабільність», «економічна нестабільність», «фінансова нестабільність», визначення основних ознак економічної нестабільності. Також визначено наслідки впливу фінансової нестабільності на функціонування будівельних підприємств.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1 Сучасні тенденції розвитку будівельних підприємств в Україні

Сучасний стан будівельної галузі України формує багато складних викликів щодо її подальшого функціонування, виходячи з тих можливостей і перспектив, які визначають вектор її майбутнього розвитку. З одного боку, великі руйнування житлового фонду та відповідної інфраструктури формують великий запит на послуги будівельних підприємств, з іншого активна фаза військових дій створюють низку викликів, які обмежують можливості будівельних підприємств. Це відповідним чином визначає комплекс ризиків, які обмежують потенційні можливості будівельних підприємств щодо використання наявного потенціалу та формують перешкоди для направлення його на задоволення потреб населення та бізнесу України у послугах будівельної галузі. Високі ризики функціонування будівельних підприємств, особливо на локаціях, які знаходяться поряд з територіями, на яких ведуться активні військові дії, вимагають пошуку нових підходів до управління комплексом ризиків в будівельній сфері. Саме сьогодні формується нова парадигма управління ризиками функціонування будівельних підприємств в умовах високої невизначеності, що позначається на зміні підходів до формування та використання фінансових ресурсів, а отже і до трансформації фінансової політики функціонування будівельної сфери.

Такі підходи відповідно вимагають зміни концепції управління фінансовими ризиками будівельних підприємств, як одного з найважливіших напрямків фінансового управління, що вимагає більш детального аналізу основних складових будівельної сфери, яка в сучасних умовах перебуває в дуже складній ситуації. На думку більшості експертів, перед будівельними підприємствами постало багато викликів, які концептуально змінили

перспективи їх функціонування, виходячи з тих потреб, які сформувались в Україні в умовах військового стану.

До основних викликів, з якими стикнулися будівельні підприємства в сучасних умовах варто віднести наступні:

- великий дефіцит на ринку праці, що обумовлено великим попитом на робочу силу в умовах обмеженої пропозиції, що відповідно формує передумови для збільшення витрат на пошук та залучення персоналу, зростання заробітної плати, і наслідок зростання фінансових витрат на утримання наявного персоналу, що позначається на зростанні витрат на функціонування будівельних компаній;

- військова агресія та значні руйнування житлового фонду та відповідної інфраструктури збільшили попит на будівельні матеріали, що відповідно вплинуло на функціонування ринку будівельних матеріалів та призвело до значного зростання їх вартості, що в свою чергу викликало збільшення вартості будівельних робіт;

- порушення логістичних шляхів сформував дефіцит будівельних матеріалів, особливо в регіонах, які знаходять далеко від західних кордонів, що ускладнює процеси доставки матеріалів в конкретний регіон, та посилюється питання безпечності доставки;

- значні руйнування та захоплення окремих територій призупинило частково виробництво будівельних матеріалів на території України та позбавило можливість використовувати українську сировину для виготовлення відповідних компонентів для будівельної сфери;

- зміна безпекових підходів поставило по новому питання будівництва, зокрема необхідність наявності бомбосховищ, та інших елементів відповідної інфраструктури, що гарантує збереження життя громадян України;

- значне зростання вартості енергії сформувало нові підходи до класу енергоефективності житла та інфраструктури, що в сукупності з вимогами екологічного законодавства змінило підходи до технології будівництва та якості будівельних матеріалів, вподобань потенційних власників нерухомого майна та потреб бізнесу;

- зміна регулятивної політики та введення інших обмежень, складні процедури вирішення земельних питань негативно позначились про строках проектування та будівництва об'єктів, що потенційно збільшує фінансові ризики діяльності будівельних підприємств;

- військові дії та значна міграція населення України змінили структуру попиту на об'єкти нерухомості та вплинули на безпосередні бізнес-процеси, пов'язані з функціонуванням будівельних підприємств, що сформувало великий попит в більш безпечних регіонах на тлі його повного скорочення попиту на прифронтових територіях;

- зміна пріоритетів щодо будівництва об'єктів нерухомості в умовах військового стану обмежило доступ до фінансування, що спричинило фінансову нестабільність в будівельній сфері, позбавило можливості залучати доступні фінансові ресурси та негативно позначилось на вартості кредитних ресурсів;

- активні бойові дії та постійні обстріли території України посилили загрози щодо можливості фізичного знищення об'єктів будівництва, що відповідним чином сформувало додаткові фінансові ризики функціонування будівельних підприємств;

- складність роботи енергетичної системи України, що пов'язано з перебоями у поставках достатнього обсягу палива та постійними перебоями у електропостачанні, що негативно впливає на виробництво будівельних матеріалів та процес будівництва;

- висока невизначеність майбутнього стану національної економіки загрожує посиленням економічної та фінансової нестабільності та значним коливанням попиту на будівельні роботи в сучасних умовах.

Визначені передумови формують систему факторів, які визначають майбутні перспективи функціонування будівельних підприємств в Україні, що визначають економічні, кадрові, регулятивні та ринкові перешкоди для функціонування та розвитку будівельних підприємств. Відповідно зазначений комплекс перешкод формує підґрунтя для посилення негативних тенденцій в будівельній сфері, що призводять до посилення існуючих, та появи нових

фінансових ризиків функціонування будівельних підприємств. Проте незважаючи на високу невизначеність та високі фінансові ризики, на думку більшості фінансових аналітиків будівельна сфера в Україні залишається конкурентоздатною та готова до процесу подальшої трансформації в відповідних умовах.

Більшість будівельних підприємств в сучасних умовах перебуває в умовах високої невизначеності та сформованих військовим діями нових викликів. З одного боку значні руйнування житлового фонду та національної інфраструктури формує передумови для використання всього потенціалу будівельних підприємств для повноцінної відбудови національної економіки та формує великий попит на послуги будівельної сфери. З іншого, ситуація, яка сформувалася в Україні, не дозволяє повноцінно реалізувати цей потенціал. Це негативно впливає на темпи будівництва, сприяє замороженню технологічних процесів, що формує додаткові фінансові ризики. Головним вектором функціонування будівельної сфери протягом 2022 -2026 років став відкладений попит в більшості регіонів України, що вплинуло на зміщення процесів будівництва в більш безпечні регіони, на фоні того, що більш небезпечні регіони мають великий попит на послуги будівельних компаній з метою відбудови втрачених та зруйнованих об'єктів нерухомості.

На думку багатьох представників будівельної сфери в сучасних умовах фінансові ризики не є критичними, проте перебувають під впливом системи факторів, які важко прогнозувати.

Системні процеси трансформації економічної та політичної систем в Україні породжують нові виклики для будівельної галузі, а отже і сприяють трансформації системи управління фінансовими ризиками будівельних підприємств. Висока залежність будівельної сфери від експорту будівельних матеріалів породжує складність забезпечення її ефективного функціонування, забезпечення фінансового та виробничого процесів. Тому існування фінансових ризиків обумовлено сукупністю факторів, які є джерелом ризику, таблиця 2.1.

Таблиця 2.1

Сукупність факторів, що породжують фінансові ризики на будівельних підприємствах в умовах сьогодення в Україні

Зовнішні фактори	Внутрішні фактори
Складність забезпечення стабільності національної економіки	Обмеженість власних фінансових можливостей для фінансування процесів будівництва
Слабке державне регулювання будівельної сфери	Низька платоспроможність та ліквідність будівельних підприємств
Нестабільність ринку нерухомості, та відсутність його державного регулювання	Тривалий фінансовий та операційний цикл будівництва, що обумовлено технологічними процесами
Зміна державних пріоритетів у підтримці будівельної галузі	Обмежені можливості щодо залучення додаткових фінансових ресурсів для фінансування будівництва
Значні міграційні процеси, що змінили вектор пріоритетів у будівництві та придбанні об'єктів нерухомості	Низька технологічна забезпеченість будівельних процесів
Зміна рівня необхідності забезпечення безпеки об'єктів будівництва та експлуатації вже побудованих та введений в експлуатацію	Невисокий рівень використання сучасних технологій у будівельних процесах
Висока залежність від експорту будівельних матеріалів та технологій	Складність визначення окремих видів фінансових ризиків через низьку ефективність системи ризик-менеджменту
Висока невизначеність політичної ситуації	Низька кваліфікація персоналу будівельних компаній на всіх рівнях

Джерело: складено автором

На основі вищезазначеного варто зробити висновок, що процес функціонування будівельних підприємств перебуває під впливом значної кількості факторів, які мають великий вплив, формують високий рівень

невизначеності національної економіки, та є джерелом системного фінансового ризику. Все це вимагає подальшого дослідження фінансового становища будівельних підприємств та обґрунтування необхідності трансформації системи управління фінансовими ризиками відповідно до нових викликів та перспектив майбутнього розвитку будівельної сфери.

В сьогоdnішніх умовах сфера будівництва перебуває в умовах складних трансформаційних змін під значним впливом сукупності викликів та ризиків. Складна ситуація, яка сформувалася на сьогодні, визначає низку перешкод, які не дозволяють будівельним підприємствам відігравати ту роль, яку вони виконували в умовах повноцінного функціонування національної економіки. Враховуючи значні інфраструктурні та житлові руйнування, попит на послуги будівельних компаній значно зростають. За оцінками більшості українських та міжнародних експертів на кінець 2024 року сума збитків від масштабних руйнацій внаслідок військових дій складає близько 176 мільярдів доларів. При цьому варто зазначити що близько 15% житлового фонду втрачено безповоротно.

За оцінками експертів потреби у відновленні житлового фонду та інфраструктури національної економіки складає близько 200 мільярдів доларів у цінах 2025 року. Проте незважаючи на таку суму збитків, будівельна сфера демонструє потенціал зростання, адже зростаючий попит підвищує вартість будівельних робіт при високому рівні фінансового ризику.

Тому дослідження фінансових ризиків функціонування будівельних підприємств потребує більш детального розгляду умов, в яких вони функціонують. Це вимагає детального аналізу специфічних економічних, соціальних та інфраструктурних складових, які визначають можливості реалізації потенціалу будівельних підприємств. При цьому варто зазначити, що в сьогоdnішніх умовах ці можливості визначаються як сформованим потенціалом, так і можливостями, які сформовані в регіональному просторі. Адже, враховуючи специфіку функціонування окремих регіонів, варто зазначити, що всі вони перебувають в різних умовах, виходячи з питань безпеки

та логістики, що створює додаткові перешкоди чи формує додаткові переваги для функціонування будівельної галузі.

З цих позицій варто визначити роль будівельної галузі в функціонуванні національної економіки, зокрема розглянути складові будівельної сфери:

- промислове будівництво, мета якого полягає у створенні та експлуатації виробничих фондів для виробництва товарів та надання послуг;
- транспортне будівництво, мета якого у будівництві та експлуатації інфраструктури національної економіки;
- житлове будівництво, мета якого полягає в будівництві та експлуатації житлово фонду для потреб населення держави.

Отже варто визначити роль будівельної галузі в системі національної економіки, як важливої складової, що формує передумови для повноцінного функціонування, адже забезпечує будівництво та експлуатацію всіх необхідних елементів, які підтримують функціонування та розвиток економічних процесів.

Тому варто провести додатковий аналіз функціонування будівельної галузі з використанням сучасних методик, зокрема SWOT – аналізу, який дозволяє оцінити слабкі та сильні сторони, можливості та загрози. На думку багатьох представників сфери будівництва галузь в даний період часу перебуває в складному становищі з точки зору бачення перспектив розвитку та використання наявного потенціалу. З однієї точки зору, будівельна галузь зберігає свій потенціал, з іншого, відкладений попит знижує фінансові можливості та акумулює фінансові ризики. Високий рівень невизначеності зовнішнього середовища, неможливість прогнозування майбутнього, підвищує складність прийняття управлінських рішень, таблиця 2.2.

Виділення коштів державою та міжнародними донорами в майбутньому сформують перед будівельної галуззю додаткові фінансові ризики, які відобразяться в можливостях будівельних підприємств освоїти відповідні кошти, і зберегти конкурентні позиції з боротьби з зарубіжними представниками, які також можуть зайти на території України.

Таблиця 2.2

SWOT-аналіз стану будівельної галузі України в 2025 році

Сильні сторони	Слабкі сторони
1	2
<p>1. Можливість надання будь-яких послуг в усіх сферах будівництва;</p> <p>2. Присутність виробництва будівельних матеріалів на території України;</p> <p>3. Зростаючий попит на послуги будівельних підприємств;</p> <p>4. Необхідність відновлення інфраструктури та відбудова зруйнованих будівель;</p> <p>5. Надходження значних фінансових ресурсів від держави та міжнародних донорів на фінансування будівництва;</p> <p>6. Наявність техніки та технологій, які відповідають сучасним будівельним нормам;</p> <p>7. Наявність відповідного кадрового потенціалу для функціонування будівельної сфери;</p> <p>8. Наявність території для будівництва та відновлення інфраструктури;</p>	<p>1. Довготривала відсутність фінансової державної підтримки будівельної галузі;</p> <p>2. Слабке державне регулювання, відсутність державних програм розвитку;</p> <p>3. Низький рівень менеджменту будівельних підприємств;</p> <p>4. Наявність застарілої техніки та технологій;</p> <p>5. Низька якість будівельних матеріалів та робіт;</p> <p>6. Високий дефіцит робочих професій;</p> <p>7. Складні процедури отримання дозволів на ведення будівельних робіт;</p> <p>8. Активні бойові дії знижують інвестиційну привабливість;</p> <p>9. Загроза фізичного знищення будівель та споруд внаслідок обстрілів всієї території України;</p> <p>10. Значна еміграція населення України та міграція всередині держави</p>

Продовження таблиці 2.2

Можливості	Загрози
1	2
<p>1. Зростаюча потреба в будівництві нових будівельних об'єктів, відновлення пошкоджених;</p> <p>2. Значна потреба в будівництві та відновленні об'єктів інфраструктури;</p> <p>3. Відновлення національної економіки вимагатиме будівництво об'єктів нового виробництва;</p> <p>4. Збільшення державної підтримки, в тому числі фінансової;</p> <p>5. Зростання міжнародної допомоги та надходження додаткових інвестицій;</p> <p>6. Використання сучасних технологій будівництва та використання відповідних будівельних матеріалів.</p>	<p>1. Економічна та політична криза в державі внаслідок війни;</p> <p>2. Зменшення інвестиційної привабливості економіки України та будівельної галузі зокрема;</p> <p>3. Порушення логістичних коридорів та ускладнення доставки будівельних матеріалів;</p> <p>4. Збільшення собівартості будівництва;</p> <p>5. Зростання вартості енергетичних носіїв, перебої у їх поставках;</p> <p>6. Зростання вартості об'єктів будівництва, що знижує стабільний попит;</p> <p>7. Зміна географії будівництва, зміщення більшості об'єктів будівництва у більш безпечні регіони;</p> <p>8. Значна міграція змінює попит на об'єкти будівництва;</p> <p>9. Високий рівень невизначеності зовнішнього середовища;</p> <p>10. Високий рівень фінансової нестабільності</p>

Джерело: складено автором

Для оцінки сучасного стану функціонування будівельної сфери варто зробити аналіз становища національної економіки України, зокрема визначити її перспективи та можливості щодо відновлення її потенціалу в умовах сьогодення. Для цього проведемо аналіз валового внутрішнього продукту України як базового показника спроможності економіки України щодо можливостей відновлення.

Як свідчить рисунок 2.1 за останні 10 років валовий національний продукт України мав постійну тенденцію до зростання в гривневому еквіваленті, що свідчить про стійкі темпи зростання національної економіки, незважаючи на військові дії та інші виклики.

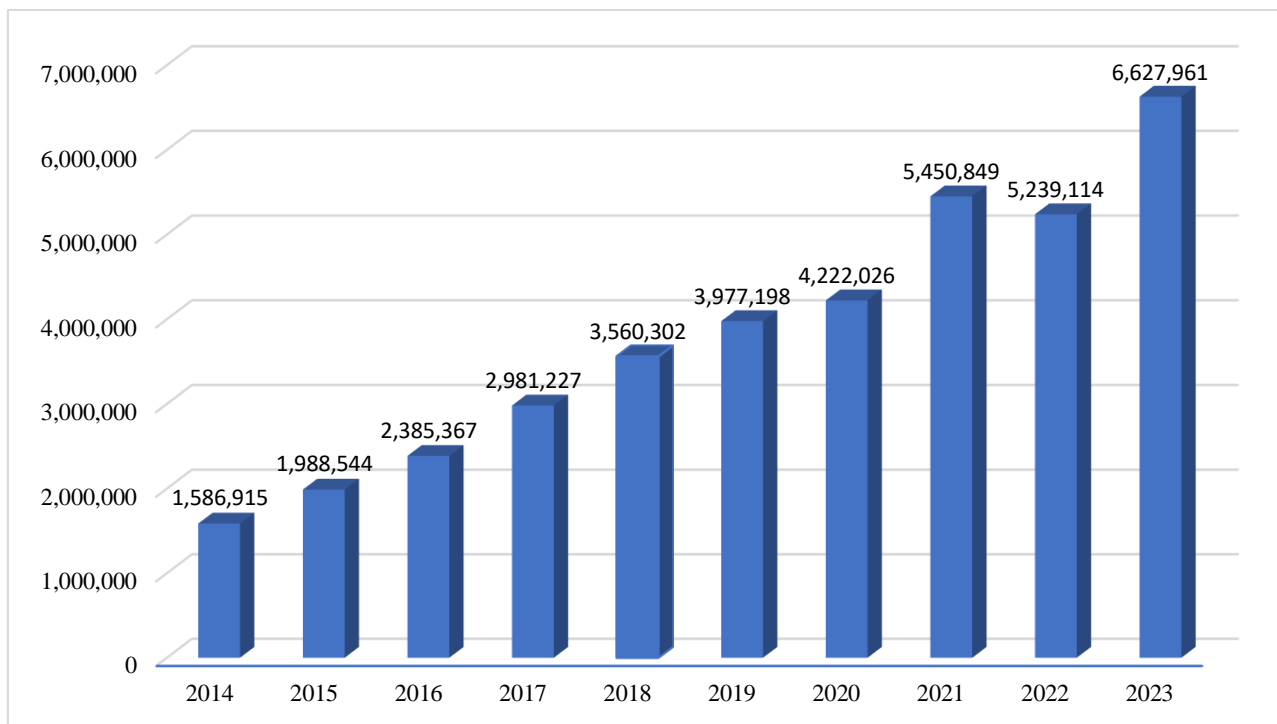

Рис. 2.1 Динаміка валового національного продукту України за 2014 – 2023 роки, млрд. грн.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики [74]

Проте аналіз валового внутрішнього продукту в доларовому еквіваленті дозволяє зробити висновки, що тенденції його зміни мають суперечливий характер. Зокрема, відмічаючи стійку тенденцію зростання валового національного продукту на протязі 2015 – 2021 років можемо говорити про значне покращення макроекономічної ситуації в Україні. Проте повномасштабне вторгнення негативно позначилось на темпах зростання валового внутрішнього продукту, що призвело до його падіння у 2022 році до 162 млрд. доларів. Проте існуючі тенденції свідчать про поступове відновлення стану національної економіки і зростання валового внутрішнього продукту до

майже 191 млрд. доларів, що відповідає рівню 2021 року. Це є свідчення поступового відновлення національної економіки, незважаючи на всі виклики та загрози, рисунок 2.2.

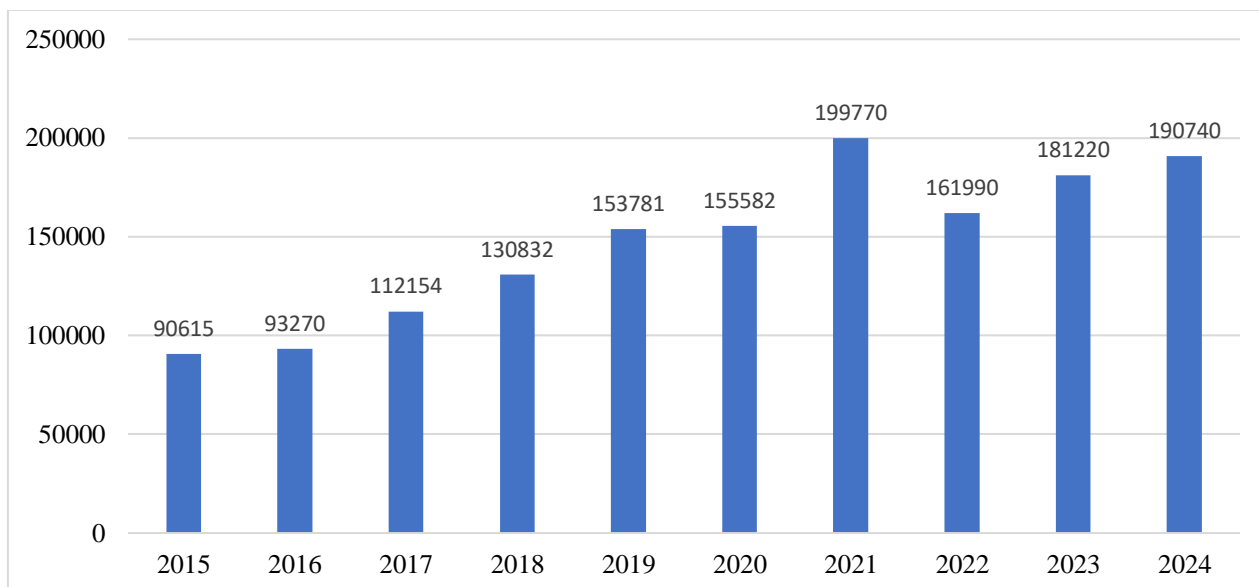

Рис. 2.2 Динаміка валового внутрішнього продукту України за 2015-2024 роки, млрд. доларів

Джерело: складено за даними Державної служби статистики [74]

Аналіз сучасних викликів перед будівельною галуззю України засвідчив її особливу роль у функціонуванні національної економіки, що обумовлено її спроможністю до відновлення інфраструктури та створення нових виробничих об'єктів, що сприяє розвитку як економічних процесів, так і накопичення відповідного потенціалу. Як свідчать статистичні дані, обсяг виконаних будівельних робіт протягом 2013 – 2024 року мав тенденцію до зростання, проте в 2022 році відбулося різке падіння обсягів будівництва, що обумовлено військовими діями. Аналіз даних за 2023-2024 роки дає можливість оцінити темпи відновлення будівельних робіт як позитивні, проте все одно їх обсяг залишається низьким в порівнянні з 2021 роком. Варто зазначити, що попит на будівельні роботи залишається на високому рівні, проте через складну ситуацію,

бойові дії та значний фінансовий ризик багато інвесторів відкладає можливість здійснення будівельних робіт на невизначений термін.

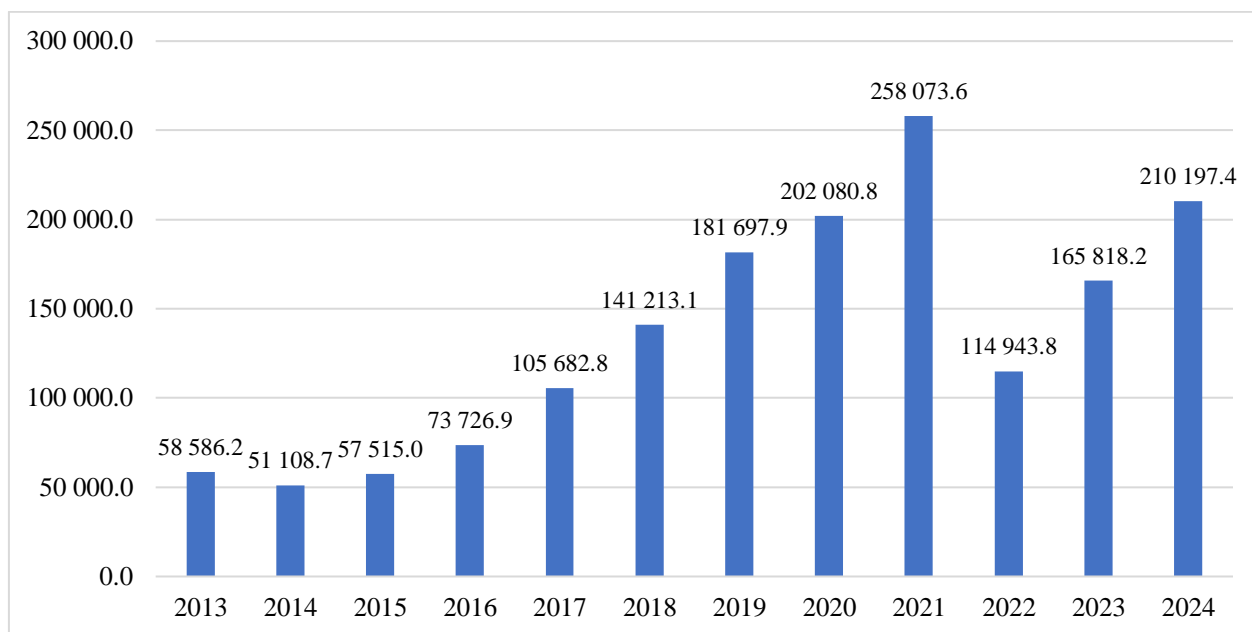

Рис. 2.3 Динаміка обсягу виконаних будівельних робіт за 2013-2024 роки, млн. гривень

Джерело: складено за даними Державної служби статистики [74]

Серед специфічних особливостей фінансової діяльності будівельних підприємств в сучасних умовах варто виділити наступні:

- складність залучення фінансових ресурсів для ведення будівельних робіт, що обумовлено відкладеними попитом як потенційних інвесторів, так і населення в умовах високої невизначеності зовнішнього середовища;
- великі фінансові ризики функціонування будівельної сфери, що характеризується складними фінансовими відносинами між будівельниками, споживачами та постачальниками будівельних матеріалів через значний операційний та фінансовий цикл процесу будівництва;
- регіональні особливості, що знаходить свій вираз у рівні безпеки для окремих регіонів, адже значні процеси внутрішньої міграції створюють додатковий попит на об'єкти будівництва в одних регіонах, умовно

безпечніших, та повністю зупиняють процеси будівництва в регіонах, де тривають активні бойові дії;

- значні зміни в виробництві та логістиці будівельних матеріалів змінили структуру попиту та ціни, що негативно позначилось на собівартості будівництва, та призвело до удорожчання вартості будівельних робіт та зниження їх інвестиційної привабливості;

- зменшення пропозиції робочої сили та масова міграція працівників за кордон посилює конкуренцію на ринку праці, що відповідним чином знову ж таки позначилась на вартості робочої сили, що негативно позначилось на собівартості будівельних робіт;

- відсутність чіткої державної політики щодо підтримки будівельної сфери сформували невизначеність її функціонування на найближчі роки.

Саме тому питання майбутнього функціонування будівельної сфери в сучасних умовах має особливе значення, адже з однієї точки зору це галузь, яка може створити умови для потенційного розвитку національної економіки, з іншого, відкладений попит на будівництво зменшує інвестиційну привабливість даної сфери та зменшує її фінансовий потенціал.

В свою чергу це може позначитися на майбутньому національної економіки, адже саме будівельна галузь, на думку багатьох, є локомотивом розвитку, адже здатна забезпечити будівництво та експлуатацію як об'єктів виробництва, так і інфраструктури національної економіки, що є дуже важливим джерелом національного відродження. Саме це стає актуальним в сучасних умовах, адже значні руйнування інфраструктури національної економіки та житлового фонду вимагають негайного відновлення, адже лише це дозволить зберегти існуючий потенціал та створити умови для відновлення.

Важливим індикатором стану фінансової системи держави є індекс споживчих цін який свідчить про фінансову ситуацію в державі та можливості подальшого фінансування проектів будівництва, виходячи з фінансових можливостей потенційних інвесторів.

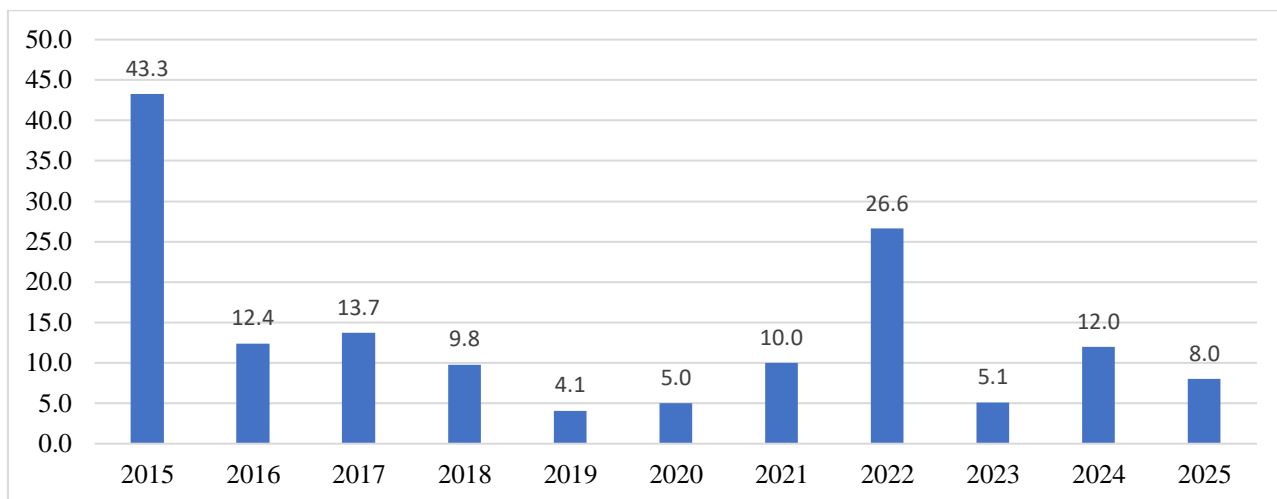

Рис. 2.4 Динаміка індексу споживчих цін за 2015-2025 роки, %

Джерело: складено за даними Державної служби статистики [74]

Як свідчать дані статистики, в 2015 та 2022 році відбулося різке зростання індексу споживчих цін, що свідчить про зростання цін на базові товари, зокрема й ті які використовуються в процесі будівництва. Відповідно це призвело до удорожчання будівельних матеріалів та робіт, що негативно позначилось на інвестиційній привабливості будівельної сфери.

Індекси цін на будівельно-монтажні роботи з 2015 по 2025 рік наведено на рисунку 2.5.

Рис. 2.5 Індекси цін на будівельно-монтажні роботи за 2015-2025 роки, %

Джерело: складено за даними Державної служби статистики [74]

На думку більшості науковців на рівень фінансових ризиків будівельних підприємств впливає велика кількість чинників, серед яких варто виділити наступні.

До факторів зовнішнього середовища функціонування будівельних підприємств, які формують високий рівень фінансового ризику варто віднести:

- стан економічного розвитку національної економіки та фінансової системи, що визначає потенційні фінансові можливості для будівельної галузі з точки зору залучення та використання фінансових ресурсів;
- наявне державне регулювання функціонування будівельних підприємств та рівень підтримки державою будівельних підприємств в сучасних умовах;
- рівень інфляції, що обумовлює зростання вартості будівельних послуг та негативно позначається на попиті на будівельні роботи та послуги;
- тенденції щодо попиту та пропозиції на фінансовому ринку, що обумовлює доступність фінансових ресурсів для будівельних підприємств, а також можливості залучення кредитних ресурсів для фінансування будівництва об'єктів жилої та нежитлової нерухомості;
- тенденції щодо зміни відсоткових ставок по кредитах та депозитах, що формує пропозицію та попит на фінансові ресурси;
- коливання курсу іноземних валют по відношенню до національної валюти, що визначає купівельну спроможність представників будівельної галузі;
- рівень конкуренції на будівельному ринку, що визначає можливості будівельних компаній задовольнити попит на їх послуги та виконати необхідний рівень будівельних робіт;
- фінансове та економічне становище будівельних підприємств, що дозволяє сформувати умови для використання їх потенціалу;
- рівень податкового навантаження в державі, що визначає потенційні умови ведення будівельного бізнесу;
- форс-мажорні обставини, а саме пандемія коронавірусу, військова агресія.

До внутрішніх факторів, що визначають рівень фінансового ризику будівельних підприємств, на думку представників фінансової сфери варто віднести наступні:

- наявність можливостей щодо пошуку на акумуляції власних фінансових ресурсів будівельних підприємств, що визначає їх фінансові можливості та здатність забезпечити власний потенціал розвитку;
- частка власного капіталу у загальній структурі акумульованих коштів, що визначає фінансову стійкість та незалежність, та прямо визначає рівень фінансового ризику функціонування будівельного підприємства;
- якісна структура активів будівельного підприємства, що обумовлює високу ліквідність його майна та визначає потенційні можливості для інвесторів;
- рівень інвестиційної привабливості та активності будівельного підприємства, що визначає його можливості щодо виконання своїх зобов'язань;
- рівень кваліфікації персоналу, який відповідає за реалізацію стратегії фінансового ризик-менеджменту на відповідному підприємстві;
- якість інформаційного забезпечення, яке використовується для обґрунтування та прийняття фінансових рішень у системи фінансового ризик-менеджменту будівельного підприємства;
- рівень використання сучасних технологій для будівництва конкурентних об'єктів з високою інвестиційною привабливістю;
- фінансова політика, яка проводиться власниками будівельного підприємства щодо залучення та використання позикових коштів, що визначає їх потенційні фінансові можливості та визначає перспективи реалізації будівельних проектів в сучасних умовах;
- наявність відповідних ресурсів, технологій та кадрів для виконання необхідного обсягу будівельних робіт та задоволення потреб ринку;
- відповідний рівень фінансової прибутковості, який формується регіональною складовою та ситуацією безпеки.

Відповідно це визначає базові умови функціонування будівельних підприємств в сучасних умовах та визначає їх кількість та регіональну структуру, рисунок 2.6.

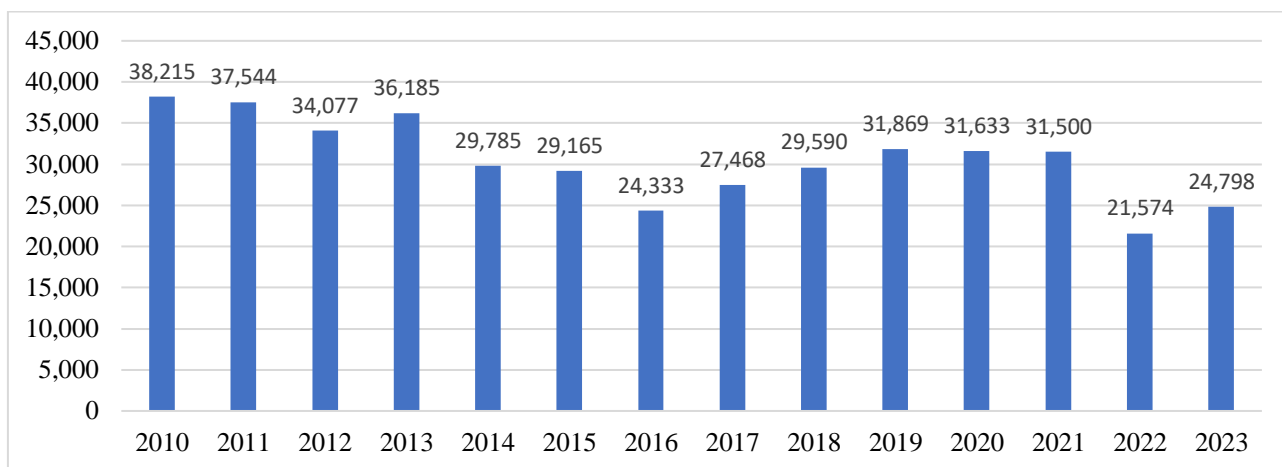

Рис. 2.6 Динаміка кількості будівельних підприємств в Україні за 2010 – 2023 роки, одиниць

Джерело: складено за даними Державної служби статистики [74]

Як засвідчує динаміка кількості будівельних підприємств, яка наведена на рисунку 2.5, то протягом 2010 – 2023 роки відбувалася суттєва зміна даного показника. Найбільша кількість будівельних підприємств була в 2010 році, і налічувала 38215 одиниць.

На протязі 2011- 2016 років відбулося скорочення їх чисельності до 24333 одиниць, що означало поступове зменшення обсягів будівельних робіт та процесами поглинання та об'єднання окремих будівельних компаній. Зростаючий попит на будівельні роботи відновив тенденцію до зростання кількості в 2017-2021 роках до 31869 одиниць в 2019 році. Проте військове вторгнення спричинило фізичну втрату будівельних підприємств, а також знизило ділову активність в Україні, що призвело до найменшої кількості будівельних підприємств за період 2010-2023 років, в і 2022 році вона складала 21574 одиниць, що майже в 2 рази менше за показники 2010 року.

Зростаючий попит на будівельні послуги та потреба в відновленні інфраструктури національної економіки сприяли збільшенню кількості

будівельних підприємств у 2023 році, проте їх кількість залишається невеликою в порівнянні з даними за 2010-2023 рік. Проте поступове відновлення ділової активності в Україні після масштабного вторгнення дає оптимістичні прогнози щодо збільшення кількості будівельних підприємств. Варто не забувати, що підвищений попит на послуги будівельних компаній сприяє приходу на український ринок іноземних будівельних компаній, що формує додаткові фінансові ризики для вітчизняних підприємств та посилює вимоги до них з приводу забезпечення достатнього рівня конкурентоспроможності в сучасних умовах.

В той же час варто відзначити, що будівельні компанії з інших держав мають вищу фінансову стабільність та стійкість що обумовлено можливостями їх доступу до фінансових ресурсів в інших державах, тоді як українські будівельні підприємства перебувають в більш складних умовах, адже залишилися без фінансової підтримки держави та мають обмежений попит від населення в зв'язку з його низькою платоспроможністю, відкладеним попитом та високим рівнем невизначеності фінансового середовища. На нашу думку, це є ще одним додатковим джерелом формування високого фінансового ризику функціонування будівельних підприємств в Україні.

Саме падіння попиту на послуги будівельних підприємств в зв'язку з вищезазначеними умовами, на думку представників будівельної сфери є основною проблемою для майбутнього її розвитку. Адже в сьогоденних умовах, коли відсутні надійними механізми фінансового забезпечення відповідної галузі стоїть питання не лише виконання будівельних робіт, але й збереження існуючого потенціалу галузі для забезпечення майбутньої відбудови України. З цих позицій варто розглянути обсяги реалізованої будівельної продукції за 2011 – 2024 роки, які починаючи з 2011 до 2022 невпинно зростали, рисунок 2.7.

Варто зазначити, що обсяги реалізованої будівельної продукції наведено в мільйонах гривень, а тому необхідно провести їх більш детальний аналіз в перерахунку в доларах США.

Рис. 2.7 Динаміка обсягів реалізованої будівельної продукції в Україні за 2011 – 2024 роки

Джерело: складено за даними Державної служби статистики [74]

Зокрема обсяг реалізованої будівельної продукції в 2011 році складав близько 117,5 млрд грн, що в доларовому еквіваленті при середньому курсі гривні до долара 8.0 гривень близько 15 млрд. доларів, то 2024 році обсяг реалізованої будівельної продукції складав 422 млрд. гривень, що при середньому курсі гривні до долара США 41,5 складає близько 10,2 млрд. доларів. Найбільший обсяг даного показника був зафіксований у 2021 році, коли відбувалась відбудова інфраструктури України, і він склав близько 511 млрд. гривень, що при курсі 27,2 складає близько 18.8 млрд. доларів.

Отже, незважаючи на позитивну динаміку зростання даного показника, варто зазначити, що тенденції, які склалася в будівельній галузі не сприяють її різкому зростанню, і незважаючи на зростаючі потреби в послугах демонструють скорочення обсягу реалізованих будівельних робіт про що свідчить наведена статистика в перерахунку на іноземну валюту. Це є свідченням того, що інвестиції в функціонування будівельної сфери не мають потенціалу для швидкого зростання, що обмежує фінансові можливості та потенціал збереження та розвитку. Відповідно це формує передумови для зростання фінансових ризиків функціонування будівельних підприємств в умовах глобальних викликів та військового стану.

2.2 Оцінка фінансового стану будівельних підприємств в умовах нестабільності

Фінансовий стан будівельних підприємств в сучасних умовах є комплексним показником, який є результатом ефективного функціонування фінансових відносин в будівельній сфері, а також системи фінансового ризик - менеджменту відповідних підприємств. Фінансовий стан будівельних підприємств визначається низкою факторів, які по суті є основним джерелом фінансових ризиків, та визначають умови та можливості досягнення фінансової стійкості та стабільності в сучасних умовах невизначеності.

Варто також зазначити, що фінансовий стан окремого підприємства визначається не лише факторами зовнішнього середовища, які генерують відповідні фінансові ризики, але й результатами його виробничої, фінансової та збутової діяльності, що прямо впливає на результативність його функціонування та визначає перспективи його розвитку.

Все це вимагає узгодження фінансових інтересів в системі фінансових відносин будівельної галузі та суб'єктів національної економіки, виходячи з загальної мети – збереження та ефективного функціонування будівельних підприємств, адже саме будівельна сфера є одним з локомотивів розвитку та необхідною складовою відновлення.

Саме тому створення умов для мінімізації фінансових ризиків будівельних компаній є важливою складовою системи державного регулювання фінансового сектору. На жаль, на сьогодні у державі відсутня чітка фінансова політика, що ускладнює процес ефективної побудови фінансових відносин в умовах війни та економічної та політичної кризи. На нашу думку, варто визначити чіткі пріоритети державної політики з точки зору збереження та розвитку будівельних підприємств. Виходячи з усього вищезазначеного варто зазначити пріоритетні вектори функціонування будівельних підприємств (див. рисунок 2.8).

Рис. 2.8 Трансформація фінансових відносин будівельних підприємств
Джерело: складено автором

Такий підхід змінює загальну концепцію системи фінансового ризик – менеджменту в умовах невизначеності, адже змінює її вектори і пріоритети. Трансформація системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах невизначеності передбачає не лише протидію високому фінансовому ризику їх функціонування, але й створення передумов їх зниження та мінімізації. Це передбачає зміну підходів до організації фінансових відносин між будівельними підприємствами, державою та потенційними споживачами послуг з будівництва та експлуатації збудованих об'єктів.

На нашу думку, це можливо при врахуванні спільних фінансових інтересів, що реалізується шляхом вироблення спільних векторів розвитку. Потенційні споживачі та держава повинні розуміти, що кризовий стан будівельних підприємств або їх банкрутство в результаті дії системи фінансових ризиків зупинить розвиток національної економіки, адже саме будівельна галузь відіграє одну з ключових ролей для створення засобів виробництва, без неї неможливе відновлення та будівництво інфраструктурних об'єктів. Крім того функціонування будівельних підприємств створює умови для освоєння та розвитку нових територій, що є дуже важливим в сучасних умовах глобальних викликів. Саме тому поєднання та врахування фінансових інтересів всіх учасників фінансових відносин дозволить створити значний фінансовий потенціал для збереження та розвитку будівельних підприємств.

З цих позицій та з урахуванням реальної ситуації, в якій перебуває будівельна галузь, варто визначити систему фінансового ризик - менеджменту будівельних підприємств в умовах невизначеності, як сукупність інструментів, методів, заходів, які дозволяють швидко виявити та мінімізувати фінансові ризики з метою задоволення фінансових інтересів всіх учасників фінансових відносин в будівельних галузі. Відповідно це створить умови для забезпечення фінансових можливостей розвитку будівельних підприємств, що посилить їх конкурентоспроможність та дозволить збільшити обсяги будівельних послуг для задоволення потреб всіх споживачів відповідних послуг.

На сьогодні оцінка фінансового становища будівельних підприємств є дуже актуальним питанням, адже саме фінансовий стан будівельних компаній визначають вектори і стратегію їх розвитку, дозволяють оцінити перспективи ведення бізнесу. Відповідним чином оцінка фінансового становища дозволяє визначити фінансові можливості будівельних компаній, оцінити потребу в додатковому фінансуванні, зробити прогнози щодо рівня прибутковості та ефективності.

З цих позицій перед оцінкою фінансового становища будівельних підприємств на нашу думку стоять наступні задачі:

- оцінити фінансову ситуацію в будівельній сфері, що визначає можливості підприємств відповідати попиту на їх послуги та виконувати необхідний рівень будівельних робіт;
- оцінити фінансовий стан будівельних підприємств з позиції їх фінансової стійкості та стабільності та визначити перспективи їх виживання в сучасних умовах;
- визначити потребу будівельних підприємств в додаткових джерелах їх фінансування з метою збереження їх потенціалу для відновлення та розбудови національної економіки в майбутньому.

Відповідно сучасні інформаційні потоки створюють умови для швидкого отримання достатнього обсягу інформації, який би дав можливість провести деталізований аналіз як будівельної галузі в цілому, так і окремих його підприємств.

Саме проведення аналізу фінансового стану будівельних підприємств дасть можливість визначити критичні точки їх функціонування та розробити ефективну систему фінансового ризик менеджменту будівельних підприємств.

Одним з перших показників, які характеризують стан будівельної галузі є частка будівельних підприємств, які мають збитковий характер діяльності за 2013-2024 р.р., рисунок 2.9.

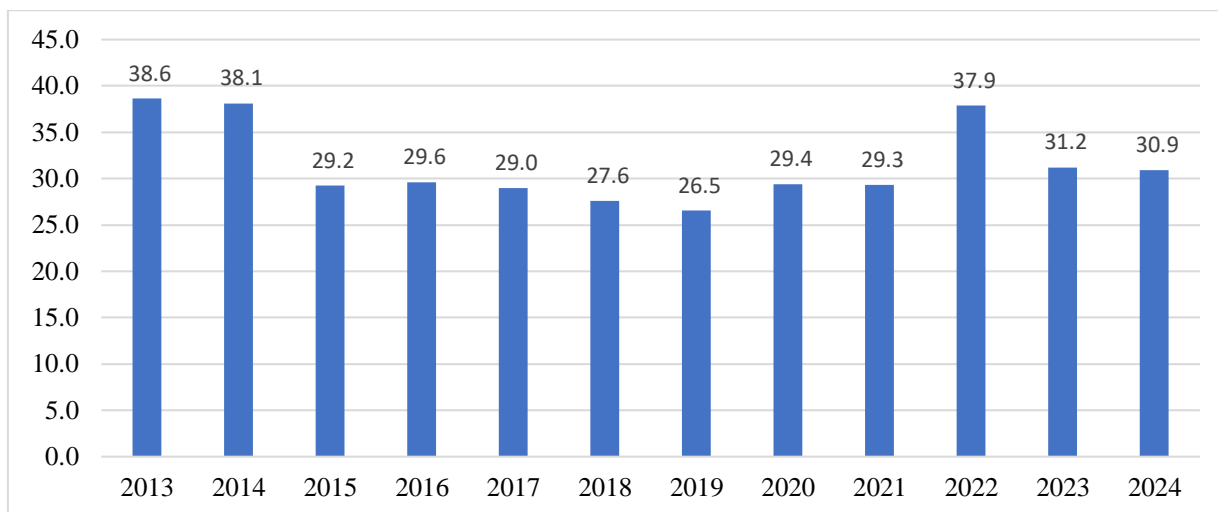

Рис. 2.9 Динаміка збитковості будівельних підприємств за 2013- 2024 роки, %

Джерело: складено за даними Державної служби статистики [74]

Значний рівень збитковості будівельних підприємств свідчить про високий рівень фінансових ризиків їх функціонування, зважаючи на умови, в яких вони здійснюють свою діяльність.

На думку багатьох представників сфери будівництва, саме адекватна оцінка фінансових ризиків будівельних підприємств здатна сформувати реальну політику розвитку фінансових відносин у відповідній сфері. Для цього зробимо аналіз функціонування будівельних підприємств з початку повномасштабного вторгнення. Реальна оцінка фінансового стану будівельних підприємств актуалізує питання фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств, що створить умови для попередження фінансових ризиків та убезпечить партнерів від отримання негативних результатів від співпраці з будівельними компаніями. З цих позицій варто провести більш детальний аналіз становища, в яких перебувають будівельні підприємства, з урахуванням ситуації яка складається в національній економіці, фінансовій системі та будівельній сфері. Подальше продовження бойових дій, напружена та складна ситуація в фінансовій сфері диференційовано впливає на функціонування будівельних підприємств, таблиця 2.3.

Таблиця 2.3

Динаміка реалізації квартир та будинків на первинному та вторинному
ринках

	2024 рік	Питома вага, %	2025 рік	Питома вага, %	Темп зростання, %
Україна	178439	100,0	205296	100,0	+15%
Столиця	34138	19,1	34836	16,9	+2%
Столичний регіон	13977	7,8	17362	8,4	+24,2%

Джерело: складено за даними Державної служби статистики [74]

Отже, за даними ріелтерів, у 2025 році продали понад 205 тисяч різних будівель в Україні, що показало 15 відсотків зростання в порівнянні з 2024 роком. Найбільша активність припала на Столицю та Столичний регіон, проте варто зазначити, що найбільшим попитом користуються квартири на вторинному ринку, що пов'язано з можливістю швидкого заселення та відсутності необхідності чекати на тривалі будівельні роботи та введення житла в експлуатацію.

Якщо уважно проаналізувати представлену таблицю 2.3, то більше 25 відсотків продажу всього житла в Україні припадає на Київ та Київську область, що формує додаткові фінансові ризики функціонування будівельних підприємств як в інших регіонах, так і в представлених, адже як зазначили представники ріелторів, зростає попит на готове житло, а не нове, що пов'язано з небажанням очікування, можливістю швидкого заселення та здачі в оренду житла. Додатковими перевагами вторинного житла, що на нашу думку, формують додаткові фінансові ризики для будівельних підприємств практично у всіх регіонах на сьогоднішній день є наступні:

- можливість швидкого придбання, заселення та використання як для власних потреб, так і для ведення бізнесу зі здачі майна;

- можливістю вибору житла в розвинених регіонах, де присутні різноманітні інфраструктурні об'єкти, що вирішують питання соціального забезпечення власників відповідного житла, а саме школи, дитсадки, лікарні, супермаркети;

- наявність розвинутої транспортної мережі, яка дозволяє швидко добиратися в інші райони відповідної територіальної одиниці.

Все це не сприяє зростанню попиту на нове житло, адже інвестиції в новобудови є тривалим фінансовим процесом, починаючи від обрання ділянки до його здачу в експлуатацію. На поточну ситуацію значний вплив має також ринок іпотечного кредитування, який би міг посприяти зміцненню та відновленню фінансового потенціалу будівельних компаній в сучасних умовах невизначеності, але високий рівень фінансового ризику та високі ставки на іпотечне кредитування поки стримують його розвиток. Поряд з цим і страхові компанії збільшили ставки на страхування іпотечних операцій, що не сприяє їх поширенню. Отже, виходячи з вищезазначеного варто визначити загрози для функціонування системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств:

- низький рівень іпотечного кредитування в Україні, що обумовлено високими ризиками та визначає політику іпотечного кредитування у вигляді встановлення високих вимог до позичальників та відповідно високими ставками по іпотечним кредитам, що формує високу вартість як самого житла, так і процесу обслуговування іпотечних позик;

- низька зацікавленість страхових компаній у страхуванні іпотечних кредитів, що знову ж таки обумовлено високими ризиками, великою вартістю майна, що відповідно визначає як високу ставку страхування, так і великі платежі.

За даними Національного банку України в 2024 році в Україні було видано іпотечних кредитів вітчизняним громадянам з метою придбання житла на суму 15.05 млрд. грн., в порівнянні з 2023 роком зменшилось на 39 відсотків.

На сьогодні зберігається негативна тенденція для вітчизняних будівельних підприємств з точки зору збільшення обсягу їх фінансового забезпечення за рахунок іпотечного кредитування, яка полягає в тому, що лише 4,81 млрд. гривень пішло на купівлю нового житла, а саме на первинному ринку нерухомості. Отже, лише близько 30 відсотків від коштів іпотечного кредитування було використано на фінансування безпосередньо роботи будівельних підприємств, а більшість коштів була спрямована на купівлю вторинного житла. Причому варто зазначити, що на думку експертів ринку нерухомості така тенденція зберігається на протязі останніх років, що спричинено ризиками та можливості для покупців продукції, які зазначені вище.

Потому варто зазначити, що якщо проводити порівняння обсягів іпотечного кредитування за останні роки, то саме в 2024 році їх сума у відносному порівнянні зросла по відношенню до 2021 року близько на 70 відсотків, а по відношенню до 2023 року майже на 60 відсотків. Це є свідчення зростаючого попиту на іпотечне кредитування для вирішення соціальних питань забезпечення житлової потреби, проте це вимагає зміни векторів державної політики щодо стимулювання банківських установ для спрямування іпотечних коштів саме до ринку первинного житла.

Загалом за даними Національного банку України, який проводить постійний моніторинг обсягів та кількості виданих кредитів комерційними банками України, загальна кількість іпотечних кредитів, які були взяті фізичними особами в 2024 році становила 8807 одиниць. З них лише 2778 іпотечних кредитів було спрямовано на ринок первинного житла, що в цілому знову ж таки складає близько 31 % від їх загального обсягу. Це підтверджує загальну тенденцію стану іпотечного кредитування протягом останніх років, проте в порівнянні з 2023 роком їх питома вага зросла, адже в 2023 році цей відсоток становив майже 29 %. Ця тенденція має позитивний характер, адже будівельні підприємства змогли збільшити обсяги фінансування за рахунок іпотечного кредитування.

Таблиця 2.4

Динаміка та кількість іпотечних кредитів за 2019 -2024 роки

Рік	Сума, млрд. грн.	Кількість, одиниць
2019	2,75	5354
2020	3,74	5643
2021	8,71	10748
2022	1,97	2018
2023	9,18	6141
2024	15,05	8807

Джерело: складено за даними Державної служби статистики [74]

Отже з таблиці 2.4 можна зробити наступний висновок, що починаючи з 2020 року тенденція зростання обсягів та кількості іпотечних кредитів має позитивне зростання. Єдиним роком, який мав негативний спад, був 2022 рік, що обумовлено початком активної фази нападу на нашу державу з боку агресора. Проте варто зазначити, що необхідно порівняти обсяги цих кредитів у вартості іноземних валют. Якщо в 2021 році при середньому курсу долара США до гривні сума іпотечного кредитування складала близько 315 млн. доларів США, то в 2024 році ця сума складала 378 млн. доларів США.

Тому можна зробити висновок про те, що хоча сума іпотечного кредитування з 2021 року по відношенню до 2024 в гривневому еквіваленті зросла майже вдвічі, то якщо порівнювати в доларах США відбулося незначне зростання близько 60 млн. доларів.

Враховуючи, що більшість будівельних матеріалів для власного виробництва будівельні підприємства закупають за кордоном, загальний обсяг фінансового забезпечення за рахунок іпотечного кредитування майже не змінився, що свідчить про високі фінансові виклики для системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах високої невизначеності.

Проте все таки поступове зростання обсягів іпотечного кредитування має вплив на їх фінансовий потенціал майбутнього розвитку.

Важливою фінансовою підтримкою будівельних підприємств в Україні може стати державна програма «Оселя, відповідно до якої у 2024 році її можливостями скористалися 8.5 тисяч громадян, які отримали іпотечні кредити для придбання житла. Загалом за період дії програми «Оселя було видано 14840 іпотечних кредитів для купівлі нерухомості.

За даними Міністерства економіки Україна загальна сума іпотечних кредитів, які отримали громадяни України для компенсації та придбання житла в 2024 році становив близько 14.5 млн. гривен, що майже на 50 відсотків більше за показник 2023 року. В цілому за весь період функціонування даної програма, а саме починаючи з 2022 року, іпотечні пільгові кредити отримали 14840 українських сімей на загальну суму близько 24 млрд. гривен, що в доларовому еквівалентах на кінець 2024 року становить близько 571 млн. доларів США, що на думку багатьох експертів є серйозною підтримкою як для вітчизняного ринку нерухомості, так і будівельних підприємств.

Відповідно середня вартість придбаного житла складає 2,4 млн гривень, або близько 57 тис. доларів, а середня площа житла складає близько 56 квадратних метрів. Варто відміти також тенденцію, як і з програмою кредитування від комерційних банків, яка полягає в тому, що близько 67 відсотків у 2024 році припадає на ринок вторинного житла, 24 відсотків на готову житло від забудовника, і лише 9 відсотків на житло, яке перебуває в процесі будівництва.

Отже можемо зробити висновки, що незважаючи на зростаючий попит на житло більшість потенційних власників схиляються до вторинного ринку для мінімізації своїх фінансових ризиків, що формує проблеми з фінансуванням будівельних підприємств в майбутньому.

Зміна державної політики щодо реалізації програм іпотечного кредитування «Оселя сприяло зміщенню акцентів фінансування саме на ринок новобудов, що посприяло зростанню попиту на нове житло, та сформувало

додаткову фінансову підтримку будівельним підприємствам. Особливо це важливо в сучасних умовах, адже будівельні підприємства не лише будують житло, а сплачують податки, купують додаткові роботи та послуги, що сприятиме розвитку як будівельної галузі, так і розвитку національної економіки за рахунок ефекту мультиплікатора.

Зокрема були встановлені обмеження по віку житла до 3 років, а також з'явилась можливість придбання приватних будинків, які перебувають в стадії будівництва. Крім того, до 3 основних банків, які працювали за програмою іпотечного кредитування «Оселя», доєдналися інші, і на сьогодні їх кількість складає 11 комерційних банків України.

За даними YouControl.Market, кількість будівельних компаній суттєво відрізняється в залежності від регіонів, що обумовлено різним розвитком інфраструктури, щільністю населення та перспективами розвитку окремих територій.

Як свідчить рисунок 2.10 регіональна структура будівельних компаній суттєво відрізняється, незважаючи на тенденції міграції населення, безпекову ситуацію та інші чинники.

Рис. 2.10 Кількість будівельних компаній по регіонах України в 2025 році

Джерело: складено за даними Державної служби статистики [74]

Найбільша кількість будівельних компаній представлена в наступних регіонах: Київ (2489); Дніпропетровська область (880); Київська область (865); Львівська область (788); Одеська область (658).

Перелічені регіони формують основний потенціал будівельної сфери, що обумовлено в першу чергу великою кількістю населення, високою інвестиційною привабливістю, постійними активними бізнес-процесами, значними інвестиціями в регіональну інфраструктуру, що в цілому сприяє активному розвитку даних регіонів, незважаючи на складну безпекову ситуацію. Варто виділити Столичний регіон, який має велику потужну будівельну сферу за рахунок великої кількості будівельних підприємств. Також варто відзначити Одеську область, яка незважаючи на складні виклики та загрози також тримається в лідерах.

В той же час низка регіонів перебувають внизу рейтингу, що, на нашу думку обумовлено низькою щільністю населення, меншим рівнем промислового розвитку, меншою в порівняно з ТОП-5 регіонами інвестиційною привабливістю відповідної території.

До регіонів, яку мають одну з найменших кількості будівельних компаній відповідно до рисунка 2.0 варто віднести наступні: Житомирська область (173); Сумська область (158); Чернігівська область (143); Тернопільська область (128); Чернівецька область (115).

Аналізуючи представлені області, можна зробити наступні висновки. Звичайно на малу кількість будівельних компаній в Сумській та Чернігівській області вплинув безпековий фактор, який сформував додаткові фінансові ризики, проте незначна наявність будівельних компаній в Житомирській, Тернопільській та Чернівецькій обумовлено чинниками низького рівня промислового розвитку, невисокою інвестиційною привабливістю регіонів.

На нашу думку, ще одним фактором значного розпорошення регіонів за кількістю будівельних підприємств виступає спеціалізація регіонів за видами виробництва та сферою послуг, що відповідно визначає обсяг необхідних

будівельних робіт та можливості їх реалізації за рахунок потенціалу будівельних підприємств.

З цих позицій варто оцінити виробничий потенціал будівельних підприємств, а саме обсяг їх основних засобів за 2012 – 2024 роки, який відображений на рисунку 2.11.

Як свідчать дані рисунку 2.11. на якому відображено динаміку вартості основних засобів будівельних підприємств в Україні за 2012- 2024 роки, існує позитивна динаміка нарощення їх потенціалу. Починаючи з 2015 року варто відмітити стійку тенденцію до збільшення вартості основних засобів, крім 2022 року. На кінець 2024 року загальна вартість основних засобів будівельних підприємств України склала 191577 млн грн., або 4560 млн доларів США, що на нашу думку є потужним драйвером для розбудови національної економіки. Для порівняння основні засоби будівельних підприємств в Україні до початку повномасштабного вторгнення в 2021 році становили 132939 млн. грн., або 4869 млн. доларів. Як бачимо все ж таки протягом періоду 2021 – 2024 року частину потенціалу будівельних підприємств було втрачено, проте наявні потужності дозволяють відновити всі необхідні об’єкти національної економіки.

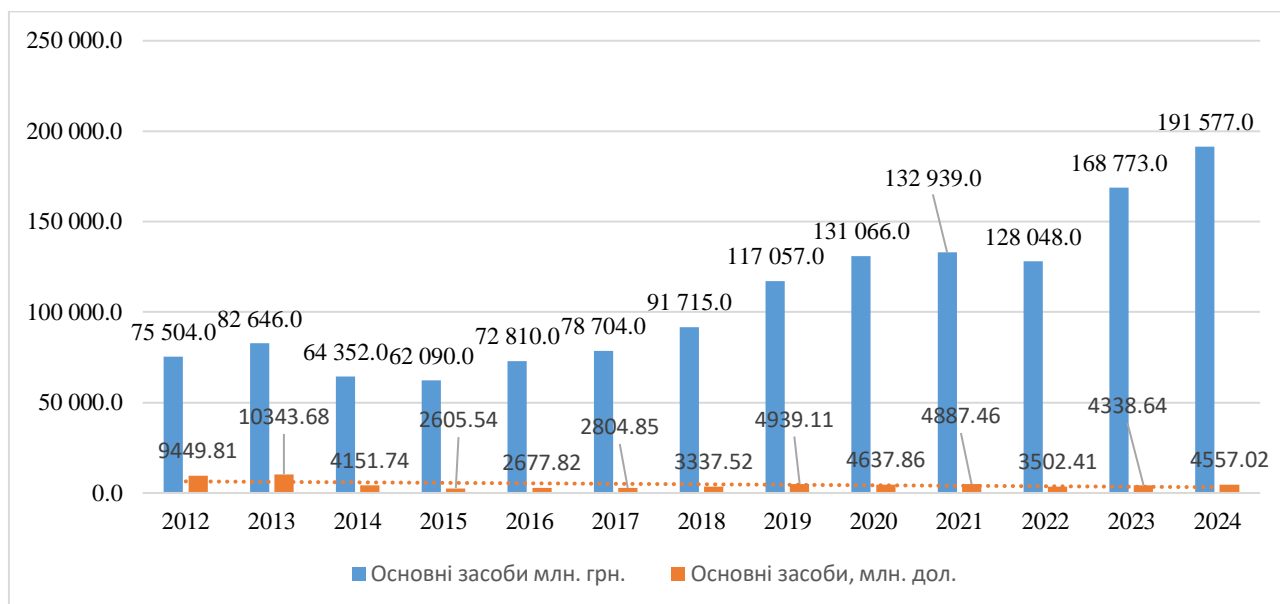

Рис. 2.11 Динаміка вартості основних засобів будівельних підприємств України за 2012-2024 роки

Джерело: складено за даними Державної служби статистики [74]

Ці дані засвідчує індекс будівельної продукції за 2015 – 2024 роки, який відображено на рисунку 2.12.

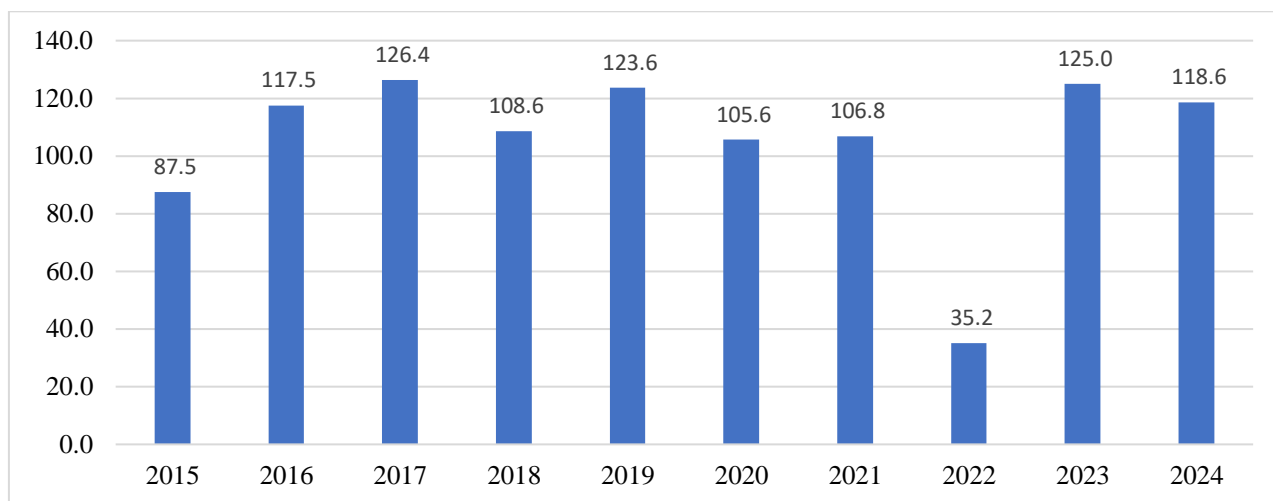

Рис. 2.12 Динаміка індексу будівельної продукції за 2015 – 2024 роки

Джерело: складено за даними Державної служби статистики [74]

Як свідчать дані, наведені на рисунку 2.11 та 2.12, будівельним підприємствам вдалося швидко відновити свою діяльність в 2023-2024 роки завдяки наявним основним фондам та збереженому потенціалу. Більш детальний аналіз можемо зробити за показниками динаміки індексів будівельної продукції, наведені в таблиці 2.5 та 2.6. Так, виходячи з даних таблиці, можемо говорити про поступове зростання обсягу виконаних будівельних робіт в порівнянні з 2022 роком майже в два рази, збільшення обсягу будівельної продукції до майже 422 мільярдів гривень, що свідчить про досягнення показника 2020 року. Позитивними тенденціями є також поступове збільшення вартості основних засобів будівництва та збільшення кількості будівельних підприємств в порівнянні з 2022 роком. Негативною тенденцією в процесі функціонуванні будівельних підприємств залишається високий відсоток збитковості, що на кінець 2024 року складає майже 31%, що свідчить про високі фінансові ризики, які призводять до невизначеності умов їх функціонування, скороченні наявного потенціалу, і як наслідок, накопичення значних фінансових збитків за результатами фінансово-господарської діяльності у відповідних періодах.

Таблиця 2.5

Індекси будівельної продукції у 2011-2025 роках¹

	Місяць до попереднього місяця														
	2025	ДОВІДКОВО													
		2024	2023	2022	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011
Січень	28,0	24,6	28,2	16,7	19,9	25,4	29,4	27,4	32,6	26,5	34,6	34,4	33,1	31,9	29,1
Лютий	114,3	116,5	110,4	84,5	114,1	110,7	120,3	106,6	109,8	140,4	118,8	109,1	113,2	102,7	115,6
Січень-лютий	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Березень	127,4	189,3	137,1	40,8	129,3	128,6	138,3	129,6	128,2	120,0	121,9	129,5	121,7	141,6	142,5
Січень-березень	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Квітень	94,4	87,6	96,5	117,7	122,1	96,3	100,9	100,6	101,3	105,5	94,0	96,1	116,0	105,1	98,4
Січень-квітень	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Травень	132,3	102,8	112,2	130,7	106,2	130,6	112,8	125,2	117,8	101,4	113,2	98,4	98,6	116,3	111,9
Січень-травень	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Червень	120,2	89,1	108,4	122,8	149,3	113,5	110,5	124,6	117,9	113,8	113,2	104,8	116,5	105,3	124,3
Січень-червень	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Липень	97,2	99,9	102,3	124,2	92,0	110,7	108,6	98,2	96,6	105,7	99,0	101,7	107,3	91,2	104,9
Січень-липень	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Серпень	87,2	103,1	125,4	119,4	112,4	102,2	94,6	98,6	108,9	105,4	105,4	94,1	104,0	107,5	105,2
Січень-серпень	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Вересень	106,6	110	100,4	99,5	118,2	118,3	115,7	111,2	109,5	120,6	114,3	113,6	105,0	113,4	108,7
Січень-вересень	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Жовтень		125,6	98,4	112,3	78,2	99,5	99,3	99,1	94,8	94,1	104,2	99,4	100,8	98,6	105,6
Січень-жовтень	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Листопад		88,7	116,5	110,8	124,7	108,4	111,9	106,7	109,7	111,4	108,6	108,6	101,2	91,9	102,4
Січень-листопад	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Грудень		169,5	187,2	160,8	182,4	150,9	148,9	158,7	161,6	154,9	154,8	118,5	136,7	134,1	127,2

Джерело: складено за даними Державної служби статистики [74]

Таблиця 2.6

Індекси будівельної продукції у 2024-2025 роках

	2016=100%												
	09/2024	10/2024	11/2024	12/2024	01/2025	02/2025	03/2025	04/2025	05/2025	06/2025	07/2025	08/2025	09/2025
Будівництво	90,0	107,2	91,3	92,5	101,6	107,1	110,5	108,7	122,4	135,7	129,6	111,6	109,6
Будівлі	78,1	87,1	82,3	92,0	97,3	97,2	100,2	98,8	105,0	103,5	103,0	100,2	100,8
житлові будинки	51,9	52,3	49,3	55,6	57,2	59,6	59,9	55,3	61,6	60,3	58,4	62,8	61,1
нежитлові будівлі	104,7	119,7	114,6	120,3	132,2	137,3	137,3	142,8	144,7	145,1	145,5	137,4	141,0
Інженерні споруди	103,7	124,1	101,1	96,0	114,5	121,3	125,9	118,9	143,5	164,9	154,3	125,2	120,4

Джерело: складено за даними Державної служби статистики [74]

Як свідчать дані Державної служби статистики України, індекси будівельної продукції у 2024 – 2025 роках мали тенденцію до зростання, що обумовлено зростаючим попитом на будівельні роботи. Проте ситуація для будівельних компаній залишається вкрай складною, адже в сучасних умовах зростає вартість будівельних матеріалів, ускладнюється логістика їх доставки, зростає вартість робочої сили та суміжних робіт. З цих позицій варто проаналізувати валовий операційний дохід будівельних компаній за 2015-2024 роки, рисунок 2.13.

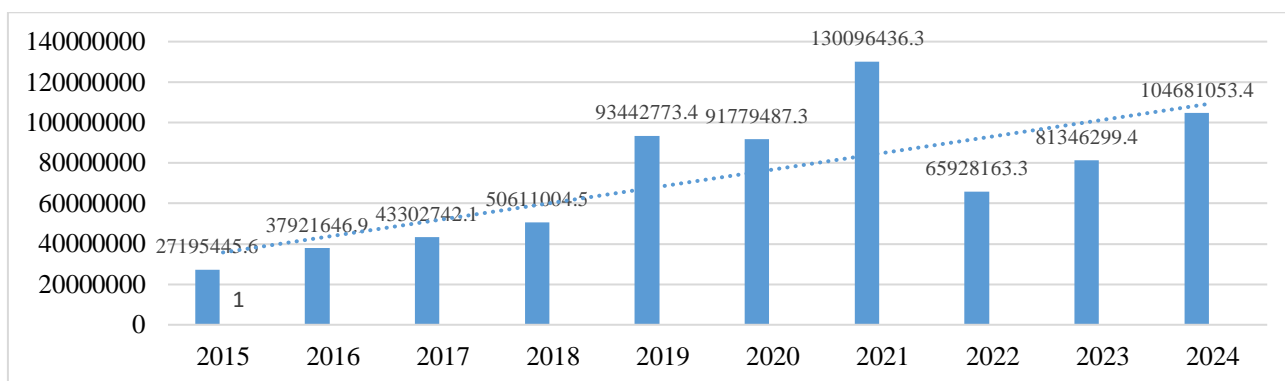

Рис. 2.13 Динаміка валового операційного доходу будівельних підприємств від будівництва за 2015-2024 роки, тис. грн.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики [74]

Як свідчать дані Державної служби статистики, які наведені на рисунку 2.13 щодо зростання валового операційного прибутку будівельних підприємств від будівництва за 2015 – 2024 роки, то маємо засвідчити наступні тенденції. Відповідно починаючи з 2015 року валовий операційний дохід мав стійку тенденцію до зростання, що свідчить про стрімкий розвиток будівельної сфери та зростання попиту на їх роботи та послуги, тобто відбулося поступове нарощення фінансового потенціалу будівельних підприємств, проте військові події 2022 року призупинили дані тенденції, що різко відобразилося на обсягах валового операційного доходу. Проте незважаючи на продовження бойових дій, відбулося поступове нарощення обсягів валового операційного доходу будівельних підприємств до рівня 2019 – 2020 років, що є свідченням

відродження даної галузі та зростання попиту на їх послуги. Відповідні тенденції варто відмітити і на зростанні валового операційного доходу від будівництва будівель, організації будівництва будівель та будівництва нежитлових будівель, що відображено на рисунках 2.14, 2.15 та 2.16.

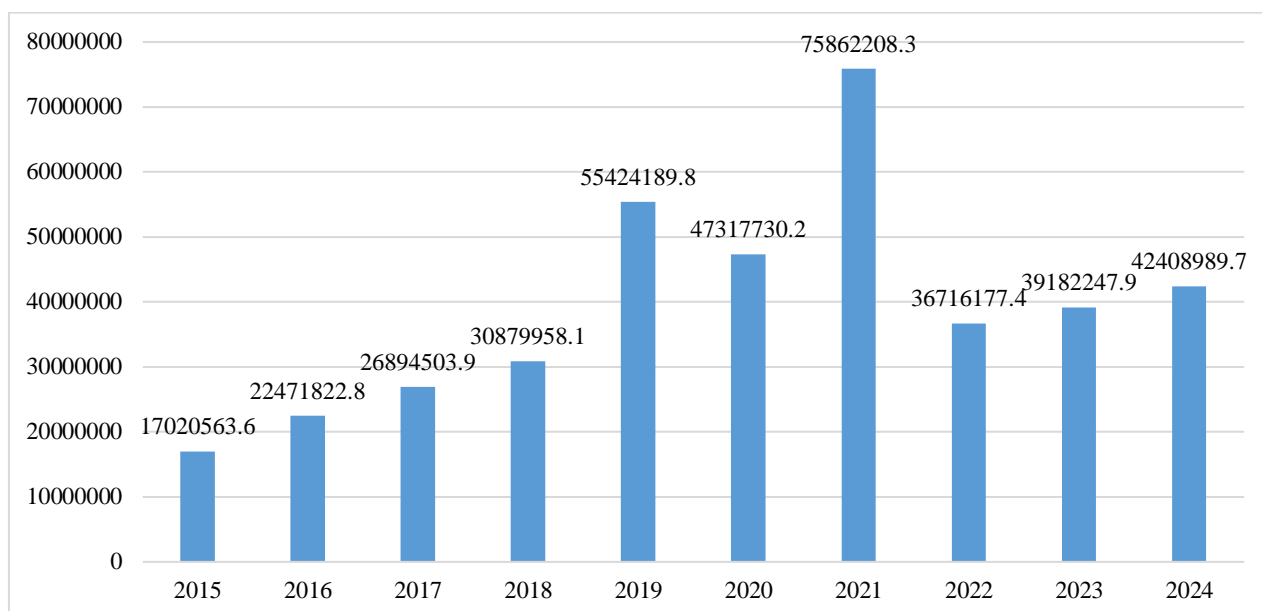

Рис. 2.14 Динаміка валового операційного доходу будівельних підприємств від будівництва будівель за 2015-2024 роки, тис. грн.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики [74]

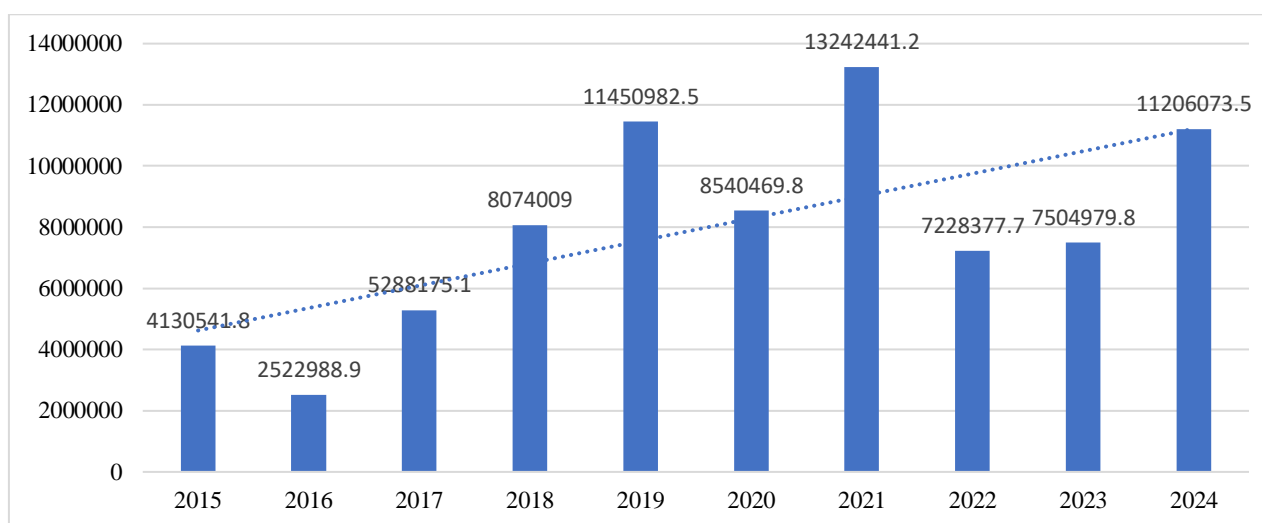

Рис. 2.15 Динаміка валового операційного доходу будівельних підприємств від організації будівництва будівель за 2015-2024 роки, тис. грн.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики [74]

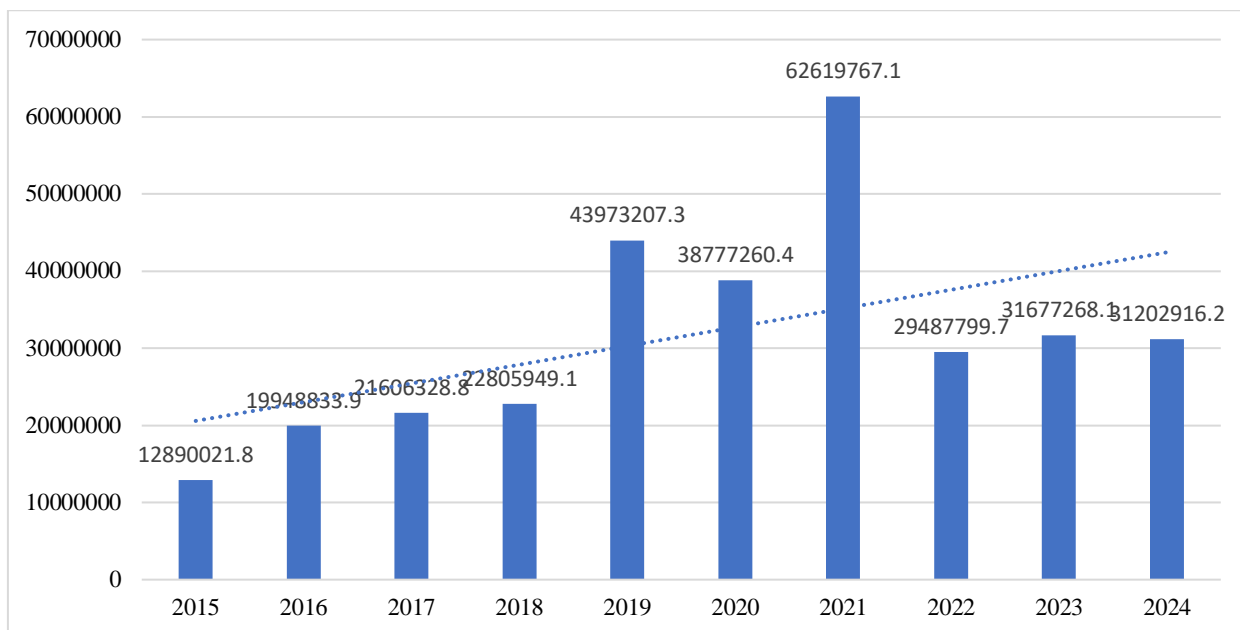

Рис. 2.16 Динаміка валового операційного доходу будівельних підприємств від будівництва житлових і нежитлових будівель за 2015-2024 роки, тис. грн.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики [74]

Відповідно провівши аналіз основних показників функціонування будівельних підприємств в сучасних умовах, варто зробити висновок, що їх система фінансового ризик-менеджменту перебуває під впливом великою групи факторів, що обумовлюють високий рівень фінансового ризику, та формують як фінансові можливості так і фінансові загрози. З одного боку значні руйнування збільшують попит на проведення будівельних робіт, формуючи фінансовий потенціал їх функціонування та покращуючи їх фінансове становище, з іншого, високі фінансові ризики, пов'язані з втратою майна обмежують попит та негативно позначаються на процесах фінансування. Тому на сьогодні головна задача системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств сформувати відповідну методику прогнозування фінансових ризиків, яка б дозволила адекватно реагувати на всі виклики та можливості в сучасному середовищі їх функціонування.

2.3 Актуальні тенденції функціонування системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств

Для аналізу специфіки функціонування будівельних підприємств в Україні варто визначити найбільш поширені фінансові ризики в будівельній сфері, які несуть значний вплив на прийняття управлінських рішень в системі фінансового менеджменту. Постійна трансформація фінансового середовища сприяє появі нових фінансових викликів, що автоматично призводить до дії нових фінансових ризиків будівельних підприємств, враховуючи специфіку та складність їх функціонування в сучасних умовах.

Тому серед найбільш поширених фінансових ризиків на сьогодні в фінансовому середовищі варто визначити:

- відсотковий ризик;
- валютний ризик;
- ціновий ризик;
- інфляційний ризик;
- податковий ризик;
- ризик зниження фінансової стійкості;
- ризик неплатоспроможності;
- кредитний ризик;
- інвестиційний ризик;
- інноваційний ризик;
- депозитний ризик;
- ризик втрати капіталу;
- ризик знищення або втрати об'єктів.

Відповідно до цього кожна система фінансового ризик –менеджменту будівельних підприємств має за мету розробки системи комплексу заходів щодо протидії фінансовим ризикам та трансформації системи управління відповідно до заданих параметрів. Тому варто представити сучасну систему управління

фінансовими ризиками будівельних підприємств з урахуванням специфіки їх функціонування.

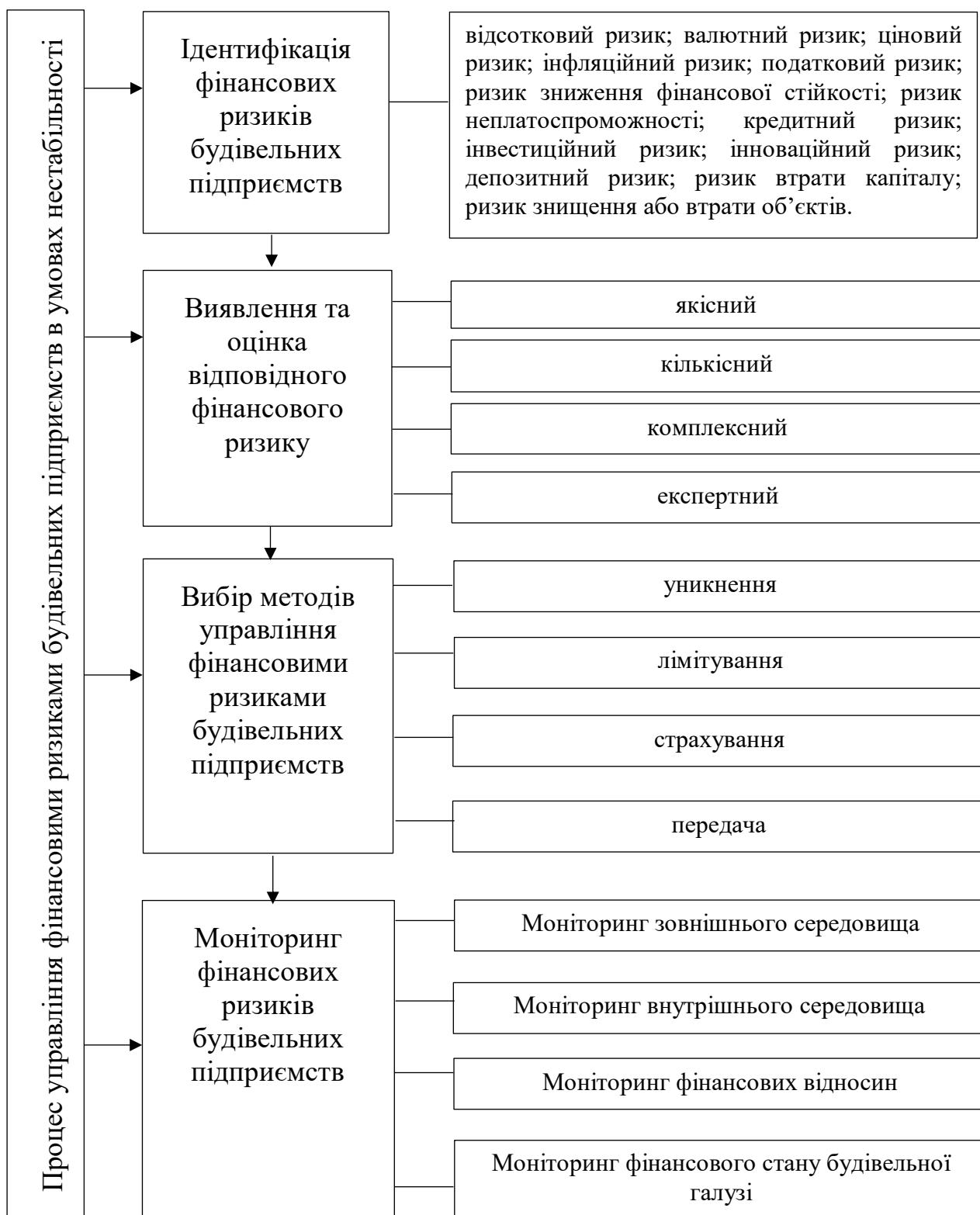

Рис. 2.17 Процес управління фінансовими ризиками будівельних підприємств в умовах нестабільності

Джерело: узагальнено автором

Оцінка ризику в системі фінансового ризик-менеджменту передбачає використання різних підходів до ймовірності їх виникнення, розміру можливих втрат та прогнозування наслідків прояву. Саме тому в більшості практиками використовуються кількісні методи оцінки фінансових ризиків, які передбачають використання об'єктивного та суб'єктивного підходів.

Об'єктивний підхід полягає у визначення ймовірності настання певної події на основі тенденції її прояву. Суб'єктивний підхід полягає в обґрунтуванні суб'єктивних факторів, які визначають можливість настання тієї чи іншої події на основі різних припущень. Кожний з цих підходів має свої переваги та недоліки. Проте і оцінка ймовірності, і визначення факторів має суб'єктивний характер, так як заснований на попередній інформації про прояв тих чи інших явищ, що обмежує використання цих підходів з точки зору швидкої трансформації зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування будівельних підприємств.

З них позицій варто спочатку звернути увагу на методику якісної оцінки фінансових ризиків, сутність якої полягає в оцінці факторів, які є потенційними джерелами ризику як в зовнішньому, так і внутрішньому середовищі, відповідно формуючи загрози щодо порушення процесу ефективної фінансово-господарської діяльності, недоотримання або втрата запланованих доходів, виникнення додаткових витрат або втрат потенційних можливостей. Відповідно всі події, які відбуваються в зовнішньому чи внутрішньому середовищі функціонування будівельних підприємств є джерелом фінансового ризику, а отже викликом для системи фінансового ризик-менеджменту. Тому виявлення та оцінка ймовірних факторів генерації фінансових ризиків будівельних підприємств є найскладнішим етапом їх управління в системі фінансового ризик-менеджменту.

Тому однією з перших завдань системи фінансового ризик – менеджменту будівельних підприємств виявити реальні фактори, які визначають специфіку функціонування:

- низький рівень власного оборотного капіталу, як результат низької ефективності фінансово-господарської діяльності, та несприятливої ситуації на ринку нерухомості з позиції великої тривалості фінансового циклу;
- низький рівень технологічної оснащеності будівельних процесів, що негативно позначається на якості та собівартості будівельних робіт;
- високий рівень постійних та змінних витрат на будівельні роботи, що призводить до падіння рентабельності операційної діяльності будівельних підприємств;
- через значну тривалість операційного та фінансового циклу виникає неефективне управління оборотними активами, що спричиняє заморожування власного та позикового капіталу, та є потенційним джерелом банкрутства будівельного підприємства;
- ризики, які формуються неефективними рішенням у сфері платіжної дисципліни, зокрема пов'язані з дебіторською та кредиторською заборгованістю, низькою платіжною дисципліною, відсутністю лояльної політики з боку постачальників за рахунок значної тривалості фінансового та операційного циклу.
- висока потреба в залученні додаткових позикових коштів для збереження темпів будівництва, що потенційно призводить до зростання вартості, а отже зменшує операційну та фінансову рентабельність, та генерує додаткові фінансові ризики через втрату фінансової стійкості;
- неефективна політика у сфері маркетингових операцій, зокрема змінний попит, невдале розташування будівельних об'єктів, коливання цін на об'єкти нерухомості, недосконала політика оцінки конкурентів та конкурентного середовища;
- додаткове залучення фінансових активів через значне зростання вартості будівництва та будівельних матеріалів, що відповідно призводить до зростання вартості кінцевого об'єкта та зменшення його конкурентоздатності;

- складність операційного управління, що призводить до зниження ефективності використання наявних активів, що призводить до низької фондоозброєності та додатковій потребі в основних засобах;
- складний баланс між джерелами фінансування та потребі в капіталі для забезпечення безперебійного процесу здійснення будівельних робіт, що ускладнює процес забезпечення безперебійності будівельних процесів.

Залежно від сприйняття поняття фінансового ризику відповідна система фінансового ризик – менеджменту будівельних підприємств використовує великий перелік відповідних їх оцінювання, рисунок 2.18.

Рис. 2.18 Методи оцінки фінансових ризиків будівельних підприємств в системі фінансового ризик – менеджменту в умовах нестабільності

Джерело: узагальнено автором

Для більш детального розгляду методики оцінки ризиків в системі фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності варто розглянути більш детально з позиції можливості їх використання, а також якісної оцінки портфелю фінансових ризиків будівельних підприємств. Варто зазначити, що процес функціонування будівельних підприємств має свою специфіку, яка полягає в значній тривалості операційного та фінансового циклу, відповідно це обумовлює складність використання

окремих методів для точної та реальної оцінки рівня ризику. Виходом з цієї ситуації, на нашу думку, є необхідність застосування різних методів оцінки фінансового ризику в системі фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств на різних етапах операційного та фінансового циклу їх функціонування, що дозволить більш якісніше визначити їх рівень та оцінити вплив на подальше функціонування.

З цих позицій варто визначити специфіку методики оцінки фінансових ризиків в системі фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності, як набору методів, інструментів та правил, які передбачають необхідність оцінки рівня ризику на кожному етапі операційного та фінансового циклу їх функціонування з метою їх нівелювання та зменшення негативного впливу на майбутні операційні та фінансові процеси. Саме висока тривалість операційного та фінансового циклу функціонування будівельних підприємств, що обумовлена специфікою будівельних процесів визначає складність оцінки фінансових ризиків в системі фінансового-ризик менеджменту будівельних підприємств в умовах невизначеності. Особливо актуальним цей процес постає сьогодні, адже рівень невизначеності фінансово-господарської діяльності в Україні має як загальнонаціональний рівень, так і регіональний, що ускладнює методику оцінки ризиків.

Варто зазначити, що виділення регіонального рівня невизначеності потребує додаткового обґрунтування, проте вже сьогодні статистичні дані, які надані різними дослідниками, свідчать про значні процеси внутрішньої міграції. За даними Інституту демографії та соціальних досліджень близько 10,7 млн українців були переміщені зі звичайних місць в більш умовно безпечні райони нашої держави, з них близько 6 млн. виїхали за кордон, а 4,7 млн. громадян залишилися на підконтрольній території. Відповідно це сприяло збільшенню попиту на житло в більш безпечних регіонах і сприяло розвитку будівельної галузі, на противагу цього в прифронтових регіонах процеси будівництва повністю зупинилися.

Проте, на нашу думку, це сформувало високий рівень фінансового ризику для обох напрямків в будівництві, як оптимістичного, так і песимістичного, рисунок 2.19. Якщо розглядати песимістичний сценарій, то будівельні підприємства, які розташовані в регіонах з умовно високим рівнем невизначеності та відповідними високим рівнем фінансового ризику мають складну ситуацію з веденням фінансово-господарської діяльності. Адже значні ризики, які пов'язані з загрозою втрати об'єктів будівництва зменшують їх інвестиційну привабливість, і позбавляють ці підприємства стабільного фінансування, що загрожує як появі нових об'єктів будівництва, так і заморожування вже існуючих. Це неминуче приведе до концентрації значного портфеля фінансових ризиків, і як наслідок, банкрутства будівельної компанії або переміщення її в більш безпечні регіони. Це сформує ситуацію відсутності достатніх обсягів будівельних можливостей в певному регіоні, що призведе до їх удорожчання та знову ж таки зниження інвестиційної привабливості як окремих об'єктів будівництва, так і регіону в цілому.

Якщо розглядати оптимістичний сценарій розвитку будівельних підприємств, то їх знаходження в регіонах з умовно невисоким рівнем невизначеності, та нашу думку, вони також перебувають в зоні високого рівня фінансового ризику, що обумовлено зростаючою конкуренцією та високим попитом на об'єкти будівництва. Зростаюча конкуренція формує додаткові ризики у вигляді пошуку нових майданчиків для будівництва, що знову ж таки збільшує початкові витрати на будівельні роботи, високий попит на будівельні матеріали також сприяє їх удорожчання, зростають вимоги до якості та безпечності будівельних робіт. Все це в сукупності створює додатковий фінансовий тиск на фінансово-господарську діяльність будівельних підприємств, що формує передумови для додаткового залучення фінансових ресурсів, що спричиняє зростання їх вартості за рахунок зростання ризиків, а отже і підвищує фінансовий ризик функціонування будівельного підприємства в довгостроковій перспективі.

Рис. 2.19 Специфіка функціонування системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах невизначеності

Джерело: розроблено автором

З цих позицій варто визначити методику оцінки фінансових ризиків в системі фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств, як сукупність методів, яка дозволяє визначити рівень фінансового ризику, ступінь його впливу та можливі наслідки від його настання в умовах невизначеності з урахуванням її загальнонаціональної та регіональної специфіки.

Експертний метод – сутність якого полягає у використанні інтуїції та досвіду відомих експертів з точки зору передбачення майбутніх ризиків, саме такий метод на думку багатьох експертів вважають одним з найкращим. Проте на нашу думку, використання даного методу має як свої переваги так і недоліки. З одного боку, саме думка експертів є ключовою при прийнятті рішення про інвестування в будівництво, з іншого, відбувається процес формування думки на основі попереднього досвіду, який в Україні під впливом багатьох обставин сильно змінився. І ті складові, які визначали попередній попит на об'єкти будівництва і майбутнє будівельної сфери, на жаль перестали діяти, адже повноцінні військові дії змінили траєкторію руху населення та динаміку міграційних процесів. Все це в сукупності говорить про необхідність врахування експертного методу, проте результати його прогнозування перебувають під впливом великою групи факторів, які не можуть бути передбачені з багатьох причин. Саме тому важливість саме експертного методу для дискусії про величину оцінки фінансового ризику є дуже цікава та необхідна. З цих позицій, на думку автора, саме експертний метод є одним з найважливіших про оцінці функціонування системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств, адже дозволяє отримати різносторонню оцінку бачення ситуації розвитку будівельних підприємств в умовах невизначеності з різних точок зору відповідних експертів. На підтримку даного методу оцінки фінансових ризиків виступає той факт, що більшість експертів вважають його одним з найкращих при оцінці ризиковості будь-яких проектів, що пов'язано не лише з оцінкою самою ризиковості, алей інтуїцією експерта щодо майбутнього інвестиційного проєкта щодо будівництва того чи іншого об'єкта в врахування тих реалій, в яких він проєктується та будується.

Аналітичний метод – метод, який побудований на вивченні аналітичних даних про попередні проекти з урахуванням дослідження даних про їх чутливість до змін, даних про прибутковість та дисконтовану вартість, з використанням можливостей економіко - математичного моделювання. Сам метод включає досвід оцінки інвестиційних можливостей попередніх проектів з урахуванням прогнозування їх результатів на майбутнє. Проте знову ж таки в реальних умовах сьогодення це є складним викликом, що пов'язано з неможливістю побудови тренду розвитку як національної економіки, так і тренду розвитку будівельної сфери. Це обумовлено тим, що попередні умови для аналізу і побудови прогнозованих моделей не відповідають умовам сучасності, що зменшує адекватність використовуваних моделей для оцінки реального ступеня фінансового ризику в сучасних умовах для системи ризик-менеджменту будівельних підприємств. Проте аналітичний метод визначення фінансового ризику будівельних підприємств є дуже цікавим, адже передбачає врахування великого досвіду функціонування відповідних підприємств та побудови стратегії їх функціонування в майбутньому.

Статистичний метод – передбачає аналіз статистики функціонування будівельних підприємств в сучасних умовах, з врахуванням поточної ситуації в національній економіці та складності функціонування багатьох сфер суміжних галузей. Головною перевагою даного методу є використання широкої бази статистичних даних про функціонування будівельної сфери, проте в сучасних умовах складним питанням є прогнозування її функціонування на майбутнє. Даний метод дозволяє реально оцінити тенденції розвитку будівельних підприємств, проте всі дані базуються на попередніх розрахунках, які на жаль, в Україні швидко змінюються. Тому, на нашу думку, використання даного методу можливо лише для обґрунтування загальних тенденцій оцінки фінансових ризиків функціонування будівельних підприємств в умовах невизначеності з позиції їх врахування при оцінці інвестиційних проектів та перспектив розвитку будівництва в окремих регіонах.

Системний метод – це метод який полягає в аналізі загальної системи функціонування національної економіки з урахуванням сукупних впливів. Загальна цінність системного методу оцінки фінансових ризиків системи фінансового ризик – менеджменту будівельних підприємств полягає в наявності пошуку системного зв'язку між станом національної економіки та перспективами розвитку будівельної сфери. Саме розуміння рівня системного ризику будівельних активів визначає перспективність інвестування в будівельну сферу в певному регіоні і передбачає можливості її розвитку. З цієї позиції саме системний метод виступає одним з ключовим в оцінці фінансових ризиків будівельних підприємств в умовах фінансової нестабільності. Адже саме системний підхід до трактування складних ситуацій виступає найбільш прийнятним з точки зору сучасної науки, що обумовлює його актуальність, цінність та необхідність.

Комплексний метод оцінки фінансового ризику в системі фінансового ризик- менеджменту будівельних підприємств побудований на методиці, яка передбачає порівняння величини впливу окремих факторів на загальні показники діяльності окремого підприємства, що стає основою для прийняття фінансового рішення. Для оцінки прийняття такого рішення, як правило беруть абсолютні та відносні показники, аналізуючи їх вплив, моделюють фінансові процеси, що стає основою для прийняття рішень в системі ризик менеджменту. Саме такий підхід забезпечує комплексність оцінки фінансового ризику, адже всебічно оцінює процес функціонування будівельного підприємства, аналізуючи не лише показники його функціонування, але й зовнішнє та внутрішнє оточення, можливості та загрози.

Нормативний метод оцінки фінансового ризику в системі фінансового ризик менеджменту будівельних підприємств базується на порівнянні визначених показників фінансового становища за певний період з показниками попередніх років, з показниками конкурентів, з показниками рейтингів банків, з показниками за встановленими нормативами. Використання даного методу має суттєві переваги, як полягають в тому, що проводиться порівняльні оцінка

величини фінансових показників за різними нормативами, це дозволяє якісно та всебічно провести оцінку фінансового ризику і визначити його рівень, враховуючи специфіку функціонування багатьох суб'єктів господарювання. Недоліком даного методу є те, що він не враховує специфіки функціонування окремого будівельного підприємства, адже жоден суб'єкт господарювання не може функціонувати в однакових умовах.

Аналоговий метод оцінки фінансового ризику в системі ризик менеджменту будівельних підприємств передбачає проведення аналогії в дії факторів, які формують ризик, з аналогічними умовами функціонування, результатами фінансово-господарської діяльності, результатами функціонування конкурентів та партнерів. Позитивною характеристикою даного методу оцінки фінансового ризику є те, що можна провести аналогію розвитку подій, і на основі цього визначити помилки та переваги при прийнятті рішень в системі ризик менеджменту, адже порівнюється різний досвід ведення фінансово-господарської діяльності в однаковий період функціонування. Проте недоліком даного методу є те, що при оцінці фінансового ризику за основу приймається досвід минулих років, який може бути вкрай не актуальним для сьогодення.

Метод рентабельності оцінки фінансового ризику будівельних підприємств в системі фінансового ризик менеджменту побудований на оцінці рентабельності його функціонування за різними видами рентабельності, зокрема капіталу, власного капіталу, операційної діяльності, що дозволяє визначити фактори, які впливають на кінцеву результативність функціонування. Даний метод дає можливість з високою ймовірністю визначити фактори, які генерують високий рівень фінансового ризику для функціонування будівельних підприємств.

Метод рейтингування використовується в системі фінансового ризик менеджменту будівельних підприємств для порівняння позиції компанії з різними рейтингами, де визначені ідеальні критерії господарювання.

На основі використання даних методів варто сформувати портфель фінансових ризиків будівельного підприємства в сучасних умовах, таблиця 2.7 та таблиця 2.8.

Таблиця 2.7

Портфель фінансових ризиків операційного циклу системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності

	вибір ділянки	проектування	отримання дозволів	будівельно-монтажні роботи	здача об'єкта	Реалізація
відсотковий ризик				+		+
валютний ризик				+		+
ціновий ризик	+	+	+	+	+	+
інфляційний ризик				+		+
податковий ризик	+	+	+	+	+	+
ризик зниження фінансової стійкості	+	+	+	+	+	+
ризик неплатоспроможності	+	+	+	+	+	+
кредитний ризик		+	+	+		+
інвестиційний ризик	+	+	+	+	+	+
інноваційний ризик		+		+		+
деPOSITний ризик						
ризик втрати капіталу	+	+	+	+	+	+
ризик знищення або втрати об'єктів	+			+	+	+

Джерело: запропоновано автором

Таблиця 2.8

Портфель фінансових ризиків фінансового циклу будівельних підприємств в умовах нестабільності

	Придбання матеріалів та послуг	Незавершене виробництво (НЗВ)	Здача	Отримання доходу
відсотковий ризик	+	+	+	+
валютний ризик	+	+		+
ціновий ризик	+	+		+
інфляційний ризик	+	+		+
податковий ризик	+	+		+
ризик зниження фінансової стійкості	+	+		+
ризик неплатоспроможності	+	+		
кредитний ризик	+	+		+
інвестиційний ризик	+	+	+	+
інноваційний ризик	+	+		
депозитний ризик				+
ризик втрати капіталу	+	+	+	+
ризик знищення або втрати об'єктів	+	+	+	+

Джерело: розроблено автором

На нашу думку, на сформовані на основі сукупності методів оцінки фінансового ризику в системі фінансового ризик – менеджменту будівельних підприємств портфелі дозволяють зробити ряд висновків щодо необхідності впровадження додаткових методів оцінки фінансових ризиків будівельних підприємств. Це обумовлено тим, що саме будівельні підприємства мають свою специфіку та значні відмінності між стандартними процесами виробництва, а отже і тривалістю операційного та фінансового циклу.

Тому варто звернути увагу на показники фінансового становища будівельних підприємств в сучасних умовах, зокрема на вартість власного

капіталу. Як свідчить рисунок 2.20, за останні 5 років тенденція збереження вартості власного капіталу залишалася майже незмінною, за винятком 2023 року. Позитивною тенденцією є нарощення величини власного капіталу протягом 2024-2025 років, що є свідчення збільшення фінансової стійкості та стабільності в умовах фінансової невизначеності.

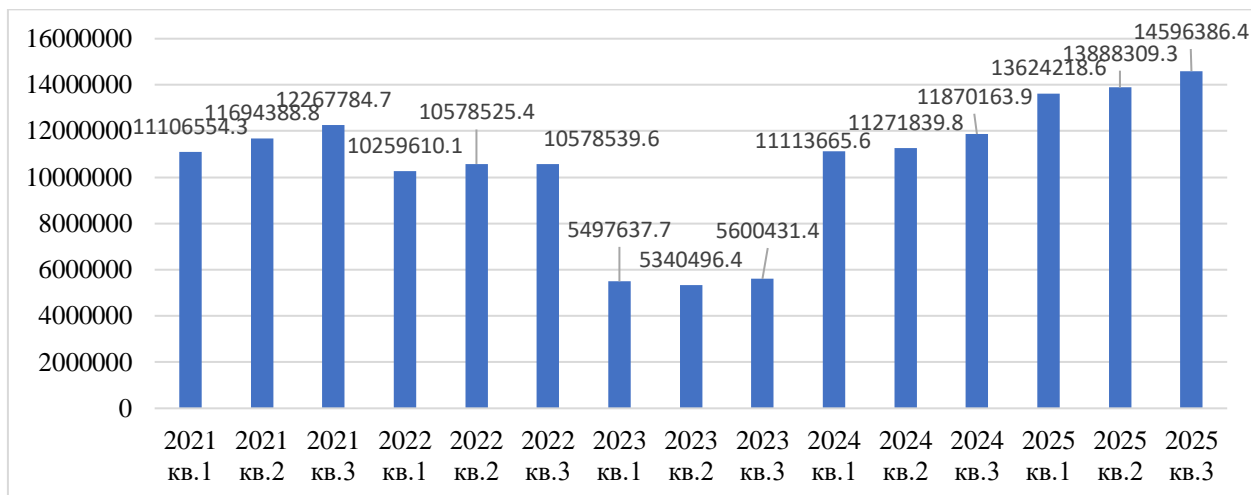

Рис. 2.20 Динаміка величини власного капіталу будівельних підприємств за 2021-2025 роки (по кварталах)

Джерело: складено за даними Державної служби статистики [74]

Також важливою характеристикою фінансового становища будівельних підприємств є величина позикового капіталу, тобто обсяг їх фінансових зобов'язань, рисунок 2.21.

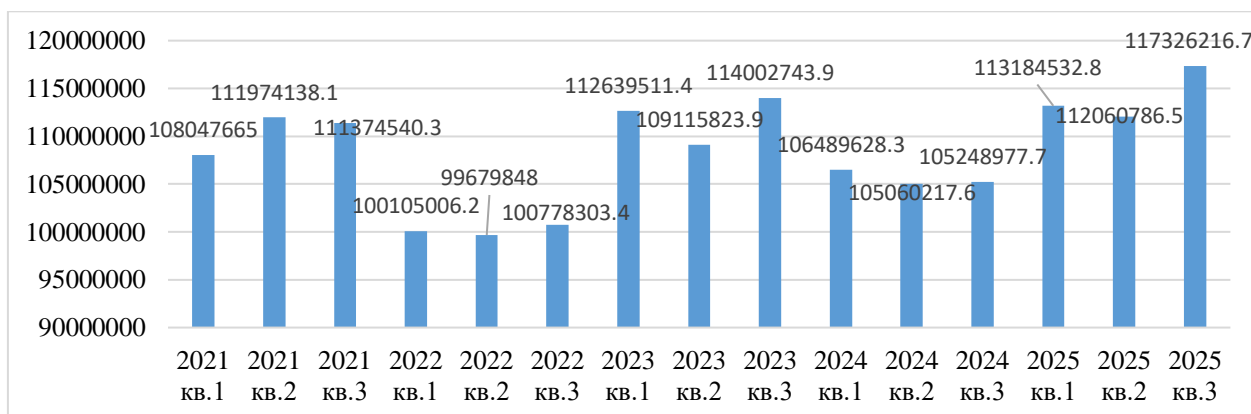

Рис. 2.21 Динаміка величини позикового капіталу будівельних підприємств за 2021-2025 роки (по кварталах)

Джерело: складено за даними Державної служби статистики [74]

Як свідчать дані, відображені на рисунку 2.21, вартість позикового капіталу будівельних підприємств має нестійку тенденцію. Найбільші темпи зростання вартості позикового капіталу відбулись в 2023 році. Найменші обсяги його залучення зафіксовані в 2022 році з початком повномасштабного вторгнення. Темпи нарощення позикового капіталу збільшилися в 2025 році, що є свідченням відновлення обсягів будівництва. Також варто відмітити, що обсяги позикових коштів в рази перевищують обсяги власного капіталу, що є свідченням великого боргового зобов'язання.

Для визначення фінансової стійкості функціонування будівельних підприємств варто визначити показник фінансової стійкості, який характеризує рівень невизначеності.

$$K_{фс} = ПК / ВК \quad (2.1)$$

Де ПК – позиковий капітал;

ВК – власний капітал;

$K_{фс}$ – коефіцієнт фінансової стійкості.

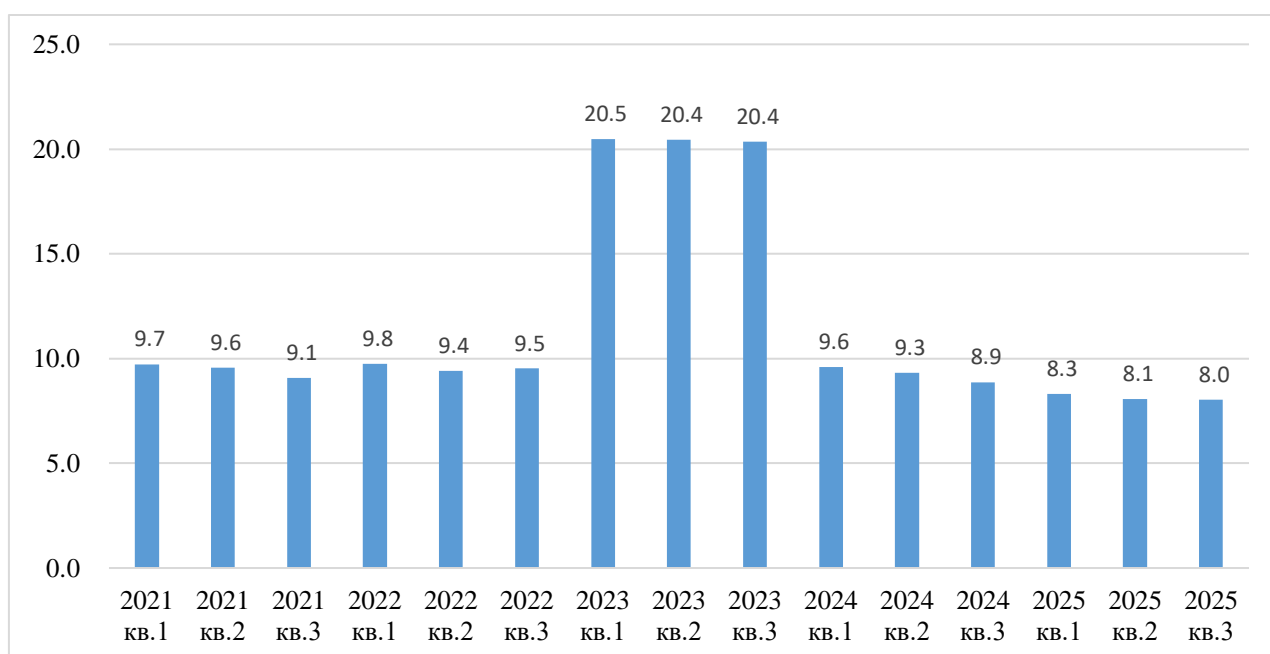

Рис. 2.22 Динаміка коефіцієнту фінансової стійкості будівельних підприємств за 2021-2025 роки (по кварталах)

Джерело: складено за даними Державної служби статистики [74]

Як свідчать дані рисунку 2.22, коефіцієнт фінансової стійкості свідчить про великий рівень фінансового ризику в умовах невизначеності для будівельних підприємств. Враховуючи специфіку їх функціонування та тривалість операційного та фінансового циклів, звичайно залучення позикових коштів є доцільним та необхідним. Проте аналіз коефіцієнта фінансової стійкості на протязі 2021-2025 року свідчить про дуже високий фінансовий ризик функціонування будівельних підприємств, адже навіть у самих оптимальних умовах в 2025 році доля позикових активів у 8 разів перебільшувала розмір власних активів будівельних компаній. Це ще раз засвідчує високий рівень фінансового ризику функціонування будівельних підприємств, що накладає високі фінансові зобов'язання на майбутніх власників об'єктів будівництва. Все це в сукупності, з тривалістю операційного та фінансового циклу формує додаткові виклики для функціонування системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах невизначеності.

На нашу думку специфіка формування фінансових ризиків будівельних підприємств полягає в тому, що з кожним новим об'єктом будівельне підприємство змінює територіальну локацію своєї діяльності, тобто земельну ділянку, що є по суті унікальністю, яка практично не повторюється у жодній з сфер бізнесу. Тому саме це стає одним з перших джерел фінансових ризиків будівельних підприємств.

Тому варто говорити про необхідність використання авторського підходу до оцінки фінансового ризику будівельних підприємств в умовах невизначеності, яка полягає у формуванні такої системи, яка враховує як елементи національної та регіональної невизначеності, тривалість операційного та фінансового циклу, а також черговість виконання будівельних робіт, що визначає загальний рівень фінансового ризику будівельного підприємства в сучасних умовах.

Це дозволить розглядати величину фінансового ризику будівельних підприємств в умовах невизначеності як синергетичну їх сукупність з урахуванням фінансових умов функціонування, специфіки ведення господарської діяльності та окремих етапів ведення будівельних робіт, що

визначає особливості їх функціонування в сучасних умовах. Саме синергетичне поєднання багатьох факторів є складним процесом, який важко прогнозувати з точки зору оцінки величини ризику та ступеня його впливу на функціонування будівельної компанії. Тому саме такий підхід дозволить найбільш точно та якісно оцінити рівень фінансового ризику, та загрози і можливості, які він формує. На підтримку даної тези є те, що початок повномасштабного вторгнення практично повністю змінив умови ведення фінансово-господарської діяльності, і провести результативні аналогії досить складно.

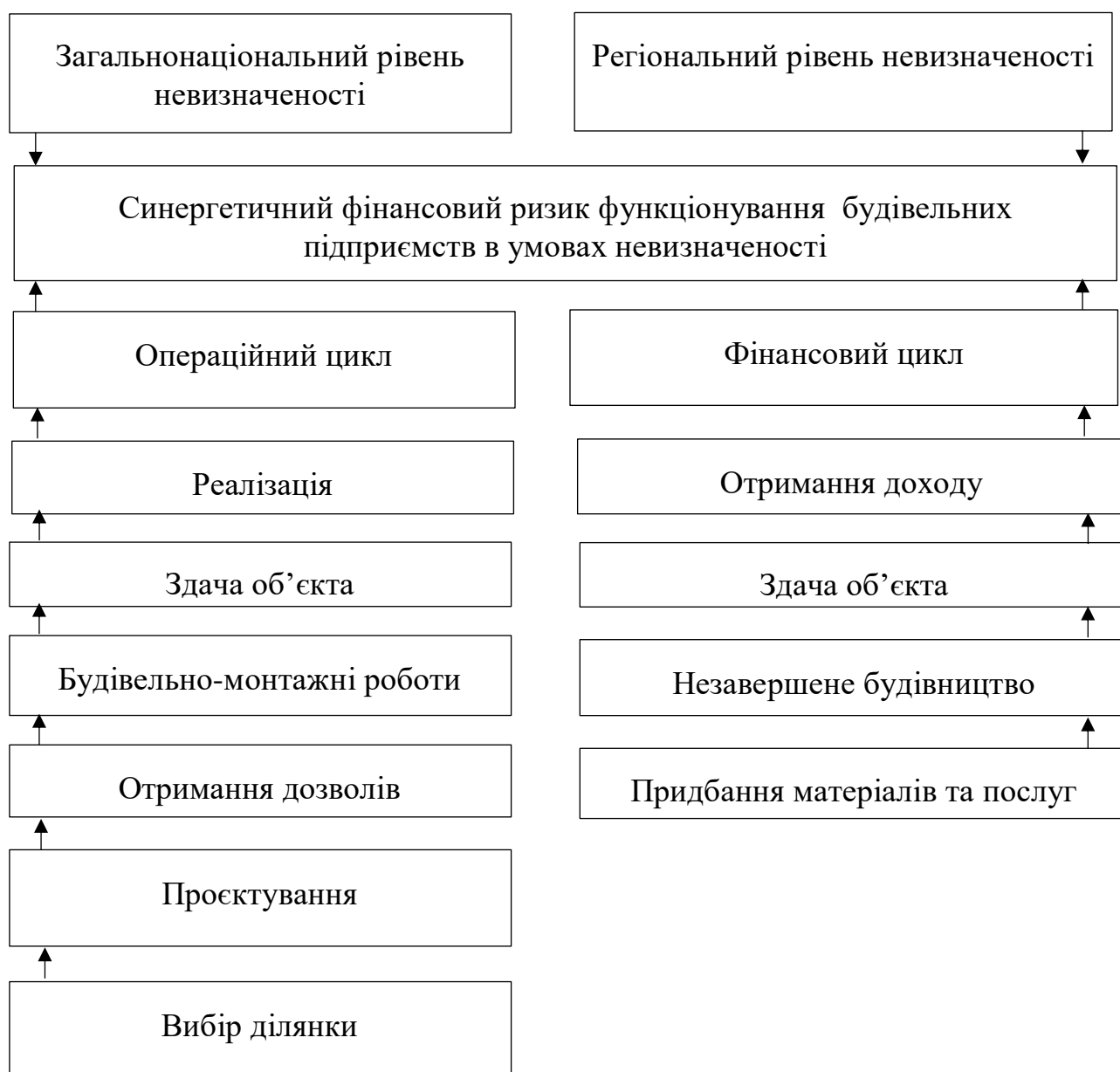

Рис. 2.23 Процес формування синергетичного фінансового ризику будівельних підприємств в умовах невизначеності

Джерело: розроблено автором

Таким чином, виходячи з сформованої концепції синергетичного фінансового ризику будівельних підприємств в умовах невизначеності варто сформувати напрямки вдосконалення існуючої системи фінансового ризик – менеджменту для підвищення ефективності її функціонування. Проведений статистичний аналіз функціонування будівельних підприємств дозволяє зробити наступні висновки:

- кількість будівельних підприємств в Україні залишилась та тому ж рівні та має тенденцію до зростання, що свідчить про збереження будівельного потенціалу, з урахуванням тенденцій, які склалися на будівельному ринку;
- вартість основних засобів будівельних компаній також має тенденцію до зростання протягом 2014-2025 років, що свідчить про збереження та відновлення потенціалу виробничих потужностей, здатних забезпечити виконання необхідного обсягу будівельних робіт;
- в державі сформовано значний попит на будівельні послуги, адже значні руйнування інфраструктури потребують відновлення для ефективного функціонування національної економіки;
- втрати житла населення створюють додатковий попит на будівельні послуги, адже житло є першочерговою потребою для громадянина, тому це створює додаткові виклики для будівельних підприємств;
- сучасні умови життєдіяльності суспільства в зв'язку військовими діями сформували нові вимоги для будівництва, що потребує нових підходів до будівництва житла та об'єктів інфраструктури з метою забезпечення безпеки та здоров'я громадян;
- нові виклики сформували у будівельних підприємств необхідність використання сукупності нових технологій, які крім безпеки, стосуються ефективності, енергоефективності та екологічності;
- значні міграційні потоки населення всередині держави змінили попит на будівельні роботи в різних регіонах, що перенесло процеси будівництва житла в більш безпечні регіони;

- при зростанні валового операційного доходу будівельних підприємств залишається велика частка збиткових підприємств, яка складає майже 32%.

Відповідно такі виклики формують додаткові фінансові ризики функціонування будівельних підприємств в умовах невизначеності, що вимагає коригування функціонування системи фінансового ризик менеджменту за наступними напрямками:

- система фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах невизначеності має бути важливою складовою системи фінансового управління, що виходячи з сьогоденних умов стане ефективним інструментом протидії ризиками та мінімізації їх впливу на процес функціонування;

- всі рішення щодо управління фінансовими ризиками повинні бути обґрунтовані з фінансової точки зору, особливо в умовах невизначеності, з врахуванням зони критичного, допустимого та прийняттого ризику;

- всі рішення в системі фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств мають прийматися лише на основі якісної та релевантної інформації;

- при обґрунтуванні фінансових рішень щодо перспектив фінансово-господарської діяльності будівельних підприємств, перш за все повинні бути враховані його перспективи та можливості щодо реалізації тих чи інших будівельних проектів в умовах високої невизначеності;

- функціонування системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств має носити системний характер, що дозволить вчасно та результативно реагувати на появу та прояви фінансових ризиків, та швидко приймати рішення щодо їх нейтралізації та зменшення негативного впливу;

- сучасні виклики вимагають постійного пошуку нових інструментів протидії фінансовим ризикам в системі фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств, що пов'язаного з появою нових фінансових інструментів та методів;

- функціонування системи фінансового ризик –менеджменту будівельних підприємств в умовах невизнаності вимагає постійного моніторингу внутрішнього та зовнішнього середовища з використанням сучасних методів стратегічного аналізу, що дозволяє виявляти існуючі можливості та загрози;

- стратегічною метою системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств є забезпечення доходу в довгостроковому періоді в умовах невизначеності, що є складною та комплексною ціллю для досягнення.

Також варто сформулювати ряд рекомендацій для підвищення ефективності функціонування системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств з точки зору його функціональної складової в системі фінансового управління в умовах невизначеності, зокрема:

- визначити систему фінансового ризик-менеджменту як одну з ключових в загальній системі управління будівельним підприємством, що направить всю систему управління саме на протидію негативному впливу фінансових ризиків та забезпечить довгостроковий розвиток;

- сформулювати портфель фінансових ризиків окремого будівельного підприємства, що дозволить системі фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств аналізувати зміни в динаміці та параметрах зміни зовнішнього та внутрішнього середовища;

- запровадити в практику управління системою фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств сучасні фінансові та інноваційні технології, що дозволить пошук нових фінансових інструментів та прийняття нестандартних рішень для протидії фінансовим ризикам;

- встановити допустимі норми фінансового ризику для ключових напрямків діяльності та визначити ключові точки контролю фінансово-господарських процесів з урахуванням специфіки функціонування;

- систематичне проведення порівняльного аналізу можливих варіантів функціонування будівельного підприємства в умовах невизначеності та умов будівельної сфери України для пошуку найбільш оптимальних рішень щодо подальшої діяльності;

- створення фінансових резервів на випадок негативного прояву фінансових ризиків в разі неможливості системи фінансового ризик-менеджменту вчасно та результативно зреагувати на відповідні виклики.

Отже, підсумовуючи все вищезазначене, можемо сформулювати ряд висновків про перспективи розвитку будівельної сфери в сучасних умовах. Незважаючи на великі виклики та загрози будівельні підприємства України змогли зберегти свій виробничий потенціал, що засвідчують дані статистики про кількість будівельних підприємств та величину їх основних засобів. Ключовим викликом для їх діяльності стала значна міграція населення України, зміни у баченні будівельних проектів з точки зору безпеки та економічності. Важливим викликом сучасності для будівельних підприємств стало питання фінансування будівельних проектів за рахунок різних джерел, що обмежило їх фінансовий потенціал протягом останніх років.

Складним викликом для будівельних підприємств на сьогодні є і великий дефіцит робочої сили, складана енергетична ситуація в державі, логістика та висока вартість будівельних матеріалів. Державні програми підтримки діють, але як правило направлені на купівлю та ремонт вже збудованого житла, що не дає можливості фінансувати нові проекти.

Тому для успішного функціонування системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств варто поставити завдання пошуку людських ресурсів для вирішення практичних завдань, обґрунтування необхідності та доцільності впровадження сучасних технологій в будівництві, використання сучасних фінансових інструментів для забезпечення повноцінного фінансування будівельних проектів, повноцінної реалізації проектів державної підтримки, використання можливостей співпраці з іноземними компаніями, які зацікавлені як у процесах будівництва, так і процесах поставки будівельних матеріалів. Все це сприятиме розвитку будівельної сфери та національної економіки України в майбутньому.

Висновки до другого розділу

1. Визначено, що сучасні тенденції функціонування будівельних підприємств свідчать про складні процеси, в яких вони здійснюють свою фінансово-господарську діяльність в умовах фінансової нестабільності. Непрогнозована ситуація в національній економіці, викликана високою невизначеністю, формує цілий комплекс фінансових ризиків, які позначаються на діяльності як будівельних підприємств, так і на діяльності інших суб'єктів господарювання. Саме в таких умовах ефективне функціонування системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств набуває особливого значення, адже дозволяє швидко та своєчасно реагувати на виклики та загрози.

2. Обґрунтовано, що серед основних викликів, з якими стикнулися будівельні підприємства в сучасних умовах варто віднести наступні: великий дефіцит на ринку праці; військова агресія та значні руйнування житлового фонду та відповідної інфраструктури; порушення логістичних шляхів; зупинка виробництва будівельних матеріалів; зміна безпекових підходів; значне зростання вартості енергії; зміна регулятивної політики та введення інших обмежень; військові дії та значна міграція населення; великий попит на об'єкти будівництва в більш безпечних регіонах на тлі його повного скорочення попиту на прифронтових територіях.

3. Доведено, що складна ситуація, яка сформувалася на сьогодні в будівельній галузі, формує комплекс перешкод, які обмежують можливості будівельних підприємств повноцінно виконувати свою роль забезпечення ефективного функціонування національної економіки. Враховуючи значні руйнування інфраструктури національної економіки та житлового фонду попит на послуги будівельних компаній залишається на значному рівні. За оцінками експертів на кінець 2025 року сума, яка необхідна на відновлення складає близько 588 млрд. доларів США. Тільки за 2025 рік нанесено прямих збитків на загальну суму в 64 млрд. доларів США.

4. Виокремлено фактори зовнішнього середовища функціонування будівельних підприємств, які формують високий рівень фінансового ризику варто віднести: стан економічного розвитку національної економіки та фінансової системи; наявне державне регулювання функціонування будівельних підприємств та рівень підтримки державою будівельних підприємств в сучасних умовах; рівень інфляції; обмежена доступність фінансових ресурсів для будівельних підприємств; коливання курсу іноземних валют по відношенню до національної валюти; високий рівень конкуренції на будівельному ринку; складне фінансове та економічне становище будівельних підприємств; високий рівень податкового навантаження в державі; форс-мажорні обставини, а саме пандемія коронавірусу, військова агресія.

5. Здійснено узагальнення внутрішніх факторів, що визначають рівень фінансового ризику будівельних підприємств варто віднести наступні: обмежені фінансові можливості; низька частка власного капіталу; рівень кваліфікації персоналу; якість інформаційного забезпечення; рівень використання сучасних технологій для будівництва конкурентних об'єктів з високою інвестиційною привабливістю; наявність відповідних ресурсів, технологій та кадрів для виконання необхідного обсягу будівельних робіт та задоволення потреб ринку; рівень прибутковості, який формується регіональною складовою та ситуацією безпеки.

6. Проведений аналіз сучасного стану будівельних підприємств засвідчив їх особливу роль у функціонуванні національної економіки, що обумовлено наявністю необхідних виробничих потужностей для відновлення інфраструктури національної економіки та будівництва нових виробничих та житлових об'єктів, що сприятиме розвитку економічних процесів. Загальний обсяг проведених робіт будівельними підприємства за 2013 – 2024 роки мав тенденцію до зростання, Аналіз результатів роботи будівельних підприємств за 2023-2024 роки дає можливість оцінити темпи відновлення будівельних робіт як позитивні. На кінець 2024 року загальна сума виробничих потужностей будівельних підприємств України склала 191577 млн грн., або 4560 млн доларів

США, що на нашу думку є потужним драйвером для розбудови національної економіки. Для порівняння основні засоби будівельних підприємств в Україні до початку повномасштабного вторгнення в 2021 році становили 132939 млн. грн., або 4869 млн. доларів.

7. Визначено, що питання майбутнього функціонування будівельних підприємств в сучасних умовах має особливе значення, адже це з однієї точки зору це підприємства, які забезпечують будівництво жилих та виробничих об'єктів з метою створення передумов для розвитку національної економіки, з іншої, нестабільний попит на проведення будівельних робіт формує високий рівень невизначеності, зменшує інвестиційну привабливість, обмежує їх фінансові можливості. Саме це обумовлює актуальність та необхідність трансформації системи ризик-менеджменту будівельних підприємств в сучасних умовах, адже значні руйнування інфраструктури національної економіки та житлового фонду вимагають негайного відновлення, що дозволить зберегти існуючий виробничий та фінансовий потенціал та створити умови для відновлення національної економіки.

РОЗДІЛ 3 НАУКОВО-ПРИКЛАДНІ ПОЛОЖЕННЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1 Основні перешкоди трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств

Новітні виклики, що постали перед нашої країною з початком повномасштабної військової агресії, здійснили істотний вплив на процеси життєдіяльності суспільства, сформували передумови значної трансформації процесів функціонування національної економіки, спричинили зміну виробничих процесів окремих галузей та суб'єктів господарювання. Поряд з цим, складне соціально-економічне становище в країні, втрата купівельної спроможності серед значної частини населення, наявність значних міграційних процесів, а також перебування сфери будівництва в умовах глобальних викликів світового середовища та залученості до процесів цифровізації, вимагають розробки стратегічних орієнтирів розвитку сфери будівництва. Необхідність розробки стратегічних орієнтирів обумовлена потребою комплексного вирішення множини питань пов'язаних із забезпеченням результативності функціонування суб'єктів господарювання будівельної сфери, розробки їх адаптивної системи фінансового ризик менеджменту, сприяння конкурентоспроможності, інноваційності та стабільності функціонування в майбутньому.

Серед ключових орієнтирів функціонування сфери будівництва в цілому та будівельних суб'єктів господарювання зокрема слід виділяти наступні:

- збереження безперервності процесів будівництва та спрямування зусиль на збільшення обсягів будівельних робіт, враховуючи наявні обсяги руйнування житлової та нежитлової інфраструктури;

- пошук можливого інструментарію забезпечення адаптивності суб'єктів господарювання будівельної сфери до умов військового стану та викликів пов'язаних з кризовими явищами;
- збереження процесів подальшої інтеграції сфери будівництва до міжнародних умов та стандартів в процесі проєктування, відновлення та будівництва відповідних об'єктів;
- сприяння здійснення процесів будівництва з урахуванням передового світового досвіду в частині застосування будівельних технологій, рішень та матеріалів;
- збереження принципу результативності функціонування та посилення власних конкурентних позицій будівельними підприємствами;
- збереження кадрового складу та розвиток кадрового резерву будівельних підприємств спрямованих на недопущення призупинення виробничих процесів через брак персоналу;
- сприяння розвитку соціальної відповідальності будівельних підприємств, акцентування уваги на доступності відповідних послуг, спрямування частини зусиль на розвиток громади;
- впровадження принципу сталого розвитку в процесі функціонування будівельних підприємств, зокрема за рахунок використання екологічних матеріалів, а також використання енергоефективних технологій;
- зміцнення фінансового потенціалу суб'єктів господарювання сфери житлового будівництва, а також залучення додаткових джерел їх фінансового забезпечення з метою збереження безперервності процесів будівництва, таблиця 3.1.

Систематизація наявних орієнтирів розвитку суб'єктів господарювання будівельної сфери в сучасних умовах нестабільності виступає фундаментальною основою для визначення концептуальних та методологічних основ їх подальшого розвитку, ідентифікації можливих ризиків.

Таблиця 3.1

Ключові орієнтири розвитку будівельної сфери України

Ключовий орієнтир	Зміст орієнтиру	Плановий результат
Забезпечення безперервності будівництва та сприяння зростанню його обсягів	Спрямування зусиль на забезпечення безперервного процесу будівництва	Покриття потреби економіки та суспільства у послугах будівельних підприємств
Забезпечення адаптивності суб'єктів господарювання будівельної сфери до умов військового стану та викликів пов'язаних з кризовими явищами	Розробка можливих сценаріїв реагування будівельних підприємств на виклики сформовані перебуванням країни в умовах військового стану, впливу кризових явищ	Зростання спроможності будівельних підприємств під час реагування на можливі кризові виклики, скорочення негативного впливу можливих викликів на фінансовий стан
Інтеграція сфери будівництва до міжнародних умов та стандартів функціонування	Перехід на міжнародні умови проектування, відновлення та будівництва	Підвищення якості будівництва та сприяння посиленню конкурентоспроможності
Здійснення процесів будівництва з урахуванням передового світового досвіду	Практичне застосування новітніх будівельних технологій, рішень та матеріалів	Підвищення якості будівництва та зростання результативності власного функціонування
Збереження кадрового складу та розвиток кадрового потенціалу на підприємстві	Систематичний пошук, підбір та підвищення кваліфікації персоналу, підбір системи мотивації персоналу	Збереження кадрового потенціалу, зниження плинності кадрів, посилення ментального здоров'я
Соціальна відповідальність будівельних підприємств	Забезпечення доступності послуг будівельних підприємств, спрямування частини зусиль на сприяння розвитку громади	Формування позитивного іміджу будівельних підприємств, зростання рівня соціальної справедливості
Впровадження принципу сталого розвитку в процесі функціонування будівельних підприємств	Використання екологічних матеріалів та енергоефективних технологій спрямованих на зменшення негативного впливу на оточуюче середовище	Підвищення економічної ефективності та екологічної стійкості, покращення умов праці та підвищення якості послуг для споживачів
Зміцнення фінансового потенціалу та зростання результативності власного функціонування	Спрямування зусиль фінансового менеджменту на розвиток фінансового потенціалу майбутнього функціонування	Забезпечення позитивного руху грошових потоків, розширення джерел фінансового забезпечення, вивільнення резервів підвищення ефективності функціонування

* узагальнено автором на основі [20, 71, 78, 97]

Дотриманню ключових орієнтирів розвитку будівельної сфери, забезпеченню результативного функціонування будівельних підприємств передують побудова відповідних фінансових відносин спрямованих на забезпечення їх належного функціонування, реалізації цілей функціонування всіх учасників даного процесу, рисунок 3.1.

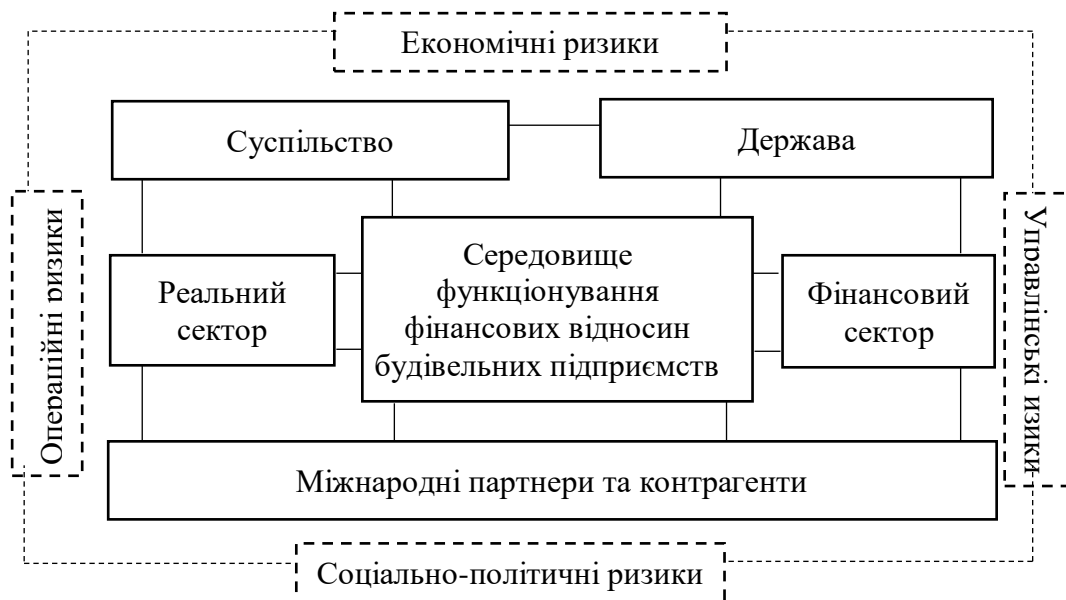

Рис. 3.1 Середовище функціонування фінансових відносин будівельних підприємств

Джерело: розроблено автором

Стратегічне значення результативного функціонування будівельних підприємств у забезпеченні належного розвитку національної економіки, виконанні державою покладених на неї функцій по життєзабезпеченню населення, обумовлює існування значного їх впливу на наявні економічні, політичні та соціальні процеси. Водночас, зазначений вплив має також і зворотню дію, що обумовлює не лише складність організації відповідних фінансових відносин, але також і функціонування будівельних підприємств під впливом значної групи ризиків.

Спроможність вчасного та швидкого реагування на наявні та постійно виникаючі групи ризику визначається шляхом прийняття обґрунтованих управлінських рішень, спрямованих на забезпечення результативності та

фінансової стійкості функціонування будівельних підприємств, підвищення їх конкурентоспроможності, нівелювання можливих негативних наслідків впливу ризиків.

Слід наголосити, що функціонування будь-яких підприємств в тому числі будівельних постійно супроводжується впливом певного виду ризиків. Серед таких ризиків слід виокремлювати економічні ризики (фаза економічного циклу, рівень інфляції, динаміка процентних ставок та валютних курсів, тощо), політично-правові ризики (правове регулювання, політична стабільність, тощо), соціально-екологічні (демографічні показники, соціальні показники, тощо), операційні (виробничо-технологічні ризики, розвиток логістики, ризики відповідності якості продукції встановленим вимогам, тощо), управлінські (побудова стратегії, менеджмент персоналу, тощо), інформаційні (збереження та захист даних, вчасне розпізнавання кібер-загроз, тощо) а також фінансові ризики (ліквідності, кредитний, неплатоспроможності).

Здійснення сукупності заходів пов'язаних виявленням, розпізнаванням, оцінкою можливого впливу, а також розробкою системи заходів в частині управління та моніторингу фінансових ризиків перебувають у площині функціонування відповідної системи фінансового ризик менеджменту будівельних підприємств. Дія системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств передбачає виявлення, аналіз, моніторинг можливих фінансових ризиків та управління ними, з метою покриття можливих фінансових втрат та збереження спроможності функціонування будівельних підприємств.

Практична реалізація системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств відбувається за допомогою відповідного алгоритму, застосування якого дає можливість приймати ефективні управлінські рішення на кожному етапі її практичної реалізації, рис. 3.2.

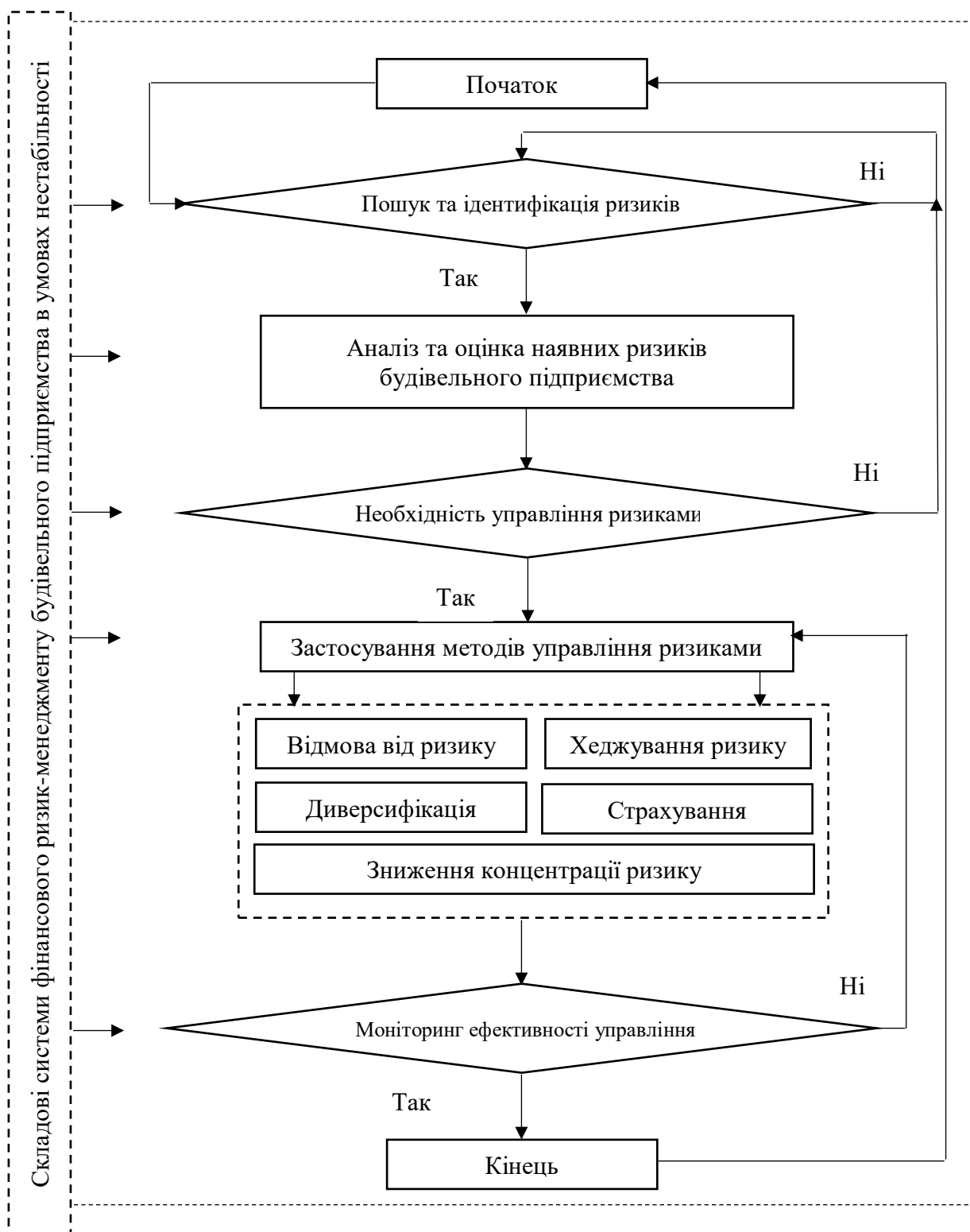

Рис. 3.2 Алгоритм системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності

Джерело: розроблено автором

Поряд з тим, перебування будівельних підприємств в сучасних умовах, пов'язаних з військовим станом та нестабільністю оточуючого середовища,

вимагає забезпечення безперервності функціонування системи їх фінансового ризик-менеджменту. Здійснення динамічного моніторингу системи наявних ризиків притаманна більшості суб'єктів господарювання, діяльність яких перебуває в умовах звичайного середовища, проте повномасштабні військові дії в країні спричиняють як кількісне зростання можливих груп ризиків, так і динамічність їх виникнення.

За цих умов наявна система фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств потребує відповідної трансформації, посиленні власної спроможності реагувати на новітні, раніше не відомі ризики власного функціонування. Слід зазначити, що трансформація системи фінансового ризик-менеджменту має множину перешкод, які можна класифікувати за наступними групами: фінансові, виробничі, кадрові, логістичні, цифрові, таблиця 3.2.

Економічна природа функціонування будівельних підприємств, формує значну залежність результативності їх функціонування в залежність від стану фінансової системи держави. Нестабільність фінансової системи спричиняє послаблення національної грошової одиниці, посилює інфляційні процеси, спричиняє втрату купівельної спроможності потенційних споживачів продукції будівельних підприємств. Дана група перешкод має вагомий вплив на результативність функціонування будівельної галузі економіки в цілому, що спричиняє системний вплив на погіршення стану національної економіки. В цих умовах, важливого значення набуває спроможність будівельних підприємств здійснити завчасне акумулювання фінансових ресурсів з метою формування фінансових резервів, необхідних для стабілізації його фінансового стану. Необхідність адаптації до новітніх умов функціонування, вимагатиме від підприємства негайного виявлення та скорочення непродуктивних витрат з метою недопущення значного зростання вартості продукції. Окрема увага, під час реагування на фінансові перешкоди трансформації системи фінансового ризик-менеджменту має бути приділена питанням джерел та вартості формування позикових фінансових ресурсів.

Таблиця 3.2

Ключові перешкоди трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності

Наявні перешкоди	Зміст перешкоди	Вектор вирішення
Фінансові перешкоди		
Нестабільність функціонування фінансової системи	Підвищена ймовірність значних інфляційних коливань, втрата купівельної спроможності потенційних споживачів, погіршення платіжної дисципліни всіх учасників відповідних фінансових відносин, втрата потенційних ринків збуту, зниження результативності/збитковості діяльності, тощо.	Формування фінансового резерву на підприємстві, виявлення та скорочення непродуктивних витрат, диверсифікація виробництва та ринків збуту продукції, мінімізація вартості та диверсифікація джерел формування позикових фінансових ресурсів на підприємстві, пошук шляхів скорочення собівартості продукції, розробка фінансової політики.
Виробничі перешкоди		
Фізичне руйнування/знищення наявних активів підприємства, відсутність/обмеження доступу до послуг об'єктів критичної інфраструктури	Висока ймовірність фізичної втрати виробничих потужностей будівельних підприємств, обмежена спроможність забезпечення процесу розширеного відтворення пов'язаного з обмеженнями у доступі до послуг об'єктів критичної інфраструктури.	Диверсифікація виробничих потужностей підприємства, забезпечення вчасної релокації основних засобів в разі високої ймовірності загрози їх фізичного існування, забезпечення можливостей автономного функціонування будівельних підприємств, впровадження можливих механізмів страхування майна
Кадрові перешкоди		
Втрата кадрового потенціалу та кадровий голод	Зростання потреби будівельних підприємств у відповідному адміністративному та промислово-виробничому персоналі. Посилення проблеми формування кадрового резерву та втрата якості кадрового потенціалу	Запровадження галузевих програм перекваліфікації та підвищення кваліфікації персоналу, розробка та впровадження програм матеріальної та нематеріального стимулювання праці, впровадження програм медичного страхування та страхування життя, залучення іноземних фахівців.
Логістичні перешкоди		
Порушення логістики, втрата можливих ланцюгів взаємодії з партнерами	Порушення процесу безперервного виробництва, зростання кінцевої вартості послуг будівельних підприємств, репутаційні та фінансові втрати, зниження конкурентоспроможності	Запровадження логістичного аудиту, диверсифікація ключових постачальників, розробка альтернативних логістичних шляхів, укладання додаткових угод з логістичними компаніями.
Цифрові перешкоди		
Посилення атак на складові інформаційного середовища підприємства	Порушення стійкості та безпеки цифрового середовища, скорочення результативності цифрових бізнес-моделей функціонування підприємства,	Впровадження сучасних інформаційних технологій захисту інформаційного середовища, розширення можливих каналів зв'язку та зміцнення кібербезпеки, розширення функціоналу цифрового документообігу та автоматизації виробничих процесів, залучення програм державного фінансування розвитку цифрової трансформації бізнес-процесів у будівництві.

Джерело: розроблено автором

Враховуючи те, що саме позикові фінансові ресурси можуть забезпечити фінансову стабільність функціонування будівельних підприємств в умовах новітніх викликів, виступити основою безперебійності виробничих процесів, питання обсягу та вартості їх залучення набувають особливої уваги. Окрім того, досить поширена значна тривалість виробничих циклів у будівельних підприємств, формує їх значну потребу у фінансових ресурсах, а умови нестабільності спричиняють виникнення часових розривів та загострюють потребу у фінансових ресурсах. При цьому, скорочення собівартості будівельної продукції за рахунок зниження рівня якості, в сучасних умовах вважаємо неприпустимим, оскільки це може призвести до формування додаткових загроз життєдіяльності суспільства. Резервом скорочення собівартості продукції будівельних підприємств може стати автоматизація процесів та впровадження новітніх інноваційних технологій, проте їх залучення аналогічно перебуває у площині пошуку відповідного фінансового забезпечення. З цих позицій, трансформація системи фінансового ризик менеджменту вимагатиме відповідної політики фінансового забезпечення будівельних підприємств, спроможної контролювати та мінімізувати ризики досягнення ключових результатів його функціонування.

Вагомою групою перешкод на шляху до трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств є виробничі перешкоди. Істотні обсяги знищених активів будівельних підприємств через військову агресію проти нашої країни, а також високий рівень ризиків їх придбання та експлуатації спричиняє не лише зростання потреби у основних засобах, але також фактично порушує питання спроможності забезпечення їх поточного функціонування. Слід наголосити, що діяльність будівельних підприємств нами розглядається не лише через призму забезпечення власної результативності та внесення податкових відрахувань до бюджету, а з позиції синергетичного впливу на стимулювання національної економіки, здійснення фундаментального впливу на формування передумов забезпечення державного суверенітету.

Вагомою складовою виробничої групи перешкод розвитку системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств є забезпечення їх доступу до послуг об'єктів критичної інфраструктури, серед яких ключову роль відіграє забезпечення електроенергією, паливе та вода для виробничих потреб. З цією метою, впровадження можливих механізмів забезпечення автономії виробничої діяльності будівельних підприємств набуває ключового значення.

Окремої уваги в процесі управління виробничою групою ризиків будівельних підприємств є впровадження страхування майна, в тому числі на випадок знищення внаслідок військових дій. Звичайно, військові дії відносяться до надзвичайних обставин, а отже страхові компанії можуть відмовитись укладати відповідні угоди. За цих умов, посилюється роль держави, яка б могла виступити гарантом активізації відповідних компенсаційних механізмів в разі настання відповідних подій.

Водночас, обмеженість фінансової спроможності держави, в частині використання можливостей активізації компенсаційних механізмів, а також їх важливе значення для функціонування будівельних підприємств, формує передумови розподілу ризиків втрати активів в залежності від територіального наближення до зони бойових дій. Так, для підприємств, діяльність яких відбувається в регіонах, на території яких відбуваються фактичні бойові дії, обсяг компенсації може коливатись в межах 80-100%. Для інших регіонів, цей показник може бути нижчим 50-80-100% в залежності від фінансової спроможності держави на момент укладання відповідної угоди. Проте, необхідність забезпечення швидкого відновлення втрачених виробничих активів будівельних підприємств, вимагатиме створення відповідного Державного страхового фонду фінансових ресурсів, формування реєстру активів будівельних підприємств, що дозволить забезпечити швидке прийняття рішень та гарантування відповідних виплат, недопущення довгострокового призупинення виробничої діяльності, рисунок 3.3.

Рис. 3.3 Етапи механізму укладання угоди державного страхування активів будівельних підприємств

Джерело: розроблено автором

Окрему увагу хочемо акцентувати на цільовому призначенні коштів Державного страхового фонду відновлення будівництва на купівлю/відновлення активів будівельних підприємств. Зазначений механізм страхування активів будівельних підприємств дозволить компенсувати можливі ризики військових втрат, а в поєднанні з іншими механізмами, забезпечать їх безперебійне функціонування та виконання ними покладених на них функцій.

Вагомою перешкодою ефективної трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств є кадрові перешкоди. При цьому, значна міграція населення країни, спричинила відтік як адміністративного так і промислово-виробничого персоналу, що поряд з процесами мобілізації, сформувало значну проблему можливості подальшого функціонування будівельних підприємств. Існування значної потреби у кадровому складі будівельних підприємств не лише спричинило вивільнення кадрового резерву, але також знизило якість кадрового потенціалу. Намагання компенсувати існуючу потребу у кадровому потенціалі будівельних підприємств за рахунок працівників з інших спеціальностей вимагає відповідних програм навчання, перекваліфікації, підвищення кваліфікації персоналу, що супроводжується фінансовими витратами, а також потребують часу на їх практичну реалізацію.

Окрім того, суттєве скорочення кадрового потенціалу в країні, спричинило необхідність пошуку нових підходів до мотивації праці персоналу з метою їх подальшого утримання. У зв'язку з цим, будівельні підприємства повинні розробляти та впроваджувати як матеріальні, так і нематеріальні методи мотивації праці персоналу. Серед нематеріальних методів мотивації праці вагоме місце зайняли питання медичного страхування, страхування життя, корпоративної культури, можливості підвищення кваліфікації та професійного розвитку, методи психологічної підтримки та розвитку ментального здоров'я. Враховуючи вищенаведені перешкоди, вартість формування кадрового потенціалу суттєво зростає, що відповідно впливає не лише на кінцеву вартість продукції, але і загальну результативність функціонування будівельних

підприємств, формує певну складову системи фінансового ризик менеджменту будівельних підприємств.

Функціонування будівельних підприємств зокрема та будівельної галузі країни в цілому, передбачає використання значного обсягу різноманітних матеріалів, які використовуються як в основному так і допоміжному виробництві. Своєчасне забезпечення процесів будівництва безпосередньо залежить від спроможності будівельного підприємства забезпечити результативність відповідних логістичних процесів. При цьому, розглядаючи логістичні процеси на підприємстві, слід враховувати їх вагому роль в управлінні не лише фізичними товарами, але також і забезпечення належного руху грошових, інформаційних потоків та технологій. Врахування ризиків логістики дозволяє прискорювати адаптацію до умов нестабільності, дозволяє оптимізувати витрати підприємстві, усуває необхідність накопичення значних складських запасів, що в умовах військового стану є досить важливим. Мінімізація логістичних ризиків в умовах нестабільності вимагає впровадження сучасних технологій оптимізації маршрутів, в тому числі за рахунок використання переваг штучного інтелекту та використання роботизованих комплексів. В цьому ключі, вагома роль має бути приділена технологіям модульного обладнання, яка передбачає можливість швидкої релокації виробничих потужностей підприємства в разі потреби уникнення ризиків, а також необхідності наближення виробничих потужностей до потенційних споживачів.

Подолання логістичних перешкод на будівельних підприємствах в умовах нестабільності має супроводжуватись систематичним логістичним аудитом, що дозволить виявити слабкі місця та підвищить загальну ефективність його організації.

Досліджуючи наявні ключові перешкоди трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності, не можна обійти увагою інформаційну складову, або вплив цифрового середовища.

Нажаль, військова агресія проти нашої країни, окрім фізичного впливу набула також і інформаційного характеру, що спричинило виникнення непоодиноких атак на інформаційне середовище вітчизняних суб'єктів господарювання. Зазначені процеси спричиняють порушення стійкості цифрового середовища, погіршують ефективність практичного застосування цифрових бізнес-моделей функціонування будівельних підприємств, що в свою чергу спричиняє фінансові втрати через порушення виробничих процесів, виникнення репутаційних ризиків.

З метою протидії можливим цифровим перешкодам, на підприємствах формується необхідність розробки та впровадження комплексу заходів з кібербезпеки, який передбачає застосування сучасних інформаційних технологій захисту, розширення можливих каналів обміну даними, систематичне генерування та оновлення паролів, застосування багатофакторної автентифікації, використання резервного копіювання даних.

Звичайно, впровадження комплексу заходів з кібербезпеки, супроводжується додатковими витратами для будівельних підприємств, водночас дані процеси стали невід'ємною складовою функціонування суб'єктів господарювання в сучасних умовах.

Запровадження Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва дозволило певною мірою посилити цифровий захист даних даної сфери, проте забезпечення надійності цифрового середовища самих будівельних підприємств потребує подальшого зміцнення.

Підвищена ризикованість практичного функціонування будівельних підприємств в сучасних умовах, а також поширена практика фрагментарного управління існуючими ризиками, уповільнюють результативність їх функціонування, значно знижують рівень конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості, що в свою чергу обмежує можливості майбутнього інноваційного розвитку.

Враховуючи те, що в основі функціонування системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств перебуває максимізація фінансового

результату та забезпечення фінансової безпеки, процес своєчасного виявлення, ідентифікації та моніторингу можливих ризиків доцільно розглядати через призму відповідної парадигми.

Категорія «парадигма» розглядається в багатьох аспектах, серед яких філософський, мовознавчий, науковий та інші. В контексті нашого дослідження ми розглядаємо парадигму, як новітній підхід до упорядкування певного явища або процесу з урахуванням змін зовнішнього та внутрішнього середовища.

Зміст новітньої парадигми системи фінансового ризик менеджменту будівельних підприємств полягає у перерозподілі можливих ризиків між будівельними підприємствами, потенційними споживачами та державою, рисунок 3.4. Діяльність будь-яких підприємств, в тому числі будівельних, відбувається в системі ризиків, які мають бути компенсовані учасниками відповідних процесів. Враховуючи ключову роль саме фінансових ризиків, в процесі функціонування будівельних підприємств, розподіл фінансових ризиків відбувається в системі відповідних фінансових відносин. При цьому, вважаємо за потрібне наголосити, що розподіл фінансових ризиків між учасниками перебуває в площині співвідношення попиту та пропозиції на відповідні товари, роботи, послуги. Так, в разі надмірного попиту на продукцію будівельних підприємств та обмеженої пропозиції на ринку, фінансові ризики повністю перекладаються на потенційних споживачів. Переважання пропозиції над попитом на товари, роботи та послуги будівельних підприємств формує передумови, за яких більшу частину фінансового ризику готовий взяти на себе суб'єкт підприємництва, який в майбутньому буде компенсований за рахунок відмови від частки прибутку. Збалансований попит та пропозиція формує передумови пропорційного розподілу фінансових ризиків між учасниками відповідних фінансових відносин. Слід наголосити, що питання вивчення особливостей співвідношення попиту та пропозиції має відбуватись під прискіпливою увагою держави. Це обумовлено факторами, які визначають попит та пропозицію на будівельному ринку.

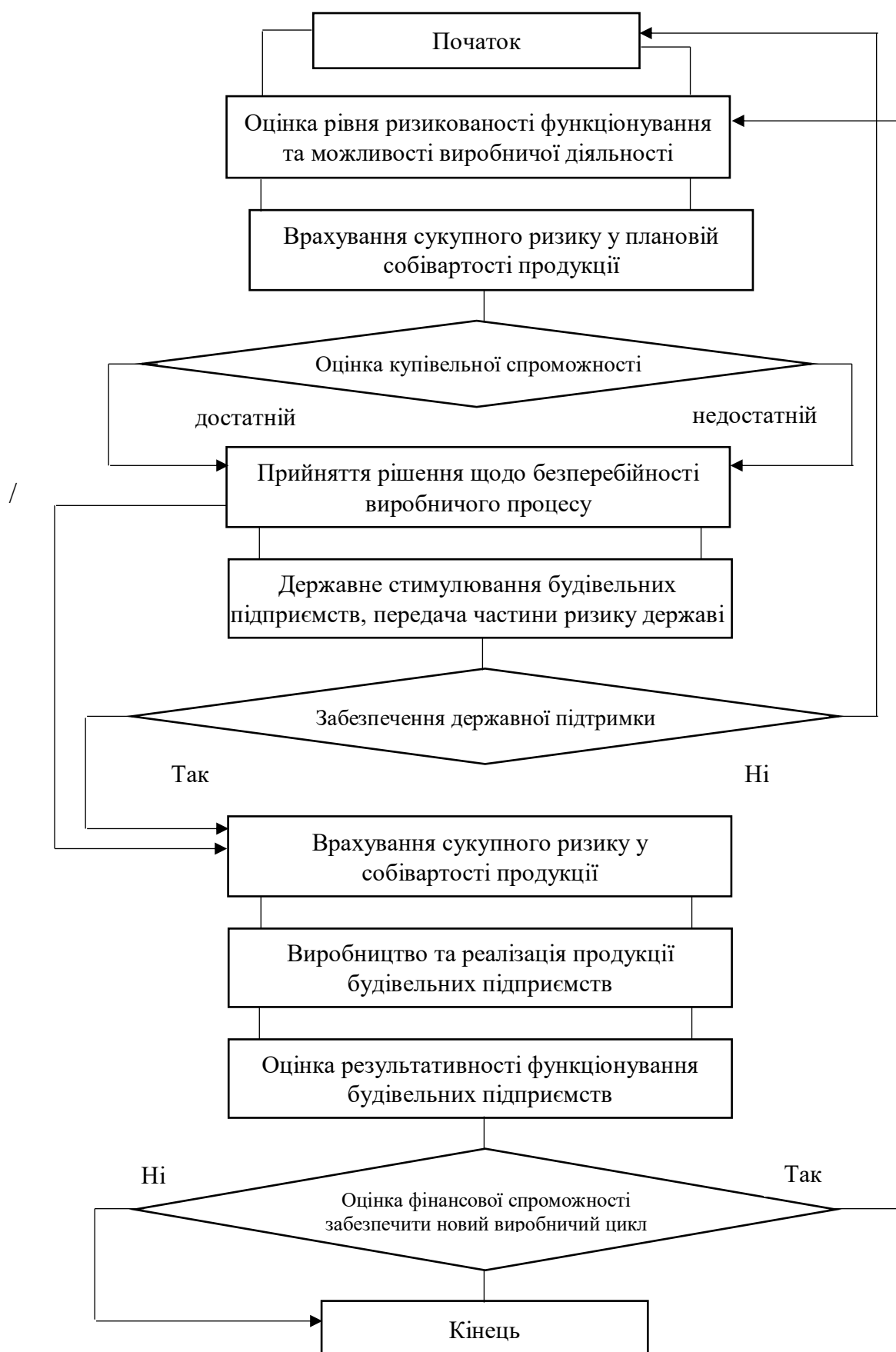

Рис. 3.4 Парадигма системи фінансового ризик менеджменту будівельних підприємств

Джерело: розроблено автором

Так, втрата попиту на товари, роботи та послуги будівельних підприємств може бути обумовлена зниженням купівельної спроможності потенційних споживачів. За цих умов держава має задіяти відповідні інструменти підтримки та пільгового кредитування попиту на послуги будівельних підприємств.

Нажаль сучасні умови сформували ситуацію, коли компенсувати наявні фінансові ризики без участі держави є надзвичайно складно, що обумовлено як значною втратою купівельної спроможності населення, так і обмеженими фінансовими можливостями суб'єктів господарювання будівельної сфери, рисунок 3.5.

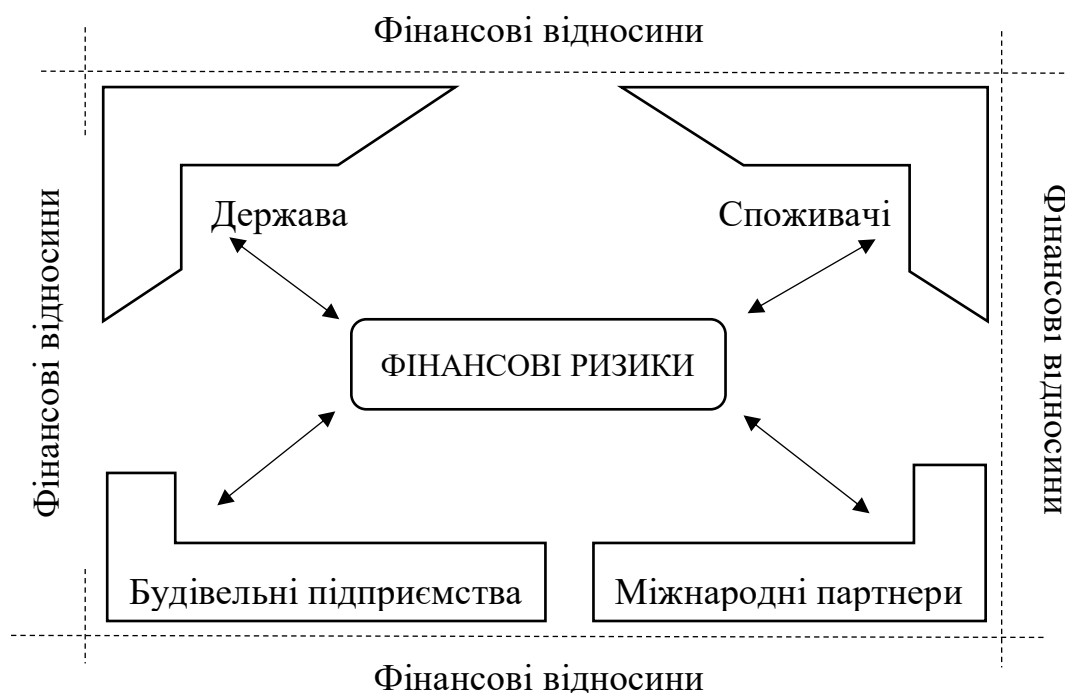

Рис. 3.5 Система поглинання фінансових ризиків в процесі побудови фінансових відносин будівельних підприємств

Джерело: розроблено автором

Запропонована новітня парадигма системи фінансового ризик менеджменту будівельних підприємств, спрямована на пропорційний розподіл можливих фінансових ризиків між учасниками відповідних фінансових відносин, з метою унеможливлення призупинення виробничих циклів на будівельних підприємствах, забезпечення їх результативності та фінансової безпеки.

Враховуючи обмежені фінансові можливості держави, а також функціонування будівельних підприємств в умовах складних системних ризиків, особливого значення набуває міжнародна фінансова та технічна допомога. Міжнародна фінансова допомога може надаватись у вигляді грантового забезпечення, послуг та ресурсів, які надаються як міжнародними організаціями так і іноземними країнами. Як правило, така допомога надається на безповоротній основі і може мати різне цільове спрямування, як фінансування держави та підтримка економіки, так і цільова фінансова підтримка населення. Міжнародна технічна допомога, переважно, має більш вузьке цільове спрямування, але також переважно носить безповоротний характер. Вона зазвичай спрямовується на підтримку окремих проєктів, включаючи майно, послуги, роботи та інтелектуальну вартість.

Спроможність розподілити сукупність ризиків функціонування будівельних підприємств в умовах нестабільності є визначальним чинником їх подальшого функціонування. Водночас неспроможність будівельної сфери здійснити це за рахунок виключно власних зусиль вимагає системного підходу до даного процесу, що передбачає залучення зусиль держави та міжнародних партнерів. Синергетичне поєднання зусиль всіх учасників можливо здійснити в межах відповідної системи ризик менеджменту, ключова увага в якій має бути приділена саме фінансовій групі ризиків, оскільки вони здійснюють найбільш вагомий вплив на результативність поточної діяльності будівельних підприємств, а також формування передумов їх функціонування в майбутньому.

Враховуючи вплив значної групи ризиків на функціонування будівельних підприємств в умовах нестабільності, процес управління ними має відбуватись на основі системного підходу.

Методологія системного підходу передбачає дослідження системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств, як цілісної системи, функціонування якої відбувається виключно у взаємозв'язку з усіма її складовими, яка знаходиться у тісній взаємодії з оточуючим середовищем.

Враховуючи те, що системний підхід спрямований на дослідження складних явищ, а також процесів в умовах невизначеності його застосування в якості методичного підходу дослідження є виправданим. Окрім того, даний метод дослідження дає можливість обґрунтовувати найбільш ефективні рішення на довгострокову перспективу.

Складність передбачення майбутнього перебігу подій в умовах військового стану, вимагає розробки альтернативних варіантів дій, застосування додаткових інструментів та засобів їх реалізації. Фундаментальний вплив результативного функціонування будівельних підприємств зокрема, а також будівельної галузі в цілому на стан національної економіки вимагає наукового пошуку відповідного механізму трансформації системи фінансового ризик-менеджменту, що дозволить не лише підвищити результативність їх функціонування, але також сформує передумови зміцнення потенціалу їх розвитку в майбутньому.

3.2 Механізм трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності

Сучасні умови трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств, обумовлені повномасштабним військовим вторгненням, політичною та фінансовою нестабільністю, поряд із значними процесами глобалізації та цифровізації навколишнього середовища сформували передумови для удосконалення підходів операційного та стратегічного управління ними. Важливим вектором забезпечення ефективного управління системою фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств є удосконалення відповідного механізму.

Категорія «механізм» є досить поширеною серед науковців, оскільки має багато тлумачень, в залежності від сфери її застосування, як то фізичні, соціально-політичні та правові, філософські та інші. Водночас, дослідження

даної категорії у економічному, фінансовому спрямуванні дозволяє виокремлювати множинні підходи до її трактування.

Так, на думку професора Захаріна С.В. економічний механізм є одним з цільових важелів підприємства, основна функція якого є отримання прибутку, шляхом випуску та реалізації конкурентоспроможної продукції високого рівня рентабельності [86].

Досить цікавим є також підхід у дослідженні даної категорії Брижак О.П., який дозволяє під економічним механізмом розуміти сукупність методичних інструментів, застосування яких дає можливість моделювати варіанти прийнятних рішень, розробляти засоби їх аналізу й реалізації, що дозволяє підвищувати їх обґрунтованість та знижувати ризик їх впровадження [88].

Привертає увагу, підхід трактування даної категорії запропонований Плющ І.С., розглянутий через практичний вираз системи виробничих відносин, який включає засновану на інтересах (відповідальності) сукупність економічних важелів і регуляторів виробництва [110].

Водночас, вивчення нами механізму управління ризиками будівельних підприємств, потребує подальшого дослідження та удосконалення, як в частині впровадження новітніх методів, так і в частині їх практичного застосування. Це обумовлено насамперед тим, що розроблений механізм та методи управління ризиками розроблені для традиційної економіки, що не дозволяє повною мірою враховувати наявні тенденції цифрової трансформації, виклики спричинені військовим станом.

Необхідність запровадження механізму ризик-менеджменту будівельних підприємств обумовлена багатьма складовими, серед яких є:

- можливість застосування системного підходу спрямованого на врахування максимального обсягу можливих ризиків функціонування;
- зростання ефективності використання та оптимізація структури капіталу
- посилення конкурентоспроможності підприємств та зростання їх конкурентних переваг;
- скорочення витрат менеджменту ризиків будівельного підприємства;

- підвищення рівня прогнозованості результативності функціонування.

Враховуючи фундаментальні напрацювання науковців та практиків, вважаємо за необхідне запропонувати авторське трактування категорії «Механізм трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств» як системний процес еволюційних змін прогнозування, виявлення та управління їх фінансовими ризиками за допомогою наявних та революційних методів, спрямований на перетворення та адаптацію наявної системи ризик-менеджменту підприємства до результативного функціонування в умовах новітніх викликів. В складі даного механізму слід виокремлювати: методи, важелі, забезпечення та принципи, рис. 3.6. При цьому, якщо структура самого механізму є досить типовою то змістовне його наповнення має індивідуальні, специфічні особливості.

Серед існуючих (адаптивних) методів управління фінансовими ризиками в даному механізмі варто виокремлювати такі, як: уникнення від ризику, лімітування, диверсифікація, передача ризику, локалізація або поглинання ризику. Водночас, значний рівень глобалізації та цифровізації зовнішнього середовища спричинив виникнення і новітніх, революційних методів управління фінансовими ризиками, серед яких варто виділити наступні:

- AI-прогнозування (методи з використанням штучного інтелекту, спроможні опрацьовувати значні масиви даних Big Data, дозволяють виявляти приховані закономірності);

- стрес тестування та імітаційне моделювання - тестування траєкторії функціонування системи ризик-менеджменту в умовах екстремальних викликів, побудова можливих сценаріїв розвитку системи;

- ESG-ризиками – методи спрямовані на врахування в процесі управління фінансовими ризиками екологічної, соціальної та управлінської складової;

- блокчейн технології та кіберстрахування – врахування можливих кіберзагроз та формування системи захисту інформаційного середовища, забезпечення безпечного обміну даними, відстеження та прогнозування можливих видів ризиків.

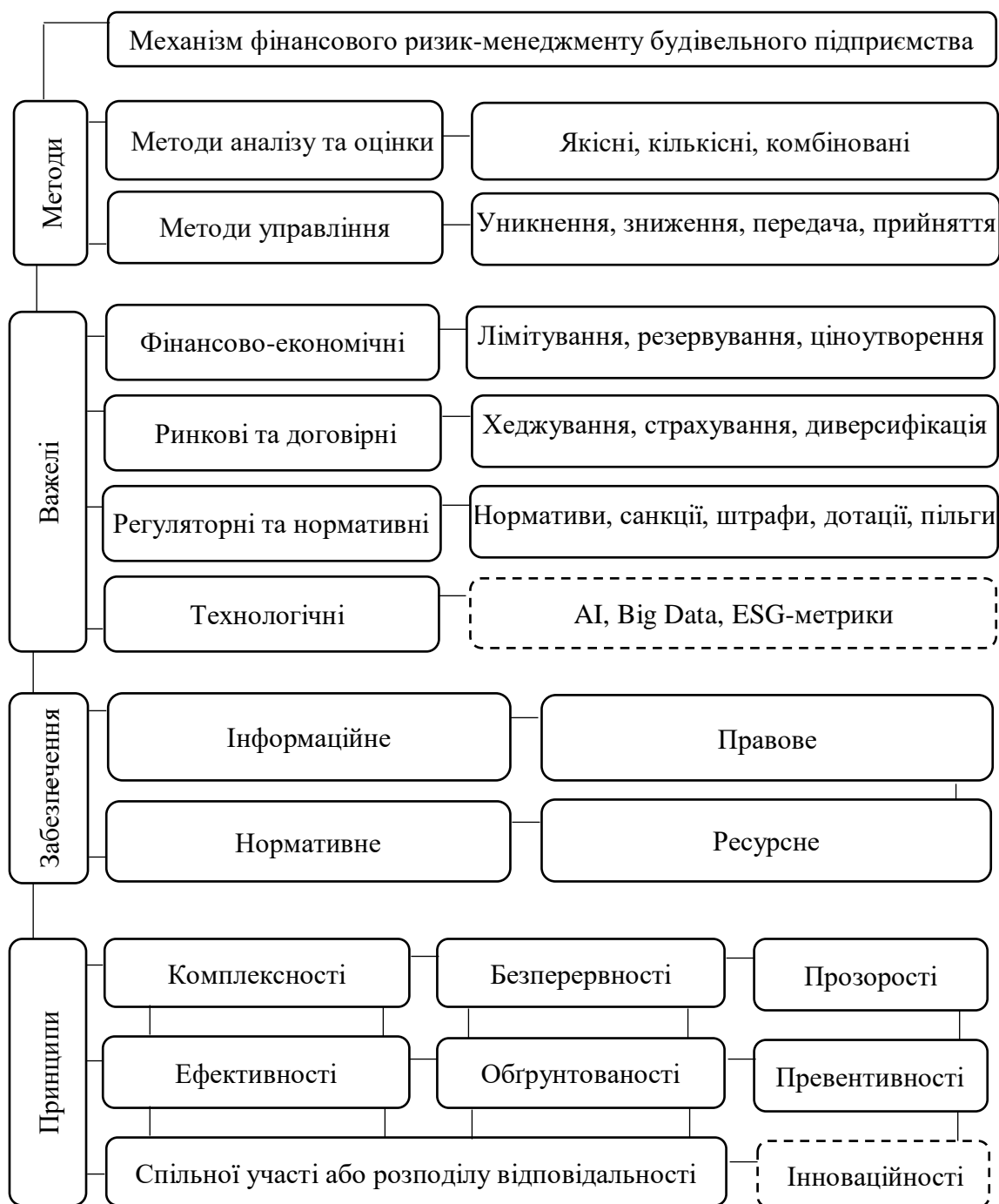

Рис. 3.6 Складові механізму фінансового ризик-менеджменту будівельного підприємства

Джерело: узагальнено автором на основі [105, 107, 156]

Серед важелів механізму фінансового ризик-менеджменту будівельного підприємства ми зосереджуємо увагу на декількох групах: фінансово-економічних, ринкових та договірних, регуляторних та нормативних, а також

технологічних або інноваційних. Водночас, слід наголосити що дані методи є не взаємовиключними, а навпаки доповнюють один одного. Саме тут вважаємо за необхідне наголосити на тому, що умови невизначеності в яких опинились будівельні підприємства вимагають від системи їх фінансового ризик-менеджменту відповідної трансформації, що відбувається шляхом пошуку нових або поєднання наявного інструментарію управління множиною можливих ризиків.

Водночас, таке реагування відповідного забезпечення, що формуватиме належну основу для дієвих трансформацій. Серед забезпечення механізму фінансового ризик-менеджменту будівельного підприємства ми виокремлюємо: правове (правові норми та засоби), нормативне (технічні та організаційні норми та правила), інформаційне (сукупність даних, документів, ресурсів необхідних для роботи інформаційної системи), ресурсне забезпечення (фінансові, матеріальні, природні, людські).

Невизначеність середовища в якому перебувають будівельні підприємств посилюють вимоги до складових механізму їх фінансового ризик-менеджменту в частині більш якісного управління наявними ресурсами за рахунок поєднання відповідного інструментарію управління ризиками. При цьому правила за якими відбувається функціонування даного механізму визначаються його принципами. Принципам механізму фінансового ризик-менеджменту будівельного підприємства приділена досить прискіплива увага науковців та практиків, що дозволило сформувати їх певну множину: комплексності, ефективності, безперервності, прозорості, обґрунтованості, спільної участі або розподілу відповідальності та превентивності. Водночас вважаємо за необхідне доповнити їх ще одним принципом інноваційності, який передбачає постійний моніторинг та застосування можливих новітніх інструментів та методів управління фінансовими ризиками. Варто наголосити, що механізм трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельного підприємства в умовах невизначеності повинен бути спрямований на забезпечення результативності функціонування даної системи шляхом розробки та застосування можливих

новітніх методів та інструментів ефективного управління сучасною множиною фінансових ризиків, забезпечення результативності та фінансової стійкості будівельних підприємств.

Передумови трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств формують виклики нестабільного середовища в якому вони перебувають, а також необхідність реагування на них з метою забезпечення стійкості та прогнозованості майбутнього розвитку, рис. 3.7.

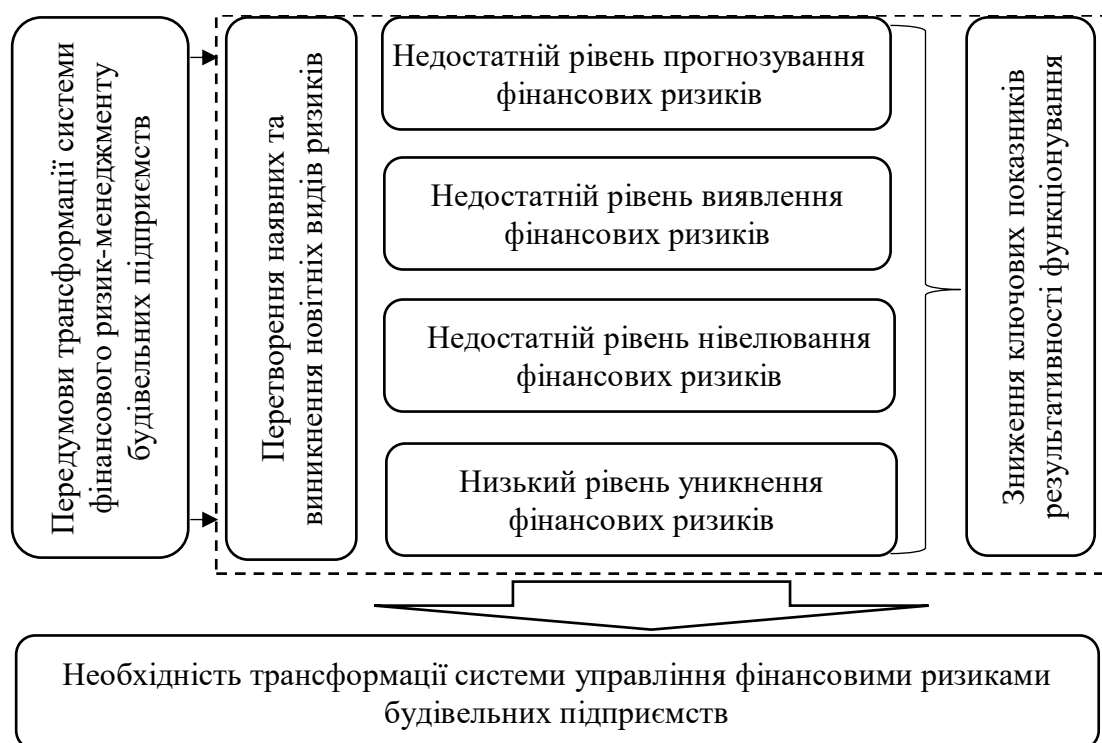

Рис. 3.7. Передумови трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств

Джерело: розроблено автором

Необхідність реагування системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств на трансформовані або новітні ризики подальшого функціонування, виступає ключовим фактором пошуку відповідного інструментарію, розробки та застосування відповідних механізмів та методів. Водночас, існування часового лагу між виявленням ризику, а також швидкістю та спроможністю системи фінансового ризик менеджменту адекватно реагувати

на новітні виклики визначає не лише обсяг можливих втрат, але також і спроможність подальшого функціонування будівельного підприємства в майбутньому, що обумовлено порівняно довшою тривалістю виробничих процесів, рисунок 3.8.

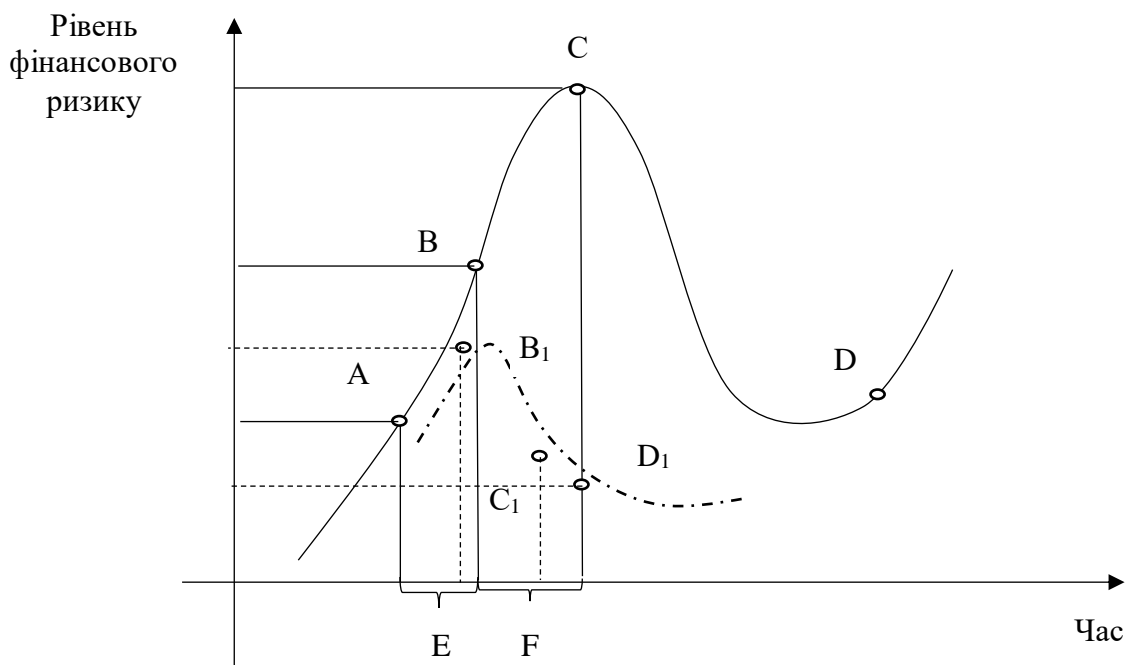

Рис. 3.8. Графічна інтерпретація наявності часового лагу функціонування системи ризик менеджменту будівельного підприємства

Джерело: розроблено автором

де: крива A-D – можлива траєкторія впливу загроз на рівень фінансового ризику в часовій площині під дією адаптивних методів управління ними;

крива A-D₁ – траєкторія впливу загроз на рівень фінансового ризику в часовій площині під дією сукупності адаптивних та новітніх методів управління ними;

відрізок E - час необхідний для виявлення можливих фінансових ризиків;

відрізок F - час необхідний для реагування на можливі фінансові ризиків.

Досягнення результативного та потенційно прогнозованого функціонування будівельних підприємств вимагає адаптації наявної системи їх ризик-менеджменту до новітніх загроз, що можливо здійснити в рамках відповідного механізму. Механізм трансформації системи фінансового ризик-менеджменту має бути спрямований на удосконалення наявних інструментів та методів прогнозування, виявлення та протидії можливим фінансовим ризикам на

ранніх стадіях їх діагностування. Дія механізму має бути спрямована на максимальне скорочення часового лагу реагування системи ризик-менеджменту, що можливо реалізувати за умови відповідного застосування сукупності його складових. Скорочення часового лагу реагування на можливі загрози дозволить ефективно функціонувати будівельним підприємствам в умовах обмеженого ресурсного забезпечення. Умови невизначеності, в яких наразі відбувається функціонування будівельних підприємств, вимагають зміни підходів до функціонування системи їх фінансового ризик-менеджменту, реалізація яких відбувається в межах відповідного механізму, рисунок 3.9.

Так, трансформації існуючої системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств спрямовані на зміну не лише інструментарію, але і загального підходу до управління ризиками. Запропонований механізм трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств передбачає здійснення сценарного моделювання виникнення можливих фінансових ризиків функціонування будівельних підприємств, що передуює прогнозуванню поведінки та реакції наявної системи на можливі ризики.

Генерування та аналіз розвитку можливих сценаріїв управління фінансовими ризиками будівельних підприємств дозволять не лише забезпечити підготовку відповідного інструментарію для їх подальшого нівелювання, але також оцінити можливі потенційні наслідки їх впливу, скорегувати рішення щодо стратегії розвитку підприємства. Застосування сценарного моделювання дозволить виявити як оптимістичні так і песимістичні сценарії розвитку.

За таких умов, доцільно виокремлювати дві складові: підсистему впливу та реагування, а також підсистему регулювання та контролю в системі фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств. При цьому, підсистема впливу та реагування визначає процес впливу власне будівельних підприємств на процес управління їх фінансовими ризиками.

Рис. 3.9 Механізм трансформації системи впливу, регулювання та контролю фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств
Джерело: розроблено автором

Підсистема регулювання та контролю передбачає обов'язкову залученість органів державної влади та місцевого самоврядування, а також іноземних та вітчизняних партнерів до процесу управління фінансовими ризиками. Слід наголосити, що процес управління фінансовими ризиками будівельних підприємств в сучасних умовах невизначеності, передбачає синхронність та взаємодію даних підсистем, що підвищує ефективність застосування системи в цілому.

Важливою складовою механізму трансформації системи фінансового ризик-менеджменту є етапи сценарного моделювання фінансових ризиків, який передбачає декілька складових, рисунок 3.10. Особлива увага в процесі сценарного моделювання повинна бути приділена ідентифікації можливих ризиків в умовах невизначеності. Система фінансового ризик-менеджменту будівельного підприємства повинна бути готова до управління декількома групами фінансових ризиків, а саме:

- управління існуючими вже відомими раніше фінансовими ризиками;
- управління існуючими, проте раніше невідомими для будівельного підприємства фінансовими ризиками;
- управління новітніми ризиками, виникнення яких спричинено умовами невизначеності.

Найбільшу складність для системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств становлять саме новітні групи ризиків, оскільки управління ними вимагає розробки новітнього, або адаптації вже існуючого інструментарію. Тут слід відмітити, що поєднання в умовах нашої країни аспектів глобалізації, цифровізації та військового стану вимагає розробку особливого інструментарію управління фінансовими ризиками. Сучасні умови невизначеності та нестабільності оточуючого середовищ будівельних підприємств формують передумови розробки новітнього інструментарію управління можливими фінансовими ризиками, генеруючі новітні інноваційні рішення.

Рис. 3.10 Етапи сценарного моделювання фінансових ризиків будівельних підприємств в умовах невизначеності

Джерело: систематизовано автором на основі [54, 104, 113, 130]

Необхідний інструментарій, як правило носить унікальний характер, а отже використання досвіду країн-партнерів може не давати необхідного результату в частині їх нівелювання. Водночас, швидкість трансформації оточуючого середовища будівельних підприємств в сучасних умовах невизначеності, вимагають швидкої реакції системи фінансового ризик-менеджменту, саме тому можливість передбачення та дієвого прогнозування забезпечують час для реакції, прийняття дієвого рішення, а також проведення оцінки їх впливу на майбутню траєкторію розвитку будівельного підприємства.

Синергія поєднання двох складових системи фінансового ризик-менеджменту формує базис для переходу до прогнозного моделювання, як дієвого інструментарію сучасного ризик-менеджменту спрямованого на моделювання прогнозів вагомих показників їх фінансового стану, що дозволяє враховувати динамічні ризики.

Відповіддю на ефективне управління динамічними ризиками оточуючого середовища будівельних підприємств, необхідністю прийняття швидких рішень є впровадження систем штучного інтелекту. Звичайно, системи штучного інтелекту наразі не можуть дати остаточну відповідь в частині управління фінансовими ризиками, проте їх здатність акумулювати, опрацьовувати значні обсяги інформації за короткі проміжки часу, дозволяє менеджменту підприємства враховувати більшу кількість факторів прямої та опосередкованої дії.

Наразі розвиток систем штучного інтелекту має бути спрямований не лише на виявлення та прогнозування можливих фінансових ризиків, розробки системи заходів протидії, але також і обґрунтуванням логіки прийняття певних рішень, забезпеченням стабільності функціонування системи фінансового ризик-менеджменту будівельного підприємства, що в свою чергу формувати передумови для стабільного функціонування фінансової системи держави, рисунок 3.11.

Рис. 3.11. Розмежування впливу традиційних та сучасних методів виявлення та нівелювання фінансових ризиків будівельних підприємств

Джерело: розроблено автором на основі [138, 116, 152]

Слід наголосити на тому, що сучасні методи управління фінансовими ризиками будівельних підприємств не виключають вже наявні, або традиційні. Найбільша ефективність системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств, на нашу думку, досягається саме за рахунок поєднання всіх наявних методів, що посилює синергетичний ефект від їх застосування. Звичайно, диференційоване застосування методів фінансового ризик-менеджменту вимагає залучення додаткового ресурсного забезпечення, проте з урахуванням індивідуальних особливостей (напрямку діяльності, величини підприємства, територіального розміщення, орієнтації та складності виробництва, тощо) питання застосування тих чи інших методів управління

фінансовими ризиками може бути індивідуалізоване. Водночас, застосування системи штучного інтелекту в процесі управління фінансовими ризиками будівельних підприємств суттєво спрощує роботу з управління фінансовими ризиками.

Важливою складовою застосування системи штучного інтелекту в процесі управління фінансовими ризиками будівельних підприємств є системне накопичення та систематизація даних. В цьому контексті, заслуговує значної уваги впровадження технології блокчейну, що дозволяє забезпечити прозорість наявних транзакцій та статичність існуючих даних.

Інтеграція технології блокчейну в систему фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств посилює безпеку даних, а також фінансових операцій, дозволяє знижувати операційні ризики, забезпечує прозорість інформації для всіх контрагентів, рисунок 3.12.

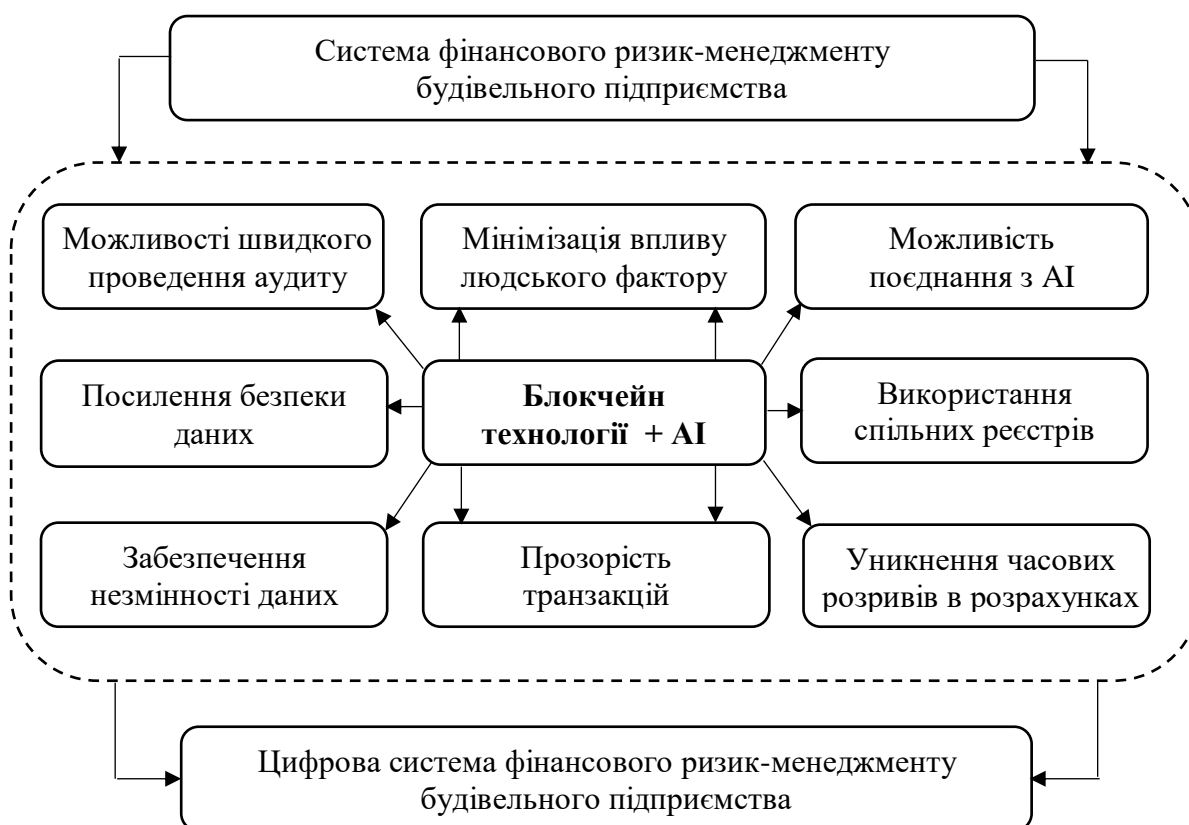

Рис. 3.12. Процес побудови цифрової системи фінансового ризик-менеджменту будівельного підприємства

Джерело: розроблено автором на основі [1, 75, 76, 185]

Впровадження системи штучного інтелекту (AI) в поєднанні з технологіями блокчейну наразі формують необхідний базис для посилення та забезпечення стабільності функціонування системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств. Окрім того, на сьогодні можна стверджувати, що саме таке поєднання дозволяє забезпечити перехід системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в площину цифрових технологій, побудови саме цифрової системи управління фінансовими ризиками, рис. 3.13.

Рис. 3.13. Структурно-логічна схема побудови модулів взаємодії цифрової системи фінансового ризик менеджменту будівельних підприємств
Джерело: розроблено автором на основі [56, 58, 106, 121, 129]

За результатами імовірнісного моделювання виникнення певних фінансових ризиків менеджмент будівельних підприємств може розробляти допустимі сценарії їх впливу на фінансовий стан підприємства. За даних умов, управління фінансовими ризиками відбувається за допомогою поєднання різноманітних фінансових інструментів – фінансового інжинірингу. Не зважаючи на досить поширене застосування даної фінансової категорії, на сьогоднішній день її трактування не закріплене в нормативно-правовому полі, а отже з метою дослідження її змісту доцільно звернутись до її трактування науковцями.

Так, І.О. Бланк під фінансовим інженерією пропонує розглядати «процес цілеспрямованої розробки нових фінансових інструментів або нових схем здійснення фінансових операцій» [30].

Звертає на себе увагу підхід запропонований О.В. Глущенко, в якому фінансовий інжиніринг пропонують розуміти як «сукупність інноваційних прийомів, методів та технологій штучного створення фінансових інструментів, послуг та продуктів з визначеними раніше якостями» [68].

Дж. Маршалл та В. Бансал вивчаючи дану категорію пропонують її розглядати як «розробку та застосування фінансової технології для виконання фінансових завдань та створення вартості через розпізнавання сприятливих фінансових можливостей» [211].

Враховуючи наявні фундаментальні напрацювання науковців та практиків, а також з урахуванням важливості застосування фінансового інжинірингу в процесі управління фінансовими ризиками будівельних підприємств вважаємо за доцільне запропонувати власне трактування даної категорії. Так, на нашу думку, фінансовий інжиніринг будівельних підприємств це процес пошуку, розробки та застосування новітніх фінансових інструментів, трансформації існуючих з метою ефективного управління фінансовими ризиками, підвищення загальної результативності функціонування будівельних підприємств, забезпечення зростання фінансового потенціалу майбутнього розвитку. Предметом фінансового інжинірингу системи ризик-менеджменту будівельних

підприємств є впровадження фінансових інновацій, спрямованих на використання в практичній площині їх функціонування новітніх методів, інструментів та технологій управління фінансовими ризиками.

Враховуючи комплексний вплив фінансового інжинірингу будівельних підприємств на їх фінансовий стан, вважаємо за доцільне створення на рівні профільних суб'єктів господарювання центрів розвитку фінансового інжинірингу будівельних підприємств. Створення даних центрів передусім матиме за мету пошук, розробку та адаптаційне впровадження новітніх методів управління фінансовими ризиками, що в свою чергу дозволить оптимізувати процеси фінансового забезпечення, збалансувати структуру капіталу підприємства, забезпечити загальне зростання фінансового потенціалу будівельного підприємства. Варто зазначити, що центри розвитку фінансового інжинірингу можуть бути створені, як окремі структурні підрозділи, так і в складі вже наявних фінансових служб, які функціонують на підприємстві з розширенням їх повноважень та функціональних обов'язків. Створення центрів розвитку фінансового інжинірингу саме в структурі будівельних підприємств дозволить розробити найбільш унікальних фінансових інструментів, які дозволять врахувати специфіку функціонування конкретних будівельних підприємств. Окрім того, практична робота центрів дозволить віднайти найбільш оптимальні шляхи досягнення бізнес-цілей, забезпечити перерозподіл ресурсного забезпечення.

Створення центрів розвитку фінансового інжинірингу на будівельних підприємствах забезпечить подальшу трансформації системи їх фінансового ризик-менеджменту, що в разі належного застосування, забезпечить не лише підвищення ефективності управління фінансовими ризиками, але також покращить фінансовий стан, забезпечить можливість дотримання стратегічних цілей довгострокового розвитку, рисунок 3.14.

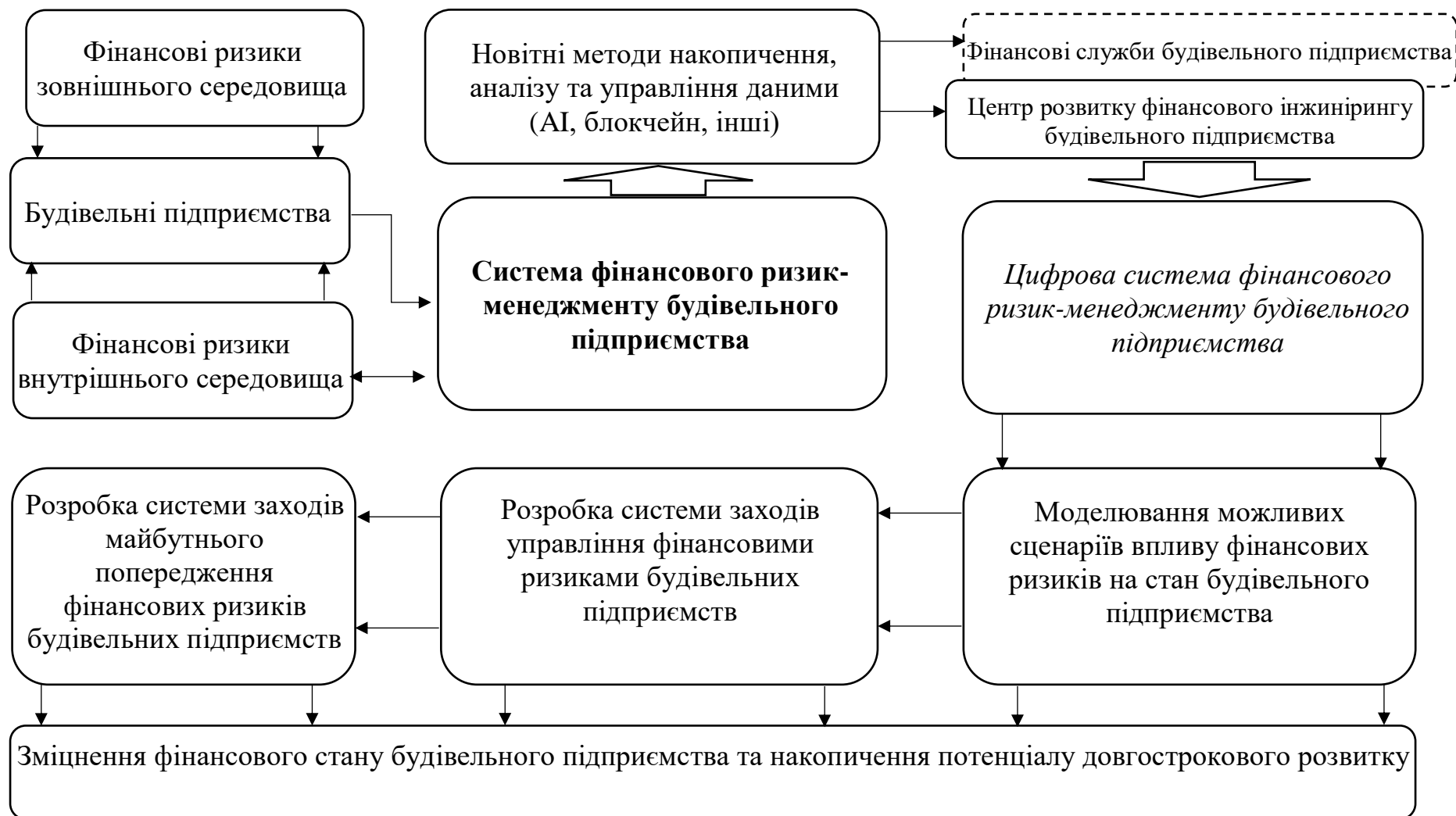

Рис. 3.14. Механізм трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств

Джерело: розроблено автором на основі [23, 70, 106]

Трансформація системи фінансового ризик-менеджменту дає можливість формувати можливості протидії фінансовим ризикам та покращувати фінансовий стан будівельних підприємств. Проте, остаточне рішення в частині прийняття остаточного фінансового рішення залишається за менеджментом будівельного підприємства. Саме тому, значної ваги набуває спроможність менеджменту підприємства на основі узагальненої інформації, проведеного імовірнісного моделювання, встановлений причинно-наслідкових зв'язків забезпечити прийняття найбільш оптимального рішення. За цих умов, саме спроможність та професійність команди фахівців з фінансового менеджменту будівельного підприємства, рівень їх залученості у цифрові процеси та технології сприятиме належному функціонуванню системи фінансового ризик-менеджменту та досягненню сукупного синергетичного ефекту.

Значні трансформації середовища та загрози існування в яких наразі перебувають будівельні підприємства, вимагають відповідних заходів, дія яких має бути спрямована на забезпечення можливості їх довгострокового та результативного функціонування. Водночас, в разі неможливості забезпечити результативність функціонування будівельних підприємств, дія системи фінансового ризик-менеджменту має бути спрямована на зменшення рівня потенційних збитків, а також формування умов відновлення наступних циклів виробничих процесів. За цих умов, будівельні підприємства матимуть можливість зберегти необхідний потенціал для збереження персоналу, швидкого відновлення виробничих процесів. Ці та інші питання формують необхідність більш глибокого дослідження пріоритетних напрямів покращення фінансового стану будівельних підприємств на основі удосконалення системи фінансового ризик-менеджменту.

3.3 Напрямки покращення фінансового стану будівельних підприємств на основі удосконалення системи фінансового ризик-менеджменту

Складні, системні виклики з якими зіткнулись вітчизняні суб'єкти господарювання в умовах нестабільності, сформували необхідність пошуку комплексних підходів до управління їх фінансовим станом спрямовані на забезпечення операційної та стратегічної фінансової стабільності. Наявні умови невизначеності поглибили необхідність дотримання багатьох складових векторів управління фінансовим станом всіх суб'єктів господарювання, в тому числі і будівельних підприємств. За цих умов суб'єкти господарювання будівельної сфери зазнали необхідності посилення потенціалу власного фінансового стану з метою нівелювання та протидії можливим фінансовим ризикам. За цих умов пріоритетними векторами управління фінансовим станом залишаються такі, як:

- визначення та дотримання оптимальної структури капіталу;
- забезпечення максимальної ефективності використання наявних активів, спрямування зусиль на зменшення або відмову від надлишкових або непродуктивних активів;
- підвищення платоспроможності та ліквідності будівельних підприємства за рахунок формування оптимальної структури зобов'язань та нарощення частки грошових активів;
- забезпечення ефективного управління грошовими потоками будівельних підприємств;
- виявлення прихованих резервів функціонування будівельних підприємств, використання їх потенціалу для забезпечення результативного функціонування в майбутньому;
- посилення конкурентоспроможності та загальної фінансової стійкості будівельних підприємств.

Умови нестабільності, сформовані військовим станом в країні формують необхідність поряд з звичними напрямками покращення фінансового стану

будівельних підприємств, застосовувати адаптивні, спрямовані на врахування невизначеності оточуючого середовища. Серед адаптивних напрямів покращення фінансового стану будівельних підприємств варто визначити наступні:

- створення державних програм підтримки фінансового стану будівельних підприємств за рахунок надання додаткових джерел фінансового забезпечення, технічної державної підтримки будівельних підприємств;

- створення програм гарантованого державного фінансування товарів, робіт та послуг будівельних підприємств;

- впровадження в діяльність будівельних підприємств програм страхування життя та здоров'я працівників, страхування майна на випадок впливу нестабільного середовища в умовах військового стану;

- диверсифікація територіального розміщення виробничих потужностей підприємства з метою уникнення можливих ризиків їх втрати, або призупинення виробничих процесів;

- забезпечення кадрового резерву будівельних підприємств за рахунок державного стимулювання підготовки та перепідготовки відповідних фахівців за відповідними освітніми рівнями.

Звичайно, перелік адаптивних заходів покращення фінансового стану та протидії можливим фінансовим ризикам функціонування будівельних підприємств, сформованих в умовах нестабільності навколишнього середовища не є вичерпним, що обумовлено динамічною зміною внутрішніх та зовнішніх факторів. Більшість серед запропонованих заходів мають системний характер, що забезпечує синергетичний вплив на групу фінансових ризиків функціонування будівельних підприємств, таблиця 3.3. Серед більшості з наведених заходів, ключова роль відводиться саме впливу держави на забезпечення результативного функціонування будівельних підприємств, посилення їх фінансового стану. При цьому держава може здійснювати як пряму підтримку будівельних підприємств шляхом надання відповідного фінансування, так і непряму за рахунок пільгових умов діяльності.

Таблиця 3.3

Розподіл адаптивних заходів покращення фінансового стану будівельних підприємств в залежності від виду фінансового ризику

Адаптивні заходи покращення фінансового стану будівельних підприємств	Управління видом фінансового ризику
Створення державних програм підтримки фінансового стану будівельних підприємств за рахунок залучення додаткових джерел фінансового забезпечення, технічної державної підтримки будівельних підприємств;	Кредитний ризик Валютний ризик Процентний ризик Інвестиційний ризик Ризик ліквідності
Створення програм гарантованого державного фінансування товарів, робіт та послуг будівельних підприємств;	Операційний ризик Військові ризики Ризик упущеної фінансової вигоди Ринковий ризик
Впровадження в діяльність будівельних підприємств програм страхування життя та здоров'я працівників, страхування майна на випадок впливу нестабільного середовища в умовах військового стану;	Операційний ризик Військові ризики
Диверсифікація територіального розміщення виробничих потужностей підприємства з метою уникнення можливих ризиків їх втрати, або призупинення виробничих процесів;	Кредитний ризик Процентний ризик Інвестиційний ризик Ризик упущеної фінансової вигоди Ринковий ризик
Забезпечення кадрового резерву будівельних підприємств за рахунок державного стимулювання підготовки та перепідготовки відповідних фахівців за відповідними освітніми рівнями.	Операційний ризик Військові ризики Ризик упущеної фінансової вигоди
Удосконалення цифрового середовища будівельних підприємств та розвиток функціоналу порталу Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва	Ризик ліквідності Операційний ризик Військові ризики Ринковий ризик Ринковий ризик

Джерело: розроблено автором

Надскладні умови, пов'язані з умовами нестабільності в яких опинились будівельні підприємства, вимагають активної державної підтримки з метою забезпечення їх належного функціонування. Технологічна складність виробничих циклів більшості будівельних підприємств, їх достатньо висока тривалість, існування значної потреби у оборотних активах, а отже необхідність формування відповідної політики фінансового забезпечення визначають специфічні умови побудови їх фінансових відносин, рівень результативності яких визначає фінансовий стан та спроможність розширеного відтворення будівельних підприємств. Проте, хочемо наголосити, що фінансові ризики визначають фінансовий стан будівельного підприємства практично аналогічно до того, як фінансовий стан будівельного підприємства визначає можливість управління його фінансовими ризиками, рис. 3.15.

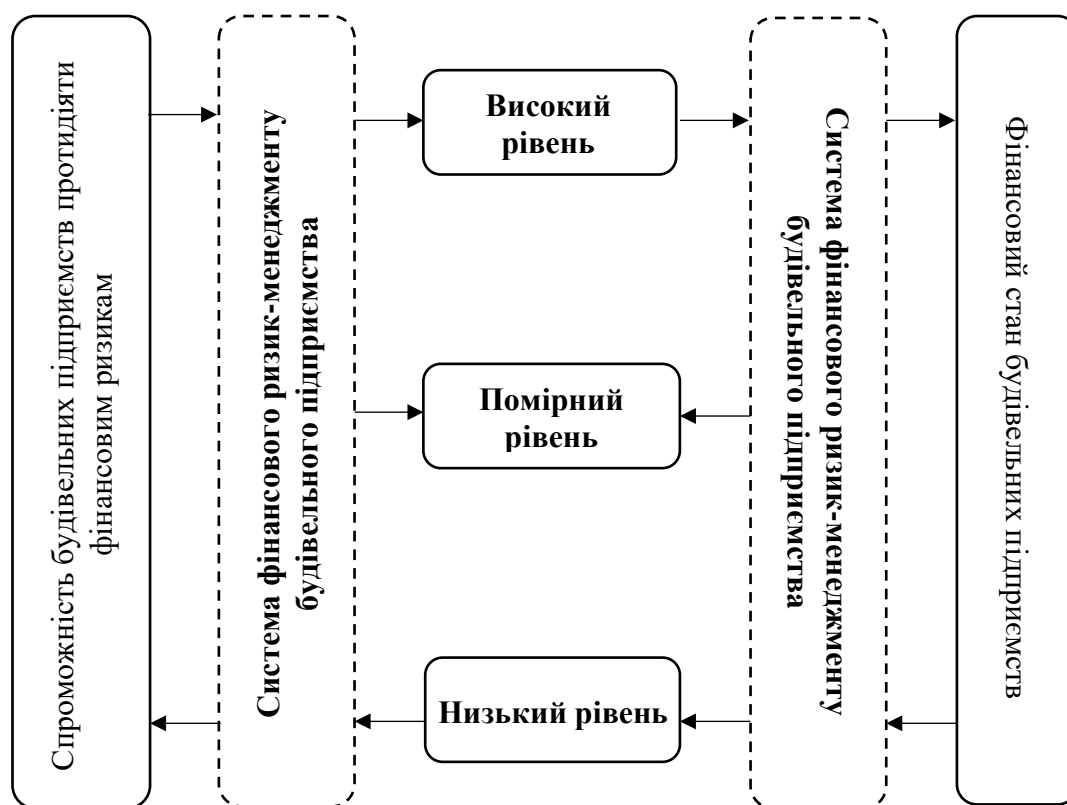

Рис. 3.15. Графічна інтерпретація взаємозалежності спроможності будівельних підприємств протидіяти фінансовим ризикам та його фінансового стану

Джерело: розроблено автором

Так, рівень фінансового ризику будівельних підприємств окрім загальних тенденцій, визначається індивідуальними факторами, серед яких: наближеність місця розташування будівельного підприємства, його виробничих потужностей до зони бойових дій; потреба у товарах, роботах та послугах будівельних підприємств за територіальною ознакою; наявність платоспроможного попиту на продукцію будівельних підприємств, інші. Необхідність подолання протиріччя, обумовленого існуванням значної потреби у функціонуванні будівельних підприємств у регіонах наближених до зони бойових дій з однієї сторони, а також високий рівень військового ризику, обмежений рівень платоспроможного попиту серед населення з іншої, визначають високу роль держави у забезпеченні їх належного функціонування. З цих позицій, вважаємо коректним розмежування рівня державної підтримки будівельних підприємств в залежності від фактичного територіального розміщення їх виробничих потужностей, а також об'єктів будівництва. Врахування фактору територіального розміщення в процесі надання державної підтримки, дозволить прискорити темпи відновлення інфраструктури та житлового сектору країни, стимулюватиме більшу активність вітчизняних та іноземних будівельних підприємств до залученості у процеси відновлення.

Слід наголосити, що спроможність результативного функціонування будівельних підприємств на початковому етапі визначається його фактичним фінансовим станом, наявним фінансовим потенціалом, а отже спроможністю забезпечувати процеси розширеного відтворення, визначати рівень фінансових ризиків в майбутньому. Водночас, невизначеність зовнішнього середовища призводить до того, що більшість будівельних підприємств мають обмежену спроможність самотійно долати вплив фінансових ризиків. Це обумовлює необхідність існування можливості залучення ними інструментарію державної підтримки, з урахуванням важливості їх функціонування для забезпечення поточного та майбутнього розвитку національної економіки, рис. 3.16.

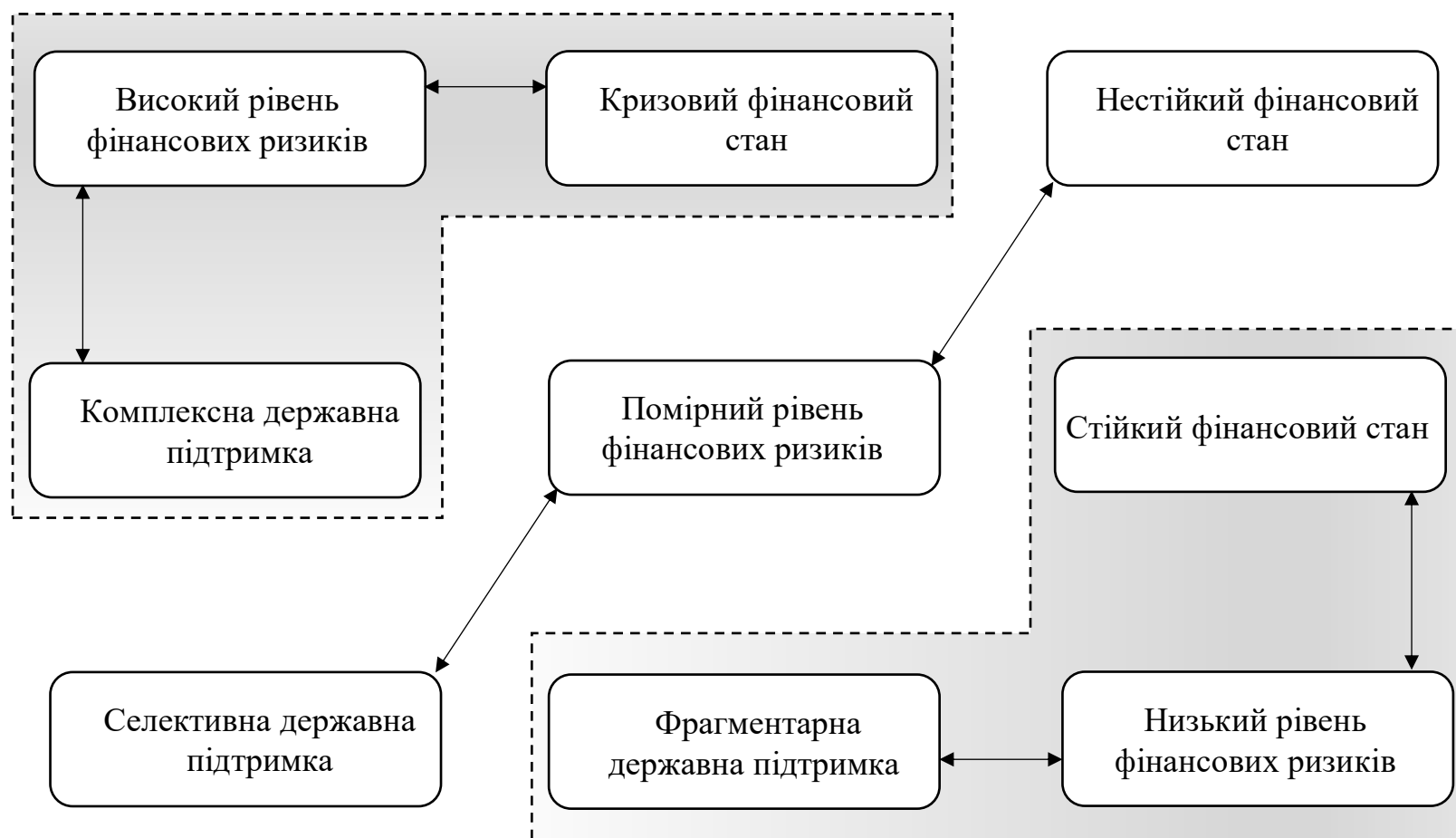

Рис. 3.16. Матриця взаємозалежності рівня державної підтримки функціонування будівельних підприємств з урахуванням фактичного рівня фінансових ризиків

Джерело: розроблено автором

Необхідність забезпечення державної підтримки будівельних підприємств в процесі протидії впливу фінансових ризиків, спрямована на підтримку їх фінансового потенціалу, збереження їх фінансової спроможності для подальшого функціонування. Роль держави в даному процесі полягає у формуванні такої можливості для будівельних підприємств, доведення до них інформації в частині застосування відповідного інструментарію державної підтримки. Водночас, відповідні механізми державної підтримки мають бути максимально спрощеними для їх застосування та адміністрування.

Окрім того, слід наголосити на важливості забезпечення уникнення корупційної складової під час прийняття рішення про надання, а також розподіл відповідних обсягів фінансових ресурсів для будівельних підприємств. З метою забезпечення прозорості та уникнення корупційної складової в процесі набуття державної підтримки будівельними підприємствами, даний процес повинен бути публічним та доступним для всіх зацікавлених осіб. З цих позицій, інструментарій та механізм державної підтримки будівельних підприємств було б доречним зробити модулем Порталу єдиної державної електронної системи у сфері державного будівництва. Використання даної системи під час надання державної підтримки будівельним підприємствам дозволить поєднати інформаційну доступність та прозорість процедури надання та адміністрування. Окрім того, можливість отримання державної підтримки будівельними підприємствами має супроводжуватись відповідними чинниками та критеріями, яким має відповідати певний суб'єкт господарювання. Звичайно, обмеженість державних фінансових ресурсів в сучасних умовах нестабільності, вимагатиме забезпечення максимальної ефективності розміщення бюджетних коштів, що повинно супроводжуватись відповідними критеріями, вагоме місце серед яких матиме рівень фінансових ризиків.

В цьому контексті, важливого значення набуває відповідна методика оцінки рівня фінансового ризику функціонування будівельних підприємств, результативність застосування якої визначатиме відповідний порядок дій. В сучасній науковій літературі в цьому контексті найбільша увага приділяється

інтегральній оцінці ризику в галузі, а також співставлення її з індивідуальними показниками підприємства.

Дані методики, як правило враховують фактори зовнішнього середовища (макроекономічні, регуляторні, ринкові, політичні, форс-мажорні ризики) так і внутрішні специфічні ризики галузі (конкурентне середовище, фазу операційного циклу, технологічні ризики, ланцюги постачання). Значна увага в даній методиці приділяється також оцінці індивідуальних показників функціонування суб'єктів господарювання (рівень ліквідності, рентабельності, значення коефіцієнту фінансової автономії та інші.), що дозволяє врахувати специфіку функціонування кожного окремого підприємства. Інтегрована оцінка дозволяє враховувати також і можливість залучення іноземних моделей (кредитних рейтингів, β – коефіцієнта) звіти аналітичних агентств.

З метою забезпечення максимальної ефективності протидії можливим фінансовим ризикам в умовах невизначеності, доцільним є врахування умов поточного фінансового стану будівельного підприємства, а також наявного рівня фінансового ризику. За цих умов, будівельні підприємства матимуть можливість більш чітко визначитись з можливими методами управління фінансовими ризиками з урахуванням їх реальних фінансових можливостей, рис. 3.17.

Поєднання поточного фінансового стану будівельних підприємств та рівня наявного фінансового ризику дозволило здійснити ранжування зон застосування методів найбільш ефективного управління фінансовими ризиками, серед яких: протидія фінансовим ризикам, передача (страхування) фінансових ризиків, уникнення (протидія) фінансовим ризикам, прийняття (поглинання) фінансових ризиків. Звичайно, сценарне моделювання зон управління фінансовими ризиками в залежності від наявного рівня фінансового ризику та фінансового стану будівельних підприємств носить рекомендаційний характер, а отже в процесі прийняття рішення щодо визначення відповідного методу управління фінансовими ризиками менеджмент підприємства має врахувати індивідуальні особливості функціонування.

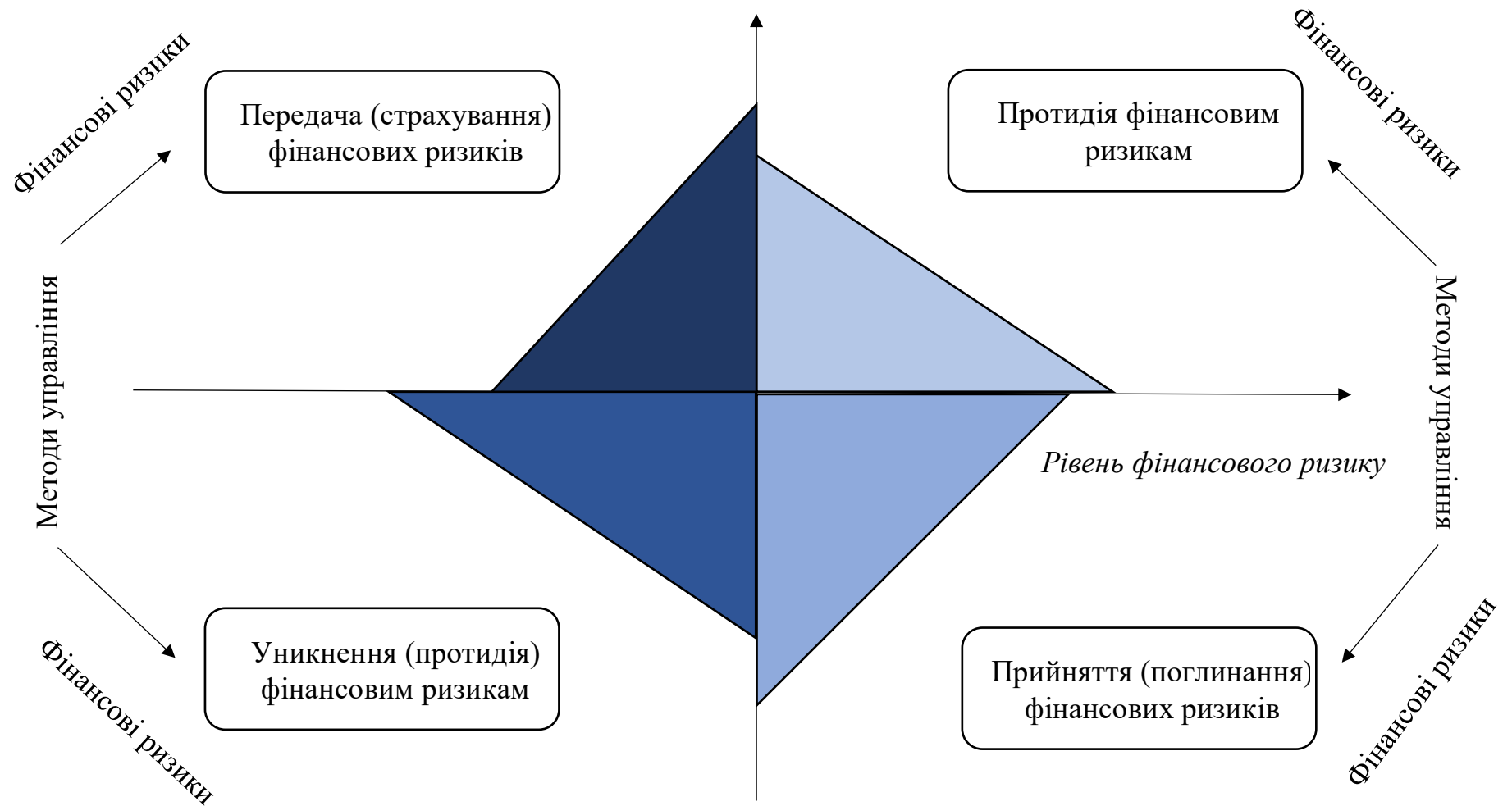

Рис. 3.17. Сценарне моделювання зон управління фінансовими ризиками в залежності від наявного рівня фінансового ризику та фінансового стану будівельних підприємств

Джерело: розроблено автором

Саме такий підхід, дасть можливість чітко визначити метод, або групу методів, які будуть найбільш доречними на будівельному підприємстві в частині управління фінансовими ризиками в конкретних умовах.

Значна потреба у фінансових ресурсах національної економіки в умовах повномасштабної військової агресії проти нашої країни, обумовлена необхідністю збереження державного суверенітету, забезпеченням належного функціонування реального сектору, підтримки належного рівня життєзабезпечення суспільства. Значне переважання потреби у фінансових ресурсах, поряд з наявними фінансовими можливостями держави, унеможливають комплексну державну підтримку будівельних підприємств. Саме тому, на сьогоднішній день державну підтримку будівельних підприємств можна визначити як фрагментарну, ознаками якої є несистемність, спрямованість на компенсацію певних видів викликів, які як правило не об'єднують стратегічною метою її здійснення. Надання фрагментарної підтримки є відповіддю на можливі кризові явища, а тому вона спрямована на усунення наслідків, а не на їх упередження. Саме тому, даний вид підтримки переважно спрямований на забезпечення можливості поточного функціонування, а не на створення умов стратегічного розвитку будівельних підприємств у довгостроковому періоді. Надзвичайно складні умови функціонування будівельних підприємств, поряд із обмеженою підтримкою держави, вимагають розробки відповідної фінансової політики управління фінансовими ризиками, спрямованої на підтримку належного рівня виробничої активності, забезпечення результативності власної фінансово-господарської діяльності, таблиця 3.4.

Відповідний тип фінансової політики будівельного підприємства ґрунтується на наявному в нього потенціалі фінансового стану, а також стратегічній меті його функціонування. Існуючі умови нестабільності переважно здійснюють деструктивний вплив на прагнення підприємств реалізовувати проєкти з високим рівнем фінансових ризиків.

Таблиця 3.4

Типи фінансової політики управління фінансовими ризиками
будівельних підприємств

Тип політики будівельних підприємств	Зміст фінансової політики будівельних підприємств	Джерела фінансового забезпечення управління фінансовими ризиками, прибутковість проєктів
Класична політика	Відмова від ризикованих проєктів, часткове прийняття можливих фінансових ризиків функціонування підприємства, продовження виробничої діяльності підприємства виключно в разі позитивного результату фінансово-господарської діяльності, відсутність активної протидії фінансовим ризикам з боку підприємства	Орієнтація на власні фінансові ресурси підприємства, відмова від розширення джерел фінансового забезпечення з метою протидії можливим фінансовим ризикам та забезпечення виробничої діяльності будівельних підприємств, орієнтація на проєкти з фіксованим прибутком
Зважена політика	Часткове прийняття ризикованих проєктів, здійснення виробничої діяльності навіть за умови середньої ризикованості та відсутності чіткого фінансового результату їх реалізації, запровадження окремих заходів спрямованих на протидію фінансовим ризикам функціонування будівельних підприємств, передача частини ризиків іншим учасникам	Використання власних та частини позикових фінансових ресурсів з метою посилення протидії можливим фінансовим ризикам та забезпечення виробничої діяльності будівельних підприємств, участь у проєктах з низьким, середнім або підвищеним рівнем прибутковості
Стимулююча політика	Максимальне прийняття допустимих груп фінансових ризиків, окрім фінансових ризиків, виникнення яких загрожують загальному функціонуванню будівельного підприємства. Активне використання системи заходів протидії фінансовим ризикам функціонування будівельних підприємств, залучення інших учасників фінансових відносин з метою дисипації фінансових ризиків.	Використання власних, позикових та залучених фінансових ресурсів з метою протидії можливим фінансовим ризикам та забезпечення належної ефективності виробничої діяльності, активна залученість до всіх видів проєктів з низьким, середнім, підвищеним, або високим рівнем прибутковості

Джерело: складено автором

Через це більшість серед діючих будівельних підприємств схильються до використання в поточній роботі класичної або зваженої політики, застосування якої передбачає повну або часткову відмову у ризикованих проєктах.

Існування даного підходу суттєво обмежує виробничу діяльність суб'єктів господарювання будівельної сфери, спричиняє скорочення обсягів виробництва, уповільнює темпи відновлення інфраструктури та скорочує потенціал національної економіки. Окрім того, зазначені типи фінансової політики будівельних підприємств не виступають атрактором інноваційного розвитку будівельної сфери, оскільки через обмеженість фінансових ресурсів, а також відмови від можливих фінансових ризиків спричиняють стримування їх інноваційного розвитку.

Водночас, фінансова політика управління фінансовими ризиками будівельних підприємств виступає частиною складової його фінансової стратегії, в рамках якої мають бути визначені індивідуальні вектори стратегічного управління їх фінансовими ризиками, таблиця 3.5.

З урахуванням наявних викликів оточуючого середовища одним з ключових векторів управління фінансовими ризиками є формування операційних планів управління фінансовими ризиками. Складання операційних планів дозволяє здійснювати виявлення та попереднє прогнозування можливих наслідків впливу певних видів фінансових ризиків. В рамках операційного планування будівельні підприємства мають можливість розробити перелік операційних заходів, спрямованих на уможливлення досягнення поставлених цілей.

Поряд з тим, напрацювання конкретних етапів управління фінансовими ризиками будівельних підприємств відбувається в межах дорожньої карти.

Необхідність складання дорожньої карти, в процесі управління фінансовими ризиками будівельних підприємств дозволяє здійснити виокремлення конкретних етапів управління фінансовими ризиками, врахувати індивідуальні особливості функціонування кожного конкретного суб'єкта господарювання. Окрім того, розроблені в межах дорожньої карти заходи мають враховувати наявні ресурсні можливості.

Таблиця 3.5

Вектори стратегії управління фінансовими ризиками будівельних підприємств

Вектори	Змістове наповнення	Шляхи досягнення
Розробка стратегії	Визначення основних складових та ключових напрямів управління фінансовими ризиками	Стратегія управління фінансовими ризиками будівельних підприємств
Формування операційних планів	Деталізація операційних заходів в межах загальної стратегії	Операційний план дій для досягнення поставлених цілей
Напрацювання дорожньої карти	Виокремлення чітких етапів управління фінансовими ризиками на підприємствах	Деталізація ресурсного забезпечення для кожного етапу дорожньої карти
Прийняття інституціональної матриці відповідальності	Функціональне закріплення розподілу повноважень в процесі управління фінансовими ризиками	Встановлення відповідальних осіб на кожному етапі управління фінансовими ризиками
Формування мапи стратегічних дій	Визначення проміжних етапів досягнення стратегічних цілей управління фінансовими ризиками	Впровадження ключових індикаторів дотримання стратегічних цілей
Узагальнення ресурсно - наслідкової матриці	Побудова матриці зв'язку між наявними ресурсами та поточної ефективності управління фінансовими ризиками	Оцінка ресурсних можливостей управління ризиком та вибору методу раціонального для застосування
Розробка операційних графіків управління фінансовими ризиками	Деталізація календарної мапи управління фінансовими ризиками	Побудова графіку та ранжування можливих типів ризиків за часовими межами їх виникнення
Узагальнення плану фінансового забезпечення управління фінансовими ризиками	Формування прогнозів витрат і джерел фінансування управління окремими ризиками	Оцінка фінансових можливостей та складання фінансового плану
Проектування моделі управління фінансовими ризиками будівельного підприємства	Оцінка адаптивності моделі управління фінансовими ризиками	Оцінка ефективності та варіативності моделі управління фінансовими ризиками

Джерело: систематизовано автором на основі [72, 81, 109]

Закріплення етапів управління фінансовими ризиками має супроводжуватись прийняттям інституціональної матриці відповідальності, що дозволяє здійснити функціональне закріплення розподілу повноважень в процесі управління фінансовими ризиками. За рахунок чіткого встановлення повноважень реалізується можливість швидкого прийняття необхідних рішень, спрямованих на зниження негативних наслідків фінансових ризиків, забезпечується підвищення ефективності контролю.

Важливою складовою розробки стратегії управління фінансовими ризиками будівельного підприємства є процес формування мапи стратегічних дій, складання якої дозволяє визначити проміжні етапи досягнення стратегічних цілей управління фінансовими ризиками. Встановлення для кожної окремої цілі, етапу досягнення стратегічних цілей дає можливість забезпечити контроль виконання, виявляти на ранніх стадіях причини що унеможливають, або ускладнюють можливість своєчасного досягнення встановленого результату.

Поєднання оцінки ефективності досягнення проміжних результатів загальної стратегії управління фінансовими ризиками будівельних підприємств з обсягом залучених для цього ресурсного забезпечення здійснюється в межах ресурсно-наслідкової матриці. Застосування даної матриці обумовлено необхідністю забезпечення максимальної ефективності використання наявних ресурсів, значним їх обмеженням, а також складністю відновлення необхідним обсягів в сучасних умовах нестабільності.

Дотримання вищезгаданих етапів формує передумови для розробки операційних графіків управління фінансовими ризиками шляхом складання деталізованої календарної мапи управління ними, прогнозування часових інтервалів виникнення можливих видів ризиків. Це дає можливість будівельним підприємствам здійснити узагальнення плану фінансового забезпечення управління фінансовими ризиками, сформулювати необхідні обсяги фінансових ресурсів відповідної вартості достатні для фінансування окремих видів ризиків.

З метою визначеності прогностичної результативності розробленої стратегії управління фінансовими ризиками доцільним є побудова моделі управління

фінансовими ризиками будівельного підприємства. Забезпечення адаптивності та варіативності даної моделі дозволить будівельному підприємству здійснювати ефективне управління наявними та можливими фінансовими ризиками, що в свою чергу забезпечить належну результативність його функціонування, гарантуватиме безперебійність та належну якість виробничих процесів, рис. 3.18.

Запропонована адаптивна модель управління фінансовими ризиками будівельних підприємств в умовах нестабільності спрямована як на побудову загального підходу, так і на врахування індивідуальних особливостей кожного суб'єкта будівельної сфери. Запропонована модель дозволяє менеджменту будівельного підприємства встановлювати індивідуальні прогностичні показники бажаного фінансового стану з урахуванням наявних фінансових ризиків, власного ресурсного забезпечення, наявності відповідної підтримки зі сторони держави. Саме рівень цих бажаних показників фінансового стану будівельного підприємства, а також спроможність їх досягнення в поєднанні з іншими факторами будуть ключовими під час прийняття рішення в частині здійснення виробничої діяльності.

Умови невизначеності посилили відповідальність менеджменту будівельного підприємства в частині прийняття обґрунтованих управлінських рішень, побудованих на достовірній інформаційній базі. Це дозволяє оцінити відповідність траєкторії розвитку будівельного підприємства наявній стратегії, спроможність досягнути запланованих показників фінансово-господарської діяльності, визначити вартість впливу відповідних ризиків на підприємство. В рамках запропонованої адаптивної моделі управління фінансовими ризиками менеджмент будівельного підприємства має цілком реальні спроможності забезпечити усвідомлене планування наявними фінансовими ризиками, побудоване в тісній взаємодії з іншими складовими даного процесу. Це дозволяє посилювати фінансову стійкість будівельних підприємств, забезпечувати захист їх активів від втрат, спричинених волатильністю ринків, інфляційними коливаннями або дефолтами.

Рис. 3.18. Домінантна роль адаптивної моделі системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств у розвитку національної економіки в умовах нестабільності

Джерело: розроблено автором

Поряд з тим, достатній рівень фінансової стійкості будівельних підприємств виступає запорукою їх готовності до можливих непередбачених фінансових ризиків, а також посилює здатність до відновлення внаслідок настання кризових ситуацій в умовах нестабільності. При цьому забезпечити саме такий стан в сучасних умовах дисипативного економічного розвитку в Україні вкрай складно. Це пов'язано з тим, що як вже зазначалося, будівельні підприємства функціонують у відкритому і динамічному зовнішньому середовищі, і якому постійно відбуваються флуктуації, які можуть впливати на різні спектри господарської діяльності цих суб'єктів господарювання. Саме тому важливим є розуміння особливостей трансформації такої діяльності при зміні впливу найбільш вагомих за його силою факторів. Відповідно у роботі пропонуємо провести емпіричний аналіз залежності основних фінансових показників функціонування будівельних підприємств від низки макроекономічних чинників. Такий підхід дозволить краще зрозуміти специфіку впливу різних зовнішніх чинників на фінансовий стан цих суб'єктів.

Відповідно пропонуємо провести аналіз впливу таких показників як індекс інфляції, курс валют, обсяг капітальних інвестицій, індекс цін у будівництві, ставка за кредитами бізнесу, обсяг кредитів у будівництві на наступні параметри роботи будівельних підприємств в Україні: чистий прибуток будівельних підприємств, обсяг активів, обсяг власного капіталу, обсяг дебіторської заборгованості, обсяг кредиторської заборгованості.

Пропонуємо серед всіх економетричних моделей обрати для моделювання модель кубічної однофакторної регресійної моделі, використання якої, як засвідчують попередні дослідження автора, дають найкращі результати у пошуку розрахункових значень залежної змінної.

Для проведення розрахунків скористаємося статистичною інформацією Національного банку України та Державної служби статистики України. У таблиці 3.6 наведено вихідні дані для моделювання.

Таблиця 3.6

Вихідні дані для проведення економетричного моделювання впливу макроекономічних показників на різні параметри, що характеризують фінансовий стан будівельного підприємства

Назва показника	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Рівень інфляції	109,10	104,60	99,80	100,50	124,90	143,30	112,40	113,70	109,80	104,10	105,00	110,00	126,6	105,1	112
Офіційний курс гривні до дол США	7,96	7,99	7,99	7,99	15,77	24,00	27,19	28,07	27,69	23,29	28,26	27,28	36,57	37,98	42,04
Обсяг капітальних інвестицій в будівництво	31,08	32,51	36,98	40,69	36,06	43,46	44,44	52,18	55,99	62,35	41,98	51,83	33,88	49,68	61,25
Індекс цін у будівництві	109,7	111,4	106,8	100,5	112,3	127,1	109,1	113,5	117,4	106,8	105,6	120,4	127,4	115,8	107,9
Ставка за кредитами бізнесу	14,8	15,2	14,9	14,3	17,6	20,4	17,9	15,1	17,2	15,7	10,9	11,8	20,1	17,6	15,2
Обсяг кредитів у будівництво	67,4	72,8	78,6	82,1	95,7	101,3	96,4	90,8	88,2	85,6	79,4	83,7	71,2	74,9	81,5
Чистий прибуток будівельних підприємств	-1,8	-0,7	-1,5	-5,4	-27,9	-25,1	-9,3	-3,5	4,4	16,4	3	12,7	-24,8	8,6	17,9
Обсяг активів будівельних підприємств	247,6	269,4	292,7	310,5	356,2	462,8	541,3	618,7	742,4	861,9	934,6	1.082,5	1.041,7	1.126,8	1.238,4
Обсяг власного капіталу будівельних підприємств	52,4	57,8	61,5	59,2	41,6	29,4	38,7	52,1	74,5	98,8	113,6	146,9	118,3	132,7	154,2
Обсяг дебіторської заборгованості будівельних підприємств	118,4	126,9	139,8	152,6	181,7	236,4	271,3	304,8	356,1	402,7	438,9	497,5	462,3	508,6	557,2
Обсяг кредиторської заборгованості будівельних підприємств	156,7	171,5	189,4	207,1	254,8	338,5	382,9	417,5	468,2	519,6	563,4	628,1	601,7	659,4	714,8

Джерело: складено за даними Національного банку України та Державної служби статистики

Таким чином у процесі пошуку економетричних показників отримаємо матрицю відповідних показників коефіцієнтів кореляції, яка дозволить зробити висновки щодо наявності залежності між різними комбінаціями економічних та фінансових параметрів. Пошук кубічних однофакторних регресійних моделей дозволив визначити їх алгебраїчний вигляд. У таблиці 3.7 наведено матрицю коефіцієнтів кореляції, які були визначені для кожної отриманої розрахункової моделі.

Таблиця 3.7

Матриця коефіцієнтів кореляції будівельних підприємств

Назва показника	Індекс інфляції	Курс валют	Обсяг капітальних інвестицій	Індекс цін у будівництві	Ставка за кредитами бізнесу	Обсяг кредитів у будівництво
Чистий прибуток будівельних підприємств	0,639	0,790	0,725	0,825	0,770	0,804
Обсяг активів будівельних підприємств	0,855	0,958	0,638	0,861	0,830	0,940
Обсяг власного капіталу будівельних підприємств	0,876	0,928	0,764	0,891	0,861	0,694
Обсяг дебіторської заборгованості будівельних підприємств	0,901	0,934	0,914	0,924	0,880	0,837
Обсяг кредиторської заборгованості будівельних підприємств	0,920	0,960	0,930	0,943	0,906	0,874

Джерело: розраховано автором

У таблиці 3.8 наведено визначені під час моделювання економетричні рівняння впливу різних чинників на фінансові показники діяльності будівельних підприємств.

Таблиця 3.8

Результати економетричного моделювання функціонування будівельних підприємств

Назва показника	Індекс інфляції	Курс валют	Обсяг капітальних інвестицій в будівництво
Чистий прибуток будівельних підприємств	$Y=0.0037X_3-0.2438X_2+2.5727X-1,8402$	$Y=-0.0042X_3+0.2147X_2-2.9185X+6.3471$	$Y=-0,00000000000384X_3+0,000000577X_2-0,02712X+395,095$
Обсяг активів будівельних підприємств	$Y=-0.0214X_3+2.4876X_2-71.3842X+842.517$	$Y=-0.0318X_3+2.7645X_2+8.9174X+146.283$	$Y=-0,00000000000357X_3+0,000004912X_2-0,19695X+2849,053$
Обсяг власного капіталу будівельних підприємств	$Y=-0,00482X_3+0,5874X_2-19,361X+214,583$	$Y=-0,00637X_3+0,5841X_2-4,2817X+71,523$	$Y=-0,00000000000621X_3+0,000000901X_2-0,03984X+612,471$
Обсяг дебіторської заборгованості будівельних підприємств	$Y=-0,0137X_3+1,6842X_2-56,931X+864,517$	$Y=-0,02468X_3+1,8690X_2-27,8596X+254,5021$	$Y=-0,0000000000128X_3+0,00000184X_2-0,07153X+1124,38$
Обсяг кредиторської заборгованості будівельних підприємств	$Y=-0,0189X_3+2,3471X_2-81,624X+1297,53$	$Y=-0,02203X_3+1,65661X_2-19,30182X+245,91991$	$Y=-0,0000000000169X_3+0,00000241X_2-0,09462X+1498,37$
Назва показника	Індекс цін у будівництві	Ставка за кредитами бізнесу	Обсяг кредитів у будівництво
Чистий прибуток будівельних підприємств	$Y=-0.00091X_3+0.2924X_2-30.1847X+1008.537$	$Y=0.0417X_3-1.8426X_2+24.5173X-92.3841$	$Y=-0.000148X_3+0.03157X_2-1.8424X+18.7351$
Обсяг активів будівельних підприємств	$Y=-0,00684X_3+2,3841X_2-256,731X+9312,48$	$Y=0,8642X_3-41,527X_2+628,314X-2487,61$	$Y=-0,0217X_3+4,3862X_2-236,517X+4518,24$
Обсяг власного капіталу будівельних підприємств	$Y=-0,00194X_3+0,6815X_2-74,238X+2716,84$	$Y=0,2148X_3-9,8641X_2+142,537X-603,284$	$Y=0,01056X_3-2,87438X_2+255,623X-7351,347$
Обсяг дебіторської заборгованості будівельних підприємств	$Y=-0,00521X_3+1,8427X_2-201,364X+7421,58$	$Y=0,4627X_3-21,583X_2+324,715X-1418,26$	$Y=0,0184X_3-4,7261X_2+401,583X-10924,7$
Обсяг кредиторської заборгованості будівельних підприємств	$Y=-0,00714X_3+2,5168X_2-276,483X+10154,7$	$Y=0,5871X_3-27,614X_2+421,583X-1864,27$	$Y=0,0248X_3-6,3842X_2+548,173X-15182,6$

Джерело: розраховано автором

Отже, з проведеного дослідження можемо зробити наступні висновки:

1) у значній мірі фінансові показники будівельних підприємств залежать від макроекономічних параметрів, що підтверджує тезу про досить високий рівень чутливості будівельної галузі до змін у зовнішньому середовищі (коефіцієнт кореляції у багатьох випадках перевищує 0,80);

2) серед всіх параметрів, вплив яких аналізувався, найбільш важливу роль відіграє показник офіційного курсу гривні до дол. США, що пояснюється досить високим показником коефіцієнта кореляції, який у свою чергу обумовлюється значною залежністю вітчизняних будівельних підприємств від іноземного обладнання, матеріалів, сировини і т.д.;

3) зростання цін у будівництві позитивно впливає на обсяг чистого прибутку будівельних підприємств, хоча підтвердження зростання його реального обсягу вимагає проведення додаткових досліджень;

4) нестабільність значним чином прискорює зростання обсягу кредиторської заборгованості будівельних підприємств, що засвідчує виникнення труднощів з оплатою вимог, використання різних механізмів відтермінування платежів;

5) важливу роль у розвитку будівельних підприємств відіграють банківські установи та наявність доступних для потенційних власників кредитних ресурсів для купівлі нерухомості, активізація видачі комерційними банками іпотечних позик позитивно впливає на основні фінансові показники діяльності будівельних підприємств;

6) залучення інвестицій у будівельну галузь позитивно впливає на показник ділової активності та у підсумку сприяє підвищенню активів, прибутку будівельних підприємств, що підтверджує важливість формування належного рівня інвестиційної привабливості українського ринку нерухомості та загалом сфери будівництва;

7) дані засвідчують негативний вплив індексу інфляції на зростання обсягу дебіторської заборгованості, що пояснюється зменшенням реальних доходів клієнтів та погіршенням платіжної дисципліни;

8) виявлено тенденції до зростання обсягів дебіторської та кредиторської заборгованості будівельних підприємств з одночасним зростання обсягу чистого прибутку цих економічних суб'єктів, що підтверджує наявність латентних фінансових ризиків, управління якими не здійснюється ефективно та ін.

Проведене дослідження дозволило констатувати основні чинники, які найбільше впливають на фінансовий стан будівельних підприємств а, відповідно, і їхню здатність ефективно управляти фінансовими ризиками. Це у свою чергу також вимагає правильного вибору відповідної стратегії такого управління. Обґрунтованість, прозорість та доступність такої стратегії є запорукою підвищення довіри серед потенційних інвесторів та можливих кредиторів. Наявність зрозумілої політики ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності є своєрідною ознакою його надійності, що спростить доступність до надійних та недорогих джерел формування позикового капіталу.

Важливим є те, що запровадження системи фінансового ризик-менеджменту на будівельних підприємствах, посилює їх адаптованість до новітніх вимог спрямованих на дотримання норм фінансового моніторингу та прозорості ведення бізнесу.

Систематична робота з потенційними фінансовими ризиками, в межах відповідної системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств, нажаль не дозволяє повністю виключити імовірність настання ризику, проте дозволяє забезпечити контрольованість процесу управління ними, формує передумови для перетворення фінансових загроз на фінансові можливості.

Висновки до третього розділу

1. Обґрунтовано провідну роль системи фінансового ризик-менеджменту у забезпеченні результативного функціонування будівельних підприємств ключовими орієнтирами якої визначено наступні: збереження безперервності процесів будівництва; пошук можливого інструментарію забезпечення адаптивності до умов військового стану та викликів пов'язаних з кризовими явищами; збереження процесів подальшої інтеграції до міжнародних умов та стандартів в процесі проектування, відновлення та будівництва відповідних об'єктів; сприяння здійснення процесів будівництва з урахуванням передового світового досвіду в частині застосування новітніх технологій, рішень та матеріалів; збереження принципу результативності функціонування та посилення власних конкурентних позицій; збереження кадрового складу та розвиток кадрового резерву; сприяння розвитку соціальної відповідальності; впровадження принципу сталого розвитку; зміцнення фінансового потенціалу, розширення джерел фінансового забезпечення.

2. Доведено, що функціонування будівельних підприємств супроводжується впливом певного виду ризиків: економічні ризики (фаза економічного циклу, рівень інфляції, динаміка процентних ставок та валютних курсів); політично-правові ризики (правове регулювання, політична стабільність); соціально-екологічні (демографічні показники, соціальні показники); операційні (виробничо-технологічні ризики, розвиток логістики, ризики відповідності якості продукції встановленим вимогам); управлінські (побудова стратегії, менеджмент персоналу); інформаційні (збереження та захист даних, вчасне розпізнавання кібер-загроз); фінансові ризики (ліквідності, кредитний, неплатоспроможності).

3. З метою убезпечення від наявних груп ризиків запропоновано застосування алгоритму системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності, застосування якого дає

можливість приймати ефективні управлінські рішення на кожному етапі його практичної реалізації.

4. Здійснено узагальнення ключових перешкод трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності, серед яких виокремлено наступні: фінансові, виробничі, кадрові, логістичні, цифрові.

5. Обґрунтовано доцільність створення Державного страхового фонду фінансових ресурсів, формування реєстру активів будівельних підприємств, що дозволить забезпечити швидке прийняття рішень та гарантування відповідних виплат, недопущення довгострокового призупинення виробничої діяльності, сприятиме швидкому відновленню втрачених виробничих активів будівельних підприємств.

6. Запропонована новітня парадигма системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств, спрямована на пропорційний розподіл можливих фінансових ризиків між учасниками відповідних фінансових відносин, з метою унеможливлення призупинення виробничих циклів на будівельних підприємствах, забезпечення їх результативності та фінансової безпеки.

7. Запропоновано авторське трактування категорії «Механізм трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств» як системний процес еволюційних змін прогнозування, виявлення та управління їх фінансовими ризиками за допомогою наявних та революційних методів, спрямований на перетворення та адаптацію наявної системи ризик-менеджменту підприємства до результативного функціонування в умовах новітніх викликів.

8. Обґрунтовано авторський підхід до побудови механізму трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельного підприємства дія якого має бути спрямована на забезпечення результативності функціонування даної системи шляхом розробки та застосування можливих новітніх методів та інструментів ефективного управління сучасною

множиною фінансових ризиків, забезпечення результативності та фінансової стійкості будівельних підприємств.

9. Запропоновано етапи сценарного моделювання фінансових ризиків будівельних підприємств в умовах невизначеності, серед яких: ідентифікація можливих ризиків; визначення можливих методів управління ризиками; проведення стрес-тестування системи ризик-менеджменту будівельних підприємств; здійснення імітаційного моделювання та побудова дерева-рішень; формування можливих сценаріїв та прогнозування фінансового стану будівельних підприємств; розробка стратегії фінансового ризик-менеджменту.

10. Обґрунтовано авторський підхід до трактування категорії «фінансовий інжиніринг будівельних підприємств» як процес пошуку, розробки та застосування новітніх фінансових інструментів, трансформації існуючих з метою ефективного управління фінансовими ризиками, підвищення загальної результативності функціонування будівельних підприємств, забезпечення зростання фінансового потенціалу майбутнього розвитку. Необхідність її застосування розкрито через призму необхідності впровадження фінансових інновацій, спрямованих на використання в практичній площині їх функціонування новітніх методів, інструментів та технологій управління фінансовими ризиками будівельних підприємств.

11. Запропоновано використання матриці взаємозалежності рівня державної підтримки функціонування будівельних підприємств з урахуванням фактичного рівня фінансових ризиків, дія якої спрямована на підтримку їх фінансового потенціалу, збереження фактичної фінансової спроможності для подальшого функціонування.

12. Виокремлено три типи фінансової політики управління фінансовими ризиками будівельного підприємства: класична, зважена, стимулююча, кожен з яких ґрунтується на наявному в нього потенціалі фінансового стану, а також стратегічній меті його функціонування.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності та детальний аналіз його інституційного та фінансового механізму дали змогу сформулювати такі висновки та пропозиції:

1. Розглянуто концептуальні підходи до розгляду сутності категорії «ризик», що дало можливість виокремити її специфічні риси та на основі використання процесного, концептуального, системного, стратегічного підходів поглибити зміст трактування наукових категорій, а саме: «Фінансовий ризик», «Ризик-менеджмент», «Фінансовий ризик-менеджмент», «Фінансовий ризик-менеджмент будівельних підприємств», «Механізм трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств», «Фінансовий інжиніринг будівельних підприємств», «Механізм трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств», «Фінансовий інжиніринг будівельних підприємств» з метою підвищення рівня наукової обґрунтованості системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності.

2. Проведено аналіз сутності інституційного забезпечення системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств, що реалізовано на основі поглибленого розуміння змісту цього поняття, виокремлення його специфічних рис, систематизації базових функції (інформаційна, аналітична, прогностична, регулююча, контрольна та захисна) та здійснення їх детального аналізу, розкритті ключових принципів розвитку системи фінансового ризик-менеджменту будівельного підприємства (трансформації, обґрунтованості, транспарентності, інноваційності, об'єктивності та саморозвитку) що дозволило поглибити теоретико-методичні положення функціонування та трансформації фінансового ризик-менеджменту в умовах не передбачуваних соціальних та економічних викликів.

3. Запропонована новітня парадигма системи фінансового ризик менеджменту будівельних підприємств, спрямована на пропорційний розподіл можливих фінансових ризиків між учасниками відповідних фінансових відносин, з метою унеможливлення призупинення виробничих циклів на будівельних підприємствах, забезпечення їх результативності та фінансової безпеки.

4. Запропоновано використання системного підходу до розгляду фінансового ризик-менеджменту будівельного підприємства як цілісної сукупності взаємопов'язаних підсистем та компонентів, які можуть бути виокремлені та систематизовані за певною ознакою і у своїй взаємодії функціонують для досягнення конкретної мети. Це дало можливість виокремити специфічні ознаки економічної та фінансової діяльності будівельних підприємств, обґрунтувати основні фінансові ризики, які виникають у їхній діяльності та розкрити їхній зміст. Серед таких ризиків було виокремлено наступні: ризик ліквідності, операційний фінансовий ризик, ризик прибутковості, управлінсько-фінансовий ризик, макроекономічний, кредитний, процентний, депозитний, інвестиційний, валютний, платіжний ризики, регуляторний фінансовий ризик та податковий ризик.

5. В результаті дослідження здійснено узагальнення сучасних тенденцій функціонування будівельних підприємств, які свідчать про складність процесів, в яких вони здійснюють свою фінансово-господарську діяльність в умовах фінансової нестабільності. Встановлено, що серед основних викликів, з якими стикнулися будівельні підприємства в сучасних умовах варто віднести наступні: великий дефіцит на ринку праці; військова агресія та значні руйнування житлового фонду та відповідної інфраструктури; порушення логістичних шляхів; зупинка виробництва будівельних матеріалів; зміна безпекових підходів; значне зростання вартості енергії; зміна регулятивної політики та введення інших обмежень; військові дії та значна міграція населення; великий попит на об'єкти будівництва в більш безпечних регіонах на тлі його повного скорочення попиту на прифронтових територіях.

6. Обґрунтовано, що складна ситуація, яка сформувалася на сьогодні в будівельній галузі, формує комплекс перешкод, які обмежують можливості будівельних підприємств повноцінно виконувати свою роль у забезпеченні ефективного функціонування національної економіки. Враховуючи значні руйнування інфраструктури національної економіки та житлового фонду попит на послуги будівельних компаній залишається на високому рівні, а за оцінками експертів на кінець 2025 року потреба у фінансовому забезпеченні галузі перевищує близько 588 млрд. доларів США.

7. Проведено аналіз актуальних домінант зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування ризик-менеджменту будівельних підприємств, що дало можливість обґрунтувати ключові вектори стратегічного управління фінансовими ризиками будівельних підприємств в умовах нестабільності оточуючого середовища.

8. Проведено аналіз результатів функціонування будівельних підприємств за 2021-2024 роки, що дало можливість оцінити темпи відновлення будівельних робіт як позитивні. Так, на кінець 2024 року загальна сума виробничих потужностей будівельних підприємств України склала 191577 млн грн., або 4560 млн доларів США, що виступає потужним драйвером для розбудови національної економіки.

9. Доведено, що функціонування будівельних підприємств супроводжується впливом певного виду ризиків: економічні ризики; політично-правові ризики; соціально-екологічні; операційні; управлінські; інформаційні; фінансові ризики. З метою убезпечення від наявних груп ризиків запропоновано застосування алгоритму системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності, застосування якого дає можливість приймати ефективні управлінські рішення на кожному етапі його практичної реалізації.

10. Обґрунтовано доцільність створення Державного страхового фонду фінансових ресурсів, формування реєстру активів будівельних підприємств, що дозволить забезпечити швидке прийняття рішень та гарантування відповідних

виплат, недопущення довгострокового призупинення виробничої діяльності, сприятиме швидкому відновленню втрачених виробничих активів будівельних підприємств.

11. Запропоновано етапи сценарного моделювання фінансових ризиків будівельних підприємств в умовах невизначеності, серед яких: ідентифікація можливих ризиків; визначення можливих методів управління ризиками; проведення стрес-тестування системи ризик-менеджменту будівельних підприємств; здійснення імітаційного моделювання та побудова дерева-рішень; формування можливих сценаріїв та прогнозування фінансового стану будівельних підприємств; розробка стратегії фінансового ризик-менеджменту.

12. Розвинуто наукові засади та формалізовано архітектуру механізму трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельного підприємства дія якого має бути спрямована на забезпечення результативності функціонування даної системи шляхом розробки та застосування можливих новітніх методів та інструментів ефективного управління сучасною множиною фінансових ризиків, забезпечення результативності та фінансової стійкості будівельних підприємств.

13. Виокремлено три типи фінансової політики управління фінансовими ризиками будівельних підприємств (класична, зважена, стимулююча), кожна з яких ґрунтується на наявному потенціалі їх фінансового стану, враховує стратегічну мету його функціонування та наявний рівень фінансового забезпечення.

14. Запропоновано використання матриці взаємозалежності рівня державної підтримки функціонування будівельних підприємств з урахуванням фактичного рівня фінансових ризиків, дія якої спрямована на зміцнення їх фінансового потенціалу, збереження фактичної фінансової спроможності для забезпечення подальшого результативного функціонування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абакуменко О. В. Сутність та механізм фінансового інжинірингу. *Актуальні проблеми економіки*. 2007. № 1 (67). С. 125–130.
2. Ажаман І. А., Сливка Д. О. Сучасні підходи до визначення організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку житлового будівництва. *Ефективна економіка*. 2019. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6825>.
3. Алексеєнко Л. М., Артеменко Л. Б., Юркевич О. М. Фінансовий ризик-менеджмент будівельних підприємств у реалізації житлової політики за умов глобальної нестабільності. *Світ фінансів*. 2025. № 4. С. 151–161. DOI: <https://doi.org/0.35774/sf2025.04.151>.
4. Алексеєнко Л., Тулай О., Бабій С. Відновлення економіки: фінансування та дотримання принципів прозорості в умовах геополітичного протистояння. *Світ фінансів*. 2023. № 2. С. 106-124. DOI: 10.35774/sf2023.02.106.
5. Алексеєнко Л., Артеменко Л., Новіцький М. Інститути децентралізації економічної влади за умов формування глобального простору екологічної безпеки: фінансові імплікації. *Економічний аналіз*. 2025. № 35(4). С. 82-91. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2025.04.082>.
6. Альтернативні джерела фінансування будівництва житлової нерухомості / Асоціація допомоги постраждалим інвесторам. URL: <https://investhelp.com.ua/ru/content/alternativn%D1%96-dzherela-f%D1%96nansuvannya-bud%D1%96vnitstva-zhitlovo%D1%97-nerukhomost%D1%96>.
7. Амоша О. І., Землянкін А. І., Підоричева І. Ю. Удосконалення системи управління інноваціями як умова прискорення структурних реформ в Україні. *Економіка України*. 2015. № 9. С. 49-65.
8. Андрушків І. П. Вплив фінансово-економічної кризи на вітчизняну банківську систему та основні заходи виходу. *Науковий вісник НТЛУ*

- України. 2010. Вип. 20.12. С. 128-133. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2010/20_12/128_And.pdf.
9. Ареф'єва О. В., Калинюк В. Є. Теоретичне підґрунтя формування адаптивного управління фінансовою безпекою підприємства. *Економічний вісник*. 2022. № 3. С. 123-130. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2022/3/EV20223_123-130.pdf.
 10. Бабенко А. Л. Сутність і зміст понять «інтеграція» та «інтеграційне заняття». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. 2015. Вип. 37. С. 9-12. URL: <https://surl.li/svrabl>.
 11. Бабенко В. Г. Страхування фінансових ризиків як механізм надання гарантій суб'єктам підприємницької діяльності : дис. канд. екон. наук : 08.00.08. Суми, 2007. 337 с.
 12. Балан О., Шерепера І. Аналіз ефективності проведення реновації житлового фонду на прикладі європейських країн. *Журнал європейської економіки*. 2017. Т. 14, вип. 2. С. 225-31, URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/13324/1/%D0%91%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%BD%20%D0%9E..pdf>.
 13. Баланська О. І. Планування та регулювання ризиків інвестування у житлове будівництво: дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.03 / Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2021. 237 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2021/dissertation/16498/disertaciya-balanska.pdf>.
 14. Балдинюк В. Ризик-менеджмент як інструмент управління діяльності суб'єктів господарювання. *Економіка та суспільство*. 2023. № 55. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2861/2785>.
 15. Балдук Г. П. Моделі і методи прийняття рішень в управлінні інвестиційно-будівельними проектами : дис. ... канд. техн. наук : 05.13.22 / Одеська державна академія будівництва та архітектури. Одеса, 2020. 207 с. URL: https://onmu.org.ua/spec_rada/Balduk/Balduk_dis1.pdf.

16. Баліцька В. В. Фінансовий механізм: науковий та практичний аспект дослідження. *Наука та наукознавство*. 2007. № 2. С. 7-12. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/49142/02-Balitska.pdf?sequence=1>.
17. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення). Київ : КНТЕУ, 2004. 760 с.
18. Бардаш С. В., Лаговська О. А., Новак О. С. Роль похідних фінансових інструментів у забезпеченні фінансової безпеки держави. *Ефективна економіка*. 2021. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2021_1_23.
19. Бахур Н. В. Вплив будівельної сфери України на регіональний розвиток у воєнний час. *Ефективна економіка*. 2022. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10306>.
20. Бездітко О. Є. Управління фінансовими ризиками підприємства. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2020. Вип. 3. С. 43–49.
21. Безус В. О. Інноваційні інструменти управління розвитком житлово-комунального господарства міста : дис. ... д-ра філос. / Національний технічний університет "Дніпровська політехніка". Дніпро, 2023. 276 с.
22. Бестужева С. Теоретико-методичні аспекти вибору форми фінансового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2147>.
23. Белоусова С. В. Механізм управління фінансовими ризиками промислових підприємств. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 3 (19). С. 277–293.
24. Биба В. В., Гаташ В. С. Стан та перспективи розвитку будівельної галузі України. *Збірник наукових праць [Полтавського національного технічного університету ім. Ю. Кондратюка]. Сер.: Галузеве машинобудування, будівництво*. 2013. Вип. 4(2). С. 3-9. URL: <https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PolNTU/549/1/%D0%A1%D1%82%D0%>

B0%D1%82%D1%82%D1%8F_%D0%93%D0%B0%D1%82%D0%B0%D1%88%20%D0%92.%28%D0%B2%D0%B8%D0%BF%D1%80.%29.pdf.

25. Білецький І. В. Державне регулювання розвитку будівельного сектору житлової нерухомості в Україні : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / Одеський національний технологічний університет. Харків, 2018. 456 с. URL: <https://ontu.edu.ua/download/dissertation/disser/2023/Disser-Biletsky-2.pdf>.
26. Білецький І. В. Державне регулювання розвитку будівельного сектору житлової нерухомості в Україні : дис... д-ра екон. наук: 08.00.03 – Економіка та управління національним господарством / Одеський національний технологічний університет. Одеса, 2023. 456 с.
27. Бірта Г. О., Бургу Ю. Г. Методологія і організація наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 142 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Burhu_Yurii/Metodolohiia_i_orhanizatsiia_naukov_ykh_doslidzhen.pdf.
28. Блажевич О. Г. Напрями підвищення фінансової безпеки будівельних підприємств. *Культура народів Причорномор'я*. 2011. № 215. С. 18-22. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/65127/05-Blazhevich.pdf?sequence=1>.
29. Блажівський М. І. Поняття адаптації у сучасній науковій літературі. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія психологічна*. 2014. Вип. 1. С. 233-242. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1155/1/1-2014bmisnl.pdf>.
30. Бланк І. А. Фінансовий менеджмент : навчальний курс. Київ : Ніка-Центр, Ельга, 2001. 528 с.
31. Богданенко А. І. Інвестиційна діяльність в житлове будівництво в Україні: теоретико-методологічний аналіз. *Сучасні виклики публічного управління* : матеріали конференції за міжнародною участю 28 грудня 2017 р. Київ : Видавничий дім “Персонал”, 2018. С. 23-24. URL:

https://www.researchgate.net/publication/332446143_Investicijna_dialnist_v_zitlove_budivnictvo_v_Ukraini_teoretiko-metodologicnij_analiz.

32. Боднар І. В. Фінансова парадигма створення та функціонування internet-магазинів в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 9. С. 33-36. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/9_2009/12.pdf.
33. Болдуєва О. В. Цінні папери як механізм самофінансування діяльності підприємств в економіці України й за кордоном. *Економічний вісник НГУ*. 2010. № 2. С. 66-71. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2010/2/EV20102_066-071.pdf.
34. Борисова І. С. Використання фінансового механізму в регулюванні ринкових відносин. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. 2011. Вип. 3. С. 225-231. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/3.2/225.pdf>.
35. Бортнікова Є. В. Історія походження та сутність понять «ризик», «ризик-менеджмент» та «операційні ризики». *Ефективна економіка*. 2012. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1336>.
36. Бруханський Р. Фінансування житлового будівництва через випуск цільових корпоративних облігацій: особливості реалізації та обліково-аналітичне забезпечення. *Економіка та суспільство*. 2023. № 54. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2736>.
37. Будівельно-інформаційне моделювання в управлінні вартістю життєвого циклу об'єктів : монографія / [В. С. Куйбіда, В. П. Ніколаєв, Т. В. Ніколаєва, С. Б. Січний та ін.] ; за ред. В. П. Ніколаєва. Івано-Франківськ, 2018. 128 с.
38. Будівництво відновили 75 % ЖК в Україні, відновили продаж 82 % – «ЛУН». URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/925362.html>.
39. Букіашвілі В. О. Житлова політика як елемент соціальної політики держави: аналіз вітчизняного та закордонного досвіду. *Економіка будівництва і міського господарства*. 2009. Т. 5, № 3. С. 141-146.

40. Буркун І. Г. Організаційно-економічні засади функціонування регіонального ринку житлової нерухомості : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.05 / Харків. нац. акад. міськ. госп-ва. Харків, 2011. 20 с.
41. Буряченко А. Є., Гераймович Л. В. Світовий досвід фінансування розвитку інфраструктури міст. *Міжнародна економічна політика*. 2014. Вип. 1. С. 105-128. URL: http://ierjournal.com/journals/20/2014_6_Buriachenko_Geraymovych.pdf.
42. Бюджетний менеджмент : підручник / за заг. ред. В. Федосова. Київ : КНЕУ, 2004. 864 с.
43. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/03/vajinskii-posibnyk.pdf>.
44. Варахсіна О. В., Перебийніс А. В. Управління фінансовими ресурсами як ключовий чинник формування конкурентоспроможності підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2020. Вип. 30. С. 28-31. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/30_2020ua/7.pdf.
45. Варченко О. М., Крисак А. І. Економічна сутність конкурентоспроможності підприємства та продукції. *Аграрна економіка*. 2017. Т. 10, № 1–2. С. 3–11. URL: https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/2625/1/ekonomichna_sutnist.pdf?utm_source=chatgpt.com.
46. Васечко Л. Співвідношення понять «фінансовий механізм», «механізм фінансування», «фінансове забезпечення», «фінансове регулювання». *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. 2009. Вип. 41. С. 118–122.
47. Василик О. Д. Теорія фінансів : [підручник]. Київ : НІОС, 2000. 416 с.

48. Василик О., Мочерний С. Фінансова безпека. Економічна енциклопедія: у 3 т. Т. 3. Київ : Вид. центр «Академія», 2002. 952 с.
49. Вдовенко Н. М., Кичко І. І. Еволюція наукових підходів до трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2026. № 4(46). С. 109-117. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-4\(46\)-109-117](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-4(46)-109-117).
50. Великий тлумачний словник сучасної української мови : [250 000 сл. та словосполучень з дод. та доп.] / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
51. Великсар Т. І. Фінансове забезпечення системи соціального захисту населення України : автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.08 – «Гроші, фінанси і кредит» / Одес. нац. екон. ун-т. Одеса, 2018. 22 с. URL: <http://oneu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/02/Avtoreferat-Veliksar-T.I.-1.pdf>.
52. Вербицький І. Житло у проєкті Плану відновлення України: можливості і ризику. 2022. URL: <https://cedos.org.ua/researches/zhytlo-u-proyekti-planu-vidnovlennya-ukrayiny-mozhlyvosti-i-ryzyky>.
53. Виговський В. Г. Ризик як економічна категорія: систематизація наукових підходів та уточнення змісту. *Економіка, управління та адміністрування*. 2015. № 1 (71). С. 201-208. URL: <https://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1952/30.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
54. Вишнівська Б. М. Методи мінімізації фінансових ризиків. *Економіст*. 2011. № 6. С. 58–59.
55. Вільямсон О. Е. Економічні інституції капіталізму: Фірми, маркетинг, укладання контрактів. Київ : Видавництво «АртЕк», 2001. 472 с.
56. Вінницький П. А., Шокало О. Ю. Управління фінансовими ризиками підприємства. *Економічний простір*. 2010. № 42. С. 168–173.
57. Вітлінський В. В. Концептуальні засади ризикології у фінансовій діяльності. *Фінанси України*. 2003. № 3. С. 3–9.

58. Вітлінський В. В., Наконечний С. І., Шарапов О. Д. Економічний ризик і методи його вимірювання : підручник. Київ : ІЗМН, 2010. 358 с.
59. Власенко В. Напрями формування адаптивного механізму управління грошовими потоками на підприємствах малого та середнього бізнесу в умовах відновлення національної економіки. *Modeling the development of the economic systems*. 2023. № 4. С. 297–304. URL: <https://mdes.khmnpu.edu.ua/index.php/mdes/article/view/293>.
60. Внукова Н. М., Успенко В. І., Временко Л. В. Страхування: теорія та практика : навчально-методичний посібник. Харків : Бурун Книга, 2004. 376 с.
61. Вовчак О. Д., Миськів Г. В., Пасінович І. І. Фінансове забезпечення розвитку економіки: досвід Польщі та України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2017. Вип. 2. С. 361-371. URL: <http://surl.li/tjjag>.
62. Вознюк М. А., Садов'як М. С. Сучасні особливості інвестування сфери житлового будівництва. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2016. Вип. 2(118). С. 57–60. URL: [https://ird.gov.ua/sep/sep20162\(118\)/sep20162\(118\)_057_VoznyukM,SadovyakM.pdf](https://ird.gov.ua/sep/sep20162(118)/sep20162(118)_057_VoznyukM,SadovyakM.pdf).
63. Возняк Г. В. Сучасні механізми фінансування будівництва житла в Україні: проблеми та шляхи вирішення. *Бізнес Інформ*. 2019. № 8. С. 111-116. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2019-8_0-pages-111_116.pdf.
64. Гаврилов А. Аналіз ризиків, що виникають у процесі будівництва. *Публічне урядування*. 2019. № 2 (17). С. 57-65. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/public-management/article/view/351>.
65. Гавриловський О. С. Облік і аудит капітальних інвестицій (на прикладі житлобудівних підприємств) : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09 / Київ. нац. економ. ун-т ім. Вадима Гетьмана. Київ, 2008. 20 с. URL:

<http://liber.onu.edu.ua/opacunicode/index.php?url=/auteurs/view/157932/source:default>.

66. Гайдучок Т. С., Камінська М. Б. Класифікація та оцінювання ризиків діяльності суб'єктів господарювання за матеріалами аудиту. *Інноваційна економіка*. 2012. № 34. С. 278–281.
67. Геєць В. М. Нестабільність та економічне зростання. Київ : Ін-т екон. прогноз., 2000. 344 с.
68. Глущенко О. В. Фінансовий інжиніринг: інновації та загрози. *Ефективна економіка*. 2011. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_5_10.
69. Горячий Ю., Андрійченко Ж. Сутність поняття «фінансовий ризик» підприємства. *Підтримка підприємництва та інноваційної економіки в праві ЄС, Латвії та України* : зб. матеріалів І міжнар. міжгалузевої конф., 7 груд. 2018 р. – Рига : Baltijas Starptautiskā akadēmija, 2018. – С. 82-87. URL: [https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2018/Ryga_07_12_2018/Ryga18\(15\).pdf](https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2018/Ryga_07_12_2018/Ryga18(15).pdf).
70. Гречко А. В., Гербеда М. В. Вплив фінансових ризиків на результати діяльності підприємства. *Ефективна економіка*. 2012. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1006>.
71. Грушко В. І., Пилипченко О. О. Фінансові ризики : навч. посіб. Житомир : ЖІТІ, 2009. 188 с.
72. Гуменна О. В., Гончар В. В., Калінін О. В. Турбулентність, невизначеність і ризики в будівельному бізнесі: виклики та адаптивні стратегії. *Трансформація бізнесу в контексті глобальних викликів сталого розвитку* : монографія / під заг. ред. Храпкіної В. В., Пічик К. В. ; Національний університет "Києво-Могилянська академія". Київ : Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2025. С. 491-512. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9e25f27d-fe94-4d1f-b8ef-76ee51748e3b/content>.
73. Давиденко, Д. О. Формування механізму фінансових послуг для здійснення операцій з житловою нерухомістю : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08

- «Гроші, фінанси і кредит» / Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця. Харків, 2017. 242 с. URL: <https://hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/11/Davydenko-D.O.-Disertaciya-Vchenna-rada-D-64.055.02-2017.pdf>.
74. Державна служба статистики України. URL: <https://stat.gov.ua> (дата звернення: 06.05.2026).
 75. Десятнюк О., Крисоватий А., Птащенко О. Розвиток фінансового інструментарію бізнесу в умовах цифрової інклюзії. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2023. № 6 (17). С. 28–37. URL: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2024/03/6-2023-3.pdf>.
 76. Десятнюк О., Крисоватий А., Птащенко О. Стан та тенденції розвитку фінансової інклюзії в Україні. *Світ фінансів*. 2023. № 3 (76). С. 21–34. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1629>.
 77. Диба М. І. Суть та види фінансових ризиків у системі ризик-менеджменту підприємства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2008. № 635. С. 22–28. URL: https://vlp.com.ua/files/04_28.pdf.
 78. Добринь С. В. Управління фінансовими ризиками підприємства. *Ефективна економіка*. 2015. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4073>.
 79. Добровольська Н. В. Особливості фінансового забезпечення виробничої діяльності будівельного підприємства. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/30160/1/166.PDF>.
 80. Донець Л. І. Економічні ризики та методи їх вимірювання : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 312 с. URL: <http://surl.li/jjvakx>.
 81. Доценко І. О. Стратегія управління фінансовими ризиками підприємства в процесі формування його фінансової безпеки. *Modern Economics*. 2020. № 20. С. 73–78. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V20\(2020\)-12](https://doi.org/10.31521/modecon.V20(2020)-12).

82. Жихор О. Б. Сутність поняття «фінансовий ризик» та його класифікація. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23.10. С. 145–150. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2013/23_10/145_Zych.pdf.
83. Забаштанський М., Євтушенко Ю. Розвиток житлового будівництва на основі активізації банківського кредитування домогосподарств. *Економіка та суспільство*. 2023. № 58. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-69>.
84. Забаштанський М., Роговий А. Пріоритети державної політики стимулювання розвитку житлового фонду України: аспект інвестиційної активності. *Modeling the development of the economic systems*. 2023. № 1. С. 212–219. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-29>.
85. Забаштанський М. М., Роговий А. В., Бессараб Р. Ф. Архітектура системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності. *Успіх і досягнення у науці*. 2026. № 2(24). С. 1514-1527. [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-2\(24\)-1514-1527](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-2(24)-1514-1527).
86. Захарін С. В. Інвестиційне забезпечення економічного розвитку. *Фінанси України*. 2004. № 10. С. 72–81.
87. Зоїдзе Д. Р. Ризик-менеджмент. *Фармацевтична енциклопедія*. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/6084/rizik-menedzhment>.
88. Інвестиційний клімат в Україні / за ред. П. І. Гайдучького. Київ : Нора-друк, 2002. 246 с.
89. Калініченко З. Д. Ризик-менеджмент : навчальний посібник для здобувачів спец. 051 «Економіка» та 073 «Менеджмент». Дніпро : ДДУВС, 2021. 224 с.
90. Камінський А. Б. Ризик-менеджмент: проблематика розвитку. *НАУКОВІ ЗАПИСКИ наука. Економічні науки*. 2017. Том 2. Випуск 1. С. 52-59. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cb01f824-63e3-4283-9d5e-4e71ecd83e67/content>.
91. Камінський А.Б. Моделювання фінансових ризиків : монографія. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2006. 304 с.

92. Кащена Н., Чміль Є. Теоретико-методичні засади аналізу інноваційного розвитку підприємства. *Економіка та суспільство*. 2022. № 43. URL: <http://surl.li/nosnyr>.
93. Кириленко О. Оптимізація визначення категорії «фінансові ризики». *Молодий вчений*. 2024. № 1 (125). С. 114–120. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-1-125-23>.
94. Кичко І. І., Вдовенко Н. М. Інвестиційне та кадрове забезпечення реалізації регенеративних моделей бізнесу в будівництві. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2026. № 1 (45). DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2026-1\(45\)-56-64](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2026-1(45)-56-64).
95. Кичко І., Вдовенко Н.. Вектори та інструменти державного впливу на інвестиційне забезпечення збереження кадрового потенціалу будівельних підприємств в умовах диджиталізації. *Економіка та суспільство*. 2026. № 85. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-85-14>.
96. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010 : Наказ Держспоживстандарт України від 11.10.2010 № 457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text>.
97. Коваленко Л. О., Ремньова Л. М. Фінансовий менеджмент : навч. посібник. Київ : Знання, 2009. 483 с.
98. Кондратенко Н., Писаревський І., Боровик М. Теоретико-методичні аспекти управління фінансовими ризиками промислових підприємств. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-57>.
99. Корбут С. Особливості діяльності будівельних підприємств в контексті забезпечення економічної безпеки. *Development Service Industry Managemen*. 2025. № 2. С. 95–105. URL: <https://dsim.khmnu.edu.ua/index.php/dsim/article/view/367>.
100. Костецький В. В., Бутов А. М. Напрями побудови системи управління фінансовими ризиками на підприємстві. *Український журнал прикладної економіки*. 2016. Том 1. № 3. С. 60–66.

101. Кривда О. В. Організація інтегрованого ризик-менеджменту в сучасних компаніях. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2014. Вип. 8, ч. 2. С. 99–102. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_08/76.pdf.
102. Криворучко Г. В. Економічне оцінювання потенціалу розвитку будівельних підприємств : дис. ... канд. екон. : спец. 08.00.04/ Харківський національний університет будівництва та архітектури МОН України, 2019; Інститут економіки промисловості НАН України. Київ, 2019. 332 с. URL: https://iie.org.ua/wp-content/uploads/2019/08/dysertatsiia_kryvoruchko-h.v_compressed.pdf.
103. Кричевська Ю. В. Економіко-управлінська оцінка операційної системи підприємств-стейкхолдерів будівництва : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Київський національний університет будівництва і архітектури. – Київ, 2025. 306 с. URL: https://www.knuba.edu.ua/wp-content/uploads/2025/05/dysertacziya-krychevska_sajt_z-dodatkamyy.pdf.
104. Кузьмінець Т. Г., Перегняк Ю. А. Управління фінансовими ризиками підприємства в умовах ринкової економіки. *Молодий вчений*. 2017. № 12 (52). С. 677–680.
105. Куліш Г. П., Родніченко І. В. Вплив фінансових ризиків на результати діяльності підприємства. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 25. С. 98-103. URL: https://bses.in.ua/journals/2018/25_2018/23.pdf.
106. Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень : курс лекцій. Тернопіль : Економічна думка, 2005. 124 с.
107. Лактіонова О. А. Управління фінансовими ризиками : навчальний посібник. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2020. 256 с. URL: <http://surl.li/xfftpv>.
108. Ланьо О. О. Фінансовий ризик-менеджмент підприємств будівельної сфери : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / О. О. Ланьо. Чернігів, 2021. 24 с. URL: <https://ir.stu.cn.ua/items/0bcb3fdd-7659-4e37-a1b9-7c5d2ccd9d81>.
109. Литовченко О. Ю., Бабаєв А. Ю. Стратегічний підхід до управління фінансовими ризиками будівельного підприємства. *Інновації в обліково-*

аналітичному забезпеченні та управлінні фінансово-економічною безпекою в умовах діджиталізації : IX Міжнародна науково-практична конференція. 2020. URL:

<https://eprints.kname.edu.ua/57740/1/%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A4%D0%95%D0%A0%D0%95%D0%9D%D0%A6%D0%98%D0%AF%20%D0%A2%D0%95%D0%97%D0%98%D0%A1%D0%AB%202020%281%29-132-137.pdf>.

110. Ліпич Л. Г., Чорнуха І. В., Цимбалюк І. О. Формування стратегії розвитку будівельного підприємства в умовах інвестиційної конкуренції : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 212 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/153582256.pdf>.
111. Мамонов К. А., Гой В. В., Коваленко Л. Б., Пруненко Д. О. Особливості функціонування будівельних підприємств на сучасному етапі трансформаційних процесів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2024. Вип. 50. С. 83–87. URL: http://visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/50_2024ua/16.pdf.
112. Мамотенко Д. Ю., Безхлібна А. П., Гресь-Євреїнова С. В. Ризики та економічна безпека туристичних підприємств : навчальний посібник. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2022. 244 с.: іл. URL: <https://eir.zp.edu.ua/server/api/core/bitstreams/91a09f9d-604e-438c-95d3-76c35cc67148/content>.
113. Маргасова В. Г., Дубина М. В. Науково-концептуальні положення забезпечення економічної безпеки будівельних підприємств в умовах турбулентності зовнішнього середовища. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 20. С. 10-17.
114. Марусяк Н. Л., Бак Н. А. Фінансова безпека підприємства та загрози її втрати в сучасному економічному середовищі. *Економіка та держава*. 2022. № 2. С. 109–113. DOI: 10.32702/2306-6806.2022.2.109.

115. Могиліна Л. А. Науково-теоретичні основи економічної нестабільності в контексті її впливу на фінансову безпеку підприємств. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2014. Вип. 39. С. 127–134. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5d6ddd9d-29dc-4ec1-b803-315bfafd369d/content>.
116. Момот Т. В., Безугла В. О. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 712 с.
117. Мостенська Т. Л., Скопенко Н. С. Ризик-менеджмент як інструмент управління господарським ризиком підприємства. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 3(7). С. 72–79.
118. Мусієць Т. В., Мельник Д. С. Формування системи ризик-менеджменту у банках в умовах глобальних фінансових дисбалансів. *Міжнародна економічна політика*. 2012. Ч. 1. С. 331–337. URL: <https://files01.core.ac.uk/download/197225002.pdf>.
119. Нейков С. О., Пашали Є. О. Порівняльна характеристика наукових підходів до визначення та типологізації фінансових ризиків. *Економіка: реалії часу*. 2024. № 3 (73). С. 113–120. DOI: 10.15276/ETR.03.2024.11. DOI: 10.5281/zenodo.14547535.
120. Нечипоренко А. В., Костікова К. О. Адаптація зарубіжних практик фінансового ризик-менеджменту до діяльності українських підприємств. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2023. № 1(11). С. 46-58. DOI: <https://doi.org/10.32750/2023-0104>.
121. Орлик О. В. Фінансові ризики в системі забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. *Інноваційна економіка*. 2016. № 5–6. С. 218–223.
122. Основи економічної теорії: політекономічний аспект : підруч. для студ. екон. спец. вищ. закл. осв. / Г. Н. Климко, В. П. Нестеренко, Л. О. Каніщенко та ін. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Вища школа, 1999. 743 с.
123. Оцоколич В. Як побудувати систему ризик-менеджменту на підприємстві. LIGA ZAKON. 20 березня 2024. URL:

https://biz.ligazakon.net/analitics/226446_yak-pobuduvati-sistemu-rizik-menedzhmentu-na-pdprimstv.

124. Пандас А., Федерка Т. Особливості визначення рентабельності будівельних підприємств. *Економіка та суспільство*. 2020. № 22. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-76>.
125. Педько І. А. Фінансові ризики підприємств індустрії будівельних матеріалів. *Ефективна економіка*. 2014. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3675>.
126. Перетятко, Л. А. Методичні підходи до вдосконалення системи ризик-менеджменту в організації. *Economics, management and administration in the coordinates of sustainable development: Collective monograph*. Riga, Latvia : Publishing House “Baltija Publishing”, 2021. С. 337-352. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/185/5785/12113-1?inline=1>.
127. Пехник А. В., Кройтор А. В., Завгородня Ю. В. Теорія ризику: історія та сучасні підходи. *Актуальні проблеми політики*. 2019. Вип. 63. С. 33–47. DOI: <https://doi.org/10.32837/app.v63i0.5>
128. Піскунов Р. О., Москаленко О. В. Фінансовий ризик: генезис поняття та пошук дефініції. *Економічна теорія та право*. 2021. № 1 (44). С. 85–102. URL: <http://econtlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/85-102.pdf>.
129. Пожар Є. П. Аналіз фінансових ризиків та методи їх нейтралізації на підприємстві. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 43. С. 387–391.
130. Положення про управління ризиками, пов’язаними з наданням державних гарантій, та розподіл таких ризиків між державою, кредиторами і позичальниками : Постанова Кабінету Міністрів України № 131 від 23.02.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/131-2011-%D0%BF#Text>.
131. Попело О., Дубина М. Теоретичні аспекти забезпечення економічної безпеки будівельних підприємств в контексті підвищення їх

конкурентоспроможності. *Економіка та суспільство*. 2023. № 54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-77>.

132. Попело О., Драгун В. Фінансовий ризик-менеджмент та корпоративна соціальна відповідальність як інструменти підвищення стійкості підприємств. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2025. № 3(43). С. 290–298. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-3\(43\)-290-298](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-3(43)-290-298).
133. Попело О., Лопашук І. Управління капіталізацією агропромислових підприємств у контексті забезпечення фінансово-економічної безпеки. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2023. № 4(36). С. 112–123. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-4\(36\)-112-123](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-4(36)-112-123).
134. Посохов І. М. Аналіз змісту поняття ризик і наукові підходи щодо визначення сутності ризику. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія: Технічний прогрес та ефективність виробництва*. 2012. № 5. С. 101–108. URL: https://kpi.kharkov.ua/archive/%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B0/vestnik/%D0%A2%D0%B5%D1%85%D0%BD%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B5%D1%81%20%D1%82%D0%B0%20%D0%B5%D1%84%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D0%B2%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%B0/2012/5/19Posokh.pdf?utm_source=chatgpt.com.
135. Поцелуйко І. В. Розвиток ринку кредитних послуг України в умовах фінансової нестабільності : дис. ... доктора філософії : спец.: 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» / Національний університет «Чернігівська політехніка». Чернігів, 2025. 224 с. URL: <https://ir.stu.cn.ua/server/api/core/bitstreams/0d95ad73-9b6a-45e6-9379-9f0caa72796b/content>.

136. Прав Ю. Г. Управління ризиками інвестиційно-будівельних проектів. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Державне управління*. 2020. Т. 31 (70), № 3. С. 175-180. URL: http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/3_2020/32.pdf.
137. Проскура В. Ф., Білак Р. Г. Методологічні підходи до управління ризиками. *Економіка та суспільство*. 2017. Вип. 9. С. 599-607. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/9_ukr/102.pdf?utm_source=chatgpt.com.
138. Прут М. О. Основні методи оцінки рівня фінансового ризику. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2010. № 2. С. 45–52.
139. Ризик менеджмент як інструмент управління ризиками. *EDIN*. URL: <https://edin.ua/rizik-menedzhment-chi-shho-take-upravlinnya-rizikami/>.
140. Роговий А., Євтушенко Ю. Напрямки розвитку банківського кредитування домогосподарств у сфері житлового будівництва України в умовах цифрової економіки. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-128>.
141. Самура Ю. О. Ризик-менеджмент у системі забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств, установ та організацій. *Економіка і суспільство*. 2018. № 15. С. 732-738. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/15_ukr/110.pdf.
142. Свічкарь Н., Олініченко І., Булінін С. Формування фінансової структури будівельного підприємства для складання бюджетів. *Економіка та суспільство*. 2024. № 61. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3772>.
143. Сірий Є. В. Ризик у підприємницькому середовищі: проблема дефініції. *Соціологія*. С. 53-64. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2006/07/53-64_no-3-4_vol-14_2006_UKR.pdf?utm_source=chatgpt.com.
144. Скакальський Ю. С. Контролінг фінансових ризиків підприємств : дис. ... екон. наук : спеціальність 08.00.08 / Державний вищий навчальний заклад

- «Київський національний економічний університет». Київ, 2016. 231 с.
URL: <http://surl.li/attsyb>.
145. Соболю А. С. Сутність поняття «фінансовий ризик підприємства». *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2016. Вип. 4 (04). С. 9-13. URL: <http://surl.li/akgaoh>.
146. Сороковий, П. М. Обліково-аналітичне забезпечення фінансування житлового будівництва : дис. ... докт. філос. наук : 071 – Облік і оподаткування / Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2023. 215 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2023/radaphd/25138/sorokoviy-pmdisertaciyanasayt-1.pdf>.
147. Сосновська О. О., Деденко Л. В. Ризик-менеджмент як інструмент забезпечення стійкого функціонування підприємства в умовах невизначеності. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2019. № 1(3). С. 70-79. DOI: <https://doi.org/10.32750/2019-0106>. 29.
148. Старинець О. Г. Фінансові ризики в діяльності сільськогосподарських підприємств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2020. Вип. 34. С. 180–184. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2020-34-30>.
149. Старостіна А. О., Кравченко В. А. Ризик-менеджмент: теорія та практика : навчальний посібник. Київ : ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2004. 200 с.
150. Стащук О. В., Стащук О. В., Коленда Н. В., Черчик А. О. Ризик-менеджмент в управлінні фінансовою безпекою суб'єктів господарювання. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 2018. № 2(17). С. 20-23. URL: <https://rsglobal.pl/index.php/ijite/article/view/740>.
151. Степура М., Котіна Г. Ризик-менеджмент суспільного сектору: вітчизняні реалії та світова практика. *Економіка: теорія та практика*. 2013. № 1. С. 68-76. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/335fad7e-1744-4fa7-b6df-e903eaf56602/content>.

152. Страхарчук В. П. Концептуальні засади кількісної оцінки ризиків. *Збірник ЛБІ*. 2010. № 6. С. 96–104.
153. Страхування: теорія та практика : навчально-методичний посібник / Н. М. Внукова, В. І. Успенко, Л. В. Временко та ін. ; за загальною редакцією проф. Внукової Н. М. Харків : Бурун Книга, 2004. 376 с.
154. Тарасова К. І. Підприємницький ризик як економічна категорія. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2012. Т. 2, № 5. С. 37–41. URL: <https://dspace.oneu.edu.ua/items/459d7cd4-0c49-4bea-be75-463f65799250>
155. Тітов В. Економічні ризики: поняття, сутність, підходи до управління ними у промисловому маркетингу. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 3 (50). С. 378–381. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-56>.
156. Томашук І. В., Томашук І. О. Управління фінансовими ризиками підприємства як складова забезпечення сталого функціонування суб'єкта економіки. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 39. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1400/1350>.
157. Топазли Р. А. Інноваційний розвиток будівельної індустрії в Україні : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / Р. А. Топазли. Чернігів, 2021. 284 с. URL: <https://ir.stu.cn.ua/items/fc33615e-e354-4794-830d-fde88565811d>.
158. Тройнікова О. М. Економіко-фінансова діяльність будівельних організацій : навчальний посібник. Харків : УкрДАЗТ, 2007. 151 с.
159. Фінансові ризики суб'єктів господарювання : навч. посіб. / О. В. Кнейслер, Т. В. Письменна, В. В. Костецький, Н. П. Лубкей; за ред. д-ра екон. наук, професора Кнейслер О. В. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2017. 138 с. URL: <https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/52c15f17-ef48-42cb-93a5-ee9a7573dd62/content>.
160. Цигенко А. Ю. Організаційно-економічне забезпечення конкурентоспроможності будівельних підприємств : дис. ... доктора філософії за спеціальністю 051 – Економіка / Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Харків, 2023. 290

с.

URL:

<https://eprints.kname.edu.ua/63979/1/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%A6%D0%B8%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%90.%D0%AE..pdf>.

161. Чередниченко І. С. Нормативно-правові аспекти проведення фінансового моніторингу в Україні. *Юність науки 2024: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства* : Міжнародна науково-практична конференція (Чернігів, 25-26 червня 2024 р.). Чернігів, 2024. С. 106-107.
162. Чередниченко І. С. Сутність фінансового ризик-менеджменту та особливості його використання в діяльності будівельних підприємств. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2025. № 4(18). С. 115-130. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/607/458>.
163. Чередниченко І. С., Бессараб Р. Ф. Фінансовий моніторинг в умовах цифрової економіки: сутність та ключові аспекти. *Фінансові механізми забезпечення відновлення економіки України в сучасних умовах* : Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених (м. Ірпінь, 22 лютого 2024 року). Ірпінь, 2024. С. 215-218.
164. Чередниченко І. С., Євтушенко Ю. В. Сучасні аспекти фінансового забезпечення розвитку житлового будівництва в Україні. *Економіка та підприємництво в умовах сучасних викликів* : Всеукраїнська науково-практична конференція (Житомир, 01 лютого 2023). Житомир, 2023. С. 19-21.
165. Чередниченко І. С., Євтушенко Ю. Фінансовий механізм розвитку житлового будівництва: сутність та особливості функціонування в сучасних умовах. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2024. № 3 (39). С. 260–271. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-3\(39\)-260-271](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-3(39)-260-271).

166. Чередниченко І. С., Забаштанська Т. В. Роль фінансового моніторингу у боротьбі із фінансуванням війни та тероризму в умовах цифровізації. *Юність науки 2024: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства* : Міжнародна науково-практична конференція (Чернігів, 25-26 червня 2024 р.). Чернігів, 2024. С. 108-109.
167. Чередниченко І. С., Забаштанська Т. В. Фінансовий моніторинг як інструмент протидії новітнім загрозам в умовах цифровізації. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2024. № 2(38). С. 211-219. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2\(38\)-211-219](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2(38)-211-219).
168. Чередниченко І. С., Ломонос Р. І. Оцінка факторів зовнішнього середовища у процесі діагностування фінансової безпеки країни. *Сучасна парадигма публічного управління* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (10-12 листопада 2022, Львів). Львів : Львівській національний університет імені Івана Франка, 2022. С. 825-829.
169. Чередниченко І. С., Ломонос Р. І. Роль міжнародної фінансової допомоги у підтримці фінансової стабільності та безпеки економіки України. *Юність науки – 2025* : збірник тез доповідей XV Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Чернігів, 23-25 квітня 2025 р.). Чернігів, 2025. С. 104-105.
170. Чередниченко І. С., Ломонос Р. І., Бессараб Р. Ф. Державно-приватне партнерство: можливості інноваційного розвитку економіки держави. *Фінансово-кредитний механізм розвитку економіки та соціальної сфери* : Всеукраїнська науково-практична конференція (м. Кропивницький, 28 листопада 2024 р.). Кропивницький, 2024. С. 16-17. URL: <https://kntu.kr.ua/file/content/15568/zbirnyk-tez-fbss-2024.pdf>.
171. Чередниченко І., Забаштанський М., Ломонос Р. (2025). Роль державно-приватного партнерства в процесі інфраструктурного відновлення України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2025. № 3(43). С. 9–17. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-3\(43\)-9-17](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-3(43)-9-17).

172. Чередниченко І., Тульчинська С. (2025). Особливості фінансового забезпечення житлового будівництва в сучасних умовах. *Науковий вісник Полісся*. 2025. № 2 (29). С. 402–415. DOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2024-2\(29\)-402-415](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2024-2(29)-402-415).
173. Чередниченко І., Тульчинська С. Складові механізми фінансового забезпечення житлового будівництва. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2024. № 4 (40). С. 223–233. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-4\(40\)-223-233](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-4(40)-223-233).
174. Черчик Л. М., Бегун С. І., Івашкевич І. М. Система ризик-менеджменту підприємства: сутність та складові. *Економічний форум*. 2017. № 1. С. 178–182. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/13355/3/ecfor_2017_1_28.pdf.
175. Черчик Л. М., Стащук О. В., Коленда Н. В., Черчик А. О. Ризик-менеджмент в управлінні фінансовою безпекою суб'єктів господарювання. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 2018. № 2(5(17)). С. 20-23. URL: <https://rsglobal.pl/index.php/ijite/article/view/740>.
176. Чирак І. М. Фінансова нестабільність: природа, чинники, форми прояву та шляхи подолання. *Ефективна економіка*. 2019. № 12. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.12.88>.
177. Швець Ю. О. Ризики в діяльності промислових підприємств: види, методи оцінки та заходи подолання ризику. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2018. Вип. 17(2). С. 131–135. http://visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/17_2_2018ua/31.pdf.
178. Шевчук Т. В. Особливості ризиків та методи їх мінімізації у житловому будівництві. *Регіональна економіка*. 2009. № 4. С. 109-116. URL: https://ird.gov.ua/pe/re200904/re200904_109_ShevchukTV.pdf.
179. Шиндирук І. П. Організація системи фінансового ризик-менеджменту підприємства. *Ефективна економіка*. 2012. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1084>.

180. Шишкіна О. В. Теоретико-методичні засади трансформації системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності. *Науковий вісник Полісся*. 2025. № 2(31) С. 358-374. DOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2025-2\(31\)-358-374](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2025-2(31)-358-374).
181. Шишкіна О. В., Бойчук Т. Т., Євчук Д. В. Вплив цифрових технологій на фінансовий ризик-менеджмент та безпеку транспортних і аграрних підприємств. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2025. No2(42). С.337-360. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-2\(42\)-337-360](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-2(42)-337-360).
182. Шишкіна О. В., Суховерський М. Ю., Даньков А. Ю. Оцінка впливу фінансових інструментів на економічну безпеку підприємств. *Науковий вісник Полісся*. 2025. № 1(30). С. 160-179. DOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2025-1\(30\)-160-179](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2025-1(30)-160-179).
183. Шишкіна О. Термінологічні проблеми пізнання природи фінансового ризику. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 1 (17). С. 253-264.
184. Шклярчук С. Г. Управління фінансовими ризиками : навч. посіб. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2019. 494 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/4bac_finan/Shklyaruk.-Upravlinnya-finansovymy-ryzykamy.2019.pdf.
185. Шлапак А. В. Наглядний потенціал фінансових установ у протидії кіберзлочинам та інформаційним атакам в умовах зростання ролі FINTECH і BIG TECHS на цифровізованих ринках капіталу. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: економічні науки*. 2022. № 2, Т 2. С. 273–280.
186. Штейнгауз Д. О. Фінансово-кредитні інструменти забезпечення ефективного функціонування ринку житлової нерухомості в Україні : дис. докт. філос. наук : 072 Фінанси, банківська справа та страхування / Університет банківської справи. Львів, 2022. 273 с. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/06/diss_Shteingauz.pdf.

187. Що таке ризик менеджмент? E5. URL: <https://e5.ua/uk/blogpost-2/shho-take-rizik-menedzhment/>.
188. Що таке Ризик-менеджмент? URL: <https://tms.ua/risk-menedzhment/>.
189. Юркевич О. М. Розвиток форм фінансування житлового будівництва в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 21. С. 30-34. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/21_2017/9.pdf.
190. Якушев О., Білан Є. Особливості управління діяльністю будівельних підприємств в умовах постконфліктної економіки. *Економіка і організація управління*. 2024. № 2(54). С. 134-142. DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2024.2.12>.
191. Яременко В. Г., Салманов Н. М. Сутність поняття та особливості класифікації фінансових ресурсів підприємств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 19(3). С. 158–162. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/19_3_2018ua/36.pdf.
192. Alekseyenko L., Kosovych O., Babii C. Financing affordable housing for internally displaced persons using information and communication technologies. *Herald of Economics*. 2022. № 4. Pp. 113–130. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2022.04.113>.
193. Amn Bansal, Robert Kauffman, Robert M. Mark, Edward Peters. Financial risk and financial risk management technology (rmt): is sues and advantages. New York, 1992. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/43020566.pdf>.
194. An Introduction to Household Economic Instability and Social Policy / H. D. Hill et al. *Social Service Review*. 2017. Vol. 91, no. 3. P. 373–389. DOI: <https://doi.org/10.1086/694110>.
195. Bulletin of the Commission of Insurance Terminology of the American Risk and Insurance Association. March 1966. Vol. 2, no. 1.
196. Cossiga G. A. Stability and Instability of an Economic System: Considerations. *Review of European Studies*. 2017. Vol. 9, no. 3. P. 8–18. DOI: <https://doi.org/10.5539/res.v9n3p8>.

197. Dubyna M., Kalchenko O., Mekshun P., Degtyarev A., Cherednychenko I. The Role of Digital Logistics in the Formation of Financial and Economic Security Systems of Industrial Enterprises. *Pacific business review international*. 2025. Vol. 18, Issue5. Pp. 107-121. URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:001640960000008>.
198. Economic Instability and Global Market Fluctuations in 2023: Analyzing Causes, Impacts, and Policy Responses / T. Sukomardojo, A. K. Adisaputra, P. A. Cakranegara, M. A. Irawati, T. Hendarto. *International Journal of Science and Society*. 2024. Vol. 6, no. 1. P. 799–809. DOI: <https://doi.org/10.54783/ijssoc.v6i1.1065>.
199. Economic instability. Fiveable. Fiveable Inc. URL: <https://fiveable.me/key-terms/ap-hug/economic-instability>.
200. Financial Risk Management Process. The series of steps undertaken to manage financial risks. *CFI Team*. URL: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/career-map/sell-side/risk-management/financial-risk-management-process/>.
201. Financial Risk Management. *Gartner*. URL: <https://www.gartner.com/en/finance/glossary/financial-risk-management>.
202. Global Economic Instability. *Fiveable. Fiveable Inc.* URL: <https://fiveable.me/key-terms/ap-euro/global-economic-instability>.
203. Gratt L. B. The Definition of Risk and Associated Terminology for Risk Analysis. Proceedings of the Society for Risk Analysis 1987 Meeting. Also published in Bonin, J.J. and D.E. Stevenson, (Eds.). Risk Assessment in Setting National Priorities, New York: Plenum Press, 1989.
204. Gregory Vigneaux. The Stability of Instability. Gregory's Newsletter. 2025. Nov 09. URL: <https://www.gregoryvig.com/p/the-stability-of-instability>.
205. Instability. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/instability>.
206. Instability. Dictionary.com. *Dictionary Media Group, LLC*. URL: <https://www.dictionary.com/browse/instability>.

207. Instability. *Grokopedia*. URL: <https://grokopedia.com/page/Instability>.
208. Instability. Vocabulary.com Dictionary. *Vocabulary.com*. URL: <https://www.vocabulary.com/dictionary/instability>.
209. Karen A. Horcher. Essentials of Financial Risk Management. John Wiley & Sons, Inc., 2005. 272 p. URL: https://sar.ac.id/stmik_ebook/prog_file_file/0fv79mq5Iy.pdf.
210. Löyttyniemi, T. Financial instability in 2022-2023: Causes, risks, and responses. VoxEU – CEPR Policy Portal. 28 Apr. 2023. URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/financial-instability-2022-2023-causes-risks-and-responses>.
211. Marshall J. F., Bansal V. K. Financial Engineering: A Complete Guide to Financial Innovation. New York : Inst of Finance, 1992.
212. Mishkin F. S. Global Financial Instability: Framework, Events, Issues. *Journal of Economic Perspectives*. 1999. Vol. 13, no. 4. P. 3–20. DOI: 10.1257/jep.13.4.3.
213. Outreville J. F. The Meaning of Risk. In: Theory and Practice of Insurance. Springer, Boston, MA, 1998. DOI: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-4615-6187-3_1.
214. Pope M. H., Panjabi M. Biomechanical definitions of spinal instability. *Spine*. 1985. Vol. 10, no. 3. Pp. 255–256. DOI: <https://doi.org/10.1097/00007632-198504000-00013>.
215. Saqib Mehmood, Moli Zhang. Financial Risk Management In An Integrated Framework. 2010. URL: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:829383/FULLTEXT01.pdf>.
216. Сосновська О. О., Деденко Л. В. Ризик-менеджмент як інструмент забезпечення стійкого функціонування підприємства в умовах невизначеності. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2019. № 1(3). С. 70-79. DOI: <https://doi.org/10.32750/2019-0106>.
217. Turlajs G., Jurenoks V. Economic and financial risk and its classification. *Management and Sustainable Development*. 2006. Vol. 14, no. 1-2. Pp. 80–82.

URL: https://jmsd.bg/files/articles/14/14-11_G_Turlajs_V_Jurenoks.pdf?utm_source=chatgpt.com.

218. Understanding the Concept of Financial Instability. FasterCapital. 2024. URL: <https://fastercapital.com/topics/understanding-the-concept-of-financial-instability.html/1>.
219. What is Financial Risk Management? URL: <https://www.staffordglobal.org/blog/financial-risk-management/>.
220. Xu Y., Reniers G., Yang M. A Multidisciplinary Review into the Evolution of Risk Concepts and Their Assessment Methods. *Processes*. 2024. Vol. 12, iss. 11. Art. 2449. DOI: <https://doi.org/10.3390/pr12112449>.

ДОДАТКИ

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Стаття у міжнародному періодичному виданні:

1. Dubyna M., Kalchenko O., Mekshun P., Degtyarev A., Cherednychenko I. The Role of Digital Logistics in the Formation of Financial and Economic Security Systems of Industrial Enterprises. *Pacific business review international*. 2025. Vol. 18, Issue5. Pp. 107-121. URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:0016409600000008>. (індексується в наукометричній базі Web of Science). (0,6 друк. арк., особистий внесок автора – аналіз ключових ризиків і загроз забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання – 0,2 друк. арк.).

Статті у наукових фахових виданнях:

2. Чередниченко І. С., Забаштанська Т. В. Фінансовий моніторинг як інструмент протидії новітнім загрозам в умовах цифровізації. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2024. № 2(38). С. 211-219. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2\(38\)-211-219](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2(38)-211-219) (0,5 друк. арк., особистий внесок – аналіз ролі фінансового моніторингу у протидії ключовим ризикам функціонування підприємств в умовах цифровізації 0,2 друк. арк.)

3. Євтушенко Ю., Чередниченко І. Фінансовий механізм розвитку житлового будівництва: сутність та особливості функціонування в сучасних умовах. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2024. № 3 (39). С. 260–271. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-3\(39\)-260-271](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-3(39)-260-271). (0,5 друк. арк., особистий внесок – поглиблено наукові підходи до функціонування фінансового механізму розвитку житлового будівництва 0,2 друк. арк.)

4. Тульчинська С., Чередниченко І. Складові механізму фінансового забезпечення житлового будівництва. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2024. № 4 (40). С. 223–233. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-4\(40\)-223-233](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-4(40)-223-233). (0,4 друк. арк., особистий внесок – розкрито ключові складові фінансового забезпечення житлового будівництва 0,2 друк. арк.)

5. Тульчинська С., Чередниченко І. (2025). Особливості фінансового забезпечення житлового будівництва в сучасних умовах. *Науковий вісник Полісся*. 2025. № 2 (29). С. 402–415. DOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2024-2\(29\)-402-415](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2024-2(29)-402-415). (0,6 друк. арк., особистий внесок – визначено ключові тенденції фінансування житлового будівництва з урахуванням наявних ризиків оточуючого середовища 0,2 друк. арк.)

6. Забаштанський М., Ломонос Р., Чередниченко І. (2025). Роль державно-приватного партнерства в процесі інфраструктурного відновлення України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2025. № 3 (43). С. 9–17. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-3\(43\)-9-17](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-3(43)-9-17). (0,4 друк. арк., особистий внесок – досліджено роль державно-приватного партнерства у функціонування будівельних підприємств 0,2 друк. арк.)

7. Чередниченко І. С. Сутність фінансового ризик-менеджменту та особливості його використання в діяльності будівельних підприємств. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2025. № 4(18). С. 115-130. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/607/458>. (0,5 друк. арк.).

Публікації за матеріалами конференцій:

8. Ломонос Р. І., Чередниченко І. С. Оцінка факторів зовнішнього середовища у процесі діагностування фінансової безпеки країни. *Сучасна парадигма публічного управління: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції* (10-12 листопада 2022, Львів). Львів : Львівській національний університет імені Івана Франка, 2022. С. 825-829. (0,1 друк. арк., особистий внесок – узагальнено сучасні ризики зовнішнього середовища у процесі забезпечення фінансової безпеки країни 0,05 друк. арк.)

9. Євтушенко Ю. В., Чередниченко І. С. Сучасні аспекти фінансового забезпечення розвитку житлового будівництва в Україні. *Економіка та підприємництво в умовах сучасних викликів* : Всеукраїнська науково-практична конференція (Житомир, 01 лютого 2023). Житомир, 2023. С. 19-21. (0,1 друк.

арк., особистий внесок – розглянуто джерела фінансового забезпечення будівельних підприємств 0,05 друк. арк.)

10. Чередниченко І. С., Бессараб Р. Ф. Фінансовий моніторинг в умовах цифрової економіки: сутність та ключові аспекти. *Фінансові механізми забезпечення відновлення економіки України в сучасних умовах* : Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених (м. Ірпінь, 22 лютого 2024 року). Ірпінь, 2024. С. 215-218. (0,1 друк. арк., особистий внесок – розкрито роль фінансового моніторингу в сучасних умовах 0,05 друк. арк.)

11. Чередниченко І. С. Нормативно-правові аспекти проведення фінансового моніторингу в Україні. *Юність науки 2024: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства* : Міжнародна науково-практична конференція (Чернігів, 25-26 червня 2024 р.). Чернігів, 2024. С. 106-107. (0,1 друк. арк., особистий внесок – узагальнено нормативно-правове середовище здійснення фінансового моніторингу 0,05 друк. арк.)

12. Чередниченко І. С., Забаштанська Т. В. Роль фінансового моніторингу у боротьбі із фінансуванням війни та тероризму в умовах цифровізації. *Юність науки 2024: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства* : Міжнародна науково-практична конференція (Чернігів, 25-26 червня 2024 р.). Чернігів, 2024. С. 108-109. (0,1 друк. арк., особистий внесок – визначено роль фінансового моніторингу у процесі протидії військовій агресії 0,05 друк. арк.)

13. Ломонос Р. І., Бессараб Р. Ф., Чередниченко І. С. Державно-приватне партнерство: можливості інноваційного розвитку економіки держави. *Фінансово-кредитний механізм розвитку економіки та соціальної сфери* : Всеукраїнська науково-практична конференція (м. Кропивницький, 28 листопада 2024 р.). Кропивницький, 2024. С. 16-17. URL: <https://kntu.kr.ua/file/content/15568/zbirnyk-tez-fbss-2024.pdf>. (0,1 друк. арк., особистий внесок – означено вплив держави у процесі інноваційного розвитку 0,05 друк. арк.)

14. Ломонос Р. І., Чередниченко І. С. Роль міжнародної фінансової допомоги у підтримці фінансової стабільності та безпеки економіки України. *Юність*

науки – 2025 : збірник тез доповідей XV Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Чернігів, 23-25 квітня 2025 р.). Чернігів, 2025. С. 104-105. (0,1 друк. арк., особистий внесок – охарактеризовано вплив іноземних держав у забезпеченні фінансової стійкості національної економіки 0,05 друк. арк.)

ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

вул. Шевченка, 7, м. Чернігів, 14000, тел./факс (0462) 67-57-39,
E-mail: der_post@cg.gov.ua, сайт: www.economy.cg.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ 02742119

від _____ № _____ На № _____ від _____

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційної роботи
аспіранта кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національного університету «Чернігівська політехніка»
Чередниченка Ігоря Сергійовича
на тему «Трансформація системи фінансового ризик-менеджменту
будівельних підприємств в умовах нестабільності»**

Результати дисертаційної роботи аспіранта І.С. Чередниченка можуть бути використані у практичній діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також суб'єктів господарювання будівельної галузі під час формування та реалізації політики забезпечення фінансової стійкості підприємств в умовах економічної нестабільності.

У дисертації автором удосконалено теоретико-методичні положення функціонування системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств, зокрема уточнено сутність фінансового ризик-менеджменту, його функції та структурні елементи з урахуванням впливу нестабільного зовнішнього економічного середовища.

Практичну цінність для діяльності Департаменту економічного розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації мають результати оцінювання сучасного фінансового стану будівельних підприємств, а також ідентифікація актуальних ризиків їх функціонування, що можуть бути використані при здійсненні моніторингу фінансової стійкості підприємств та обґрунтуванні управлінських рішень.

Особливе прикладне значення мають розроблені напрями покращення фінансового стану підприємств на основі удосконалення інструментарію і процедур управління фінансовими ризиками. Зазначені положення можуть бути використані при формуванні стратегічних і цільових програм розвитку будівельної галузі, а також при підготовці програм підтримки суб'єктів господарювання в кризових умовах.

р.н. 01.01-20266
від 2026-02-10
Хомик Олександр Дмитрович
3FAA5258358E000304000000EA8B1D00CB46E400

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ Б

2

Отже, наукові результати дисертаційної роботи є актуальними, мають практичне значення та можуть бути використані при розробці та реалізації заходів із забезпечення фінансової стабільності та підвищення ефективності діяльності будівельних підприємств в умовах економічної нестабільності.

Директор,
Кандидат економічних наук

Олександра ХОМИК

54034, Україна, Миколаївська область, м. Миколаїв, проспект Миру, будинок 1/47
 Код ЄДРПОУ 41310760, тел.: 067-460-35-36, lovinex@ukr.net

№13 від 24.03.2026р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи на тему:
«Трансформація системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності»

здобувача наукового ступеня доктора філософії
 за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
 (галузь знань 07 «Управління та адміністрування»)

Чередниченко Ігоря Сергійовича

Результати дисертаційного дослідження, присвяченого розвитку системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств, впроваджено у діяльність ТОВ «ІНЕКС РЕАЛ». У межах практичної апробації використано науково обгрунтовані підходи до ідентифікації, оцінювання та систематизації фінансових ризиків, а також положення щодо трансформації існуючої системи ризик-менеджменту з урахуванням умов економічної нестабільності. Реалізація запропонованих підходів сприяла підвищенню якості управління фінансовими ресурсами, посиленню фінансової стійкості та зниженню чутливості підприємства до впливу зовнішніх і внутрішніх ризикових чинників. Отримані результати використовуються у процесі прийняття управлінських рішень та мають практичну значущість для забезпечення стабільного функціонування підприємства.

Директор ТОВ «ІНЕКС РЕАЛ»

Людмила ГАМАН

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І
НАУКИ УКРАЇНИ

MINISTRY OF EDUCATION AND
SCIENCE OF UKRAINE

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

тел. +38(0462) 665-103;
факс +38(0462) 665-105
E-mail: cstn@stu.cn.ua
www.stu.cn.ua
Код ЄДРПОУ 05460798

CHERNIHIV POLYTECHNIC
NATIONAL UNIVERSITY

вул. Шевченка, 95, Чернігів, 14035,
Україна

95, Shevchenko str., Chernihiv, 14035,
Ukraine

3003/2016 № 202/18-529
На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Чередниченка Ігоря Сергійовича на тему:

«Трансформація системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств в умовах нестабільності»

Основні теоретико-методичні положення та висновки щодо розвитку системи фінансового ризик-менеджменту будівельних підприємств, що розроблені в рамках підготовки дисертації Чередниченка Ігоря Сергійовича з метою отримання ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» використані у навчальному процесі кафедри фінансів, банківської справи та страхування Національного університету «Чернігівська політехніка» при розробці методичних матеріалів, а також під час проведення лекційних та практичних занять з наступних навчальних дисциплін: «Фінансово-економічна безпека підприємства», «Корпоративний ризик-менеджмент», «Кредитний менеджмент».

Ректор

Олег НОВОМЛИНЕЦЬ